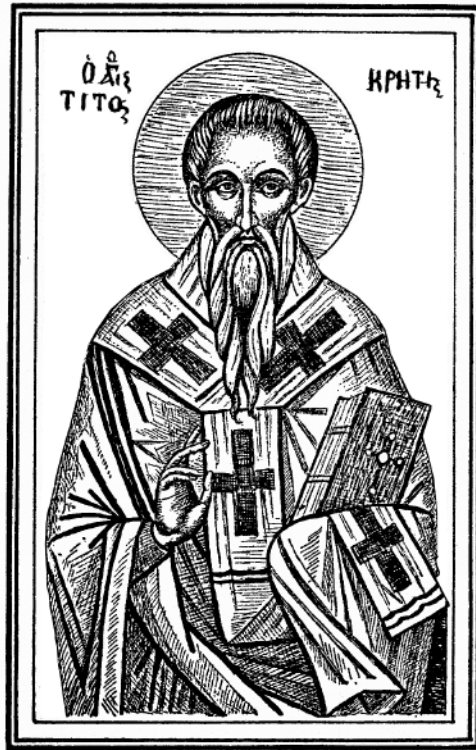

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 49, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 49, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ , ΤΕΥΧΟΣ 49, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Α. Έποπτεύουσα Συνοδική Έπιτροπή:

Σεβ. Αρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Ειρηναίος
Σεβ. Μητροπολίτης Άρκαλοχωρίου, Καστελλίου καί Βιάννου κ. Άνδρέας
Σεβ. Μητροπολίτης Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου κ. Εϋγένιος
Γραμματεϋς: Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Δρ. Θεολογίας

Β. Διευθυντής Συντάξεως:

Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Υπογραμματεϋς
τῆς Ἱεράς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ταχυδρομική Διεύθυνσις:

«ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ»

Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ἁγίου Μηνᾶ 25, 712 01 Ἡράκλειον

Τηλ.: 2810 288658, e-mail: info@ekklisiakritis.com

Ἴστοσελίς: www.ekklisiakritis.com

Ἐκτύπωση - Σελιδοποίηση: «ΤΥΠΟΚΡΕΤΑ Α.Ε.»

Τό Ἐπίσημο Δελτίο τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης «Ἀπόστολος Τίτος» διατίθεται δωρεάν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Σεπτόν Πατριαρχικόν Μήνυμα επί τῇ ἡμέρᾳ προσευχῆς ὑπέρ τῆς Προστασίας τοῦ Φυσικοῦ Περιβάλλοντος	11
Εισήγησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τὴν σύναξιν τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Θρόνου	15
Πρόγραμμα Συνάξεως Ἱεραρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου	31
Καταληκτῆριος Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου εἰς τὴν Σύναξιν τῆς Ἱεραρχίας	35
Ἐναρκτήριος Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου εἰς τὸ Φόρουμ: «Οἰκουμενικὴ Πρωτοβουλία διὰ τὴν προστασίαν τοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ»	39
Μήνυμα τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τὴν 28ην Γενικὴν Συνέλευσιν τῆς Διακοινοβουλευτικῆς Συνελεύσεως τῆς Ὁρθοδοξίας	43
Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν χοροστασίαν εἰς τὸν Ἱερόν Ναόν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου Παλαιοῦ Μπάνιου, Διπλοκιονίου	45

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ

Ἀνακοινωθέν τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 2021	51
Ἀνακοινωθέν τῆς 27ης Σεπτεμβρίου 2021	53

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΛΟΓΟΙ – ΜΕΛΕΤΕΣ

Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Θεοδώρου Μειϊάρη, Ἀντιφώνησις κατά τήν Θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγκαράθου	57
-----, Ἀντιφώνησις κατά τήν Θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ Ἱερῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἁγίου Μητᾶ Ἡρακλείου Κρήτης	61
Λαρεντζάκη Γρηγορίου, Οἱ ἐκκλησιολογικῆς διαστάσεις τῆς Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920. 100 χρόνια μετά	65
Ἄρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περί ἱστορικῶν σεισμῶν εἰς Ἡράκλειον	79
-----, Π. Εἰς ἀγωγή Ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου	87

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΘΕΣΕΩΣ

Προκήρυξις κενῆς ὀργανικῆς θέσεως τακτικοῦ Διακόνου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου	135
--	-----

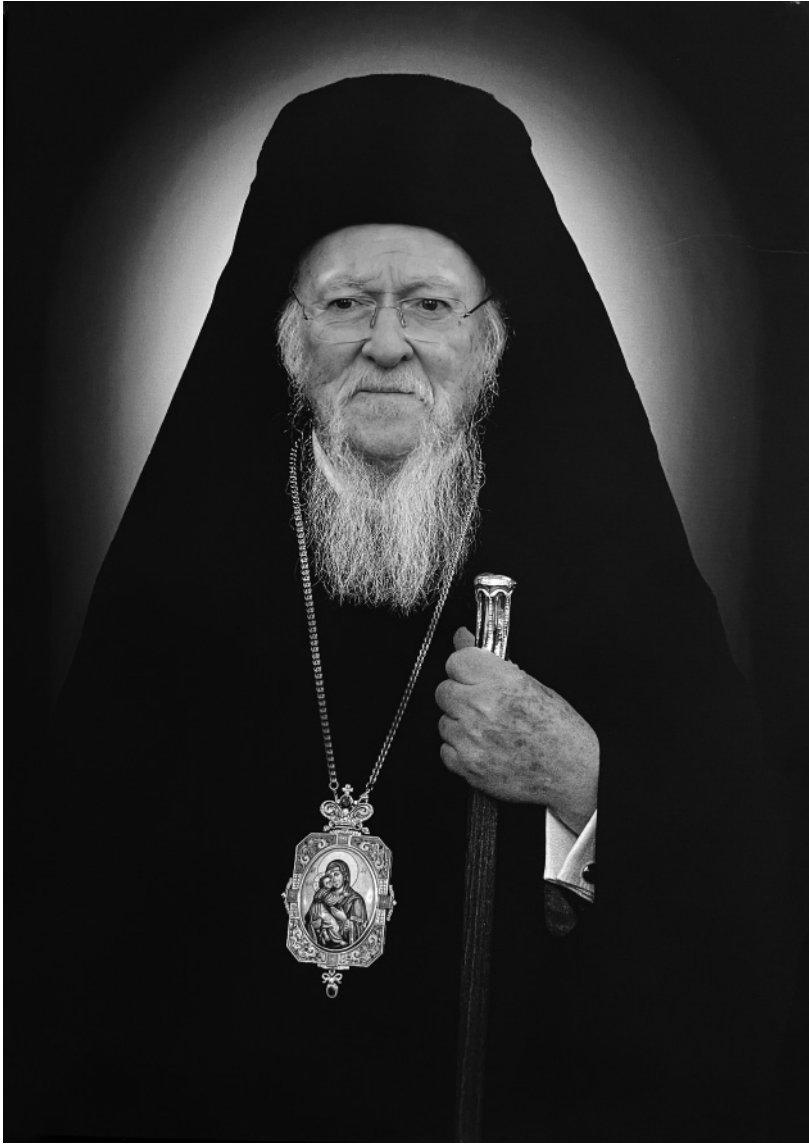

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

*Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης
ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος*

Σεπτόν Πατριαρχικόν Μήνυμα
ἐπί τῇ ἡμέρᾳ προσευχῆς ὑπὲρ τῆς Προστασίας
τοῦ Φυσικοῦ Περιβάλλοντος

Ἀριθμ. Πρωτ. 539

† Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ
ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΧΑΡΙΝ, ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΕΛΕΟΣ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Τιμιώτατοι ἀδελφοί καί τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἡ ἐορτή τῆς Ἰνδίκτου, ἡ ἐπίσημος ἡμέρα προσευχῶν διά τό φυσικόν περι-βάλλον, εὐρίσκει καί ἐφέτος τήν ἀνθρωπότητα ἀντιμέτωπον μέ ἔντονα καιρικά φαινόμενα λόγῳ τῆς προϊούσης κλιματικῆς ἀλλαγῆς, καταστροφικάς πλημμύρας καί πυρκαϊάς εἰς ὄλον τόν πλανήτην, καθώς καί μέ τήν πανδημίαν τοῦ κορωνοϊοῦ καί τάς κοινωνικάς καί οικονομικάς ἐπιπτώσεις τῆς.

Τό γεγονός ὅτι τά περιοριστικά μέτρα εἰς τάς μετακινήσεις καί ἡ ἐπιβολή ὁρίων εἰς τήν βιομηχανικήν παραγωγήν ὠδήγησαν εἰς μείωσιν τῶν ρύπων καί τῆς ἐκπομπῆς ἀερίων, ὑπῆρξεν ἐν ἐπί πλέον σημαντικόν δίδαγμα περί τῆς ἀλληλουχίας τῶν πάντων ἐν τῷ κόσμῳ καί περί τῆς ἀλληλοπεριχωρήσεως πασῶν τῶν διαστάσεων τῆς ζωῆς. Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ἐκ νέου ὅτι αἱ οἰκολογικά πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν προέκτασιν τῆς θεολογίας καί τῆς λειτουργικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, συμπορεύονται μέ τάς διαπιστώσεις τῆς ἐπιστήμης καί τήν προτροπήν ἐκ μέρους τῶν εἰδημόνων πρός πολύπλευρον κινητοποίησιν διά τήν προστασίαν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Προσευχόμεθα διά τήν ταχεῖαν ὑπέρβασιν τῶν συνεπειῶν τῆς ὑγειονομικῆς κρίσεως καί διά τόν ἄνωθεν φωτισμόν τῶν κυβερνήσεων παγκοσμίως, ὥστε νά μή ἐπιστρέψουν ἤ νά ἐπιμείνουν εἰς τόν οικονομισμόν, εἰς ἐκείνας τάς ἀρχάς ὀργανώσεως τῆς οικονομικῆς ζωῆς, τῆς παραγωγῆς καί τῆς καταναλώσεως καί τῆς ἐξαντλητικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν φυσικῶν πόρων, αἱ ὁποῖαι ἴσχουν πρό τῆς πανδημίας. Εἰλικρινῆς εὐχή τῆς ἡμῶν Μετριότητος εἶναι καί ὁ τερματισμός τῆς διαδόσεως ψευδοεπιστημονικῶν ἀπόψεων περί δῆθεν ἐπικινδυνότητος τῶν ἐμβολίων κατά τοῦ κορωνοϊοῦ Covid-19, τῆς κατασυκοφαντήσεως τῶν εἰδικῶν καί τῆς ἀνερματίστου ὑποβαθμίσεως τῆς σοβαρότητος τῆς νόσου. Δυστυχῶς, παρόμοιαι θέσεις διαδίδονται καί ἀνα-

φορικῶς πρὸς τὴν κλιματικὴν ἀλλαγὴν, τὰ αἷτια καὶ τὰ ὀλέθρια ἐπακόλουθά της. Ἡ πραγματικότης εἶναι τελείως διαφορετικὴ, ἐνώπιον δὲ αὐτῆς ἀπαιτεῖται ὑπευθυνότης, σύμπραξις, συμπόρευσις καὶ κοινόν ὄραμα.

Εἶναι ἀδιανόητον νὰ ἀδρανῶμεν, ἐν ἐπιγνώσει τῶν κοινῶν διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος μεγάλων συγχρόνων προκλήσεων. Ἡ ἀδιαφορία διὰ τὸν πάσχοντα συνάνθρωπον καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς «καλῆς λίας» δημιουργίας εἶναι προσβολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀθέτησις τῶν ἐντολῶν του. Ὅπου ὑπάρχει σεβασμὸς πρὸς τὴν κτίσιν καὶ ἔμπρακτος ἀγάπη πρὸς τὸν «ἡγαπημένον τοῦ Θεοῦ» ἄνθρωπον, ἐκεῖ εἶναι παρῶν ὁ Θεός.

Μετὰ τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον (Κρήτη 2016), τὸ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, ὥρισε μίαν ἐπίσημον ἐπιτροπὴν ἐκ θεολόγων διὰ τὴν κατάρτισιν ἑνὸς κειμένου περὶ τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν τῆς πίστεώς μας καὶ περὶ τῆς κοινωνικῆς

ἀποστολῆς καὶ μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τόν σύγχρονον κόσμον. Εἰς τό κείμενον τοῦτο, τό ὁποῖον ἔχει ἐγκριθῆ πρός δημοσίευσιν ὑπό τῆς περί ἡμᾶς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου καί φέρει τόν τίτλον Ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Τό κοινωνικόν ἦθος ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, σημειοῦνται προσφυῶς τά ἐξῆς: «Ἡ Ἐκκλησία ἐνθαρρύνει τούς πιστούς νά εἶναι εὐγνώμονες διά τά εὐρήματα τῶν ἐπιστημῶν καί νά δέχωνται ἀκόμη καί ἐκεῖνα τά ὁποῖα, ἐνδεχομένως, θά τούς ὑπεχρέωναν νά ἀναθεωρήσουν τάς ἀντιλήψεις των διά τήν ἱστορίαν καί τό πλαίσιον τῆς κοσμικῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐπιθυμία δι' ἐπιστημονικήν γνῶσιν ἀπορρέει ἀπό τήν ἰδίαν πηγῆν μέ αὐτήν τοῦ ἡμέρου τῆς πίστεως νά εἰσέλθῃ ἔτι βαθύτερον εἰς τό μυστήριον τοῦ Θεοῦ». (§ 71).

Ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία προβάλλει μετ' ἐμφάσεως τό ἀδιαίρετον τῆς προστασίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καί τῆς φιλανθρωπίας μερίμνης διά τόν πλησίον. Τόσον ἡ οἰκοφιλική συμπεριφορά, ὅσον καί ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἱερότητος τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, εἶναι «λειτουργία μετά τήν Λειτουργίαν», ζωτικά διαστάσεις τῆς εὐχαριστιακῆς πραγματώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔμπρακτος σεβασμός τῆς κτίσεως καί τόπος καί τρόπος τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ προσώπου καί τῆς ἀλληλεγγύης.

Τιμῶτατοι ἀδελφοί καί προσφιλέστατα τέκνα,

Εἰς αὐτήν τήν δύσκολον περίοδον, ἡ ἀνάληψις πρωτοβουλιῶν διά τόν περιορισμόν τῆς πανδημίας ἀποτελεῖ βασικόν ποιμαντικόν καθῆκον διά τήν Ἐκκλησίαν. Κατηγορική ἠθική ἐπιταγή εἶναι ἐπίσης ἡ στήριξις τῆς γενικῆς προσβάσεως εἰς τόν ἐμβολιασμόν κατά τοῦ κορωνοϊοῦ, πρωτίστως δέ διά τούς πτωχότερους λαούς, κατά τόν Κυριακόν λόγον, «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνί τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοί ἐποιήσατε» (Ματθ. κε', 40). Ὁφείλομεν νά ἀγαπῶμεν ἀλλήλους «καθώς ὁ Χριστός ἠγάπησεν ἡμᾶς» (Εφέσ. ε', 2) καί νά ἀναδεικνυόμεθα «ἱερεῖς» τῆς δημιουργίας, φυλάσσοντες καί καλλιεργοῦντες αὐτήν μέ ἐπιμέλειαν καί στοργήν, ἀναφέροντες τό τιμαλφέστατον τοῦτο δῶρον τῆς Θείας Χάριτος μετ' εὐχαριστίας εἰς τόν Κτίστην τῶν ἀπάντων.

Κατακλείοντες, εὐχόμεθα ὀλοθύμως πᾶσιν ὑμῖν εὐλογημένον, ὑγιές καί καλλίκαρπον τό νέον ἐκκλησιαστικόν ἔτος καί ἐπικαλούμεθα ἐφ' ὑμᾶς, μεσιτεία τῆς Παναγίας τῆς Παμμακαριστοῦ, τήν χάριν καί τό ἔλεος τοῦ Κυρίου καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὡι ἡ δόξα καί τό κράτος εἰς τούς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν!

‚βκα' Σεπτεμβρίου α'

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως

διάπυρος πρός Θεόν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

Φωτογραφικά στιγμιότυπα ἐκ τῆς συνάξεως τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Θρόνου

Εισήγησις τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
πρὸς τὴν σύναξιν τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Θρόνου
(1 Σεπτεμβρίου 2021)

Ἱερώτατοι καὶ Θεοφιλέστατοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί καὶ συλλειτουργοί Ἀρχιερεῖς, οἱ συγκροτοῦντες τὴν παροῦσαν Σύναξιν τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου,

Δόξαν καὶ αἶνον ἀναπέμπομεν τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ, διότι ἠξίωσεν ἡμᾶς τῆς μεγάλης δωρεᾶς, ὅπως συνέλθωμεν ἐπὶ τό αὐτό ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἔχοντες Αὐτόν παρόντα ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν καὶ τὴν ἀγάπην Αὐτοῦ συνεχούσαν ἡμᾶς (Β' Κορ. 5, 14), «σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» (Εφ. 4, 3), μαρτυροῦντες ἐν ταῦτῳ καὶ ἐπιβεβαιοῦντες μίαν Ἐκκλησίαν, «καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένην» (Εἰρηναῖου, *Ἐλεγχος Ψευδωνύμου Γνώσεως Α'*, 10, 1). Ἡ παρουσία ὑμῶν σήμερον, τιμώτατοι ἀδελφοί, εἰς τὴν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν, δίδει εἰς πάντας ἡμᾶς τὴν εὐκαιρίαν νά βιώσωμεν, διὰ μίαν εἰσέτι φοράν, τό Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς «ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἔσμεν» (Α' Κορ. 10, 17), διακηρύττοντες, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἁγίου προκατόχου ἡμῶν, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὸν «τρόπον», τοὺς «νόμους», τὴν «γνώμην» καὶ τὴν «πίστιν» ἡμῶν (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, PG Migne 52, 397), διαβουλεύομενοι κατὰ «τόν νοῦν τοῦ Χριστοῦ» (Α' Κορ. 2, 16), ὅτι «Αὐτός ἐστι τό πλήρωμα τό πληροῦν τά πάντα» (Εφ. 1, 23).

Ὅπως γνωρίζετε, ἡ ἐκ τοῦ σύνεγγυς κοινωνία τῶν προσώπων διὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν Ἐκκλησίαν συνιστᾷ πρᾶξιν καὶ ἐκδήλωσιν πίστεως καὶ καθίσταται τρόπος ζωῆς, βοηθοῦσα ἡμᾶς νά ἐξερχώμεθα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας, νά ἀποκτῶμεν ἐν Χριστῷ ἐπίγνωσιν τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, νά ἀκούωμεν καὶ τὴν ἄλλην ἄποψιν, νά καλλιεργῶμεν ἔτι περισσότερο τὴν σκέψιν ἡμῶν καὶ νά προσεγγίζωμεν ἐν ἀγάπῃ τὸν συνάνθρωπον. Δέν εἶναι τυχαῖον ἄλλως τε ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει δώσει εἰς τό Μυστήριον τῶν μυστηρίων, ἥτοι τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, τὴν ὀνομασίαν «Κοινωνία», διότι εἰς αὐτὴν ἐνυπάρχουν πᾶσαι αἱ διαστάσεις τῆς πνευματικῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ταύτης ἐπιτυγχανομένης διὰ τῆς ἐξόδου ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς μετὰ τοῦ πλησίον ἀγαπητικῆς ἀλληλοπεριχωρήσεως. Ὅπως σημειώνει ὁ Πρύτανις τῆς Ὁρθόδοξου Θεολογίας, περισπούδαστος καὶ ἐκλεκτός ἐν Χριστῷ ἀδελφός, Ἱερώτατος Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ἰωάννης, «ὁ Θεός εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν κοινωνεῖ τὸν ἑαυτὸν Του εἰς ἡμᾶς, ἡμεῖς εἰσερχόμεθα εἰς κοινωνίαν μετ' Αὐτοῦ, οἱ μετέχοντες καὶ παριστάμενοι εἰσέρχονται εἰς κοινω-

νίαν μεταξύ των, καί ἡ κτίσις ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς εἰσέρχεται μέσῳ τοῦ ἀνθρώπου εἰς κοινωνίαν μέ τόν Θεόν. Πάντα ταῦτα πραγματοποιοῦνται ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, τό ὁποῖον φέρει τάς ἐσχάτους ἡμέρας εἰς τό παρόν καί προσφέρει εἰς ἡμᾶς τήν πρόγευσιν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ» (Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, «Κοινωνία καί Ἑτερότης», Σύναξις 76, 2000, σελ. 11).

Εὐχαριστοῦμεν ἀπό καρδίας πάντας καί προσωπικῶς ἕνα ἕκαστον ἐξ ὑμῶν, τούς ἐπαρχιούχους Ἀρχιερεῖς τοῦ Πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τούς ἐκπροσωποῦντας τόν εὐσεβῆ κληρον καί τόν φιλόχριστον λαόν τῶν ἰδίων ἐπαρχιῶν, καθώς καί τούς κατ' αὐτούς Θεοφιλεστάτους Ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι ὅλοι ἐσπεύσατε προθύμως, ἀνταποκρινόμενοι εἰς τήν ὀλοκάρδιον πρόσκλησιν τῆς ἡμετέρας Μετριότητος καί τῆς Μητρός Ἐκκλησίας, νά μετάσχητε εἰς τάς ἐργασίας τῆς Συνάξεως, κοινωνοῦντες διά τῆς παρουσίας ὑμῶν μετ' ἀλλήλων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, καί διαδηλοῦντες ἐν ταυτῷ τά αἰσθήματα τῆς ἀγάπης καί τῆς ἀφοσιώσεως ὑμῶν πρὸς τόν Οἰκουμενικόν Πρῶτον Θρόνον τῆς Ὁρθοδοξίας, εἰς ὃν ἀνήκετε κανονικῶς τε καί ἐκκλησιαστικῶς. Ἡ εὐλογητή παρουσία ὑμῶν ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν κατά τήν περίοδον ταύτην τῆς πανδημίας, διότι αἱ μέν μετακινήσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶναι δύσκολοι, κοπιώδεις καί εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἐπικίνδυνοι, τινές δέ ἐκ τῶν ἀδελφῶν θά ὑποβληθοῦν εἰς πολυήμερον ἐγκλεισμόν (καραντίνα) μετὰ τήν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τά ἴδια.

Συγχαίρομεν ὅθεν διά τήν θυσίαν τῆς ἱεραποδημίας ταύτης καί, δραττόμενοι τῆς εὐκαιρίας τῆς συναντήσεως ὑμῶν τε καί ἡμῶν, εὐχαριστοῦμεν ὄχι μόνον διά τήν σημερινήν παρουσίαν ὑμῶν εἰς τό σεπτόν τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρον ἀλλά καί διά τήν ἐν γένει προσφορὰν ὑμῶν εἰς τόν Ἀποστολικόν Θρόνον τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, τοῦ ὁποίου τόν σταυρόν, ὡς ἄλλοι συν-Κυρηναῖοι, μετὰ τοῦ Πατριάρχου αἴρετε, ἐφ' ᾧ ἕκαστος ἐξ ὑμῶν ἐτάχθη. Εὐχαριστοῦντες πάντας ὑμᾶς, πεφιλημένοι ἀδελφοί, διά τά παρελθόντα καί τά παρόντα, τά γνωστά καί ἄγνωστα τῶν κόπων καί τῶν ἀγώνων ὑμῶν, τά προσφερόμενα τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ ταπεινοῦ Φαναρίου ὡς θυσία εὐάρεστος, ὑποδεχόμεθα ὑμᾶς μετὰ μεγάλης χαρᾶς καί καρδιακῆς ἀγαλλιάσεως εἰς τάς αὐλὰς τοῦ σεπτοῦ Κέντρου, εὐχόμενοι αἰσίαν καί ἐν παντί εὐχάριστον τήν παραμονήν ὑμῶν εἰς τήν Βασιλεύουσαν, ἀποδοτικὴν δέ καί λυσιτελῆ διά τήν Ἐκκλησίαν τήν μετοχὴν ὑμῶν εἰς τάς ἐργασίας τῆς Ἱερᾶς ταύτης Συνάξεως.

Εἶναι γεγονός ὅτι κατά τό τελευταῖον διάστημα ἡ ἀνθρωπότης βιώνει μίαν δυσάρεστον κατάστασιν. Ἡ σταδιακὴ ἐξάπλωσις τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ (COVID-19) προκάλεσε παγκοσμίους ἀναταράξεις, ὠδήγησεν ἑκατομμύρια συνανθρώπων μας εἰς τόν θάνατον (4.345.549 ἕως σήμερον) καί ἐπέφερεν ἀνυπολογίστους καί θλιβεράς συνεπειάς ὡς καί δυσaréστους

μεταβολάς εις τήν οικονομικήν, κοινωνικήν, πολιτικήν, ύπαρξιακήν, ψυχικήν, ἀκόμη καί εις τήν ἐκκλησιαστικήν πτυχήν τῆς καθημερινότητος τῶν ἀνθρώπων. Τό κλείσιμον τῶν Ἱερῶν Ναῶν, τό ζήτημα τοῦ ἐκκλησιασμοῦ καί ἡ ἀπαγόρευσις τῆς δημοσίας λατρείας, ὁ τρόπος μεταδόσεως τῆς Θείας Κοινωνίας καί ἄλλα σχετικά ἀπετέλεσαν ἐν πολλοῖς αἰτίαν πίεσεως καί παραπικρασμοῦ, ἐντόνου διαλόγου ἀλλά καί συγκρούσεως μεταξύ ἐνίων ἀδελφῶν Ποιμεναρχῶν καί τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν πολιτειακῶν καί νομοθετικῶν συστημάτων καθῶς καί τῶν μέσων γενικῆς ἐνημερώσεως, τά ὁποῖα προφανῶς δέν γνωρίζουν τά τῶν δογμάτων, τά τῆς λατρείας καί γενικῶς τά τῆς Ἐκκλησίας ζητήματα. Δυστυχῶς, κατά τό διάστημα τοῦτο τῆς πανδημίας ἐνεφανίσθησαν πολλοί αὐτόκλητοι ἐπαῖοντες, οἱ ὅποιοι ἐθεώρησαν καθῆκον των νά καθορίσουν τά καθ' ἡμᾶς ἐν ὀνόματι τῆς δημοσίας ὑγείας καί τῆς προστασίας τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Οὕτως, ἄσχετοι περί τά ἐκκλησιαστικά, μή ὀρθόδοξοι καί εις ὠρισμένας περιπτώσεις μή χριστιανοί ἤ καί ἀγνωστικισταί, προσεπάθησαν νά ἐπιβάλλουν εἰς τινάς ἐπαρχίας τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου ὀθνεῖας πρακτικάς εἰς τήν λατρείαν, τήν παράδοσιν καί τήν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἡ κοινωνία σήμερον, εὐτυχῶς, ἔχει ἀποδεχθῆ ὅτι δι' ὅλα τά σημαντικά ζητήματα ὀφείλουν νά ὀμιλήσουν καί νά ἀποφανθοῦν οἱ πλέον εἰδικοί ἐπιστήμονες. Δυστυχῶς ὅμως, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τά ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Θεολογίας, ἡ πλειονότης τῶν ἀνθρώπων φρονεῖ ὅτι ἅπαντες πρέπει νά ἔχουν λόγον καί μάλιστα, εὐκαίρως ἀκαίρως, νά ἀποφαίνωνται ὡσεὶ εἰδήμονες, ἀξιοῦντες νά ἐπιβάλλουν τήν γνώμην καί τάς ἀπόψεις αὐτῶν.

Ἐντός τοῦ κλίματος τῆς πανδημίας καί τῆς ἐξ αὐτῆς προελθούσης γενικωτέρας συγχύσεως, διεπιστώθη ὅτι ἡ ἔννομος τάξις ἔχει κυριαρχικόν λόγον, ἰσχυρότερον ἀκόμη καί ἀπό αὐτόν τῆς ἱατρικῆς. Ἀντιλαμβανόμεθα βεβαίως ὅτι, ἔχοντες ἐνώπιον ἡμῶν τόν ἰόν COVID-19, ὀμιλοῦμεν περί μιᾶς ἱατρικῆς, τῆς ὁποίας κεφαλαῖῳδες ἀντικείμενον πλέον εἶναι ἕνα ὑπερ-γεγονός, μεγάλα παγκόσμιοι καταστάσεις, μία πανδημία (μέ τήν κυριολεκτικήν σημασίαν τῆς λέξεως), σχετιζομένη πρός τήν δημοσίαν ὑγείαν καί ὄχι πρός τήν ἀτομικήν ὑγείαν ἢ συμπεριφοράν. Ἀλλά, τελικῶς, ἡ ἔννομος τάξις εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία λαμβάνει τάς κρισίμους ἀποφάσεις περί τῶν ἀναγκαίων μέτρων ἀντιμετωπίσεως τῆς πανδημίας καί διαχειρίζεται τά μεγάλα ζητήματα ἐν σχέσει καί πρός τήν Ἐκκλησίαν, τήν θρησκείαν καί τήν πίστιν. Συγχαίρομεν τούς ἀδελφούς Ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι κατῶρθωσαν νά ἀντιμετωπίσουν τά ἐκ τῆς νομοθεσίας ἀναφνέντα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν προβλήματα, ἄνευ ἀποκλίσεως οὐδέ κατ' ἐλάχιστον ἀπό τῶν τεθεσπισμένων τῆς πίστεως, τῶν ἱερῶν καί τῶν ὁσίων τῆς Παραδόσεως ἡμῶν καί τῶν ὑπό τῶν Ἱερῶν Κανόνων προβλεπομένων.

Πέραν ὅμως τῶν νομοθετικῶν πιέσεων τὰς ὁποίας ἐδέχθη κατὰ τόπους καί κατὰ καιρούς ἡ Ἐκκλησία ἐξ ἀφορμῆς τῆς πανδημίας, ἤλθομεν ἀντιμέτωποι καί μέ τάσεις, προσεγγίσεις καί ἐρμηνείας, διδασκαλίας καί διακηρύξεις ὠρισμένων, κληρικῶν τε καί λαϊκῶν, οἵτινες δέν ἀντιμετώπισαν τήν κρίσιν μέ νηφαλιότητα, σοφίαν καί λογικήν, ἐμπιστευόμενοι τήν γνώμην καί τήν ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἡ φωνή ἐκφράζεται συνοδικῶς. Μετά πολλῆς θλίψεως διαπιστώνομεν ὅτι ἡ κρίσις ἐργαλειοποιήθη ἀπό τόν δημαγωγικόν λαϊκισμόν, τήν συνωμοσιολογίαν, τὰς θρησκοκληπτικὰς καί μεταφυσικὰς τάσεις καί ἐδημιούργησε μείζονα προβλήματα εἰς τό ποιμνιον, ἓν μέρος τοῦ ὁποίου, ὡς μή ὄφελε, δηλητηριάζεται ὑπό ἄλλοτρίων φωνῶν καί δι' αὐτό, ἐπί παραδείγματι, ἐναντιοῦται εἰς τήν χρῆσιν τῆς μάσκας, εἰς τόν ἐμβολιασμόν καί εἰς τήν ἀποδοχήν οἰουδήποτε μέτρου διά τόν περιορισμόν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ἰοῦ. Ἐν τῷ πλαισίῳ τούτῳ καί, διά νά εἴμεθα εἰλικρινεῖς, ἡ κρίσις ἀνέδειξε μίαν ποιμαντικήν καί θεολογικήν ἔνδειαν, ἐδημιούργησε δέ καί τήν ἀνάγκην ἀναζητήσεως ἐρμηνευτικῶν κριτηρίων, ἐπί τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἡ Θεολογία καί ἡ ἐπίσημος διοικοῦσα Ἐκκλησία θά ἀξιολογήσουν, θά ἀποτιμήσουν καί θά ἐρμηνεύσουν τήν στάσιν καί τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν περί τῆς πανδημίας.

Σύν τοῖς ἄλλοις, ὅμως, ἐνεφανίσθη καί μία μορφή φονταμενταλισμοῦ, ὅρος ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται κατ' ἐξοχήν διά τήν θρησκείαν καί τήν πίστιν, κυρίως εἰς τόν χώρον τῆς ἐπιστήμης ἀλλά καί γενικῶς ἀπό τόν σύγχρονον τεχνοκρατούμενον πολιτισμόν. Βεβαίως, ἡμεῖς γνωρίζομεν τούς φονταμενταλιστάς τῆς θρησκείας, τῶν ὁποίων τήν ἀντιεκκλησιαστικήν δρᾶσιν βιώνομεν κατὰ καιρούς, ἐξ ἀφορμῆς διαφόρων σημαντικῶν γεγονότων τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐπί παραδείγματι συνέβη κατὰ τήν σύγκλησιν τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου. Ὑπενθυμίζομεν ἀδελφικῶς, ὅτι ὁ σύγχρονος –ἀντιφατικός κατ' οὐσίαν– ὅρος «ἐκκλησιαστικός φονταμενταλισμός» δηλοῖ τήν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, τῇ ἐπικλήσει τῶν δογμάτων καί τῇ ἐμμονῇ εἰς τό γράμμα καί ὄχι εἰς τό πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἀπόρριψιν τοῦ ὀρθοῦ καί θεολογικοῦ λόγου καί τήν ἀντιμετώπισιν μέ καχυποψίαν τῆς νεωτερικότητος καί οἰασδήποτε μορφῆς προόδου καί πολιτισμοῦ. Ὅμως, δέν πρέπει νά λησμονῶμεν ὅτι ὑπάρχουν καί οἱ κοσμικοί, ἤτοι οἱ θύραθεν φονταμενταλισταί, πολλοί ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεδείχθησαν ὡς τοιοῦτοι κατὰ τό τρέχον διάστημα τῆς πανδημίας. Οὗτοι, ἔχοντες τό αὐτό μετά τοῦ θρησκευτικοῦ φονταμενταλισμοῦ ὑπόβαθρον, τήν προσκόλλησιν δηλαδή, εἰς τήν λογικήν ἀπόδειξιν τῶν ἰατρικῶν καί ἐρευνητικῶν δεδομένων, ἐμμένουν εἰς τήν ἀπολυτότητα τῆς ἐπιστήμης: εἶναι οἱ λεγόμενοι «σκληροπυρηνικοί τοῦ ὀρθοῦ λόγου», οἱ ὁποῖοι τελικῶς συρρικνώνουν τήν πολυπλοκότητα τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου μόνον εἰς τήν βιολογικήν

αὐτοῦ διάστασιν, οὐδόλως δίδοντες χῶρον εἰς τόν λόγον τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς θεολογίας αὐτῆς, μή ἐπιτρέποντες διάλογον τῆς ἐπιστήμης μετά τοῦ λόγου τῆς πίστεως, οὐδέ καί τήν μελέτην ἄλλων ὑπαρξιακῶν διαστάσεων τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, ἐξ ἀφορμῆς τῆς πανδημίας, ἐπιχειρεῖ νά ἀναδείξῃ καί νά παρουσιάσῃ διά μίαν εἰσέτι φοράν τήν ἀνάγκην διαλόγου μεταξύ ἐπιστήμης καί θεολογίας, ὁ ὁποῖος μέλλει νά ὀδηγήσῃ εἰς μίαν βαθεῖαν θεολογικήν ἀποτίμησιν καί εἰς τήν κατάθεσιν θέσεων καί προτάσεων τεθεμελιωμένων εἰς τήν μακραίωνα παράδοσιν καί ἐμπειρίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Διά τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον τό ζήτημα τῆς πανδημίας δέν εἶναι θέμα προσωπικόν ἢ ζήτημα ἀτομικῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς ἢ ἀκόμη ἐπιλογῆς μεταξύ καλοῦ καί κακοῦ, ἀλλ' εἶναι γεγονός τό ὅποιον ἄπτεται τῶν ὀρίων τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καί προκαλεῖ πάντας ἡμᾶς νά ἐπιλέξωμεν μεταξύ τοῦ στενοῦ καί ἀνηφορικοῦ μονοδρόμου: ζωῆ ἢ θάνατος.

Ἔχοντες ἐπίγνωσιν τῆς σοβαρότητος τοῦ συγχρόνου καί εἰσέτι ταλανίζοντος τήν ἀνθρωπότητα ὑγειονομικοῦ προβλήματος, ἐθεωρήσαμεν ἐπιβεβλημένον ὅπως αἱ ἐργασίαι τῆς παρούσης Συνάξεως ἐκκινήσουν μέ τήν θεματικήν ἐνότητα «Πανδημία καί ἐκκλησιαστική ζωή». Κατ' αὐτήν πρῶτος θά ὀμιλήσῃ ὁ πλέον προβεβλημένος καί εἰδικός καθηγητής λοιμωξιολογίας τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἄρτι χειροθετηθεῖς Ἄρχων Πρωτοασκηκρήτης τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Ἐντιμολ. κ. Σωτήριος Τσιόδρας, ὁ ὁποῖος θά διαφωτίσῃ τό Ἱερόν Σῶμα ἐπιστημονικῶς καί θά θέσῃ, ἀσφαλῶς, τὰς βάσεις καί τό ὑπόβαθρον τῶν ἱατρικῶν δεδομένων δι' ἓνα γόνιμον καί εἰλικρινῆ διάλογον, διαπραγματευόμενος τό θέμα: «Ἡ Πρόκλησις τῆς πανδημίας». Ἀκολουθοῦν αἱ εἰσηγήσεις τῶν Ἱερωτάτων καί λίαν προσφιλῶν ἡμῖν ἀδελφῶν, πεπειραμένων καί ἐκλεκτῶν Μητροπολιτῶν, Χόνγκ Κόνγκ κ. Νεκταρίου, Αὐστρίας κ. Ἀρσενίου καί Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κυρίλλου, μέ θέμα: «Ἡ Ἐκκλησία εἰς τόν καιρόν τῆς πανδημίας τοῦ COVID-19: προβλήματα, ἐμπειρίες, λύσεις», ἐνῶ εἰς τήν αὐτήν θεματικήν ἐνότητα θά ὀμιλήσῃ καί ὁ λίαν ἡμῖν ἀγαπητός καί προσφιλέως ἀδελφός Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας κ. Μακάριος μέ θέμα: «"Τά ἀλλόκοτα ὄνειρα" καί "ὁ σῶφρων λογισμός". Σκέψεις περί τῆς ἀντιμετώπισεως τῆς πανδημίας, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἔναντι τῶν ἐπιδημιῶν τοῦ 19ου αἰῶνος».

Εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰσηγήσεων θά ἀναδειχθῇ, μεταξύ ἄλλων, ἡ κοινή διαπίστωσις ὅτι, τόσον ὁ κόσμος ὅσον καί ἡ Ἐκκλησία, δέν ἀνέμενον ὅτι ὁ παντοδύναμος ἄνθρωπος θά ἔλθῃ ἀντιμέτωπος μέ μίαν ἰσχυράν πανδημίαν, ἡ ὁποία ἔμελλε νά ἀνατρέψῃ τὰ παγκόσμια δεδομένα. Τά συμβαίνοντα μάλιστα εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικά πράγματα, κυρίως

οι θάνατοι Ἑλλήνων καί Σέρβων Ἱεραρχῶν –ἀκόμη καί αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Σερβίας Εἰρηναίου– καί πλειάδος Ρώσων μοναχῶν, ἢ ἄρνησις μεμωμένων μοναχῶν καί ὀλοκλήρων ἀδελφοτήτων ἐν Ἁγίῳ Ὁρει νά ἐμβολιαστοῦν, τό ἐκτός πραγματικότητος καί ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καί ἀληθείας κήρυγμα ἐνίων ἀδελφῶν Ἱεραρχῶν, δικαιώνει ἐν πολλοῖς τήν πολυσυζητημένην ἀρθρογραφίαν τῶν New York Times, εἰς τήν ὁποίαν περιγράφονται αἱ κοινωνικαί ἐπιπτώσεις τῆς στάσεως ὠρισμένων κατά τόπους Ἐκκλησιῶν.

Τό ζήτημα, ἐπομένως, τό ὁποῖον τίθεται εἶναι ἐάν ἡ Ἐκκλησία ἦ, κατ' ἀκρίβειαν, ἡμεῖς οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ἀντιδρῶμεν ἐνώπιον τῆς συγχρόνου κρίσεως, ἔχοντες ὑπόβαθρον ἐκκλησιαστικόν καί θεολογικόν καί ὄχι ἐδραζόμενοι εἰς ἰδίας ἀντιλήψεις καί ἀπόψεις. Ἄς μή λησμονῶμεν, ἀγαπητοί ἀδελφοί, ὅτι τό παράλογον τοῦ κόσμου τούτου δέν νοεῖται ὡς τι μή ὑφιστάμενον, ἀλλ' ὡς τι τό ὑπάρχον εἰς διεστραμμένην μορφήν. Ὁ διάβολος δέν δημιουργεῖ οὔτε οἰκοδομεῖ, ἀλλά ὡς μή δυνάμενος νά μηδενίσῃ καί νά ἐξαλείψῃ τήν ἀλήθειαν, μάχεται ποικιλοτρόπως νά διαστρέψῃ καί νά παραμορφώσῃ τήν πραγματικότητα, ὥστε νά καταστήσῃ αὐτήν οὐ μόνον ἄσχημον καί ψευδῆ, ἀλλ' ἐχθρικήν καί ἀπάνθρωπον. Διό ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας ἦ, ὀρθότερον, ἢ μαρτυρία αὐτῆς, εἰς τόν κόσμον, δι' ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων, εἶναι μὲν ἐπιβεβλημένος, ὀφείλει ὅμως νά εἶναι «ἄλατι ἡρτυμένος», ἀληθινός, θεολογικός, ἐκκλησιαστικός, δίχα ἐντυπωσιασμῶν καί ἐπικοινωνιακῶν σκοπιμοτήτων. Ἄλλως εἶναι βέβαιον ὅτι τό κενόν τό ὁποῖον ἐνδεχομένως θά ὑπάρξῃ, ὡς ἀπόρροια τοῦ ἐντυπωσιακοῦ ἴσως ἀλλ' ἀθεολογήτου λόγου ἢ τῆς σιωπῆς τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, θά τό ὑποκαταστήσουν ἀλλότρια καί μή ὑγιεῖς φωναί.

Ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς καταθέσεως τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τόν 21ον αἰῶνα, τονίζομεν διά πολλοστήν φοράν ὅτι τό ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καί δῆ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπικεντρώνεται κυρίως εἰς τόν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, παρά τας κακάς ἀλλοιώσεις του ἐκ τῆς προπατορικῆς πτώσεως, παραμένει ἀνώτερος ἀπό τήν ἱστορίαν καί σπουδαιότερος ἀπό τόν κόσμον. Τό μέγα τραῦμα τῆς ἱστορίας εἶναι ὁ ἐκπεσών ἄνθρωπος, ἐνῶ τό μέγα θαῦμα εἶναι ὁ σεσωσμένος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος. Ἐπί πολλούς αἰῶνας, συμπαρισταμένης τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἐπιστήμης, τῶν ὁποίων τά κριτήρια ὑπῆρξαν κυρίως διανοητικά καί ὀρθολογικά, μαθηματικά ἢ γεωμετρικά, ἐσχάτως δέ μηχανιστικά καί βιοτεχνολογικά, εἴμεθα μάρτυρες μιᾶς τραγωδίας προερχομένης ἐκ τοῦ ἀθέου οὐμανισμοῦ. Πρόκειται δι' ἓνα ἀνθρωπισμόν, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται τήν ἐνσάρκωσιν, τήν ἀνάστασιν καί γενικῶς τό Εὐαγγέλιον. Ἀλλεπάλληλα ἀνθρωπολογικά συστήματα, εἰς τήν προσπάθειαν αὐτῶν ὅπως ἐρμηνεύσουν τόν ἄνθρωπον διά τοῦ ἀνθρώπου,

κυριαρχούν και κατακλύζουν ακόμη και τās λεγομένες χριστιανικές κοινωνίας, μέ τελικόν ἀποτέλεσμα νά διαμορφώνουν ἕνα κόσμον, ὁ ὁποῖος θέλει μέν νά λέγεται πολιτισμένος, ἀλλά δέν εἶναι κόσμος πολιτισμοῦ.

Τό θεμελιῶδες κεφάλαιον, ὅπως παρουσιάζει καί διαφυλάττει τοῦτο ἡ πατερική ἡμῶν παράδοσις, παραμένει ἀκλόνητον καί εἶναι τό μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, δηλαδή τό χριστολογικόν μυστήριον, τό «ἀεὶ μυστήριον» τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἡ διάσπασις καί σχάσις τῆς θεανθρωπινότητος, τήν ὁποίαν ἐπιδοκιμάζει ὁ κόσμος εἰς μέγιστον βαθμόν, σημαίνει ὅτι ὁ Θεός καί ὁ ἄνθρωπος παύουν νά εἶναι ἐν κοινωνίᾳ, δηλαδή «παραδείγματα ἀλλήλων», κατά τήν προσφιλή ἔκφρασιν τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ. Οὕτως, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ἀπομεμακρυσμένος ἐκ τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου, συνεχίζει νά μιμῆται καί νά ἀκολουθῆ τόν ἄνθρωπον τῆς πτώσεως, παραμένων ἐξόριστος εἰς τήν ἔρημον τοῦ κόσμου, ἔνθα οὐκ ἔστι θέα τοῦ τυπώματος τῶν βημάτων τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τήν Ἐγκύκλιον τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κρήτη 2016), σημειοῦται ὅτι: «τό ἀποστολικόν ἔργον καί ἡ ἐξαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου, γνωστή ὡς ἱεραποστολή, ἀνήκουν εἰς τόν πυρῆνα τῆς ταυτότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διαφύλαξις καί τήρησις τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου “Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη” (Ματθ. 28, 19). Εἶναι ἡ πνοή τῆς ζωῆς, τήν ὁποίαν ἐμφυσᾷ ἡ Ἐκκλησία εἰς τήν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων καί ἐκκλησιοποιεῖ τόν κόσμον διά τῶν ἐκασταχοῦ νεοπαγῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, οἱ ὀρθόδοξοι πιστοί εἶναι καί ὀφείλουν νά εἶναι ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἀποστολή αὕτη πρέπει νά ἐκπληροῦται ὄχι ἐπιθετικῶς, ἀλλ’ ἐλευθέρως, ἐν ἀγάπῃ καί ἐν σεβασμῷ πρὸς τήν πολιτιστικήν ταυτότητα ἀτόμων καί λαῶν. Εἰς τήν προσπάθειαν αὐτήν ὀφείλουν νά συμμετέχουν πᾶσαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησῖαι μέ τόν δέοντα σεβασμόν εἰς τήν κανονικήν τάξιν» (Ἐγκύκλιος τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Κρήτη 2016, II, 6).

Ἡ Μήτηρ, Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, ἐπομένη κατά τήν ὑπερχειτῆ πορείαν αὐτῆς τῇ διακηρύξει ταύτῃ, μετὰ τήν φωτιστικήν διακονίαν τῶν Ἀποστόλων εἰς τοὺς διαφόρους λαούς τῆς Οἰκουμένης, ἔδωσεν ἰδιαιτέραν βαρύτητα εἰς τήν ἐξαγγελίαν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς πίστεως. Τήν ἱεραποστολήν ἐκαλλιέργησαν ἐντόνως καί μεθοδικῶς οἱ Ἅγιοι προκάτοχοι ἡμῶν Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καί Μέγας Φώτιος μετὰ τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καί Μεθοδίου, τῶν φωτιστῶν τῶν Σλάβων. Ὁ ἐκχριστιανισμός τῶν Γότθων, τῶν Οὐννων, τῶν Ἰβήρων, τῶν Ρώσων, διαφόρων φυλῶν τῆς Κολχίδος, τοῦ Καυκάσου, τῶν Σλάβων καί τῆς Νοβίας, ἀποτελεῖ τόν εὐχυμον καρπὸν τοῦ ἀποστολικοῦ τούτου χρέους. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη συνεχίζεται συντόνως καί ἐπισταμένως

καί σήμερον εἰς τὰς ἱεραποστολικὰς Μητροπόλεις ἡμῶν ἐν Κορέα, Νέα Ζηλανδία, Σιγκαπούρη, Χόνγκ-Κόνγκ, Λατινικῇ καὶ Κεντρικῇ Ἀμερικῇ. Παρομοίως δὲ ὑπὸ τῶν ἀξίων Ἱεραρχῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀποστολικοῦ Θρόνου ἐπιτελεῖται ἀξιολογώτατον ἐσωτερικόν ἱεραποστολικόν ἔργον εἰς τὰς Ἐπαρχίας ἡμῶν ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ὠκεανία.

Ὅμως, ἔξοχοι καὶ ὑπεράνθρωποι προσπάθειαι, μὲ ὄρατους τοὺς καρπούς τοῦ Παναγίου Πνεύματος, δέν καταβάλλονται μόνον μακρὰν τοῦ σεπτοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρον. Ἡ ἡμετέρα Μετριότης ἠλεήθη παρά Θεοῦ, κατὰ τὰ τριάκοντα σχεδόν ἔτη τοῦ ταπεινοῦ πατριαρχικοῦ αὐτῆς δολίχου, νά ἴδῃ τὴν ἀναβίωσιν καὶ ἀνάστασιν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Θράκῃ, ὅπως αὐτῶν τῆς περιωνύμου Ἀδριανουπόλεως, τῆς μαρτυρικῆς Σμύρνης, τῆς περιπύστου Προύσης, τῆς περιόπτου Πισιδίας, τῆς γειτονικῆς Σηλυβρίας, τῶν γραφικῶν Βρυούλων καὶ τῶν ταπεινῶν Γανοχώρων. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσχάτως, ἐλέω Θεοῦ, ἐπιτελεσθέντα ἐν τῇ ταπεινῇ γενετείρᾳ ἡμῶν Ἰμβρῶ, ἥτοι ἡ ἐπαναλειτουργία τῶν ὁμογενειακῶν σχολειῶν αὐτῆς, ὁ ἐπαναπατρισμός πολλῶν γηγενῶν συμπατριωτῶν ἡμῶν, ἡ ἐκ βάθρων ἀνοικοδόμησις παλαιῶν καὶ ἱστορικῶν ἐξωκκλησιῶν καὶ μοναστηριακῶν μετοχιῶν, ἡ ἀρξαμένη ἀνοικοδόμησις γηροκομείου, ἀποτελοῦν καὶ αὐτὰ καρπὸν τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰς ἐνταῦθα ἐπαρχίας τοῦ Οἴκουμενικοῦ ἡμῶν Πατριαρχείου.

Ἀσφαλῶς, συνυπολογίζομεν εἰς τὴν ὄλην ταύτην προσπάθειαν καὶ τὴν μετὰ διακρίσεως μαρτυρίαν «περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος», τὴν μετάφρασιν καὶ τέλεσιν τῆς Θείας Λειτουργίας εἰς τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν εὐρυτέραν ποιμαντικὴν ἡμῶν διακονίαν εἰς τὴν χώραν ἐν τῇ ὁποίᾳ ζῶμεν, χώραν μὲ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ταυτότητα, ἡ ὁποία δέν δύναται νά ἀγνοήσῃ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ παρελθόντος, τὴν συνυφασμένην μετὰ δόξης χριστιανικῆς ἀλλὰ καὶ μετὰ δακρύων καὶ «πέρας ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων».

Ἡ ἐξαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τό παρόν εἶναι τό γενικόν θέμα τῆς Β' συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Συνάξεως, διὰ τό ὁποῖον θά ὀμιλήσουν ἐκλεκτοί καὶ πεφωτισμένοι ἀδελφοί Ἀρχιερεῖς, παλαιότεροι εἰς τὰ πρεσβεῖα καὶ νεώτεροι, ὥστε νά ὑπάρξῃ λόγος ἐμπειρίας ἐκ τῶν ἀρχαιότερων ἀδελφῶν καί, παραλλήλως, λόγος ἐνθουσιασμοῦ ἐκ τῶν νεωτέρων. Κατὰ τὴν Β' συνεδρίαν θά ὀμιλήσουν σχετικῶς μὲ τό θέμα: «Ἡ ἐξαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν ΚΑ' αἰῶνα» οἱ Ἱερώτατοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί Ἱεράρχαι Καναδᾶ κ. Σωτήριος, Πισιδίας κ. Σωτήριος καὶ Κορέας κ. Ἀμβρόσιος, ἐνῶ θά κατακλείσουν οἱ Θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι Ἄσσου κ. Τιμόθεος, Ἰλίου κ. Ραφαήλ καὶ Ἀργυρουπόλεως κ. Ἀμβρόσιος.

Διὰ τῶν εἰσηγήσεων τούτων θά ἀναθερμάνωμεν ἐντὸς ἡμῶν τὴν μεγάλην πραγματικότητα, ὅτι ἡ ἐξαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν 21ον αἰῶνα

δέν αποτελεί μίαν παρωχημένην υπόθεσιν ἀλλ' ὑποχρέωσιν καί εὐθύνην ἀπάντων ἡμῶν τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας. Κυρίως σήμερον, ὅτε τὰ θηρία τῆς παγκοσμιοποιήσεως καί τῆς ἐκκοσμικεύσεως λυσομανοῦν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἔχομεν ἱεράν ὑποχρέωσιν νά δίδωμεν τήν μαρτυρίαν τῆς πίστεως πρὸς τοὺς ἐγγύς καί τοὺς μακράν, συμφώνως πρὸς τὴν σαφῆ ἐντολήν τοῦ Κυρίου πρὸ τῆς Ἀναλήψεώς Του: «καί ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλήμ καί ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καί Σαμαρεία καί ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1, 8).

Αὕτη ἡ ἱερά ὑποχρέωσις ὀριοθετεῖ, τρόπον τινά, τὴν σχέσιν ἡμῶν μετὰ τοῦ συγχρόνου κόσμου. «Ἐκκλησία καί σύγχρονος κόσμος» εἶναι τὸ γενικόν θέμα τῆς Γ' συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς ταύτης συνάξεως. Τὸ πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου θά κινηθοῦν οἱ ἐκλεκτοὶ ὁμιληταὶ προβάλλει τὴν θέσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τὸ σύγχρονον γεωπολιτικόν, ἐκκλησιαστικόν καί κοινωνικόν περιβάλλον. Θά τονισθοῦν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πνευματικὴ ὑπόστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δέ ἡ προσφορά αὐτῆς εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀξίζει νά ἐπισημάνωμεν ὅτι εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πειρασμῶν, τοὺς ὁποίους ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία σήμερον, εἶναι αὐτὸς τῆς ἐκκοσμικεύσεως. Πρόκειται περὶ πνευματικῆς ἀσθενείας, ἡ ὁποία παρασύρει κληρικούς τε καί λαϊκούς, κυρίως ὅμως τοὺς κληρικούς, εἰς τὴν ταύτισιν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ κόσμου. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, πρόκειται περὶ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς ὑποστάσεως τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς ἔδωκε τὸ σῶμα Του καί τὸ αἷμα Του καί ἀπεκάλυψε αὐτὴν εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς σταυρικῆς Του ἀγάπης. Συνεπῶς, ἡ ἐκκοσμικέυσις παρέμπει εἰς τὴν ἐξάλειψιν τῆς ἀγιότητος ἀπὸ τὴν ζωὴν ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων, τῶν κληρικῶν καί τῶν λαϊκῶν καί τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς, ὡς καί τῆς ἐμπειρίας τῶν Ἁγίων, διὰ τῆς ψευδοσοφίας καί ἀσοφίας τοῦ κόσμου τούτου καί τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως.

Ἐναντι τῆς ἰσοπεδωτικῆς καί ἀπροσώπου ὁμογενοποιήσεως, ἡ ὁποία προωθείται διὰ τῆς ἐκκοσμικεύσεως καί τῆς παγκοσμιοποιήσεως, ἡ Ὁρθοδοξία διακηρύττει τὸν σεβασμὸν εἰς τὴν ἰδιοπροσωπίαν ἀνθρώπων καί λαῶν καί προτρέπει εἰς ἀγιότητα τοῦ βίου, ἡ ὁποία θά πρέπει νά χαρακτηρίζῃ τὴν ζωὴν παντός χριστιανοῦ, σαφέστατα δέ καί ἐκάστου ἐπισκόπου. Κατὰ τὴν πατερικὴν ἡμῶν παράδοσιν, ἡ σχέσις ἡμῶν μετὰ τοῦ πλησίον καί τοῦ κόσμου ἐδράζεται ἐπὶ τῆς ἀγάπης καί τοῦ σεβασμοῦ τῆς μοναδικότητος ἐκάστου προσώπου. Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας παραμένει διακριτικὸς ἀλλὰ καί προφητικὸς, ὡς ὀφειλετικὴ παρέμβασις ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τὴν θέσιν καί τὴν μαρτυρίαν τοῦ πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον θά ὁμιλήσουν ὁ Ἱερώτατος καί περισπούδαστος ἀδελφός Μητροπολίτης Κρήνης κ. Κύριλλος, ἔξαρχος Μελίτης καί Καθη-

γητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέ θέμα: «Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον: Κανονική παράδοσις καί ἐκκλησιολογία ὑπό τήν διάστασιν τῶν συγχρόνων ἐξελίξεων», καθώς καί ἕτεροι δύο ἐκλεκτοί καί διακεκριμένοι ὁμιληταί, ὁ Ἐξοχώτατος Πρέσβυς κ. Δημήτριος Παρασκευόπουλος μέ θέμα: «Σύγχρονα γεωπολιτικά δεδομένα καί Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία» καί ὁ Ἐντιμολ. Ἄρχων κ. Ἀριστοτέλης Παπανικολάου, καθηγητής του Πανεπιστημίου του Fordham, μέ θέμα: «Περί τοῦ κειμένου ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς», ἐνῶ ὁ ἀδελφός καί προσφιλής τῇ Μητρί Ἐκκλησίᾳ καί τῇ ἡμετέρᾳ Μετριοτήτι Ἱερώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ. Ἐλπιδοφόρος θά παρουσιάσῃ τό θέμα: «Τό ἐπ' ὀνόματι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου ἀποθεματικόν Ταμεῖον τῆς Ἐκκλησίας, πρωτοβουλία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς».

Εἰς τήν αὐτήν συνεδριαν θά ἀναπτυχθῇ, ὡς συναφές, καί τό θέμα τῶν Διαχριστιανικῶν καί Διαθρησκευτικῶν σχέσεων, μέ ὁμιλητάς τόν ἐκλεκτόν καί σεμνόν, ἀφωσιωμένον καί προσφιλή Ἱεράρχην, ἀδελφόν Μητροπολίτην Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ, ἔμπειρον εἰς τά Διαχριστιανικά καί Διαθρησκευτικά ζητήματα, ὁ ὁποῖος θά παρουσιάσῃ τό θέμα: «Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐν διαλόγῳ μέ τās μή Χριστιανικὰς θρησκείας», καί τόν Ἐλλογιμ. κ. Γεώργιον Βλαντῆν μέ θέμα: «Τό σύγχρονον τοπίον εἰς τās Οἰκουμεικὰς σχέσεις».

Πολύ ὀρθῶς ἐπισημαίνεται εἰς τό Μήνυμα τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας «Πρός τόν Ὁρθόδοξο λαό καί κάθε ἄνθρωπο καλῆς θελήσεως» ὅτι «οἱ ἐκρήξεις φονταμενταλισμοῦ πού παρατηροῦνται στούς κόλπους διαφόρων θρησκευτικῶν ἀποτελοῦν ἔκφραση νοσηρῆς θρησκευτικότητος. Ὁ νηφάλιος διαθρησκευτικός διάλογος συμβάλλει σημαντικά στήν προώθησιν τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, τῆς εἰρήνης καί τῆς καταλλαγῆς. Τό λάδι τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος πρέπει νά χρησιμοποιεῖται γιά νά ἐπουλῶναι πληγές καί ὄχι γιά νά ἀναζωπυρῶναι τή φωτιά τῶν πολεμικῶν συρράξεων. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καταδικάζει ἀπεριφράστως τήν ἐπέκτασιν τῆς πολεμικῆς βίας, τούς δωγμούς, τήν ἐκδίωξιν καί δολοφονία μελῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, τόν ἐξαναγκασμό γιά τήν ἀλλαγῆν θρησκευτικῆς πίστεως, τήν ἐμπορία τῶν προσφύγων, τίς ἀπαγωγές, τά βασανιστήρια, τίς εἰδεχθεῖς ἐκτελέσεις. Καταγγέλλει τήν καταστροφή νᾶων, θρησκευτικῶν συμβόλων καί μνημείων πολιτισμοῦ». (*Μήνυμα τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* παρ. 4)

Τό ζήτημα τοῦ διαλόγου τῆς Ὁρθοδοξίας μετά ὁμοδόξων καί ἕτεροδόξων, μετά κοσμικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν, μετά τῆς ἐπιστήμης καί τῆς πολιτικῆς ὡς καί μετά συγχρόνων ρευμάτων σκέψεως, τά ὁποῖα ἀρδεύουν τόν πολιτισμόν τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, ἀποτελεῖ προτεραιότητα διά τόν Οἰκουμεικόν Θρόνον. Ἡ Ἐκκλησία δέν δύναται οὔτε καί ἔχει τό δικαίωμα νά ἀπέχη

τοῦ διαλόγου μετά τοῦ συγχρόνου κόσμου, παρ' ὅτι διαπιστώνομεν ὅτι σήμερον ὑπάρχουν ποιμένες οἱ ὅποιοι εἴτε ἀδυνατοῦν εἴτε φοβοῦνται νά προσφέρουν τήν παρουσίαν καί τήν μαρτυρίαν αὐτῶν εἰς τήν διαδικασίαν τοῦ διαλόγου, ἤτοι εἰς τήν διαδικασίαν λειτουργίας τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Ἡ Ὁρθοδοξία ὀφείλει νά πορευθῆ καί νά πολιτευθῆ οἰκουμενικῶ τῷ τρόπῳ. Ἡ ἐσωστρέφεια καί οἱ τοπικισμοί ὀδηγοῦν μᾶλλον εἰς ἀναχρονισμόν καί, παρ' ὅτι αἱ ἰδιαιτερότητες τῶν λαῶν πρέπει νά γίνωνται σεβασταί, εἶναι ἀνάγκη νά ἀνοίγωνται εἰς αὐτούς καί νέοι ὀρίζοντες. Ἡ καταδική τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ἀπό τούς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς εἰς τήν Μεγάλην Σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τό 1872 ἦτο πρᾶξις προφητική καί ἰσχύει κατ' ἐξοχήν διά τόν αἰῶνα τόν ὅποιον διανύομεν.

Ἀξίζει ἐν προκειμένῳ νά τονισθῆ ὅτι τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, διά πασῶν τῶν ἱεραποστολικῶν του προσπαθειῶν, ἐδημιούργησεν ἕνα ἀγιοπνευματικόν ἐνθουσιασμόν, μίαν κατάστασιν, δηλαδή, ἐσωτερικῆς χαρᾶς καί πληρότητος, ξένην πρός πᾶσαν πνευματικήν ὑπεροψίαν καί αὐτάρκειαν. Οὐδέποτε ἠσχολήθη μόνον περί τό γενικόν, ἀδιαφοροῦν περί τό εἰδικόν καί συγκεκριμένον. Τό Πατριαρχεῖον ἡμῶν ἐσεβάσθη τήν ἰδιαιτερότητα τῆς γλώσσης, τῆς ψυχοσυνθέσεως καί ἰδιοσυγκρασίας ἐκάστου ἔθνους· διό καί διέσωζε πάντοτε τήν ἰδιοπροσωπίαν καί τήν συγκεκριμένην ταυτότητα τῶν ἐκχριστιανιζομένων λαῶν. Οὐδέποτε εἰς τήν ἱστορικήν αὐτοῦ πορείαν ἐχρησιμοποίησε τήν ἱεραποστολήν πρός ἴδιον ὄφελος καί μέ διαθέσεις ἐπεκτατικές ἢ ἀποικιοκρατικές. Οὐδέποτε ἐχρησιμοποίησε τήν ἱεραποστολήν, διά νά σφυρηλατήσῃ ἐθνοφυλετικά καί ἐθνικιστικά «ἀλύσεις», αἱ ὅποια καταπνίγουν καί ἐκκλησιαστικῶς ἀλλοτριώνουν τούς ἐκχριστιανιζομένους λαούς.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι πᾶσα προσπάθεια ἱεραποστολῆς καί διαλόγου τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας συνδυάζεται μετά τῆς ποιμαντικῆς ἥ, ἐπί τό ἀκριβέστερον, μετά τῆς διαλεγομένης ποιμαντικῆς, ὡς εἶναι τό θέμα τῆς Δ' καί τελευταίας συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Συνάξεως. Ἄπαντες οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλομεν νά δίδωμεν τήν προσωπικήν ἡμῶν μαρτυρίαν, διά τῆς ὁποίας ἐκφράζεται ἡ γνησιότης τῆς ἡμετέρας ἀκραιφνοῦς πίστεως. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἐκάλεσεν ἡμᾶς, διά τῆς παραβολῆς τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου (Λουκ. 10, 30-37), νά γινώμεθα «πλησίον» πρός κάθε συνάνθρωπον, ὁ ὅποιος ἔχει ἀνάγκην τῆς συμπαραστάσεώς μας. Ἐπίσης, εἰς τήν περικοπήν τῆς μελλούσης κρίσεως (Ματθ. 25, 31-46), ὡς κριτήριον τῆς σωτηρίας ἢ ἀπωλείας ἡμῶν κατονομάζεται ἡ ἡμετέρα ἔμπρακτος μέριμνα διά τόν συγκεκριμένον «πεινῶντα, διψῶντα, ξένον, γυμνόν, ἀσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ» ἀδελφόν, μετά τοῦ ὁποίου ταυτίζεται αὐτός οὗτος ὁ Χριστός. Αὕτη ἡ ἀπόλυτος προτεραιότης τῆς ἀγάπης κατέστησε τόν Χριστιανισμόν τήν μεγίστην ἀξιολογικήν ἐπανάστασιν εἰς τήν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος,

τήν ὁποῖαν θαυμάζουν ἀκόμη καί οἱ ἀρνηταί τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπῆρξε καί παραμένει ποιμαντική Ἐκκλησία, Ἐκκλησία διακονοῦσα τόν ἄνθρωπον. Προσέφερε καί προσφέρει τήν ἀλήθειαν, ἀλλά καί ἔμπρακτον βοήθειαν, διακονοῦσα τόν οὐράνιον προορισμόν καί ἐν ταύτῳ τήν ἐπίγειον ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δέν ζῆ διά τόν ἑαυτόν της. Προσφέρεται χάριν ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, διά τήν ἀνύψωσιν καί τήν ἀνακαίνισιν τοῦ κόσμου, διά τήν ἀποκάλυψιν καινοῦ οὐρανοῦ καί καινῆς γῆς (πρβλ. Ἀποκ. 21, 21). Ὅθεν δίδει τήν εὐαγγελικὴν μαρτυρίαν καί διανέμει ἐν τῇ οἰκουμένῃ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ: τήν ἀγάπην, τήν εἰρήνην, τήν δικαιοσύνην Αὐτοῦ, τήν καταλλαγὴν, τήν δύναμιν τῆς Ἀναστάσεως καί τήν προσδοκίαν τῆς αἰωνιότητος. Ἀλλά δέν πρέπει νά λησμονῶμεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἐπιτρέπεται νά παραμελῆ τήν διακονίαν τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου, ἐπικαλουμένη τόν πνευματικόν καί ἐσχατολογικόν χαρακτήρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Τό γεγονός ὅτι «τό πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλιπ. 3, 20), δέν ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἐνδυναμώνει τήν ἀνάγκην μαρτυρίας ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ.

Πτυχάς τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν θά ἀναπτύξουν εἰς τὰς εἰσηγήσεις αὐτῶν οἱ προσφιλέστατοι καί ἐκλεκτοὶ ἀδελφοί, διακεκριμένοι διά τήν πολύπλευρον ποιμαντικὴν των δρᾶσιν, Ἰερώτατοι Μητροπολίται Ἰμβρου καί Τενέδου κ. Κύριλλος, μέ θέμα: «Ἡ μέριμνα διά τήν Ὁρθόδοξον νεολαίαν ἐν Τουρκίᾳ σήμερον», Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβας, μέ θέμα: «Ἡ νεολαία: ὄχι μόνον τό μέλλον, ἀλλά καί τό παρόν τῆς Ἐκκλησίας», καί Κῶου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ μέ θέμα: «Ἡ τρίτη ἡλικία ὡς περιεχόμενον τῆς ποιμαντικῆς διακονίας».

Συναφῆς πρὸς τήν θεματολογίαν τῆς Δ' συνεδρίας εἶναι καί ὁ Ὁρθόδοξος Μοναχισμός καί εἰδικώτερον ἡ μαρτυρία τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ εἰς τόν κόσμον. Εἶναι ἀξίωμα διά τήν Ἐκκλησίαν ὅτι ἡ ζωὴ ἐκάστου μοναχοῦ ἀποτελεῖ μίαν ἄλλην μορφήν ποιμαντικῆς μαρτυρίας καί διακονίας, διότι δέν κατευθύνεται εἰς ἓν εἶδος προσωπικῆς σωτηρίας ἀλλά, διά τῆς ἀγάπης, καθίσταται συνεχῆς ἀγών διά τήν σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Οἱ μοναχοὶ ἀγωνίζονται ἐναντίον τῶν δαιμόνων, τουτέστιν τῶν κοινῶν ἐχθρῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Διό καί ὅταν ἀποσύρονται εἰς τό κελλίον αὐτῶν, προσεύχονται διά νά ὠφελήσουν τήν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς. Ὑπ' αὐτό τό πνεῦμα κατανοοῦμεν ὅτι, ὅταν ὁ μοναχός μονολογῇ τήν προσευχήν τοῦ Ἰησοῦ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τόν ἁμαρτωλόν», εἶναι ὡς νά λέγη: «Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς καί τόν κόσμον σου».

Πιστεύομεν βαθύτατα ὅτι αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ καί οἱ μοναχοὶ βοηθοῦν εἰς τήν μεταμόρφωσιν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὄχι κατά τρόπον πιεστικόν ἢ μαγικόν καί ἀνελεύθερον, ἀλλά διά τῆς καλλιιεργείας τῆς νοεραῆς προσευχῆς. Ἡ ἀξία

τῆς προσευχῆς ταύτης κατανοεῖται ἀπολύτως, ἐάν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς λόγους τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοὺς ὁποίους εἶπεν ἀναφερόμενος εἰς τὸν Χριστόν: «ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμέ δέ ἐλαττοῦσθαι» (Ἰωάν. 3, 30). Οἱ λόγοι οὗτοι δηλοῦν σαφέστατα ὅτι διὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς δέν ἀρχίζομεν τι νέον καὶ προσωπικόν οὐδέ μίαν νέαν ἀτομικὴν πορείαν, ἀλλὰ συμμετέχομεν εἰς ἓν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς ἐντός καὶ πέριξ ἡμῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο ὀνομάζομεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας «μεταμόρφωσιν», ὅπερ σημαίνει ὅτι διὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς παύομεν νὰ ὀμιλῶμεν καὶ νὰ δρῶμεν, διότι εἰσερχόμεθα εἰς τὸν χώρον τῆς δράσεως τοῦ Θεοῦ. Ἐλάττωσις ἡμετέρα καὶ αὐξήσις τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον, εἶναι τὸ χαρακτηριστικόν τῆς συνεισφορᾶς τῶν μοναχῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

Αἱ ὀμιλίες καὶ θεματικαὶ ἐνότητες τῆς παρουσίας Συνάξεως θὰ ἐπισφραγισθοῦν διὰ τῆς παρουσιάσεως εἰσηγήσεων, ἀναφερομένων εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ μοναχισμοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, ὑπὸ τοῦ ὀσιολογιώτατου Ἀρχιμανδρίτου κ. Ἐλισσαίου, Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διακρινομένου διὰ τὸ γνήσιον αὐτοῦ φρόνημα εἰς τὴν μοναχικὴν πολιτείαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μέ θέμα: «Τὸ ἦθος τοῦ Ὁρθοδόξου μοναχισμοῦ», καὶ τῆς ὀσιωτάτης μοναχῆς Ὑπαντίας, Καθηγουμένης τοῦ Ἱεροῦ Μετοχίου Ἁγίας Σκέπης Σολάν, μέ θέμα: «Διακονικὴ πνευματικότης καὶ μοναχισμός».

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ ὀλοκληρωθοῦν αἱ εἰσηγητικαὶ παρεμβάσεις τῶν ἐκλεκτῶν ὀμιλητῶν, τοὺς ὁποίους συγχαίρομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν προκαταβολικῶς, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἅπαντες θὰ φανοῦν ἀντάξιοι τῶν προσδοκιῶν καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν καιρῶν, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Σώματος. Εἶναι δέ αὐτονόητον ὅτι μετὰ ἀπὸ τὰς εἰσηγήσεις θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ διάλογος διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν θεμάτων.

Ἱερώτατοι καὶ Θεοφιλέστατοι ἀδελφοί,

Εἷς ἐκ τῶν πλέον φημισμένων πατέρων τῆς ἐρήμου εἰς τὴν Αἴγυπτον, ζήσας περὶ τὸν 4ον αἰῶνα, ὁ Ἅγιος Σεραπίων ὁ Σινδωνίτης, ἐπραγματοποίησε κάποτε μίαν προσκυνηματικὴν ἱεραποδημίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκεῖ τοῦ ὀμίλησαν περὶ μιᾶς περιφήμου ἀσκητρίας, ἡ ὁποία ἔζη ἔγκλειστος εἰς ἓν μικρόν δωμάτιον, δίχως ποτέ νὰ ἐξέρχεται τούτου. Ὁ Ἅγιος Σεραπίων, ὅστις ἐταξίδευεν ἐκ συστήματος εἰς ὅλην τὴν ζώην, τὴν ἐπεσκέφθη καὶ τὴν ἠρώτησε; «Διατί κάθεσαι ἐδῶ;». Καὶ ἐκείνη τοῦ ἀπήντησε: «Δέν κάθομαι. Ταξιδεύω».

Τὸ περιστατικόν τοῦτο δυνάμεθα νὰ τὸ χρησιμοποήσωμεν διὰ τὴν ζώην ἐκάστου ἐπισκόπου. Τὸ νὰ εἶσαι Ἀρχιερεὺς σημαίνει, μεταξύ ἄλλων, ὅτι εἶσαι ταξιδιώτης. Ταξιδεύομεν μέσω τοῦ ἐσωτέρου χώρου τῆς καρδίας εἰς

ἐν ἀτελείωτον ταξίδιον, τό ὁποῖον δέν μετράται διά τῶν ὥρῶν τοῦ ὥρολογίου ἢ διά τῶν ἡμερῶν τοῦ ἡμερολογίου, διότι πρόκειται περί διαδρομῆς ἐντός τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἐν ταύτῳ ἐντός τῆς ἀτέρμονος αἰωνιότητος. Πρόκειται οὐσιαστικῶς περί τοῦ ταξιδίου μεταξύ τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Τριημέρου Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καί Θεοῦ ἡμῶν, περί τῆς διαδρομῆς μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς. Ἡ ζωή τοῦ ἐπισκόπου εἶναι δύσκολος καί περιπετειώδης, διότι εὐρίσκεται πάντοτε ἐν κινήσει καί προσμονῇ. Πρόκειται περί μιᾶς ζωῆς συνεχῶν προκλήσεων, δοκιμασιῶν καί περιπετειῶν, ἤτοι συνεχῶν καί ἀλλεπαλλήλων σταυρώσεων καί ἀναστάσεων.

Ὅταν κάποιος καθίσταται, τῇ χάριτι τοῦ Παναγίου καί τελεταρχικοῦ Πνεύματος, Ἀρχιερεὺς τοῦ Ὑψίστου, ὀφείλει νά γνωρίζῃ ὅτι ἐκθέτει τόν ἑαυτόν του εἰς τὰς περιπετείας ἐνός προσκυνητοῦ, δηλαδή ἐκθέτει τόν ἑαυτόν του εἰς τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἐπίσκοπος, ὡς ζῶν καί κινούμενος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, μετέχει εἰς τήν τραγωδίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἢ μᾶλλον ἡ τραγωδία τῆς ἀνθρωπότητος γίνεται προσωπική αὐτοῦ ὑπόθεσις, ἀπλῶς καί μόνον διότι τοῦτο ἐπραγματοποίησε καί ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἡμῶν. Ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἐξῆσε τήν τραγωδίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐσαρκώθη ἐξ αἰτίας αὐτῆς καί ἐσταυρώθη, διά νά δώσῃ εἰς τόν ἄνθρωπον τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καί τοῦ μέλλοντος τήν δυνατότητα νά ἐλευθερωθῇ ἀπό αὐτὴν τήν ὀδυνηρὰν τραγωδίαν. Ὁ ἐπίσκοπος, λοιπόν, μετέχει εἰς αὐτὴν τήν κατάστασιν, κατά μίμησιν τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως ἅπαντες οἱ παρόντες γνωρίζομεν, εἰς τόν ἀρχιερατικόν δόλιχον ἐνός ἐκάστου ἐξ ἡμῶν δέν ἔχομεν πείραν τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς, παρά μόνον ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ καί ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι Αὐτός (ὁ Χριστός) εἶναι ἡ Ἀλήθεια, ἡ Ζωή καί ἡ πηγὴ κάθε χαρᾶς.

Πρό ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τήν ἡμετέραν γενέτειραν, τήν ἐρατεινὴν Ἴμβρον, ἐωρτάσαμεν, τῇ εὐλογητῇ παρουσίᾳ τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα καί Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καί πάσης Ἀφρικῆς κ. Θεοδώρου, τοῦ Μακαριωτάτου Μητροπολίτου Κιέβου καί πάσης Οὐκρανίας κ. Ἐπιφανίου, τῶν Ἱερωτάτων ἐκπροσώπων τῶν Ἁγιωτάτων Ἐκκλησιῶν Κύπρου καί Ἑλλάδος καί πολλῶν ἄλλων προσφιλῶν ἀδελφῶν καί πιστῶν τέκνων, τήν συμπλήρωσιν ἐξηκονταετίας ὅλης ἀπό τῆς εἰς διάκονον χειροτονίας ἡμῶν. Δέν δυνάμεθα νά ἀξιολογήσωμεν τὰ ἐξήκοντα ταῦτα ἔτη, αἰσθανόμεθα ὅμως ὅτι παρῆλθον ὡσεὶ ἡ ἡμέρα ἢ ἐχθές. Τὴν στιγμὴν ταύτην ἔρχονται εἰς τὴν σκέψιν ἡμῶν τὰ σοφὰ λόγια τοῦ Γέροντος ἡμῶν Μελίτωνος, ὁ ὁποῖος, εἰς τὴν προσφώνησίν του τότε, ἐν Ἰμβρῳ, τὴν 13^{ην} Αὐγούστου 1961, ἡμέραν ἀποδόσεως τῆς ἐορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐξῆς συμβουλὴν: «Στάσου ἀκίνητος, στάσου σιωπηλός, στάσου μέ φόβο Θεοῦ μπροστὰ στό ἔνδοξο φῶς τῆς Μεταμορφώσεως. Μὴν πάρης ποτέ τὰ μάτια

σου πάνω από τον μεταμορφωμένο Κύριο. Νά μεταδίδης πάντοτε αυτό τό φῶς, τό άνέσπερο γιά ὄλους τούς ανθρώπους». Κατά δέ τήν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν ἡμῶν ἐν Χάλκη, τήν 19^{ην} Ὀκτωβρίου 1969 ὁ ἴδιος ἀπηθύνθη πρὸς τόν τότε διάκονον Βαρθολομαῖον διά τῶν ἐξῆς προτροπῶν: «Ἐρχεσαι ἵνα λάβης τήν χάριν. Αὐτή εἶναι τό κύριον. Αὐτή εἶναι ἡ ἀποφασίζουσα εἰς τό τέλος. Ἀλλά διά νά γίνῃ αὐτό πρέπει νά κενωθῆς διά νά δοθῆ τόπος εἰς τήν χάριν... Κενώθητι. Ταπεινώθητι. Καί κυρίως δός θέσιν τῇ θείᾳ Χάριτι. Καί μεῖνον διά βίου, μέχρι τέλους, μέχρι τῆς ἀποδόσεως λόγου τῷ Κυρίῳ, κεχαριτωμένος παρά Θεοῦ, κεχαριτωμένος παρά ἀνθρώποις» (Μητροπολίτου Γεροντος Χαλκηδόνας Μελίτωνος Χατζῆ, *Χαλκηδόνια*, σελ. 65-66). Εὐχόμεθα καί προσευχόμεθα νά ἔχωμεν σταθῆ, κατά τά παρελθόντα ἐξήκοντα ἔτη, μετά φόβου Θεοῦ καί σιωπῆς ἐνώπιον τοῦ φωτός τῆς Μεταμορφώσεως, ἀφήνοντας χῶρον εἰς τήν χάριν τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά ἐνεργῆ διά τῆς ἡμῶν ταπεινότητος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατά τόν νουθετήριον λόγον τοῦ μακαριστοῦ Γέροντος ἡμῶν.

Τόν ἐρχόμενον μῆνα, χάριτι Θεοῦ, συμπληροῦνται τριάκοντα ἔτη ἀπό τῆς ἐκλογῆς τῆς ἡμῶν Μετριότητος εἰς τόν Θρόνον τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου. Εἷς τινας ἀδελφούς τό διάστημα τοῦτο τῶν τριάκοντα ἐτῶν ὑπενθυμίζει τό βραχύ τῆς ζωῆς, δι' ἄλλους πάλιν ὁμοιάζει πρὸς χρονικόν τι πλαίσιον, ἐντός τοῦ ὁποῖου δύναται τις νά βιώσῃ καταστάσεις καί ἐμπειρίας μοναδικάς καί ἀνεπαναλήπτους. Τελικῶς, ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου ἀξιολογεῖται ὄχι μόνον ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἢ ἐξ ὄλων ὅσα ἀφήνει ὡς κληρονομίαν καί παρακαταθήκην, ἀλλά κυρίως ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Εἰδικῶς, ἡμεῖς οἱ Ἀρχιερεῖς πολλακίς ἐκδαπανώμεθα εἰς μίαν σειράν πρακτικοκοινωνικῶν ἔργων, διά νά ἔχωμεν λόγον καί ἀφορμῆν νά ζητῶμεν τὰς τιμὰς ἀπό τούς ἀνθρώπους καί τήν Ἐκκλησίαν. Ὅμως, εἰς τόν προσωπικόν ἡμῶν ἀπολογισμόν συνειδητοποιοῦμεν ὅτι ἡ καταξίωσις τοῦ ἐπισκόπου δέν εὐρίσκεται εἰς τοιοῦτου εἴδους ἐπιτεύγματα, ἀλλ' εἰς τήν ἰδίαν αὐτοῦ προσωπικότητα. Σημασίαν, ἐπομένως, δέν ἔχει αὐτό τό ὁποῖον πράττομεν, ἀλλά αὐτό τό ὁποῖον εἴμεθα.

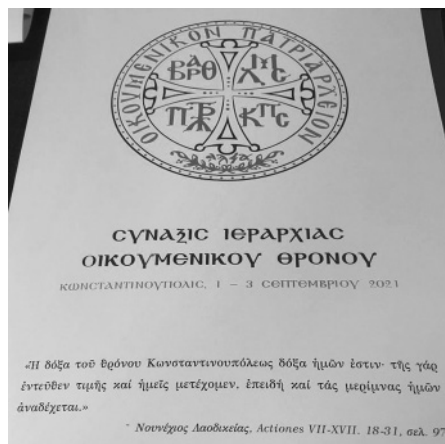
Ἐχοντες σχεδόν συμπληρώσει, μέ τήν χάριν καί τό ἄπειρον ἔλεος τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τριάκοντα ἔτη πατριαρχίας, εὐχαριστοῦμεν καί δοξάζομεν τόν Τριαδικόν Θεόν δι' αὐτό, καί ὁμολογοῦμεν μέ ἐπίγνωσιν ὅτι «τό πολύ τελείωσε». Μετά ἀπό αὐτήν τήν εὐλογημένην, πολύπαθον καί μαρτυρικὴν πορείαν, ἐπιθυμοῦμεν νά καταθέσωμεν εἰς πάντας ὑμᾶς τούς ἀγαπητούς ἀδελφούς Ἀρχιερεῖς, ὡς καταστάλαγμα ταπεινῆς ἐμπειρίας καί διακονίας ἡμῶν, ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἄλλος τρόπος ὑπάρξεως καί ζωῆς. Ἀδελφοί, ἄς κάνωμεν κάτι διά τούς ἀνθρώπους. Ὅχι ἀπλῶς νά κάνωμεν καλούς ἀνθρώπους, ἀλλά νά μάθωμεν εἰς αὐτούς νά νικοῦν τόν θάνατον. Ὅλη ἡ

μεγαλωσύνη τοῦ Πατριαρχείου μας ἐξαντλεῖται εἰς τήν διακονίαν τοῦ μυστηρίου τούτου τῆς Ἐκκλησίας. Τά λοιπά ἔρχονται καί παρέρχονται. Ἡ μοναδικότης τῆς «ἀρχούσης καί πασχούσης Ἐκκλησίας» ἡμῶν δέν ἔγκειται εἰς τήν κατοχήν ὑπερανθρώπου κοσμικῆς τινος δυνάμεως, ἀλλ' εἰς τήν ταπεινήν καί ἀνιδιοτελεῆ βούλησιν αὐτῆς νά ὑποτάξῃ τόν πειρασμόν τῆς ἐξουσίας εἰς τήν χάριν καί νά μεταβάλῃ τήν ἀσφάλειαν τοῦ κατέχειν καί κατακρατεῖν εἰς ἐλευθερίαν καί δωρεάν. Ἐνταῦθα, εἰς τήν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν, ζῶμεν τήν δύναμιν ἡ ὁποία «ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται» (Β' Κορ. 12, 9) καί τήν τελικήν δόξαν τοῦ πνεύματος, τήν ταυτιζομένην μέ τήν ἄκραν ταπεινώσιν. Ἐνταῦθα βιοῦμεν τήν νίκην κατά τοῦ θανάτου, ἥτις ἀποτελεῖ τό θεμέλιον καί τήν ἀφετηρίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, ὑπό τόν Ἀρχηγόν, Κύριον καί τελιωτήν αὐτῆς, τόν Ἀναστάντα Ἰησοῦν, τόν ὄντα μετ' αὐτῆς πάσας τάς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων.

Τελικῶς, ὅπου καί ἐάν εὐρίσκηται ὁ ἄνθρωπος, εἴτε εἰς τόν Πατριαρχικόν Θρόνον εἴτε εἰς μίαν «ἄγνωστον γωνίαν» τοῦ κόσμου τούτου, ὁπόθεν καί ἂν ὀρμᾶται, εἴτε ἀπό τό μικρόν καί ἄσημον χωρίον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τῆς Ἰμβρου εἴτε ἀπό τήν πλέον διάσημον καί ἱστορικὴν οἰκογένειαν τῆς ἀνθρωπότητος, δύναται νά φθάσῃ εἰς τήν νίκην κατά τοῦ θανάτου, ὅπου τά πάντα γίνονται καινά, ὁμορφα, χαρούμενα, ἀναστάσιμα καί ἀγαπητικά.

Εὐχαριστοῦντες ὀλοθύμως πάντας ὑμᾶς, πάλιν καί πολλάκις, ὑπερήδικα προσαγορευόμεν καί κατασπαζόμεθα ἕνα ἕκαστον ἐξ ὑμῶν, ἀδελφοί, προσεπιφωνοῦτες τό «ὡς εὐ παρέστητε εἰς τήν Βασιλεύουσαν» καί εἰς τό σεπτόν τῆς Ὁρθοδοξίας Κέντρον, τό Οἰκουμενικόν ἡμῶν Πατριαρχεῖον.

Ὁ Χριστός ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν. Καί ἦν καί ἔστι καί ἔσται.

Πρόγραμμα Συνάξεως
Ίεραρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου
(Πόλη, 1-3 Σεπτεμβρίου 2021)

Τρίτη, 31 Αὐγούστου 2021

[18:00] **Ι. Μονή Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλή:** Μ. Πανηγυρικός Ἑσπερινός τῆς ἑορτῆς τῆς νέας Ἰνδικτιῶνος καί χειροθεσία τοῦ Ἑλλογιμ. Καθηγητοῦ κ. Σωτηρίου Τσιόδρα.

Τετάρτη, 1 Σεπτεμβρίου 2021

[08:30] **Πάνσεπτος Πατριαρχικός Ναός:** Ὁρθρος καί Θεία Λειτουργία, χοροστατοῦσης τῆς Α.Θ.Παναγιότητος ἐν συγχοροστασίᾳ μετὰ τῶν Σεβ. καί Πανιερ. Μητροπολιτῶν καί Ἀρχιεπισκόπων καί τῶν Θεοφιλ. ἐπαρχιούχων Ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ὑπογράφουν τήν Πρᾶξιν τῆς Ἰνδίκτου.

[17:00] **Ἐναρξίς τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱεραῆς Συνάξεως.**

Ἀκολουθία ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱεραῆς Συνάξεως.

Εἰσαγωγική Ὁμιλία Α.Θ.Παναγιότητος

Ἀντιφώνησις Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνας κ. Ἐμμανουήλ

Α' Συνεδρία: Πανδημία καί Ἐκκλησιαστική ζώή.

Ι. Ἡ Πρόκλησις τῆς Πανδημίας.

– Ἐντιμολ. Καθηγητῆς κ. Σωτήριος Τσιόδρα

ΙΙ. Ἡ Ἐκκλησία εἰς τόν καιρόν τῆς πανδημίας τοῦ Covid-19: προβλήματα, ἐμπειρίες, λύσεις

– Σεβ. Μητροπολίτης Χόνγκ Κόνγκ κ. Νεκτάριος.

– Σεβ. Μητροπολίτης Αὐστρίας κ. Ἀρσένιος.

– Σεβ. Μητροπολίτης Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κύριλλος.

– Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας κ. Μακάριος.

Συζήτησις.

Πέμπτη, 2 Σεπτεμβρίου 2021

[09:30] **Β' Συνεδρία: Ἡ ἐξαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τόν ΚΑ' αἰῶνα**

– Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Καναδά κ. Σωτήριος.

– Σεβ. Μητροπολίτης Πισιδίας κ. Σωτήριος.

– Σεβ. Μητροπολίτης Κορέας κ. Ἀμβρόσιος.

Διάλειμμα

– Θεοφιλ. Ἐπίσκοπος Ἄσσου κ. Τιμόθεος.

*Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης
ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος*

- Θεοφιλ. Ἐπίσκοπος Ἰλίου κ. Ραφαήλ.
- Θεοφιλ. Ἐπίσκοπος Ἀργυρουπόλεως κ. Ἀμβρόσιος.
Συζήτησις.

* * *

[16:30] Γ' Συνεδρία: Ἐκκλησία καί Σύγχρονος Κόσμος.

Ι. Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον εἰς τό σύγχρονον γεωπολιτικόν, ἐκκλησιαστικόν καί κοινωνικόν περιβάλλον.

- Ἐξοχ. κ. Δημήτριος Παρασκευόπουλος
«Σύγχρονα γεωπολιτικά δεδομένα καί Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία».
- Σεβ. Μητροπολίτης Κρήνης κ. Κύριλλος:
«Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον: Κανονική παράδοσις καί Ἐκκλησιολογία ὑπό τήν διάστασιν τῶν συγχρόνων ἐξελίξεων».
- Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ. Ἐλπιδοφόρος:
«Τό ἐπ' ὀνόματι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου ἀποθε-

ματικόν Ταμείον τῆς Ἐκκλησίας, πρωτοβουλία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς».

Συζήτησις.

II. Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί αἱ Διαχριστιανικαί καί Διαθρησκευτικαί Σχέσεις.

– Ἐντιμολ. Καθηγητής κ. Ἀριστοτέλης Παπανικολάου:

«Περί τοῦ κειμένου Ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς»

– Ἐλλογμ. κ. Γεώργιος Βλαντῆς:

«Τό σύγχρονον τοπίον εἰς τάς Οἰκουμενικάς σχέσεις»

– Σεβ. Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος κ. Ἐμμανουήλ:

«Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐν διαλόγῳ μέ τάς μή Χριστιανικάς θρησκείας»

Συζήτησις.

Παρασκευή, 3 Σεπτεμβρίου 2021

[09:30] Δ' Συνεδρία: Διαλεγομένη Ποιμαντική.

I. Πτυχαί τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας

– Σεβ. Μητροπολίτης Ἰμβρου καί Τενέδου κ. Κύριλλος:

«Ἡ μερίμνα διά τήν Ὀρθόδοξον νεολαίαν ἐν Τουρκίᾳ σήμερον».

– Σεβ. Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβας:

«Ἡ νεολαία: ὄχι μόνον τό μέλλον, ἀλλά καί τό παρόν τῆς Ἐκκλησίας».

– Σεβ. Μητροπολίτης Κώου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ:

«Ἡ τρίτη ἡλικία ὡς περιεχόμενον τῆς ποιμαντικῆς διακονίας».

Συζήτησις.

II. Ἡ μαρτυρία τοῦ Μοναχισμοῦ

– Πανοσιολ. Καθηγούμενος Ἱ. Μονῆς Σίμωνος Πέτρας κ. Ἐλισσαῖος:

«Τό ἦθος τοῦ Ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ».

– Ὁσιωτάτη Μοναχή κ. Ὑπαντία, Καθηγούμενη τοῦ Ἱεροῦ Μετοχίου Ἁγίας Σκέπης Σολάν:

«Διακονική πνευματικότης καί μοναχισμός».

Συζήτησις.

Καταληκτήριος Ὁμιλία τῆς Α.Θ.Παναγιότητος

Ακολουθία ἐπί τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱεράς Συνάξεως

Καταληκτήριοις Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
εἰς τὴν Σύναξιν τῆς Ἱεραρχίας
(3 Σεπτεμβρίου 2021)

Τιμιώτατοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

Μετά τριήμερον δημιουργικὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, περιεκτικὰς εἰσηγήσεις καὶ γόνιμον διάλογον, δοξάζοντες τὸν Θεὸν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς σοφίας, κατακλείομεν αἰσίως τὴν παροῦσαν Σύναξιν τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Θρόνου.

Ἐκφράζομεν ὀλοκαρδίους εὐχαριστίας πρὸς πάντας ὑμᾶς, τοὺς τιμιωτάτους καὶ ἀγαπητοὺς ἀδελφούς, διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Σύναξιν, τὴν ὁποίαν προφρόνως ἀφιερώσατε εἰς τὴν τριακοστὴν ἐπέτειον τῆς ἀναρρήσεως τῆς ἡμῶν Μετριότητος εἰς τὸν Ἀποστολικὸν καὶ Πατριαρχικὸν Θρόνον τῆς Κωνσταντινουπολίτιδος Ἐκκλησίας. Ὑμνοῦμεν καὶ δοξολογοῦμεν τὸν φιλόανθρωπον Δοτῆρα παντός ἀγαθοῦ δι' ὅσα ἐχαρίσατο ἡμῖν, θεραπεύων τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναπληρῶν τὰ ἐλλείποντα. Δύο φράσεις ἐκφράζουν ὅλον τό εἶναι μας, τό μέγεθος τῆς θείας δωρεᾶς καὶ τό βάθος τῆς εὐγνωμοσύνης μας: Τὸ Παύλειον «Τί δέ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες;» (Α' Κορ. δ', 7) καὶ τό τοῦ Χρυσορρήμονος «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν».

Κεντρικὸς στόχος τῆς ταπεινῆς Πατριαρχίας μας ἦτο ἡ διακονία τῆς Ἐκκλησίας, μέ πυξίδα τὴν καθορισθεῖσαν ἐν τῇ μακραίῳν ἐκκλησιαστικῇ πράξει θέσιν καὶ ἀποστολὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν αὐτῇ. Ἡ ἱστορία θά ἀξιολογήσῃ τὴν ἰδικὴν μας συμβολὴν ὡς Πατριάρχου εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ ρόλου αὐτοῦ, δέν ἔχει ὅμως οὐδεμίαν ἀρμοδιότητα νά κρίνῃ τὴν ἐκκλησιολογικὴν οὐσίαν τῶν εὐθυνῶν αὐτῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Εὐχαριστοῦμεν τῷ Δομήτορι τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν πραγματοποιήσιν, πρό πενταετίας, τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Κρήτης, ἡ ὁποία, ὁμοῦ μέ τὰς ἀποφάσεις διὰ τὴν κανονικὴν δομὴν καὶ λειτουργίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν θείαν λατρείαν καὶ τὴν πνευματικότητα, καὶ τὰς σχέσεις μέ τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον, ἐτόνισε τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ ἀνέδειξε τὴν ζωτικὴν σημασίαν τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν ἐνώπιον τῶν σημείων τῶν καιρῶν. Ἡ θεματικὴ τῆς ἐπικαίρου μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἦτο εἰς τό κέντρον τῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς παρουσίας Συνάξεως, μέ πρώτην τὴν ἀναφορὰν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποιμαντικὴν κατὰ τὴν περίοδον τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ Covid – 19, μέ ὠραίας εἰσηγήσεις περὶ τῆς ἐξαγγελίας τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνίας, περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς τό γεωπολιτικὸν περιβάλλον σήμερον, καὶ περὶ τῆς κοινωνικῆς μαρτυρίας αὐτῆς. Συνεζητήθη

ἐπίσης ἡ πορεία τῶν διαχριστιανικῶν καὶ διαθρησκευτικῶν διαλόγων, ἡ ποιμαντική τῆς νεολαίας καὶ τῆς τρίτης ἡλικίας, καθὼς καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ὁρθοδόξου μοναχισμοῦ.

Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐκτυλίσσεται πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐντὸς συγκεκριμένου πολιτισμικοῦ πλαισίου. Δέν ὑπάρχει ἐκκλησιαστικὴ παρουσία εἰς ἓν πολιτισμικόν κενόν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία διὰ νὰ δίδῃ τὴν μαρτυρίαν τῆς ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ἀξιολογῇ τὰ ἐκάστοτε πολιτισμικὰ δεδομένα. Προφανῶς, τὰ προβλήματα δέν λύνονται, οὔτε καὶ ἐξαφανίζονται, ὅταν τὰ ἀγνωῶμεν ἢ τὰ ἀποσιωπῶμεν. Ἐδῶ εὐρίσκεται ἡ σημασία τῆς θεολογίας, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε συναφειακὴ, δηλαδὴ ἀναπτύσσεται ἐν διαλόγῳ μὲ τὰς ἐκάστοτε προκλήσεις. Ἡ θεολογία ζῆ, ὡς συχνάκις ὑπογραμμίζομεν, ἐκ τῆς «διπλῆς ἀναφορᾶς» εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν σύγχρονον πραγματικότητα. Ὁ ἄριστος γνώστης τῆς Παραδόσεως θεράπων τῆς Ἱερᾶς Ἐπιστήμης εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀποστολήν του, ἐάν δέν αἰσθάνεται τὸν παλμόν τῶν συγχρόνων του, ἐάν δέν ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ πολιτισμικόν πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καλεῖται νὰ διατυπώσῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κάθε γενεὰ Χριστιανῶν ζῆ τὴν πίστιν τῆς ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν δεδομένων τῆς ἐποχῆς τῆς. Αἱ ἐντάσεις μεταξὺ χριστιανικῆς ταυτότητος καὶ συγχρόνου βιοτῆς εἶναι ἀναπόφευκτοι, δύνανται ὅμως νὰ λειτουργήσουν δημιουργικῶς. Ἡ ἀπόρριψις τοῦ θύραθεν πολιτισμοῦ εἰς τὸ σύνολόν του, ὡς καὶ ἡ ταῦτισις μὲ αὐτόν, δέν ἀνταποκρίνονται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καλούμεθα καὶ σήμερον νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὰς πολιτισμικὰς προκλήσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνακαλύψωμεν τὰς θετικὰς δυνατότητας, τὰς ὁποίας προσφέρει ὁ πολιτισμὸς μας.

Εἰς τὴν ἐποχὴν μας, τὸ ζητούμενον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ἡ ἀντίστασις εἰς τάσεις ἐκκοσμικεύσεώς τῆς, εἰς τὴν ταῦτισίν τῆς μὲ τὸν κόσμον καὶ τὴν μετατροπὴν τοῦ «ἐν τῷ κόσμῳ» χαρακτῆρος τῆς εἰς «ἐκ τοῦ κόσμου», καθὼς καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ αὐτοεγκλεισμοῦ, τῆς «κλειστῆς ἐκκλησιαστικότητος». Ἐνῶ τὸ πρῶτον ἀθετεῖ τὴν βιβλικὴν προτροπὴν «μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ» (Α' Ἰωάν. β', 15), τὸ δεύτερον λησμονεῖ τὴν ἀλήθειαν «οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. γ', 15).

Ὅ,τι ἐκτυλίσσεται, βιοῦται, κηρύσσεται, πράττεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχει σωτηριολογικὴν ἀναφοράν, εἶναι μετοχὴ εἰς τὴν «ἀληθεστάτην ἐλευθερίαν» (Ι. Χρυσόστομος, *εἰς τὴν Γένεσιν*, PG 54, 600), εἰς τὸ τιμαλφέστατον τοῦτο δῶρον τῆς ἐλθούσης ἐν Χριστῷ χάριτος, καὶ πρόγευσις τῆς ἐσχατολογικῆς ἀποκαλύψεως τῆς πληρότητος τῆς ζωῆς καὶ τῆς χαρᾶς τῆς Βασιλείας τοῦ

Θεοῦ. Αὐτή εἶναι ἡ ἀκένωτος πηγή τῆς ζωῆς καί τῆς διακονικῆς μαρτυρίας μας. Ἑγιασμένοι διά τῆς κοινωνίας τῶν Ἀχράντων μυστηρίων καί ἔχοντες λάβει «πνεῦμα ἐπουράνιον», δυνάμεθα νά συνεχίσωμεν τήν ζωήν μας ὡς «λειτουργίαν μετά τήν Λειτουργίαν» ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἐγκόσμιος «καλή μαρτυρία» τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς θεανδρικής, ἀγιοπνευματικῆς, εὐχαριστιακῆς καί ἐσχατολογικῆς ταυτότητός της. Συνεχίζουσα τό ἔργον τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία μεταμορφώνει, ἐν τῇ εὐχαριστιακῇ πραγματώσει αὐτῆς, ὀλόκληρον τήν κτίσιν εἰς «κοσμικήν λειτουργίαν», προσανατολίζει τόν ἄνθρωπον ἀδιαλείπτως εἰς τό «ἐν οὗ ἐστι χρεία», τό ὅποιον δέν εἶναι δυνατόν νά προσφέρωμεν ἡμεῖς εἰς τόν ἑαυτόν μας, ἀλλά εἶναι δωρεά τοῦ Χριστοῦ, ἢ, ὀρθότερον, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. «Χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ἰωάν. ιε', 5).

Ἡ Ἐκκλησία, ὅταν ὁμιλῇ, τό πράττει διά νά ὑπερασπισθῇ τόν ἄνθρωπον. Ἐπίσης, δύναται νά σιωπᾷ διά τόν ἴδιον λόγον. Εἶναι ἀδύνατον ὅμως νά παραμείνῃ ἀδρανῆς ἀπέναντι εἰς τήν κραυγήν ἀγωνίας τῶν «κοπιόντων καί πεφορτισμένων» καί εἰς τόν στεναγμόν τῆς ἀνηλεῶς λεηλατουμένης κτίσεως. Ἐνώπιον τῶν κοινωνικῶν προκλήσεων, τοῦ οικονομισμοῦ, τῆς ἀνοικτῆς καί τῆς δομικῆς βίας, τοῦ ἐπιστημονισμοῦ καί τῆς αὐτονομήσεως τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως ἀπό τās πραγματικῆς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ποικίλων ἐξαρτήσεων ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς πληροφορίας, ἡ μεγάλη πρόκλησις διά τήν Ἐκκλησίαν σήμερον εἶναι νά λειτουργήσῃ ἡ ἴδια ὡς θετική πρόκλησις διά τόν σύγχρονον ἄνθρωπον, ὡς προοπτική καί χῶρος ἐνθέου βιοτῆς καί θυσιαστικῆς ἐλευθερίας, προσφέρουσα εἰς τό κόσμον, ὡς προσφύεστατα ἀπεφάνθη ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, «ὡς ὁδηγόν τό Εὐαγγέλιον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τήν ἐλπίδα καί βεβαιότητα ὅτι τό κακόν, ὑπό οἰανδήποτε μορφήν, δέν ἔχει τόν τελευταῖον λόγον εἰς τήν ἱστορίαν καί δέν πρέπει νά ἀφεθῇ νά κατευθύνῃ τήν πορείαν της» (*Ἡ ἀποστολή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τόν σύγχρονον κόσμον*, Προοίμιον), διανέμουσα ἐν τῇ οἰκουμένῃ τὰ «δῶρα τοῦ Θεοῦ», «τήν ἀγάπην Του, τήν εἰρήνην, τήν δικαιοσύνην, τήν καταλλαγὴν, τήν δύναμιν τῆς Ἀναστάσεως καί τήν προσδοκίαν τῆς αἰωνιότητος» (*Ἐγκύκλιος*, Προοίμιον).

Ἱερῶτατοι καί Θεοφιλέστατοι ἀδελφοί ἐν Χριστῷ καί συλλειτουργοί,

Περαιόντες τόν λόγον, ἀπευθύνομεν ἅπαξ ἔτι πρὸς πάντας ὑμᾶς θερμάς εὐχαριστίας διά τήν παρουσίαν σας εἰς τήν Πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου. Εὐχαριστοῦμεν τοὺς ἐκλεκτοὺς ὁμιλητάς ἀδελφούς, ὅλως δέ ἰδιαίτερος τοὺς ἐπισκέπτας εἰσηγητάς, τόν Ἐξοχώτατον πρέσβυν ἐπὶ τιμῇ κ. Δημήτριον Παρασκευόπουλον, τοὺς Ἐντιμολογιωτάτους καθηγητάς κυρίους Σωτήριον Τσιόδραν καί Ἀριστοτέλη Παπανικολάου, καί τόν Ἐλλογιμώτατον κ. Γεώργιον Βλαντῆν.

Συγχαρητήρια ανήκουν εις τήν Ὄργανωτικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Συνάξεως καί εις πάντας τοὺς συμβαλόντας εις τήν προετοιμασίαν καί τήν διεξαγωγὴν τῆς. Ἐορτίους εὐχάς ἀπευθύνομεν πρὸς τόν ἄγοντα τὰ ὄνομαστήρια αὐτοῦ Ἱερώτατον καί προσφιλέστατον ἀδελφόν ἅγιον Ἀλεξανδρουπόλεως κύριον Ἄνθιμον, καί τόν εὐχαριστοῦμεν ἐκ μέρους τῆς Συνάξεως διὰ τό δεῖπνον ἐν πλῶ, τό ὅποιον θά μᾶς προσφέρῃ σήμερον, ἀργά τό ἀπόγευμα.

Σᾶς ἀσπαζόμεθα ὅλους ἐν Κυρίῳ. Ὁ ἐν Τριάδι Θεός νά εὐλογῇ καί νά κρατύνῃ τήν σεπτὴν καί προσφιλεστάτην ἡμῖν Ἱεραρχίαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας!

Ἐναρκτήριοσ Ὁμιλία τῆσ Α.Θ. Παναγιότητοσ
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
εἰσ τό Φόρομ: «Οἰκουμενική Πρωτοβουλία διά τήν
προστασίαν τοῦ περιβάλλοντοσ καί τοῦ πολιτισμοῦ»
(Σισμανόγλειον Μέγαρον, 4 Σεπτεμβρίου 2021)

Τιμιώτατοι ἀδελφοί,
Εὐγενεστάτη κυρία Γενική Πρόξενε τῆσ Ἑλλάδοσ ἐνταῦθα,
Ἐντιμολογιώτατοι Ἄρχοντεσ,
Ἐλλογιμώτατοι σύνεδροι,
Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἡ ἀνθρωπότησ συνεχίζει νά βιώνη τάσ ἐπωδύνουσ περιβαλλοντικάσ καί κοινωνικάσ ἐπιπτώσεισ τῆσ παγκοσμίου οἰκολογικήσ κρίσεωσ, ἀποτόκου πρωτίστωσ τοῦ προμηθεϊκοῦ τιτανισμοῦ τοῦ νεωτερικοῦ καί τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Δυστυχῶσ, ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν ὅσα ἔγραψεν ὁ Lynn White τό ἔτοσ 1967, ὅτι ἡμεῖσ οἱ ἀνθρωποὶ θεωροῦμε τόν ἑαυτόν μασ «ἀνώτερο ἀπό τή φύση, τήν περιφρονοῦμε, εἴμαστε ἔτοιμοι νά τή χρησιμοποιοῦμε γιά νά ἰκανοποιήσουμε ἀκόμη καί τό πῖό ἀσήμαντο καπρίτσιο μασ» (L. White, «Οἱ ἱστορικήσ ρίζεσ τῆσ οἰκολογικήσ μασ κρίσεωσ», ἐν: Σ. Σαρίκα (ἐπιλογή κειμένων – μετάφραση), *Ἡ φωτιά τοῦ Προμηθέα*, ἐκδ. Νησίδεσ, Ἀθήνα 1998, σ. 33-49, ἐδῶ σ. 46). Οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε αἱ ἐμπειρίαι μασ μέ τήν κλιματικήν ἀλλαγὴν, μέ τάσ καταστροφικάσ πυρκαϊάσ καί τάσ πλημμύρασ, μάσ ἔχουν συνετίσει.

Δέν λείπει, βεβαίωσ, ἡ ἀντίδρασισ καί ἡ δημιουργική ἀντίστασισ εἰσ τήν σοβοῦσαν καταστροφὴν τοῦ περιβάλλοντοσ. Ὑπάρχουν δυναμικά οἰκολογικά κινήματα, διεθνεῖσ καί κρατικά ἀποφάσεισ διά τήν προστασίαν τῆσ φύσεωσ, συναντήσεισ κορυφῆσ, ἐπιστημονικά συνέδρια καί δημοσιεύματα, δράσεισ τῆσ κοινωνίασ τῶν πολιτῶν, παρεμβάσεισ τῶν διανοουμένων, τῆσ νεολαίασ καί πολλὰ ἄλλα. Ὑπάρχει ἡ εὐαισθησία καί ἡ πεποίθησισ ὅτι ἀληθῶσ προοδευτικόν δέν εἶναι νά μετατρέπεται ἡ παλαιά πόλισ εἰσ μοντέρνουσ ὄγκουσ ἀπό μπετόν, ἀλλά νά διαδηλώνωμεν διά νά μή γίνη τό λιθόστρωτον ἄσφαλοσ, νά μή καταστῆ βιομηχανικόν κανάλι τό ρυάκι, νά μή καταλήξῃ εἰσ οἰκόπεδον ὁ ἔλαιών. Ὑπάρχει ἡ ἀντίδρασισ τῆσ παιδείασ, ἡ ὁποία καλλιεργεῖ οἰκολογικόν ἦθοσ, γνωρίζει ὅτι ἡ καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντοσ ἀρχίζει μέσα εἰσ τόν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου καί ὅτι ἀπό ἐκεῖ ὀφείλει νά ξεκινᾷ ἡ θεραπεία, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε ὑπόθεσισ ἀγωγῆσ καί παιδείασ. Ἡ παιδική καί ἡ ἐφηβική ἡλικία ἀποτελοῦν ἰδιαίτερωσ εὐνοϊκάσ περιόδουσ τῆσ ζωῆσ τοῦ ἀνθρώπου δι' οἰκολογικήν εὐαισθητοποίησιν, διά

νά αναπτυχθῆ εἰς τὴν νέαν γενεάν τὸ αἰσθητήριον διὰ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἱερότητα τῆς δημιουργίας. Ἡ νεότης πρέπει νά διδαχθῆ νά ἀντιστέκεται εἰς τὸ κυρίαρχον ἐπικίνδυνον μίγμα ἀκράτου οικονομισμοῦ, ἀκορέστου ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ καὶ ἀνεξελέγκτου τεχνολογικῆς προόδου. Ὅπως ἔχει προσφυέστατα γραφῆ, «στό μέλλον μία παιδεία χωρὶς οἰκολογικὸ προσανατολισμὸ θά εἶναι παρωδία παιδείας».

Αἱ οἰκολογικαὶ πρωτοβουλίαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐνέπνευσαν κοινοβούλια, πανεπιστήμια, οἰκολογικὰς ὀργανώσεις, ἄλλας ἐκκλησίας καὶ θρησκείας. Ἐδωκαν τὸ ἔναυσμα εἰς τὴν θεολογίαν νά μελετήσῃ τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς διαστάσεις τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος, νά προβάλῃ τὸ οἰκοφιλικὸν περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς κοσμολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας, τὴν εὐχαριστιακὴν χρῆσιν τῆς δημιουργίας, τὸ οἰκολογικὸν μήνυμα τοῦ ἀσκητισμοῦ καὶ ἄλλα. Αἱ καθ' ἡμᾶς Μητροπόλεις, αἱ ἐνοριαὶ καὶ αἱ ἱεραὶ μοναὶ ἀνέπτυξαν ποικίλας δράσεις διὰ τὴν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, προγράμματα οἰκολογικῆς παιδείας καὶ ἄλλας σχετικὰς πρωτοβουλίας. Ὀλόκληρος ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πίστις, ἡ θεία λατρεία, ὁ κοινοτικὸς τρόπος τοῦ βίου, ἔχουν οἰκολογικὴν ὑφὴν καὶ ἀναφορὰν. Ἐπὶ αὐτῆς τῆς βάσεως διεκηρύξαμεν γεγονυία τῇ φωνῇ, ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ πραγματικὴ πρόοδος, ὅταν αὕτη ἐκτυλίσσεται εἰς βάρος τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ ἐτονίσασαμεν τὴν συνάφειαν οἰκολογικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ πίστις εἰς Χριστὸν ὄχι μόνον δέν μετατρέπει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἕν παθητικὸν ὄν, τὸ ὁποῖον, ὅπως ἐχλεύαζεν ὁ ποιητής, «προσμῆνει ἴσως κάποιον θάμα», ἀλλὰ εἰς μίαν ἐλευθέραν καὶ δυναμικὴν ὄντοτητα, ἡ ὁποία βλέπει τὸν κόσμον ὡς πεδῖον εὐθύνης καὶ δέχεται τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ «ἐργάζεσθαι... καὶ φυλάττειν» (πρβλ. Γέν. β', 15) τὴν κτίσιν, ὡς πρότασιν συνεργίας μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Κτίστου τῶν ἀπάντων.

Αἱ προσπάθειαι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας συνέβαλον εἰς τὴν ἔνταξιν τῆς οἰκολογικῆς θεματικῆς εἰς τοὺς οἰκουμενικοὺς καὶ διαθρησκειακοὺς διαλόγους. Γενικώτερον, δέν ἀπηυθύνθημεν μόνον πρὸς τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ πρὸς κάθε ἄνθρωπον καλῆς θελήσεως, καλοῦντες εἰς συστράτευσιν διὰ τὴν προστασίαν τῆς «καλῆς λίας» δημιουργίας. Ἀποτελεῖ εὐοίωνον σημεῖον τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὴν δεκαετίαν τοῦ 1970, ἡ οἰκολογία ἦτο ὑπόθεσις κυρίως ἐναλλακτικῶν κινήματων διαμαρτυρίας, σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος. Διακηρύσσεται ποικιλοτρόπως, ὅτι ἡ ἀειφόρος ἀνάπτυξις εἶναι μονόδρομος, εἶναι ἡ πορεία ἡ ὁποία διασφαλίζει τὴν οἰκολογικὴν ἰσορροπίαν εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ ἀειφορία ἔχει τοὺς ὅρους της: μίαν οἰκολογικὴν οικονομίαν, ἀλλαγὴν εἰς τὴν βιομηχανικὴν καὶ ἀγροτικὴν παραγωγὴν, εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ χρῆσιν τῆς ἐνεργείας, εἰς τὰς μεταφορὰς καὶ τὰ μετακινήσεις,

εις τήν ἄναρχον ἐπέκτασιν τῶν πόλεων. Ἡ βιώσιμος ἀνάπτυξις ἀπαιτεῖ προστασίαν τῶν θαλασσῶν, τῆς ἀτμοσφαιρας καί τῶν δασῶν, νέα καταναλωτικά πρότυπα, ὑπέρβασιν τῆς κτητικῆς στάσεως, σεβασμόν πρός τήν κτίσιν, ἕνα νέον οἰκοφιλικόν πολιτισμόν.

Τιμώτατοι ἀδελφοί καί προσφιλέστατα τέκνα,

Ὁ πολιτισμός εἶναι, ὅπως ἔχει λεχθῆ, «ἡ φωλιά τοῦ ἀνθρώπου μέσα στή φύση». Εἶναι ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἐξασφαλίζει τήν ἐπιβίωσίν του, ἀναποφεύκτως μέσα εἰς τήν φύσιν, ὀργανώνει τήν ζωήν καί τήν συμβίωσιν, ἐξασφαλίζει ἀνάπτυξιν καί δημιουργίαν. Τό «ὅτι» τοῦ πολιτισμοῦ ἀποτελεῖ κεντρικόν ἀνθρωπολογικόν δεδομένον, τό «πῶς» τοῦ πολιτισμοῦ ὁμως ἐξαρτᾶται ἀπό ποικίλας ἱστορικές καί ἄλλας συνθήκας, καί εἶναι αὐτό τό ὁποῖον διαφοροποιεῖ τούς πολιτισμούς καί κρίνει τήν ποιότητά των. Εἰς τήν ζωήν τῶν πολιτισμῶν ὑπάρχει ἐξέλιξις, πρόοδος ἀλλά καί ὀπισθοδρομησις. Οἱ πολιτισμοί εἶναι λύσεις, ποτέ ὁμως λύσεις ὀριστικά. Δέν εἶναι τυχαῖος ὁ λόγος περί τῆς «δυστυχίας μέσα εἰς τόν πολιτισμόν», τό γεγονός ὅτι κατασκευάζονται «οὐτοπίαί» ἐνός ἰδανικοῦ κόσμου, ὅτι ὑπάρχουν ἀπολυτοποιήσεις τῶν ἰδιαιτέρων πολιτισμῶν, ἀλλά καί ἀπορρίψεις τοῦ ἐκάστοτε ἰδιαιτέρου πολιτισμοῦ, τό ὄνειρον διά «ἐπιστροφήν εἰς τήν φύσιν», ἡ ὁποία, βεβαίως, εἶναι πάντοτε μία ἐπιστροφή εἰς ἕνα ἄλλον, διαφορετικόν πολιτισμόν. Δέν ὑπάρχει ὁ «φυσικός ἄνθρωπος», ἀφοῦ ὁ πολιτισμός, ὡς ἡ ἀπάντησις εἰς τό γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ὄν μέ ἐλλείψεις», ἀποτελεῖ τήν «δευτέραν φύσιν» τοῦ ἀνθρώπου.

Καί εἰς τήν ἐποχήν μας, τό ζητούμενον εἶναι τό «πῶς» τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς συμβιώσεως καί τῆς ἐπικοινωνίας, τῆς χρήσεως τῶν φυσικῶν πόρων, τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί τῆς πολεοδομίας, τῆς λειτουργίας τῶν θεσμῶν, τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί τῶν δικαιωμάτων του, τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης.

Ὁ σύγχρονος πολιτισμός κατατρύχεται ἀπό τήν κυριαρχίαν τῆς λογικῆς τοῦ ὠφελιμισμοῦ, ἀπό τήν «ἀπεριόριστον λατρείαν» τοῦ χρησίμου. Ἡ στάσις αὐτή ἀγνοεῖ τήν σημασίαν τῆς ἀναζητήσεως νοήματος ζωῆς πέραν ἀπό τό παρόν καί τās στιγμιαίας ἱκανοποιήσεις του. Ὅπως ἔχει γραφῆ, ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι «δεμένος στόν πάσσαλο τῆς στιγμῆς», δέν ἡρεμεῖ αὐτομάτως, μόλις ἱκανοποιηθοῦν αἱ ὑλικά ἀνάγκαι του. Ὁ ὠφελιμισμός εἶναι κακός σύμβουλος καί δέν ἐπιτρέπει εἰς τόν ἄνθρωπον νά ἀτενίσῃ τό βάθος τῶν πραγμάτων. Ὁ ὠφελιμιστής βλέπει, ὅπως λέγει σύγχρονος στοχαστής, «τήν ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά μέ τά μάτια τοῦ ξυλοκόπου», ὑλικόν πρός χρῆσιν καί ἐκμετάλλευσιν.

Διά νά συνδέσωμεν τās σκέψεις αὐτάς ἀμεσώτερον μέ τήν θεματικὴν τοῦ συνεδρίου μας, θά ἐλέγομεν, μέ τόν Δημήτριον Πικιώνην, ὅτι τό πρόβλημα,

καί εἰς τόν χώρον τῆς δημιουργικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, δέν συνδέεται μέ τās ὑλικās ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων, αἱ ὁποῖαι, οὔτως ἢ ἄλλως, πρέπει νά ἱκανοποιοῦνται, ἀλλά μέ τήν «παράνομη ἐξουσία πού οἱ πολλοί αὐθαίρετα παραχωροῦμε» εἰς αὐτάς (Δ. Πικιώνη, *Κείμενα*, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1987, σ. 140). Πάντοτε ἡ ἀρχιτεκτονική ἐκφράζει μίαν πνευματικήν στάσιν ἀπέναντι εἰς τόν κόσμον, ἕνα τρόπον χρήσεως τοῦ κόσμου. Τό καθ' ἡμᾶς παρελθόν διδάσκει, ὅτι «κάθε βυζαντινό οἰκοδόμημα εἶναι ἕνα εὐχαριστιακό γεγονός» (Χρ. Γιανναρά, *Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἥθους*, γ' ἔκδ., ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1989, σ. 320). Πρῶτον χαρακτηριστικόν ἑνός βυζαντινοῦ ναοῦ εἶναι «ὁ σεβασμός τοῦ ὑλικοῦ τῆς κατασκευῆς, ἡ προσπάθεια νά φανερωθεῖ ὁ 'λόγος' τοῦ ὑλικοῦ, ... νά πραγματωθεῖ ὁ 'διάλογος' τοῦ ἀρχιτέκτονα μέ τό ὑλικό του» (ὁ. π., σ. 309). Οἱ ναοί καί αἱ ἱεραῖ μοναί εἶναι ἐντεταγμένοι ἀρμονικῶς μέσα εἰς τό φυσικόν περιβάλλον. Ὅχι μόνον δέν τό ἐπιβαρύνουν, ἀλλά ἀναδεικνύουν τό κάλλος του, εἶναι, ὡς κτίσματα, ὀργανικόν μέρος του. Ἀνθρώπινος πολιτισμός καί φυσικόν περιβάλλον εὐρίσκονται ἐδῶ εἰς ἰσορροπίαν καί ἀρμονίαν, γνωρίσματα, τά ὁποῖα δέν ἰσχύουν διά τήν συνύπαρξιν φυσικοῦ καί δομημένου περιβάλλοντος σήμερον. Περί αὐτοῦ ὅμως, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θά διατυπωθοῦν λίαν ἐνδιαφέρουσαι ἀπόψεις εἰς τό παρόν Φόρουμ.

Ἡ πολυδιάστατος σύγχρονος κρίσις, ἀδελφοί καί τέκνα, εἶναι κρίσις τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἐλευθερίας του, τῆς θρησκείας καί τῆς φιλοσοφίας του, τοῦ ἥθους καί τοῦ πολιτισμοῦ του. Ἀπαιτεῖται ἀλλαγὴ προσανατολισμοῦ, νέα ἀξιολογία, μετάβασις ἀπό τήν κτητικήν εἰς τήν μετοχικήν στάσιν ζωῆς, ἀπό τό «δικαίωμα» εἰς τήν εὐθύνην καί τό καθῆκον, ἀπό τήν ἀσύστολον ἐκμετάλλευσιν τῆς φύσεως εἰς τήν «περιβαλλοντικήν προστακτικήν» σεβασμοῦ καί προστασίας της.

Μέ αὐτάς τās σκέψεις καί τὰ αἰσθήματα, συγχαίρομεν πάντας τούς κοπιάσαντας διά τό παρόν συνέδριον, συνδιοργανωταί τοῦ ὁποίου εἶναι τό Εὐρωπαϊκόν Κέντρον Βυζαντινῶν καί Μεταβυζαντινῶν Μνημείων καί τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, μέ πρώτους τήν Δρα κυρίαν Φλώραν Καραγιάννη καί τόν καθηγητήν π. Ἰωάννην Χρυσανγῆν, καί ἐκφράζομεν τās εὐλικρινεῖς εὐχαριστίας τῆς ἡμῶν Μετριότητος πρός τήν Γενικήν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐνταῦθα, εὐγενεστάτην κυρίαν Γεωργίαν Σουλτανοπούλου, διά τήν ὀλοπρόθυμον παραχώρησιν τοῦ Σισμανογλείου Μεγάρου. Χαιρετίζοντες τήν παρουσίαν πάντων ὑμῶν εἰς τήν ὡραίαν ταύτην ἐκδήλωσιν, κηρύσσομεν τήν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Φόρουμ: «Οἰκουμενική Πρωτοβουλία διά τήν προστασίαν τοῦ περιβάλλοντος καί τοῦ πολιτισμοῦ», εὐχόμενοι ἐπιτυχῆ κατά πάντα διεξαγωγήν αὐτοῦ.

Εὐχαριστοῦμεν διά τήν προσοχήν σας!

**Μήνυμα τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
πρὸς τὴν 28ην Γενικὴν Συνέλευσιν
τῆς Διακοινοβουλευτικῆς Συνελεύσεως τῆς Ὁρθοδοξίας**

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ χαίρετε!

Μὲ ἀμέριστον ἐνδιαφέρον καὶ μὲ τὴν ὀφειλομένην προσοχὴν παρακολουθοῦντες πάντοτε ἀπὸ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεπτὸν Κέντρον τῆς Ἐκκλησίας τὴν ὄλην δραστηριότητα καὶ τὰς εὐγενεῖς πρωτοβουλίας τῆς ὑμετέρας «Διακοινοβουλευτικῆς Συνελεύσεως τῆς Ὁρθοδοξίας», οὐ παύομεν δεόμενοι τοῦ Κυρίου Παντοκράτορος ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τοῦ σπουδαίου ἔργου ὑμῶν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν Κοινοβουλίων καὶ τῶν Κρατῶν ἅτινα ἐκπροσωπεῖτε, ἀπονέμοντες ὑμῖν ἐκάστοτε τὴν Πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογίαν καὶ εὐχὴν, ἐν ἀγάπῃ ἐκτενεῖ καὶ βαθεῖα.

Ἦδη συνέρχεσθε εἰς τὴν ἀγιοτόκον καὶ εὐάνδρον Κρήτην, ἐξέχουσαν καὶ ἱστορικὴν Ἐπαρχίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου, συγκροτοῦντες τὴν 28^{ην} Γενικὴν Συνέλευσιν ὑμῶν, κεντρικὸν ἔχουσαν θέμα τὸ ἄκρως ἐπίκαιρον καὶ βαρυσήμαντον: «*Τὸ μέλλον τοῦ κόσμου, τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν πανδημία*». Ἀπὸ τοῦ ἀγρυπνοῦντος μαρτυρικοῦ Φαναρίου σᾶς καλωσορίζομεν εἰς τὸ κανονικὸν ἔδαφος ἡμῶν, χαίρετιζομεν ἐγκαρδίως τὴν σύναξίν σας καὶ εὐλογοῦμεν τὰς ἐργασίας αὐτῆς.

Ὅλη ἡ ἀνθρωπότης ὑφίσταται ἀπὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους τὸν φρικαλέον καὶ βροτολοιγὸν λοιμὸν τοῦ Covid-19 καὶ τῶν ποικίλων καὶ πολυπύμων μεταλλάξεων αὐτοῦ. Θρῆνος ἠκούσθη ἐν Ραμᾷ! Ὑπὲρ τὰ τέσσερα ἑκατομμύρια οἱ νεκροὶ καὶ περὶ τὰ διακόσια ἑκατομμύρια οἱ νοσοῦντες συνάνθρωποι ἡμῶν παγκοσμίως, ἐνῶ πολλοὶ τῶν ἀποθεραπευομένων ἐξακολουθοῦν ἐπὶ μακρὸν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ διάφορα σοβαρὰ δευτερογενῆ προβλήματα ὑγείας, σωματικῆς καὶ ψυχικῆς. Ὁ πόνος εἶναι ἀπερίγραπτος, ἡ θλίψις δυσπαραμύθητος, τὰ δάκρυα αἰέρροα εἰς κάθε γωνίαν τῆς Οἰκουμένης. Ἡ κανονικότης τοῦ βίου ἔχει ἀνατραπῆ, τόσον εἰς προσωπικόν, ὅσον καὶ εἰς κοινωνικὸν καὶ κρατικὸν καὶ διακρατικὸν ἀκόμη ἐπίπεδον! Ἀποχωρισμοί, ἀποκλεισμοί, ἀπομονώσεις, ἀναστολὴ ἐμπορικῶν, ἐκπαιδευτικῶν, οικονομικῶν, περιηγητικῶν, τεχνικῶν, καλλιτεχνικῶν, ψυχαγωγικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν, ἐν πολλοῖς, δραστηριοτήτων, γυρίζουν ὀδυνηρῶς εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς δείκτας τοῦ ὠρολογίου μὲ ἀπροσμετρήτους ζημίας, ὄχι μόνον ὑλικὰς! Οὐδὲ αὐτὸς ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ λειτουργικὸς βίος τῶν πιστῶν ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος! Οἱ πιστοὶ ἐβίωσαν καὶ ἀκόμη πολλαχοῦ βιώνουν στέρησιν τῆς εὐχαριστιακῆς των συνάξεως καὶ μεταλήψεως τῶν Θεῶν, βιώνουν

ἀληθῆ πνευματικὸν λιμόν. Ἐνῶ ὁ λιμὸς ὁ ὑλικὸς ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τὸν λοιμὸν τῆς πανδημίας, κυρίως εἰς τὰς οικονομικῶς χαμηλοτέρας κοινωνικὰς τάξεις ὄλων τῶν χωρῶν, καὶ ὄχι μόνον τῶν πενεστέρων τοῦ λεγομένου Τρίτου Κόσμου. Διὰ τὰς τελευταίας ταύτας Χώρας, αἱ ὁποῖαι στεροῦνται καὶ πόρων καὶ ὑποδομῶν, φρονοῦμεν ὅτι αἱ εὐρωστώτεραι οικονομικῶς καὶ ἰατροφαρμακευτικῶς ἐπαρκέστεραι Χῶραι ὀφείλουν νὰ ἐπιδείξουν ἀμελητὴ ἠϋξημένην ἀλληλεγγύην, κυρίως προμηθεύουσαι αὐτὰς δωρεὰν ἱκανὰς ποσοτήτας ἐμβολίων καὶ θεραπευτικῶν σκευασμάτων.

Οἱ ἀρμόδιοι ἰατροὶ καὶ ἐρευνηταὶ δαπανῶνται καθημερινῶς πανταχοῦ διὰ τὴν ἀνάσχεσιν τῆς πανδημίας, οἱ νοσηλευταὶ θυσιάζονται εἰς τὸ καθῆκον τῆς περιποιήσεως τῶν νοσοῦντων, οἱ οικονομολόγοι ἀποδύρονται τὰς τεραστίας ζημίας τῆς παγκοσμίου οικονομίας, οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος προσπαθοῦν νὰ ἐμφυσήσουν παραμυθίαν καὶ αἰσιοδοξίαν, οἱ ἐμπειστευμένοι τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἀγωνιοῦν καὶ ἀναζητοῦν ἐπειγόντως λύσεις διὰ τὸν Ἰμαλαϊκὸν ὄγκον τῶν προβλημάτων, ἡ ἀνθρωπότης ὅλη ζῆ καταστάσεις ἐν πολλοῖς ἐνθυμιζούσας στοιχεῖα τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως!

Ἦπ' αὐτὰς τὰς σκοτεινὰς συνθήκας καὶ μὲ τοιαῦτα λίαν χαλεπὰ δεδομένα, καλεῖσθε, ἀγαπητοί, νὰ καταθέσετε, ὡς Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι Κοινοβουλευτικοὶ ἐκπρόσωποι, λόγον ἐλπίδος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Νικητῇ τοῦ θανάτου, ἐλπίδος, διὰ τὸ αὔριον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου! Λόγον, ὁ ὁποῖος θὰ φωτίσῃ εὐαγγελικῶς καὶ λυτρωτικῶς τὰ βήματα ὄχι μόνον τῶν Χριστιανῶν ψηφοφόρων σας, ἀλλὰ καὶ τῶν Κυβερνήσεών σας καὶ ὅλης ἀδιακρίτως τῆς ἀνθρωπότητος. Ναί, ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Θεάνθρωπον Λυτρωτὴν τοῦ Κόσμου, τὸν βαστάζοντα τὰς ἀσθενείας, τὰ πάθη καὶ τὸν ὄλον φόρτον τῶν ψυχῶν καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐξ ἰδίας ἐμπειρίας δυνάμεθα νὰ διακηρύξωμεν ὅτι τὸν τελευταῖον λόγον δὲν τὸν ἔχει ὁ λοιμὸς, ἡ πανδημία καὶ τὰ παρεπόμενά των, ἀλλ' Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ Ζωὴ καὶ ἡ Ἀνάστασις καὶ ἐκφράζει θυσιαστικῶς τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπην τῆς Τρισηλίου Θεότητος.

Ἐκφράζοντες ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ καὶ τὰ θερμὰ ἡμῶν συλλυπητήρια ἐπὶ τῇ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκδημίᾳ τοῦ ἀειμνήστου πρῶην Γενικοῦ Γραμματέως τῆς «Διακοινοβουλευτικῆς Συνελεύσεως» σας εὐσεβοῦς Ἑλληνοῦ πολιτικοῦ Ἀναστασίου Νεράντζη, εὐχόμεθα τὴν ἐν Χώρᾳ Ζώντων ἀνάπαυσίν του καὶ τὴν ἐκεῖθεν προσευχητικὴν συνδρομὴν του πρὸς εὐόδωσιν τῶν ἐργασιῶν καὶ καλλίκαρπον συνέχειαν τοῦ πολλὰ ὑποσχομένου ἔργου σας.

Αἶροντες χεῖρας καταστέφομεν ἕνα ἕκαστον τῶν μελῶν καὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν καὶ ὄλων τῶν συμπαρόντων τῇ Πατριαρχικῇ ἡμῶν εὐλογία, εὐχόμενοι «περισσεύειν μᾶλλον» εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν!

,βκα' Ἰουλίου ιζ'

Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
κατά τὴν χοροστασίαν εἰς τὸν Ἱερόν Ναόν Γενεθλίων
τῆς Θεοτόκου Παλαιοῦ Μπάνιου, Διπλοκιονίου
(8 Σεπτεμβρίου 2021)

Ἱερώτατε Μητροπολίτα Κυδωνιῶν κ. Ἀθηναγόρα, Ἀρχιερατικῶς Προ-
ϊστάμενε τῆς Περιφέρειας Βοσπόρου,

Εὐλαβέστατοι κληρικοί,

Ἐντιμολογιώτατοι Ἄρχοντες,

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Πατρικῶς ἀνταποκρινόμενοι καί ἐφέτος στήν εὐλαβῆ πρόσκλησι τῆς
συμπαθοῦς Βοσπορινῆς κοινότητος τοῦ Παλαιοῦ Μπάνιου Διπλοκιονίου,
προσήλθαμε σήμερα μετά χαρᾶς εἰς αὐτήν, ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἐορτῇ τοῦ Γενε-
θλίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, γιά νά συμψάλλουμε, ἐν εὐχαριστιακῇ συ-
νάξει, «προθύμως τὴν ᾠδὴν», Μεγαλυνάρια καί Εὐχαριστήρια, γιά τίς
πολλές εὐεργεσίες τῆς Δέσποινας τοῦ κόσμου, καί γιά νά ἐπικαλεσοῦμε
τὴν ἀντίληψί τῆς στούς δύσκολους καιρούς πού διανύουμε.

Μπορεῖ νά τελείωσε ὁ Αὐγουστος, τόν ὁποῖον, σχεδόν ὀλόκληρο, ἔχει
ἀφιερώσει ἡ Ἐκκλησία στήν Παναγία, στήν ἔξαρσι τῆς σημασίας καί τῆς ἰδι-
αίτερης θέσης τῆς στό σχέδιο τῆς Θείας Οἰκονομίας. Ὅμως, καί μέ τὴν
ἐναρξί τοῦ Σεπτεμβρίου, στήν πρώτη αὐτῇ μεγάλη ἐορτῇ τοῦ νέου ἐκκλη-
σιαστικοῦ ἔτους, τιμᾶται καί πάλιν Ἐκείνη, ἡ ὁποία προσέφερε τὴν ἴδια τὴν
ἀνθρώπινη φύσι, γιά νά σαρκωθῇ ὁ Θεός Λόγος, γιά νά ἐνωθῇ ὁ Λυτρωτής
μέ ὀλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. Ἀλλά καί καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ
ἔτους, οἱ πολυάριθμοι ἐορτές τῆς Θεομήτορος εἶναι γνήσιες ἐκδηλώσεις
θαυμασμοῦ καί ἀγάπης πρὸς Ἐκείνην, ἡ ὁποία ὑπῆρξε ἡ θύρα, διά τῆς
ὁποίας εἰσῆλθε ὁ Θεός Λόγος εἰς τόν κόσμο. Πράγματι, στήν ἀγνή κόρη
τῆς Ναζαρέτ, ὁ Θεός βρῆκε τό πλήρωμα τῆς εὐσεβείας καί τῆς ἀγιότητος
καί τό ἄκρον ἄκρον τῆς ἀγάπης καί τῆς ἀφοσιώσεως· γι' αὐτό καί τὴν ἐπέ-
λεξε καί τὴν ἀξίωσε νά γίνῃ Μητέρα τοῦ Υἱοῦ Του «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου
ζωῆς καί σωτηρίας».

Καί εἶναι διά τοῦτο ἡ Θεοτόκος τιμιωτέρα καί ἐνδοξοτέρα τῶν οὐρανίων
δυνάμεων, ἀνωτέρα ὄλων τῶν Ἁγίων καί ἡ πιό ἰσχυρὴ μεσίτρια πρὸς τόν
Θεὸ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Ναί, ἡ Παναγία Μητέρα μας, μᾶς ἀγαπᾷ ὅλους
ἀδιακρίτως, βρίσκεται πάντοτε δίπλα μας, ὡς βοηθός καί προστάτις μας,
σέ κάθε κίνδυνο, σέ κάθε πόνο, σέ κάθε δοκιμασία, εἴτε αὐτὴ λέγεται φονικὴ
πανδημία, εἴτε καταστροφικὴ πυρκαϊά, εἴτε οἰκονομικὴ δυσπραγία. Καί

Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος, μετὰ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κυδωνιῶν κ. Ἀθηναγόρου, Ἀρχιερατικῶς Προϊσταμένου τῆς Περιφέρειᾶς Βοσπόρου, κατὰ τὴν χοροστασίαν εἰς τὸν Ἱερόν Ναόν Γενεθλιῶν τῆς Θεοτόκου Παλαιοῦ Μπάνιου, Διπλοκιονίου

ἐμεῖς, ὅμως, εἴμαστε ἀφωσιωμένοι στή Θεομήτορα. Τῆς ἀφιερώνουμε τούς περισσότερους ἀπό τούς Ναούς μας, καί τό τίμιο ὄνομα αὐτῆς ἀναφέρουμε συχνότερα ἀπό κάθε ἄλλο στή θεία λατρεία καί τίς ἱερές ἀκολουθίες. Ἡ Ὑπέρμαχος Στρατηγός εἶναι ἡ κραταιά σκέπη μας καί σ' αὐτήν ἀναθέτουμε τήν πᾶσαν ἐλπίδα μας.

Καί γιά ἐμᾶς τούς Ὁρθοδόξους πιστούς τῆς Πόλεως, ἡ Θεοτόκος Μαρία, ἡ τιμιώτατη μάνα τῆς Ρωμηοσύνης, ἡ ὁποία ἰδιαίτερως προστατεύει ἀνά τούς αἰῶνας τό Γένος μας καί ἐπέτρεψε νά ἐκπροσωπῆται αὐτό, μέχρι σήμερα, ἀπό ἐμᾶς τούς λίγους ἀλλά ἀμέτρητους Ρωμηούς τῆς Βασιλεύουσας, εἶναι ὄντως ἡ μόνη ἐλπίδα καί σωτηρία καί πηγή ἐνισχύσεως καί χαρᾶς, καί κατέχει ξεχωριστή θέσι στή ζωή τῆς ἐδῶ Ὁμογενείας. Ἡ Παμμακάριστος, ἡ Φανερωμένη, ἡ Μουχλιώτισσα, ἡ Κουμαριώτισσα, ἡ Καμαριώτισσα, ἡ Γοργοεπήκοος, ἡ Βλαχερνιώτισσα, ἡ Βαλουκλιώτισσα, ἡ Ἐλπίδα καί τόσα ἄλλα ὀνόματά της μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς τιμῆς καί τῆς εὐλάβειας τῶν πιστῶν τῆς Πόλης μας πρὸς τὴν Κυρίαν Θεοτόκον, ἡ ὁποία τούς ἐνώνει σέ μία οἰκογένεια καί ἀναδεικνύεται σέ ὅλες τίς δύσκολες στιγμές τοῦ βίου

μας ή Ὑπέρμαχος Στρατηγός. Εἶναι πάμπολλες οἱ στιγμές τῆς ἐδῶ ὁμογενειακῆς καί προσωπικῆς μας ζωῆς, κατά τίς ὁποῖες ὅλως ἀπροόπτως μία ἀπελπισία μας μετεβλήθη ἀπό τόν Θεό σέ ἐλπίδα καί μία θλίψις σέ χαρά, μέ τή μεσιτεία πάντοτε τῆς Παναγίας μας.

Γι' αὐτό καί κάθε φορά πού ἐπισκεπτόμεθα ποιμαντορικῶς τά σέ ὅλους μας γνωστά πανίερα Θεομητορικά Σκηνώματα τῆς ἱερᾶς ταύτης Πόλεως τοῦ θρύλου καί τοῦ θαύματος, μέ μία νέα θλίψι, μέ ἕνα νέο πόνο, ἐξαιτούμεθα καί δεχόμεθα πάντοτε μία διέξοδο καί μία ἀνακούφισι ἀπό τή Θεοτόκο. Ἡ διαρκῶς ἀνανεούμενη αὐτή παρηγορία ἐνισχύει τήν παραδοσιακή πλέον ὑπομονή μας, ή ὁποία, κατά τόν Ἅγιο Προκάτοχο τῆς ἡμῶν Μετριότητος Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, εἶναι «ὁ βασιλεύς τῶν ἀρετῶν, ὁ θεμέλιος τῶν κατορθωμάτων, λιμὴν ἀκύμαντος, ή ἐν πολέμοις εἰρήνη, ή ἐν κλύδωνι ἡρεμία».

Καί ή ἐδῶ Κοινότητα τοῦ Παλαιοῦ Μπάνιου ἐορτάζει καί ἐφέτος τό Γενέθλιον τῆς Ὑπεραγίας προστάτιδός της καί ἐπικαλεῖται τήν σκέπη καί προστασία της, γιά νά ἐξακολουθήση νά ἔχη ἀναμμένη τήν κανδήλα της καί νά κτυπᾷ ή καμπάνα της καί εἰς τό μέλλον, ὅπως γινόταν μέχρι τώρα.

Καί ή Παναγία θά εἰσακούσῃ τήν δέησιν αὐτήν καί θά ἐπιζήσῃ ή Κοινότητά σας, διότι ἔχει ἄξιον Ἐπόπτην, τόν Ἱερώτατον καί ἀγαπητόν ἀδελφόν ἅγιον Κυδωνιῶν κ. Ἀθηνάγόραν, τόν ὁποῖον καί ἐπαινοῦμεν ὀλοκαρδίως γιά τόν ζήλο, τή μεθοδικότητα, τήν ὑπευθυνότητα καί τήν ἀποδοτικότητα μέ τίς ὁποῖες ἐργάζεται ὡς Ἀρχιερατικῶς Προϊστάμενος τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιφερείας. Ἐπίσης εὐλογοῦμε καί συγχαίρουμε τόν Ὁσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη π. Καισάριο Χρόνη, γιά τήν λογιότητά του καί τήν εὐκαρπη διακονία του, καθὼς καί τήν Ἐντιμη Ἐκκλησιαστική Ἐπιτροπή τῆς Κοινοτήτας γιά ὅ,τι καλό καί ἅγιο καί θεάρεστο ἐπιτελεῖ ὑπέρ τῆς κατοχυρώσεως καί προαγωγῆς τῶν ἱερῶν αὐτῆς συμφερόντων.

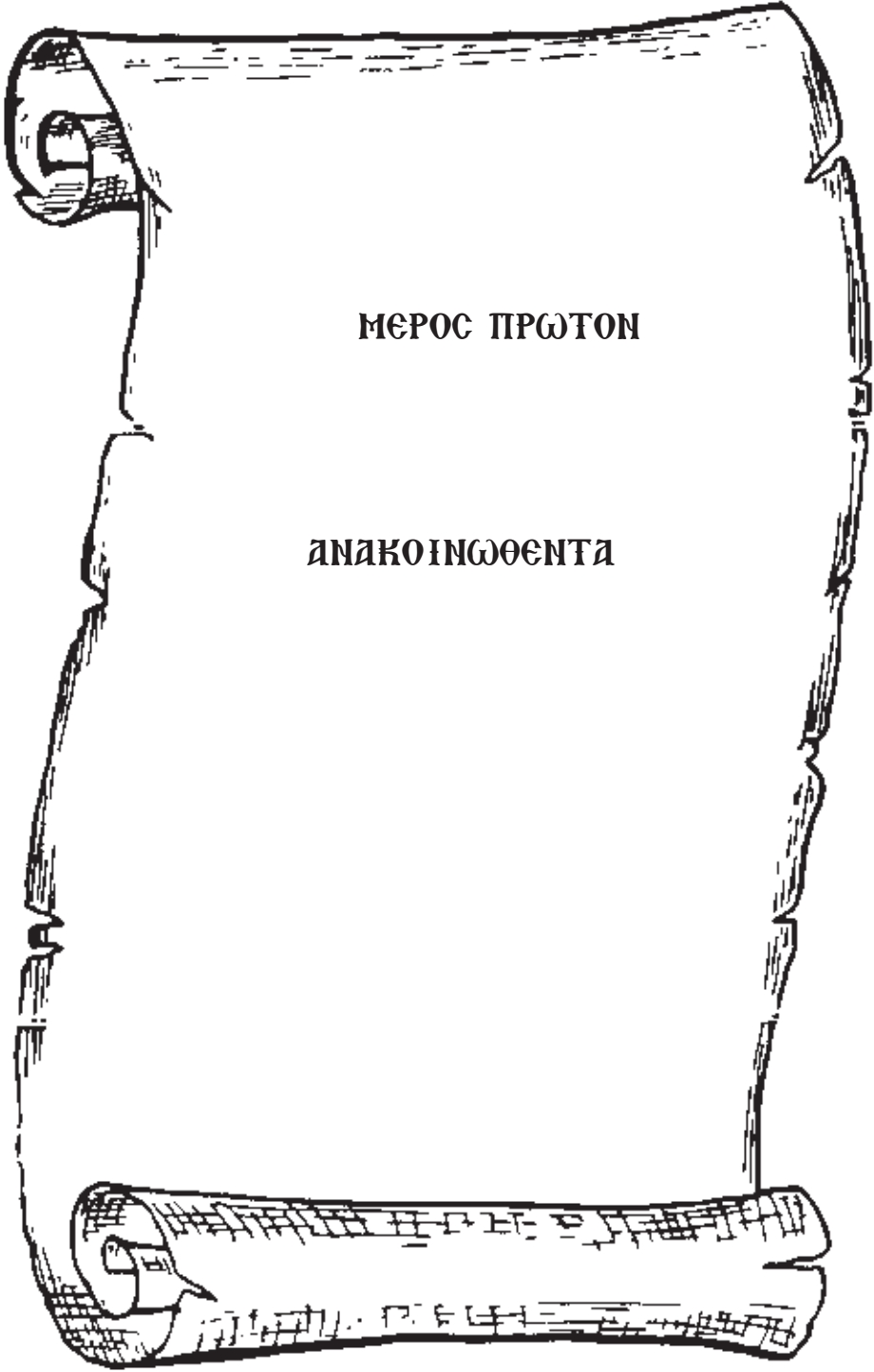
Εὐχαριστοῦμε καί ὅλους ἐσᾶς, οἱ ὁποῖοι μέ τήν παρουσία σας σήμερα ἐδῶ στηρίζετε καί ἐνισχύετε ἐμπράκτως τό ἔργο τῆς Κοινοτήτας τοῦ Παλαιοῦ Μπάνιου. Ἡ Παναγία ἄς εἶναι πάντοτε μαζί σας, μαζί μέ ὅλους μας.

Χρόνια πολλά καί ἐλπιδοφόρα καί κατά πάντα εὐλογημένα παρά Κυρίου, ἀγαπητοῖ Χριστιανοῖ, ταῖς πρεσβείαις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ

*Φωτογραφικόν στιγμιότυπον ἐκ τῆς ἐξοδίου Ἀκολουθίας
τοῦ μακαριστοῦ Μίκη Θεοδωράκη, εἰς Χανιά*

Ὁ ἀείμνηστος Μίκης Θεοδωράκης (1925-2021)

Ἀνακοινωθέν τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 2021

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, καθώς πληροφορήθηκε τήν κοίμηση τοῦ μεγάλου Ἑλληνα Μουσικοσυνθέτη Μίκη Θεοδωράκη, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπό τόν Γαλατᾶ Χανίων, ἐκφράζει τίς θερμές συλλυπητήριες εὐχές της, πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα οἰκείους του, καθώς καί πρὸς τήν καλλιτεχνική οἰκογένεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί εὐρύτερα, τῆς ὁποίας «*πρωτομάστορας*» ὑπῆρξε ὁ μακαριστός.

Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, προσεύχεται πρὸς τόν Τριαδικό Θεό, γιά τήν ἀνάπαυση τῆς ρωμαλέας ποιητικῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ καί καλλιτέχνη, πού ἀγάπησε καί ὕμνησε μέ τή μουσική γραφίδα τῆς μελοποιΐας του, τό κάλλος τῆς Θείας Δημιουργίας, «*τραγούδησε*», μέ τρόπο μοναδικό καί ἰδιαίτερο, τοὺς καημούς καί τά βάσανα τοῦ λαοῦ μας καί ἐνέπνευσε διαχρονικά καί ὑπερτοπικά τήν πίστη στίς πανανθρώπινες ἀξίες καί τά ἰδανικά.

Ὁ μακαριστός καί ἀείμνηστος, μέγας Ἑλληνας Μίκης, ὑπῆρξε ἡ φωνή τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς Ρωμιοσύνης. Ἀναδείχθηκε ὁ οἰκουμενικός ἄνθρωπος τοῦ Πολιτισμοῦ μας. Στούς ἤχους τῶν μουσικῶν του συνθέσεων ξεδίπλωνε τήν πολλάκις σταυρωμένη, ἀλλά καί ἀναστημένη Ρωμιοσύνη. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος πού σάρκωσε πάνω στίς μουσικές νότες του, τήν ἱστορία τοῦ ἔθνους μας.

Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, μέ εὐγνωμοσύνη μνημονεύει τοῦ ἀλησμόνητου Μίκη (Μιχαήλ), καί προσεύχεται γιά τήν ἀνάπαυση τῆς μακαρίας, εὐγενικῆς καί δημιουργικῆς ψυχῆς του, μέ τοὺς δικαίους καί τοὺς Ἁγίους.

Ἀπό τήν Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδο.

*Ὁ Ἱερός Ναός Προφήτου Ἡλιοῦ
πρὶν καὶ μετὰ τὸν καταστροφικὸ σεισμόν εἰς Ἄρκαλοχώριον*

Ἀνακοινωθέν τῆς 27ης Σεπτεμβρίου 2021

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, μετά ἀπό τό σημερινό μεγάλο σεισμό, ὁ ὁποῖος συγκλόνισε πολλές περιοχές τῆς Περιφερειακῆς Ἐνότητος Ἡρακλείου, κυρίως δέ τήν εὐρύτερη περιοχή τοῦ Ἀρκαλοχωρίου, ἐκφράζει τά θερμά συλλυπητήρια ὅλων τῶν Ἱεραρχῶν στήν οἰκογένεια καί τούς οἰκείους τοῦ μακαριστοῦ Ἰακώβου Τσαγκαράκη, καθώς καί τίς θερμές εὐχές γιά ταχεῖα ἀνάρρωση πρὸς τούς τραυματίες.

Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐντείνει τίς προσευχές καί τίς δεήσεις Της στόν Πανάγαθο Θεό, γιά τήν παρέλευση τοῦ ἐκτάκτου καί καταστροφικοῦ αὐτοῦ φαινομένου καί εὐχεται σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους δύναμη, ὑπομονή καί ἐλπίδα, γιά τήν ἀποκατάσταση τῶν ζημιῶν καί τῶν συνεπειῶν τοῦ σεισμοῦ.

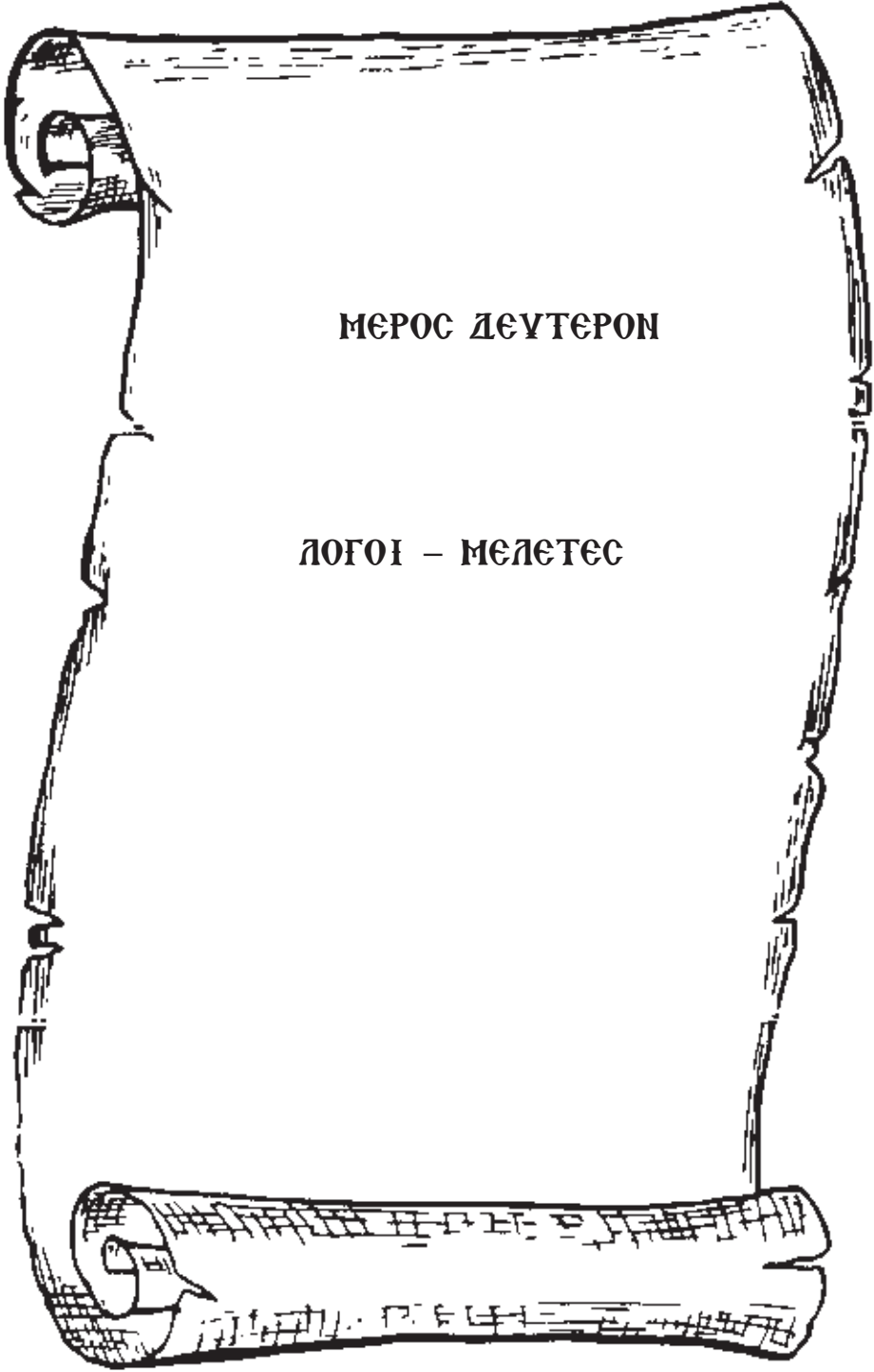
Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης θά ἀναλάβει συγκεκριμένες πρωτοβουλίες γιά τήν ἔμπρακτη ὑποστήριξη σεισμοπλήκτων ἀδελφῶν μας, μετά ἀπό τήν καταγραφή τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν τους.

Ὁ Κύριός μας, μέ τίς πρεσβείες τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Τίτου, Πρώτου Ἐπισκόπου Κρήτης, νά σκεπάζει τόν Τόπο μας ἀπό κάθε κακό καί κίνδυνο!

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης μετά τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ - ΜΕΛΕΤΕΣ

*Ὁ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Θεόδωρος Μειμάρης,
εἰς τὴν Ἱεράν Μονήν Ἀγκαράθου*

Ἡ Ἱερά Μονή Ἀγκαράθου, τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης

Ἀντιφώνησις κατά τήν Θ. Λειτουργίαν
ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγκαράθου
(10 Ἰουλίου 2021)

Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Θεοδώρου Μεϊμάρη

Μετ' αἰσθημάτων βαθυτάτης συγκινήσεως, ὡς ταπεινός προσκυνητής,
προσήλθον, τῇ κανονικῇ ἀδείᾳ καί εὐλογία τοῦ πολιοῦ Ἰέροντος ἡμῶν Σεβ.
Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κ. Εἰρηναίου, σήμερον,

Σεβ. Μητροπολίτα Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κύριλλε,

Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε Κνωσσοῦ κ. Πρόδρομε, Ἀρχιγραμματεῦ τῆς
Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας,

Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε Ζηνουπόλεως κ. Ἰάκωβε,

Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κ. Μεθόδιε, Πρω-
τοσύγκελλε τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης,

Πανος. Ἠγούμενε κ. Εὐμένιε,

Πανοσιολογιώτατοι καί Αἰδεσιμολογιώτατοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

φιλέορτοι χριστιανοί,

εἰς τό παλλάδιον τῆς ἱστορικῆς καί περιπύστου Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγκαράθου,
διά νά ἐκζητήσω, ἐν εὐχαριστιακῇ καί προσευχητικῇ συνάξει, τήν χάριν καί
τό ἔλεος τῆς Παναγίας τῆς Ὁρφανῆς, τῆς ἐφεστίου εἰκόνας τῆς Μονῆς τῆς
μετανοίας μου, ὅπου πρό δέκα καί ὀκτώ ἐτῶν ἐκάρην μοναχός καί ἐχειρο-
τονήθην διάκονος, ἐνταχθεῖς εἰς τήν ἱστορικὴν ταύτην ἀδελφότητα καί
φέρων ἔκτοτε τό τετιμημένον προσωνύμιον τοῦ ἀγκαραθίτου μοναχοῦ.

Ἀποτελεῖ δι' ἐμέ ἱερόν χρέος καί καθήκον ὅπως ἡ πρώτη ἐν τῇ γενετείρᾳ
μου ἀγιοτόκῳ καί ἡρωτόκῳ Κρήτῃ Θεία Λειτουργία, μετὰ τήν πρό τετρα-
μήνου χειροτονίαν μου διά τῆς ἐπ' ἐμέ ἐπιθέσεως τῶν τιμίων καί χαριτο-
βρύτων χειρῶν τοῦ σεπτοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τόν βαθμόν
τοῦ Πρεσβυτέρου ἐν τῷ ἐν Φαναρίῳ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ
Ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καί τήν,
σεπτῇ Πατριαρχικῇ προαιρέσει καί φιλοτιμίᾳ, χειροθεσίαν μου εἰς τό ὄφφι-
κιον τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης
Ἐκκλησίας, πραγματοποιηθῆ ἐν τῇ σεβασμίᾳ Ἱερᾶ Μονῆ ταύτῃ.

Διό καί ἐν βαθεῖα εὐγνωμοσύνη στρέφω τόν νοῦν μου, ἐν πρώτοις καί
ἀξιοχρέως, πρὸς τόν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης κ. Εἰρηναῖον, τόν ὁποῖον
βαθυσεβάστως καί αὐθις εὐχαριστῶ διά τήν σημερινήν εὐλογίαν καί ὁ
ὁποῖος, εἰς τούς δυσχειμέρους καιρούς τῆς παγκοσμίου ὑγειονομικῆς κρί-
σεως πού διερχόμεθα ἐκ τῆς ἐνσκυψάσης φοβερᾶς ἀπειλῆς τοῦ κορωνοϊοῦ,
δίδει βιωματικῶς ἐν μοναδικόν καί ἀπαραμίλλον μήνυμα ἀγωνιστικότητος,

ύπομονης, καρτερίας καί ἐλπίδος πρὸς πάντας τούς δοκιμαζομένους συνανθρώπους μας.

Ἡ ἰδιαιτέρα καί ἀκατάλυτος σχέσις τοῦ μαρτυρικοῦ Ἀποστόλικοῦ, Πατριαρχικοῦ καί Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγκαράθου, πέραν ἀπὸ τό ἀναπαλλοτρίωτον ὄντολογικόν γεγονός τῆς υπεραϊωνοβίου ἱεροκανονικῆς ἀναφορᾶς καί ὑπαγωγῆς συμπάσης τῆς κατὰ Κρήτην ὀλκάδος τοῦ Ἀποστόλου Τίτου εἰς τό ἀειλαμπές καί οἰκουμενικόν Φανάριον, μαρτυρεῖται ἀδιαψεύστως εἰς τὰς δέλτους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τόσον ἐκ τῆς λαμπρᾶς πατριαρχίας τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Λουκάρως τοῦ Ἀγκαραθίτου εἰς τόν Οἰκουμενικόν Θρόνον, ὅσον καί ἐκ τῆς ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Θρόνῳ τοποτηρητείας τοῦ ἐτέρου μεγάλου πνευματικοῦ ἀναστήματος τοῦ ἱεροῦ τούτου Παλλαδίου Ἁγίου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, περί τὰ τέλη τοῦ 16^{ου} αἰῶνος.

Τὴν ἰδιαιτέραν σχέσιν μεταξὺ Φαναρίου καί Ἀγκαράθου ἐπεκύρωσε καί ἀνανέωσεν ἡ εὐλογητὴ εἰς τό ἱερόν τοῦτον Παλλάδιον ἐπίσκεψις τό 1992 τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ προσκυνητοῦ Αὐθέντου καί Δεσπότη πάντων ἡμῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίου Κυρίου Βαρθολομαίου, τοῦ Ὁποίου τὰς πατρικὰς ευχὰς, τὴν ἀδιάπτωτον στοργὴν καί τὰς Πατριαρχικὰς εὐλογίας διαβιβάζω πρὸς τόν Ἡγούμενον Ἀγκαράθου Ἀρχιμανδρίτην Εὐμένιον καί ἅπαντα τὰ μέλη τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀδελφότητος, ὡς καί πρὸς πάντας τούς ἐκλεκτούς παρεπιδημούντας ἀγίους Ἀρχιερεῖς, τόν εὐσεβῆ κληρον καί τόν περιστώτα λαόν.

Ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί,

Τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον σύμπασα ἡ ὀρθοφρονουσα Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θά ἐορτάσῃ ἐν βαθείᾳ εὐγνωμοσύνῃ καί δοξολογίᾳ πρὸς τόν Κύριον τοῦ κόσμου καί τῆς ἱστορίας ἐν ἱστορικόν, υπερέκτακτον καί ἀνεπανάληπτον γεγονός, τὴν συμπλήρωσιν δηλονότι τριακονταετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πρωτοπόρου καί παγκοσμίου βεληνεκοῦς ἱστορικῆς καί πολυπτύχου πρωθιεραρχικῆς διακονίας τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ μας Πατριάρχου, τοῦ μακροβιοτέρου μέχρις σήμερον Προκαθημένου τοῦ πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, διὰ τῆς ὁποίας κενωτικῆς διακονίας τό ἀειλαμπές σωστικόν φῶς τοῦ ταπεινοῦ Φαναρίου ἐξηκτινῶθη εἰς τὰ μήκη καί τὰ πλάτη τῆς ὑψηλίου μέσῳ τῶν διορθοδόξων, διαχριστιανικῶν, διαθρησκευτικῶν καί οἰκολογικῶν πρωτοβουλιῶν τοῦ σεπτοῦ Προκαθημένου τῆς ὑπ' οὐρανόν Ὁρθοδοξίας, πού καθιέρωσαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς τό ἐπίκεντρον τοῦ παγκοσμίου γίνεσθαι διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, τῆς εὐσταθείας τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καί τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως.

Ἡ κατὰ Κρήτην Ἐκκλησία, ἡ ἀδιαπραγμάτευτος αὕτη ναυαρχίς τοῦ

Οικουμενικῷ Θρόνῳ ἐν τῇ Μεσογείῳ καί πολυτιμότατος λίθος τῆς Πατριαρχικῆς ἀλουργίδος, καταλαμβάνει ἰδιαιτέραν, καί μάλιστα κεντρικήν, θέσιν εἰς τὴν καθ' ἡμέραν πάλλουσαν Πατριαρχικὴν καρδίαν, ὡς καταδεικνύουν αἱ ἀλλεπάλληλοι Πατριαρχικαὶ ἱεραποδημίαι εἰς τὴν Μεγαλόνησον Κρήτην, ἀλλὰ καί τὸ γεγονός τῆς συγκλήσεως καί πραγματοποιήσεως τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρό πενταετίας, τὸ 2016, εἰς τοὺς χώρους τῆς ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Κισάμου καί Σελίνου Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, πού συνεκέντρωσε τὰ φῶτα τῆς δημοσιότητος καί τοῦ διεκκλησιαστικοῦ ἐνδιαφέροντος ἐκ τῶν τε ἐγγύς καί τῶν μακρᾶν.

Ὅπως ἰδιαιτέρως χαιρετίζω τὴν παρουσίαν μελῶν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Συμβουλίου τῆς Πατριαρχικῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Κρήτης, διαβεβαιῶν αὐτούς ὅτι διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον προαγωγήν τοῦ ἔργου τῆς Ἀκαδημίας ἰδιαιτέρως μεριμνᾷ καί ἀγωνιᾷ ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὃ καί ἐγκαινιάσας αὐτὴν τὸ 1992.

Εὐχαριστίες, τέλος, ἐκφράζω ὀφειλετικῶς πρὸς τοὺς παρεπιδημούντας ἀγίους Ἀρχιερεῖς, τοὺς διανύσαντας ὁδὸν μακρᾶν, τὸν προσφωνήσαντά με ἅγιον Πρωτοσύγκελλον τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης, τὴν σεβασμίαν ἀδελφότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγκαράθου, τὸν παρεστῶτα ἱερόν κληρον, τὸν Μουσικολογιώτατον Ἄρχοντα Ὑμνωδὸν τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κ. Ἀντώνιον Πλαίτην, Διευθυντὴν τῶν Σχολῶν Βυζαντινῆς Μουσικῆς τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης καί τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πέτρας καί Χερρονήσου, τὸν καί γαλουχήσαντά με ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὰ ζώηρρυτα νάματα τῆς πατρῴας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, καί πάντας τοὺς προσελθόντας οἰκογενεῖς, συγγενεῖς καί φίλους διὰ τὴν τιμητικὴν δι' ἐμέ παρουσίαν των σήμερον, ἐκζητῶν μὲν τὰς εὐχὰς πάντων ἀνεξαιρέτως πρὸς ἐπιτυχῆ ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν νέαν μου διακονίαν, ἐξαιρέτως δέ τῶν ἀγκαραθιτῶν Μακαριωτάτου Πάπα καί Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καί πάσης Ἀφρικῆς Κυρίου Κυρίου Θεοδώρου καί τῶν ἀγίων Ἀρχιερέων Γορτύνης καί Ἀρκαδίας κ. Μακαρίου, Ἀρκαλοχωρίου, Καστελλίου καί Βιάννου κ. Ἀνδρέου, τοῦ καί χειροτονήσαντός με εἰς τὸν α' βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης, Ρόδου κ. Κυρίλλου, Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γερασίμου, Νέας Ζηλανδίας κ. Μύρωνος καί Ζηνουπόλεως κ. Ἰακώβου, ἀντευχόμενος πλούσια τὰ ἐλέη τοῦ Πανοικτίρμονος Θεοῦ, ταῖς πρεσβείαις τῆς Παναγίας τῆς Ὁρφανῆς, εἰς τὴν ζωὴν καί τὰ ἔργα ἐνός ἐκάστου ἐξ ὑμῶν.

Εὐχεσθε.

*Ὁ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Θεόδωρος Μεϊμάρης,
εἰς τόν Ἱερόν Μητροπολιτικόν Ναόν Ἁγίου Μηναῖ Ἡρακλείου*

Ἀντιφώνησις κατά τήν Θ. Λειτουργίαν
ἐν τῷ Ἱερῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ
Ἁγίου Μηνᾶ Ἡρακλείου Κρήτης
(18 Ἰουλίου 2021)

Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγγέλλου κ. Θεοδώρου Μειμάρη

Σεβ. Αρχιεπίσκοπε Κρήτης κ. Εἰρηναῖε, Πρόεδρε τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς
Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας,

Θεοφιλ. Ἐπίσκοπε Κνωσοῦ κ. Πρόδρομε, Ἀρχιγραμματεὺ τῆς Ἱερᾶς
Ἐπαρχιακῆς Συνόδου,

Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κ. Μεθόδιε, Πρω-
τοσύγκελλε τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης,

Πανοσιολογιώτατοι καὶ Αἰδεσιμολογιώτατοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

Λαέ τοῦ Κυρίου περιούσιε τοῦ Μεγάλου Κάστρου.

Μετ' αἰσθημάτων βαθυτάτης συγκινήσεως, ὡς ταπεινός προσκυνητῆς,
προσήλθον, τῇ κανονικῇ ἀδείᾳ καὶ εὐλογία τοῦ πολιοῦ Γέροντος ἡμῶν Σεβ.
Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κ. Εἰρηναίου, σήμερον εἰς τὸν περικαλέστατον Ἱερόν
Μητροπολιτικόν Ναόν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος καὶ Θαυματουργοῦ
Μηνᾶ, διὰ νά ἐκζητήσω, ἐν εὐχαριστιακῇ καὶ προσευχητικῇ συνάξει, τήν
χάριν καὶ τήν ἀρωγὴν τοῦ λαοφιλοῦς προστάτου τῆς γενετέρας μου, τοῦ
Μεγάλου Κάστρου, «*τοῦ κοντοσυρογενῆ, ἡλιοκαμένου, ἀγριομάτη Καπετάν
Μηνᾶ*», πρὸς ἄνωθεν ἐνίσχυσιν εἰς τὰ νέα μου καθήκοντα, μετὰ τὴν πρό τε-
τραμήνου χειροτονίαν μου διὰ τῆς ἐπ' ἐμέ ἐπιθέσεως τῶν τιμῶν καὶ χαριτο-
βρύτων χειρῶν τοῦ σεπτοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν βαθμόν
τοῦ Πρεσβυτέρου ἐν τῷ ἐν Φαναρίῳ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου
ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ τήν, σεπτῇ Πα-
τριαρχικῇ προαιρέσει καὶ φιλοτιμίᾳ, χειροθεσίαν μου εἰς τό ὄφρικιον τοῦ Με-
γάλου Πρωτοσυγγέλλου τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Μίαν θέσιν τήν ὁποίαν διηκόνησαν κατά τό ἀπώτατον παρελθόν καὶ ἔτε-
ροι Κρήτες κληρικοί, ἦτοι ὁ Ναθαναήλ Κανώπιος ἐπὶ Κυρίλλου Λουκάρεως
τοῦ Ἀγκαραθίτου τό 1638, «*Κρῆς τὴν πατρίδα, ὅστις ἐν ἔτει 1651ω ἐξέλεγη
Μητροπολίτης Σμύρνης*», ὁ Ἱερεμίας, ὁ εἶτα Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἱερε-
μίας ὁ Δ', τό 1766, «*Κρῆς τὴν πατρίδα, Μ. Πρωτοσύγκελλος τοῦ κλεινοῦ Πα-
τριάρχου Σαμουήλ Χαντζερῆ, ὅστις διώρισεν αὐτόν Μητροπολίτην Κρήτης*»,
ἀλλὰ καὶ ὁ μετέπειτα Μητροπολίτης Κρήτης καὶ εἶτα Οἰκουμενικός Πατριάρ-
χης Διονύσιος Χαριτωνίδης τό 1856, ὅστις μεθ' ἕξαετίαν, τό 1862, ἐθεμελίωσε
τό Παλλάδιον τοῦτο τῆς ὀρθοδόξου εὐσεβείας τοῦ φιλαγίου καὶ ἡρωστόκου
κρητικοῦ λαοῦ. Τελευταῖος δέ Κρῆς ἀναφέρεται εἰς τὰς ἱστορικές δέλτους ὁ

Κύριλλος Πηγάς Παπαδάκης, ὁ δὶς διακονήσας ὡς Μέγας Πρωτοσύγκελλος τὸ τε 1858 καὶ τὸ 1861, ἐκλεγείς μετέπειτα εἰς τὴν Μητρόπολιν Ρόδου.

Διό καὶ ἐν βαθεῖα εὐγνωμοσύνη στρέφω τὸν νοῦν μου, ἐν πρώτοις καὶ ἀξιοχρέως, πρὸς τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης κ. Εἰρηναῖον, τὸν ὁποῖον βαθυσεβάστως καὶ αὐθις εὐχαριστῶ διὰ τὴν σημερινὴν εὐλογία, ὡς καὶ διὰ τὴν κανονικὴν ἄδειαν ἵνα τελέσω τὸ Σάββατον, 10^ῳ Ἰουλίου, τὴν πρώτην ἐν Κρήτῃ Θεῖαν Λειτουργίαν μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν νέων καθηκόντων μου ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς ἱστορικῆς καὶ περιτύστου Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγκαράθου, ὅπου καὶ ἐκάρην μοναχός καὶ ἐχειροτονήθην διάκονος πρὸ δέκα καὶ ὀκτῶ ἐτῶν, τὴν 19^ῳ Ἀπριλίου 2003, φέρων ἔκτοτε τὸ τετιμημένον προσωνύμιον τοῦ ἀγκαραθίτου μοναχοῦ.

Ὁ Σεβασμιώτατος ἅγιος Κρήτης, εἰς τοὺς δυσχειμέρους καιροὺς τῆς παγκοσμίου ὑγειονομικῆς κρίσεως πού διερχόμεθα ἐκ τῆς ἐνσκυψάσης φοβερᾶς ἀπειλῆς τοῦ κορωνοϊοῦ, δίδει βιωματικῶς ἐν μοναδικόν καὶ ἀπαράμιλλον μῆνυμα ἀγωνιστικότητος, ὑπομονῆς, καρτερίας καὶ ἐλπίδος πρὸς πάντας τοὺς δοκιμαζομένους συνανθρώπους μας. Διό καὶ ὁ πολίος Γέρων Ἀρχιεπίσκοπος ἀπολαμβάνει δικαίως τὸν ἀπεριόριστον καὶ πηγαῖον σεβασμόν τοῦ ποιμνίου του, ὃχι μόνον τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς, τῆς ὁποίας θεοφιλῶς προῖσταται, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Νήσου, καθὼς ὁ κρητικὸς λαὸς διαθέτει ἐν ἀλάνθαστον κριτήριον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀξιολογήσεως τῶν πράξεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν του ταγῶν.

Ὁ ἅγιος Κρήτης κατέστη πλέον σύμβολον θυσιαστικῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας, καθότι τὸ μὲν 2020 συνεπληρώθησαν καὶ ἐωρτάσθησαν καταλλήλως τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἔτη ἀρχιερατικῆς δράσεώς του, περί δέ τὰ τέλη τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Αὐγούστου συμπληροῦται δεκαπενταετία ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του ὑπὸ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν ἐπίζηλον καὶ νευραλγικὴν θέσιν τοῦ Ποιμενάρχου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης, διακεκριμένης Ἐπαρχίας τοῦ πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τοῦ καὶ Προέδρου τῆς ἐνταῦθα Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου.

Ἡ ἰδιαιτέρα καὶ ἀκατάλυτος σχέσις τοῦ μαρτυρικοῦ Ἀποστολικοῦ, Πατριαρχικοῦ καὶ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς κατὰ Κρήτην ὀλκάδος τοῦ Ἀποστόλου Τίτου ἐδράζεται εἰς τὸ ἀναπαλλοτρίωτον ὄντολογικόν γεγονός τῆς υπεραϊωνοβίου ἱεροκανονικῆς ἀναφορᾶς καὶ ὑπαγωγῆς συμπάσης τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας τῆς Μεγαλονήσου εἰς τὸ ὑπερτοπικόν Φανάριον.

Ἡ κατὰ Κρήτην Ἐκκλησία, ἡ ἀδιαπραγμάτευτος αὕτη ναυαρχὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ πολυτιμώτατος λίθος τῆς Πατριαρχικῆς ἀλουργίδος, καταλαμβάνει ξεχωριστὴν, καὶ μάλιστα κεντρικὴν, θέσιν εἰς τὴν καθ' ἡμέραν πάλλουσαν Πατριαρχικὴν καρδίαν.

Δεν είναι διόλου τυχαία ή διαπίστωση ότι η Κρήτη αποτελεί τήν Ἐπαρχίαν ἐκείνην τοῦ Θρόνου τήν ὁποίαν ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός ἡμῶν Πατριάρχης Κύριος Κύριος Βαρθολομαῖος ἐπεσκέψατο κατ' ἐπανάληψιν, καί δὴ περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλην Ἐπαρχίαν τοῦ Θρόνου, ὁκτῶ ἤδη φορές, κατά τήν διάρκειαν τῆς τριακονταετοῦς λαμπρᾶς πατριαρχίας Του, μέ ἀποκορύφωμα τήν, σепτῆ Πατριαρχικῆ προαιρέσει, σύγκλησιν καί πραγματοποίησιν τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρό πενταετίας, τό 2016, εἰς τήν Ὁρθόδοξον Ἀκαδημίαν Κρήτης, γεγονός τό ὁποῖον συνεκέντρωσε τά φῶτα τῆς δημοσιότητος καί τοῦ διεκκλησιαστικοῦ ἐνδιαφέροντος ἐκ τῶν τε ἐγγύς καί τῶν μακρᾶν.

Ἰδιαιτέρως ὁμως ὁ Ἱερός Μητροπολιτικός Ναός τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἐπανειλημμένως ἐφιλοξένησε τήν ἀείποτε ἐσταυρωμένην Πατριαρχικὴν ἀγάπην, καθὼς, μεταξύ ἄλλων, τό 1995 αἱ πραγματοποιηθεῖσαι τότε ἑορταστικά ἐκδηλώσεις ἐπὶ τῆ συμπληρώσει ἑκατονταετίας ἀπό τῶν ἐγκαινίων τοῦ Παλλαδίου τούτου τῆς κρητικῆς εὐσεβείας ἐλαμπρύνθησαν διὰ τῆς αὐτο-προσώπου παρουσίας καί συμμετοχῆς τοῦ σепτοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας, τό δέ ἱστορικόν Συλλεΐτουργον Προκαθημένων ἐπὶ τῆ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τό 2016, προεξάρχοντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἐπραγματοποιήθη ἐν τῷ Ἱερῷ τούτῳ Μητροπολιτικῷ Ναῷ.

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί,

Τόν προσεχῆ Ὀκτώβριον σύμπασα ἡ ὀρθοφρονοῦσα Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θά ἑορτάσῃ ἐν βαθεῖα ἐγνώμοσύνῃ καί δοξολογία πρὸς τόν Κύριον τοῦ κόσμου καί τῆς ἱστορίας ἐν ἱστορικόν, ὑπερέκτακτον καί ἀνεπανάληπτον γεγονός, τήν συμπλήρωσιν δηλονότι τριακονταετίας ἀπό τῆς ἐνάρξεως τῆς πρωτοπόρου καί παγκοσμίου βεληνεκοῦς πολυπτύχου πρωθιεραρχικῆς διακονίας τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ μας Πατριάρχου, τοῦ μακροβιοτέρου μέχρι σήμερον Προκαθημένου τοῦ πανσέπτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κατά τήν διςχιλιετῆ ἱστορικὴν πορείαν του, διὰ τῆς ὁποίας κενωτικῆς διακονίας τό ἀνέσπερον σωστικόν φῶς τοῦ ταπεινοῦ Φαναρίου ἐξηκτινώθη εἰς τά μήκη καί τά πλάτη τῆς ὑψηλίου μέσῳ τῶν διορθοδόξων, διαχριστιανικῶν, διαθρησκειακῶν καί οἰκολογικῶν πρωτοβουλιῶν τοῦ σепτοῦ Προκαθημένου τῆς ὑπ' οὐρανόν Ὁρθοδοξίας, πού καθιέρωσαν τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς τό ἐπίκεντρον τοῦ παγκοσμίου γίνεσθαι διὰ τήν προαγωγήν τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, τῆς εὐσταθείας τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καί τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ περί οὗ ὁ λόγος ἑορτασμοῦ ἐντάσσεται καί ἡ σύγκλησις, περί τήν προσεχῆ ἑορτήν τῆς Ἰνδίκτου μεταξύ 1^{ης} καί 3^{ης} Σεπτεμβρίου, τῆς Συνάξεως συμπάσης τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Θρόνου εἰς τήν Πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου, εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ὁποίας ἐκλήθη ὅπως συμμετάσχη,

ὡς εἰκός, καί ἡ ἐν τῇ Μεγαλονήσῳ Κρήτῃ Ἱεραρχία τοῦ Θρόνου, ὡς πολυτιμον κλῆμα τῆς ἀμπέλου τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἰδιαιτέρα τιμή, ἄλλως τε, καί ἡ ἀδιάπτωτος ἐκτίμησις πού τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον διαχρονικῶς ἀποδίδει πρὸς τήν τοπικήν ὀλκάδα τοῦ Ἀποστόλου Τίτου δέν περιωρίσθη, ὡς γνωστόν, εἰς τήν ἔκδοσιν τό 1993 Πατριαρχικοῦ Τόμου, διά τοῦ ὁποῖου ἀνεκηρύχθησαν εἰς ἐν ἐνεργεῖα Μητροπόλεις τοῦ Θρόνου αἱ μέχρι τότε τιμῆς ἕνεκεν Μητροπόλεις τῆς Κρήτης, ἀλλ' ἐπεξετάθη κατά τήν τελευταίαν δεκαπενταετίαν διά τῆς προσκλήσεως ὡς συνοδικῶν παρέδρων εἰς τό Μέγα Συνοδικόν Βουλευτήριον τοῦ Φαναρίου, τήν Ἁγίαν δηλονότι καί Ἱεράν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πάντων ἀνεξαίρετως τῶν ἁγίων Ἀρχιερέων τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ὁμοφώνως διά σχετικοῦ ἀπαντητικοῦ ἐγγράφου ἀπεδέχθησαν ἀσμένως τήν Πατριαρχικήν πρόσκλησιν.

Θεοφιλέστατε ἅγιε Κνωσσοῦ κ. Πρόδρομε,

Ὅπως ἰδιαιτέρως ἐκφράζω θερμάς εὐχαριστίας πρὸς τήν ὑμετέραν λίαν ἀγαπητήν μοι Θεοφιλίαν, κατά τήν εἰς Ἐπίσκοπον χειροτονίαν τῆς ὁποίας, πρό διετίας περίπου, παρέστην ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, διά τήν ἐκ μέρους τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κ. Εἰρηναίου ὑποδοχήν σήμερον πού ἐπεφυλάξατέ μοι, ὡς καί διά τήν προσφώνησιν καί τούς ἀγαθοὺς λόγους ὑμῶν, ἀντευχόμενος ἐκ κέντρου καρδίας πλουσίαν τήν χάριν τοῦ δωρεοδότου Τρισαγίου Θεοῦ εἰς τήν πολύπτυχον καί πολυέθνηνον ἀρχιερατικὴν σας διακονίαν, πρὸς δόξαν Θεοῦ καί ἐγκαύχησιν τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας.

Ὡσαύτως, εὐχαριστῶ ἐκ καρδίας τούς συλλειτουργήσαντας μετ' ἐμοῦ ἐκλεκτοὺς κληρικούς καί λίαν ἀγαπητοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς, ὡς καί τούς εὐλαβεῖς λευίτας πού ὑπηρετοῦν εἰς τόν Ἱερόν Μητροπολιτικόν τοῦτον Ναόν, μέ ἐπί κεφαλῆς τόν Ἱερατικῶς Προϊστάμενον αὐτοῦ Αἰδεσιμολ. Πρωτοπρεσβύτερον Ἐμμανουήλ Σταυρουλάκη.

Δραττόμενος, τέλος, τῆς εὐκαιρίας ἐκ τῆς τηλεοπτικῆς καί ραδιοφωνικῆς ἀναμεταδόσεως τῆς Θείας Λειτουργίας εἰς παγκρήτιον ἐπίπεδον, διαβιβάζω καθηκόντως πρὸς τόν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης κ. Εἰρηναῖον καί πρὸς πᾶσαν τήν ἐν Κρήτῃ σεβασμίαν Ἱεραρχίαν, τόν εὐλαβῆ κληρον καί τόν περιούσιον λαόν τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης καὶ συμπάσης τῆς Μεγαλονήσου τὰς πατρικάς εὐχάς, τήν ἀνύστακτον στοργήν καί τὰς Πατριαρχικάς εὐλογίας τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ προσκυνητοῦ Αὐθέντου καί Δεσπότης πάντων ἡμῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίου Κυρίου Βαρθολομαίου.

Εἴησαν τὰ ἔτη πάντων ἡμῶν πάμπολλα, ὑγιῆ καί ὄλβια.

Οι ἐκκλησιολογικές διαστάσεις
τῆς Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου
τοῦ 1920¹ 100 χρόνια μετά

Γρηγορίου Λαρεντζάκη
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Graz
Ἄρχοντας Μεγάλου Πρωτονοταρίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Παναγιώτατε Δέσποτα!

Ἀποτελεῖ ιδιαίτερη τιμή καί μοῦ προξενεῖ ιδιαίτερη χαρά ἡ πρόσκληση αὐτή νά εἶμαι ὀμιλητής εἰς τοὺς ἱερούς καί σεβαστούς χώρους τοῦ Σεπτοῦ μας Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐνώπιον τῆς σεπτῆς Παναγιότητός Σας, τοῦ Πρώτου τῆς Ὁρθοδοξίας καί γιά ἓνα τόσο σοβαρό θέμα γιά τήν προφητική Ἐγκύκλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ὁμως ἓνα λεπτό ἀναμνήσεως καί μνήμης. Τό πρωτότυπον τῶν Ἐγκυκλίων τοῦ 1902 καί τοῦ 1920 ἐκδόσεως τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου μοῦ ἔχει δωρήσει ὁ μακαριστός Οἰκουμενικός Πατριάρχης Μάξιμος, ὅταν ὡς φοιτητής εἰς τήν Τροφόν Σχολήν μας τῆς Χάλκης τόν ἐπισκεπτόμενον κατά διαστήματα εἰς τήν Χαλκηδόνα. Ἴσως προέβλεπε τά ἐνδιαφέροντά μου! Αἰωνία ἡ μνήμη Αὐτοῦ!

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρέπει νά λεχθῆ, ὅτι ἡ «Συνοδική Ἐγκύκλιος» αὐτή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920,² πρὶν ἀπό ὀλόκληρα ἑκατὸν ἔτη, ἔχει ἓν σχέσει πρὸς τά προεμβρυακά οἰκουμενικά δεδομένα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρωτοποριακό καί προφητικό χαρακτήρα, ἀλλά καί μεγίστη ἐκκλησιολογική σημασία. Εἶναι δέ γνωστόν, ὅτι ἡ Ἐγκύκλιος αὐτή ἐθεωρήθη ὡς ἡ πρώτη ἐπίσημη πρόταση μιᾶς Ἐκκλησίας γιά τήν δημιουργία ἐνός Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν,³ καί ὡς ἡ ἐπίσημη ἀπαρχή τῆς συμμετοχῆς

¹ Ὁμιλία στό Διεθνές Συνέδριο τήν 1^η Δεκεμβρίου 2021 στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο στήν Κωνσταντινούπολη. «100 ἔτη μετά τήν ἐκδοση τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1920».

² Ἐγκύκλιος Συνοδική τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ τυπογραφείου 1920. *Βασιλείου Σταυρίδου*, Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, Ἀθήναι 1964, 127-121. *Ἰωάννου Καρμίρη*, Τά Δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Τόμος II, Graz-Austria 1968, 957- 960.

³ *W. A. Visser't Hooft*, Ursprung und Entstehung des Ökumenischen Rates der Kirchen. Frankfurt/M. 1983, 7. Πρβλ. *Γεωργίου Τσέτση*, *Μέγα Πρωτοπρεσβυτέρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, Ἡ συμβολή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν ἴδρυση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, Κατερίνη 1988. Τίς διαπιστώσεις αὐτές ἐπαναλαμβάνει ἀργότερα

Ὁ μακαριστός Οἰκουμενικός Πατριάρχης (1946-1948) Μάξιμος Ε' (1897-1972)

τῆς Ὁρθοδοξίας στήν Οἰκουμενική Κίνηση, ὡς ὁ αἰσιόδοξος καταστατικός χάρτης αὐτῆς. Δυστυχῶς πρέπει νά λεχθεῖ, ὅτι σήμερον διαπιστώνεται μία φοβισμένη ὀπισθοδρόμηση στήν πορεία τῶν σχέσεων τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, σέ σύγκριση πρός τό περιεχόμενο καί τήν δυναμική τῆς Ἐγκυκλίου αὐτῆς τοῦ 1920, δηλ. πρῖν ἀπό ὀλόκληρα ἑκατόν ἔτη, καί μάλιστα ὄχι μόνον ἐντός τῆς Ὁρθοδοξίας. Τό σημερινό συνέδριο, τό ὁποῖο τήν ἐπαναφέρει στήν μνήμη ὄλων πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς τό «ξυπνητήρι» ὑπέρ τῆς Ἐγκυκλίου αὐτῆς, γεγονός γιά τό ὁποῖο εἴμεθα εὐγνώμονες.

Ἡ Ἐγκύκλιος καί ἡ προβολή τῆς Συνοδικότητος στήν Ἐκκλησία

Ἡ ἐγκύκλιος αὐτή ἐξεδόθη ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖον ὡς «Ἐγκύκλιος Συνοδική τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως» καί ὑπεγράφη ἀπό τόν Τοποτηρητή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Μητροπολίτη Προύσης Δωρόθεο καί ἀπό τά μέλη τῆς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου.

Τό γεγονός ὅτι ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ 1920 δέν ὑπεγράφη ἀπό Οἰκουμενικό

καί ἓνα ἄλλος πολύ σπουδαῖος Γενικός Γραμματέας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ Konrad Raiser στήν ὁμιλία του Ἡ σπουδαιότητα τῆς Ὁρθόδοξης Συμβολῆς στό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν, στό Ὁρθόδοξη Θεολογία καί Οἰκουμενικός Διάλογος, Ἐπιμέλεια Πέτρος Βασιλειάδης, Ἀθήνα 2005, 33 ἔξ.

Πατριάρχη, διότι τότε δέν υπήρχεν Οικουμενικός Πατριάρχης λόγω τῆς χηρείας τοῦ Θρόνου, δέν μειώνει κἄν τό κύρος τῆς Ἐγκυκλίου, διότι μέ τήν πράξη αὐτή ἀποδεικνύεται κατάφωρα, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεσμός τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ὁποῖος δέν λειτουργεῖ μοναρχικῶς, ἀλλά συνοδικῶς, ἐκ μέρους τοῦ Πρώτου μετά τῆς περί Αὐτόν Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου, ἢ ἐκ μέρους ἐκείνου, ὁ ὁποῖος προσωρινά εὐρίσκεται εἰς τόπον τοῦ Πρώτου, δηλ. τοῦ Τοποτηρητοῦ μετά τῆς περί αὐτόν Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου.

Ἀκριβῶς τήν διαδικασίαν αὐτή ἐφήρμοσε τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τό 1920, ὅταν ὑπεγράφη ἡ Ἐγκύκλιος ἀπό τόν Μητροπολίτη Προύσης Δωρόθεον, Τοποτηρητή τοῦ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, καί ἀπό τά Μέλη τῆς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τούς Μητροπολίτες Ἀμασείας Γερμανόν, Πισσιδείας Γεράσιμον, Ἀγκύρας Γερβάσιον, Αἴνου Ἰωακείμ, Νιζύης Ἄνθιμον, Σηλυβρίας Εὐγένιον, Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἀγαθάγγελον, Τυρολόης καί Σερεντίου Χρυσόστομον καί Δαρδανελλίων καί Λαμψάκου Εἰρηναῖον.

Ἡ ἔκφραση τῆς συνοδικότητος καί μέ τό παράδειγμα αὐτό τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1920 ἀπορρίπτει κάθε ἰσχυρισμό καί κατηγορία κατά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί κατά τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὅτι ὁ Πρῶτος, ὁ ἐκάστοτε Οἰκουμενικός Πατριάρχης ἐνεργεῖ μονοκρατικά, αὐταρχικά, ἢ ἀκόμα μέ μεσαιωνικές παπικές τάσεις, ὅπως τελευταῖα ἔχει λεχθεῖ ἀβασανίστως καί ἀνιστορήτως κυρίως καί συχνά ἀπό μίαν Ἐκκλησίαν.

Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή ἐπιθυμῶ νά τονίσω, ὅτι εἶναι ἐλπιδοφόρον, ὅτι ὁ Πάπας Ρώμης Φραγκῖσκος ἔχει τονίσει κατ' ἐπανάληψιν τήν ἀναγκαιότητα ἐνισχύσεως τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ καί στήν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπίσης εἶναι ἐλπιδοφόρον, ὅτι καί ὁ Σεβασμιώτατος Καρδινάλιος Kurt Koch ἐτόνισεν, ὅτι στήν συνοδικήν αὐτή διαδικασίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπαραίτητη καί ἡ οἰκουμενική σύμπραξις καί τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί κυρίως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εὐχαρίστως εἴμαστε διατεθειμένοι, χωρίς βέβαια νά λησμονήσωμε καί μεῖς νά ρυθμίσωμε καλύτερα τά τοῦ οἴκου μας!

Ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ 1920 καί ἡ Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης

Συντάκται τοῦ Κειμένου τῆς Ἐγκυκλίου υπήρξαν καθηγηταί τῆς Τροφῆς Θεολογικῆς Σχολῆς μας τῆς Χάλκης, γεγονός, τό ὁποῖον μαρτυρεῖ καί ἐπιβεβαιώνει τήν ἀναγκαιότητα τῆς οὐσιαστικῆς συνεργασίας μεταξύ τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν καί τῆς Συνόδου τῶν Ἐκκλησιῶν μας, ὅταν πρέπει νά ληφθοῦν σοβαραὶ ἀποφάσεις, θεολογικά τεκμηριωμένες καί πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ διδακτικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

Καί μέ τήν προετοιμασία τοῦ σημαντικωτάτου αὐτοῦ Κειμένου τῆς Ἐγκυκλίου 1920 μέ πανορθόδοξες καί παγχριστιανικές διαστάσεις, καταφαίνεται ἀκόμη περισσότερο ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ὑπάρξεως καί ἐπεναιτουργίας τῆς Θεολογικῆς μας Σχολῆς τῆς Χάλκης. Εἶμαι ὑπερήφανος τό ὅτι εἶμαι ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς αὐτῆς.

Ἡ ἐκκλησιολογική διάσταση τῆς Ἐγκυκλίου – τίτλος καί περιεχόμενο

Ἦδη ἡ ἀναφορά τῶν ἀποδεκτῶν τῆς Ἐγκυκλίου εἰς τόν τίτλον της, «πρός τάς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ» ἀποτελεῖ μαρτυρίαν εὐρείας ἐκκλησιολογικῆς διαστάσεως τοῦ πνεύματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἡ Ἐγκύκλιος ἀπευθύνεται λοιπόν εἰς «τάς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ» καί μάλιστα εἰς τάς ἀπανταχοῦ εὐρισκομένας.

Μέ διορατικότητα, εὐρύτητα πνεύματος, τόλμη καί ἐλπίδα ἀπευθύνεται τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο πρὸς τάς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τίς ὁποῖες ἀποκαλεῖ μάλιστα καί «σεβασμίους Χριστιανικάς Ἐκκλησίας» καί καλεῖ ὅλες πρὸς συνεργασία καί συμπόρευση. Τοῦτο σημαίνει χωρίς ἀμφιβολία τήν ἀναγνώριση καί τῶν μὴ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὡς Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ. Θεωρεῖ τήν ὑπάρχουσα ἐκκλησιολογική βάση μεταξύ ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν ἀρκετή καί σταθερά πρὸς τήν κοινὴ αὐτὴ πορεία προσεγγίσεως πρὸς ἀλλήλας καί δημιουργίας μιᾶς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, παρά τίς ὑπάρχουσες δογματικές διαφορές, μέ τήν πεποίθηση, ὅτι ἡ προσέγγιση αὐτὴ εἶναι εὐκταία, ἀναγκαία καί πολλαχῶς χρήσιμος ὄχι μόνον γιά τίς τοπικές Ἐκκλησίες, ἀλλά καί δι' ὀλόκληρον τό χριστιανικόν σῶμα, πορεία, ἡ ὁποία θά πρέπει νά ἐξελιχθεῖ βαθμηδόν, ἐφ' ὅσον «τό κατ' ἀρχάς περὶ ἀπλῆς προκειμένου συναφείας καί προσεγγίσεως» ὁ λόγος, μέ τελικόν σκοπὸ «τῆς πλήρους ποτε, σὺν Θεῷ, καί εὐλογημένης ἐνώσεως», πρὸς ἀναβίωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς καί μυστηριακῆς κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ. Δέν εἶναι δυνατόν νά δημιουργεῖται «Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν» ἀπὸ πολιτικούς διαφόρων ἀντιθέτων καί ἐχθρικῶν παρατάξεων καί συμφερόντων καί νά εἶναι τοῦτο ἀδύνατον ἀπὸ τίς χριστιανικές Ἐκκλησίες, τονίζει ἡ Ἐγκύκλιος.

Ἡ Ἐγκύκλιος ἀπευθύνεται πρὸς τίς Ἐκκλησίες τοῦ Χριστοῦ ὡς μέλη τοῦ ἑνός σώματος καί ὡς οἰκείους μιᾶς οἰκογενείας. Ἐπὶ λέξει τονίζεται: «νομίζομεν δεῦτερον ὅτι ἐπιβάλλεται ἵνα ἀναζωπυρωθῇ καί ἐνισχυθῇ πρὸ παντός ἡ ἀγάπη μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν, μὴ λογιζομένων ἀλλήλας ὡς ξένας καί ἀλλοτρίας, ἀλλ' ὡς συγγενεῖς καί οἰκείας ἐν Χριστῷ καί 'συγκληρονόμους καί συσώμους τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ' (Ἐφεσ. 3, 6).»

Οἱ Ἐκκλησίες τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκονται, σέ ἕνα σύνολο, ἐντός μιᾶς πραγματικότητος ὡς ἐντός μιᾶς φυσιολογικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας τὰ μέλη εὐρίσκονται μεταξύ των καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων σέ ἀρμονία καί

ἀγάπη, ἀλλά ὄχι σπάνια σέ ἐντάσεις καί συγκρούσεις, χωρίς ὅμως ποτέ νά χάσουν τήν ἐξ αἵματος συγγένεια, ἀλλά οὔτε καί τήν ἐλπίδα καί τήν δυνατότητα ἀποκαταστάσεως τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων.

Βασικές προϋποθέσεις θεωρεῖ ἡ Ἐγκύκλιος ἐφ' ἐνός τήν ἄρση πάσης δυσπιστίας καί ἀφ' ἐτέρου τήν ἀποκατάσταση τῆς εἰλικρινείας καί τῆς ἐμπιστοσύνης «μεταξύ τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν», μέ βάση τήν ἀμοιβαία ἀγάπη. Καί μέ τίς διατυπώσεις αὐτές ἀφ' ἐνός δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ λόγος περί Ἐκκλησιῶν καί ἀφ' ἐτέρου διαπιστώνομε, ὅτι ἡ Ἐγκύκλιος δέν ἀπαιτεῖ ἄλλες προϋποθέσεις γιά τήν ἐκκίνηση τῆς προσεγγίσεως.

Ὁ κοινός ἐορτασμός τῶν μεγάλων χριστιανικῶν ἐορτῶν τῶν Χριστουγέννων καί τοῦ Πάσχα, ἡ λύση τῶν προβλημάτων τῶν μικτῶν γάμων, ἀκόμη καί ἡ παραχώρηση ναῶν καί κοιμητηρίων διά τάς κηδεῖας καί τήν ταφήν τῶν νεκρῶν, τά ὅποια ἐπίσης προτείνει ἡ Ἐγκύκλιος, ἀποτελοῦν μαρτυρίες τῆς ἀναγκαιότητος τοῦ ἁρμονικοῦ τρόπου διαβιώσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐντός τῶν Ἐκκλησιῶν μας.

Αναφερόμενος στήν Ἐγκύκλιο αὐτή καί ὁ σεβαστός μου δάσκαλος, μακαριστός Μητροπολίτης Ἐφέσου Χρυσόστομος διερωτᾶται: «Μήπως ἦταν ὅμως ὅλη αὐτή ἡ πρωτοβουλία καί προσπάθεια μία ἀνεπίτρεπτη διεύρυνση τῆς συντηρητικῆς ἐκκλησιολογικῆς βάσεως τῆς Ὁρθοδοξίας; Ὅχι βέβαια (ἀπαντᾶ εὐθέως). Καί: Γιατί τόλμησε τήν πρωτοβουλία αὐτή τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο; Διότι γιά μία ἀκόμη φορά, πιό πειστικά καί πιό ὀριστικά, ἐκαλεῖτο νά καθορίσει τή θέση του ἀπέναντι στό διηρημένο χριστιανικό κόσμο.»...καί ὡς θεσμός, «πού ὠφείλε νά προχωρήσει πρωτοποριακά στόν καθορισμό τῆς στάσεώς του ἀπέναντι στό φρικτό καί ἀνεπίτρεπτο γεγονός τῆς διαιρέσεως.»⁴

Βάσει αὐτῆς τῆς πραγματικότητος, διαπιστώνει καί ὁ καθηγητής Ἰωάννης Καρμίρης ὅτι: «δέν ἐδίστασε τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον νά ἀπευθύνῃ τό περίφημον διάγγελμα αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1920 «πρός τάς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, χαρακτηρίσαν τάς χριστιανικάς Ὁμολογίας ὡς «Ἐκκλησίας»⁵ Κατ' ἀκολουθίαν, τονίζει ὁ Ἰωάννης Καρμίρης: «Πάντες οἱ χριστιανοί λογίζονται ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τήν ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ Ἐκκλησίαν, νοουμένην καί οὔσαν τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τό ὅποιον εἶναι ἓν, ἄρα δέ καί ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, ὡς ὀρίζει αὐτήν τό ἱερόν Σύμβολον τῆς πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως. Τῶ ὄντι... εἶναι προφανές, ὅτι καί οἱ ἐτερόδοξοι ἀνήκουσιν εἰς τήν μίαν ἡνωμένην οὐσιωδῶς Ἐκκλησίαν του, ἐν ἧ

⁴ Μητροπολίτου Μύρων (μετέπειτα Ἐφέσου) Χρυσόστομου, Ἡ θέση τῆς Ὁρθοδοξίας στό σύγχρονο χριστιανικό κόσμο, Στάχυς, Ἰούλιος 1981-Δεκέμβριος 1985, 346.

⁵ Ἰωάννου Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Ἀθήνα 1973, 242.

δύνανται νά τύχωσι τῆς σωτηρίας»⁶ Κατά συνέπειαν καί ἐφ' ὅσον καί οἱ ἑτερόδοξοι ἀνήκουν «εἰς τήν μίαν ἡνωμένην οὐσιωδῶς Ἐκκλησίαν του» τότε οἱ θεολογικοὶ Διάλογοι πραγματοποιοῦνται ἐντός τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας, δηλ. μεταξύ Ἐκκλησιῶν «μὴ λογιζομένων ἀλλήλας ὡς ξένας καί ἀλλοτρίας, ἀλλ' ὡς συγγενεῖς καί οἰκείας ἐν Χριστῷ καί 'συγκληρονόμους καί συσσωμους τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ' », ὅπως διαβεβεοῖ ἡ Ἐγκύκλιος.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τηρητῆς τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος καί συνεχιστῆς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως

Τά ἀνωτέρω σημαίνουν, ὅτι τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μέ τήν Ἐγκύκλιον αὐτή καί μέ τόν ἐκκλησιολογικόν αὐτό χαρακτηρισμό τῶν μὴ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀποψη τήν ὁποία τηρεῖ καί συνεχίζει μέχρι καί σήμερον, δέν ἔφερε «καινά δαιμόνια», οὔτε ἐνεωτέρισε, ἀλλά παρέμεινε πιστός τηρητῆς καί συνεχιστῆς τῆς μακραίωνης παραδόσεως καί πράξεως τῆς καθόλου Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο βασίσθηκε στό «τά ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω», ὁμως καί ἐν πλήρει συνειδήσει, ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμη καί πολλά θεολογικά προβλήματα, μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν, τά ὁποῖα πρέπει νά λυθοῦν. Καί ἀσφαλῶς εἶναι δυνατόν νά λυθοῦν, διότι εἶναι προϊόντα μιᾶς ἀρνητικῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, μιᾶς μακραίωνης ἀπομακρύνσεως καί ἀποξενώσεως τῶν δύο κόσμων, ἐνῶ στήν ἱστορική πραγματικότητα δέν ὑπάρχει συγκεκριμένο γεγονός ἐπίσημης καί ὀριστικῆς καταδίκης μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως, οὔτε τόν 9^ο αἰῶνα ἐπί Πάπα Νικολάου καί Πατριάρχου Φωτίου, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε σέ πλήρη κοινωρία μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, οὔτε τόν 11^ο αἰῶνα, τό 1054, ἐπί Πάπα Λέοντος καί Πατριάρχου Μιχαήλ Κηρουλαρίου, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ Πάπας εἶχε πεθάνει ἤδη τήν 19^η Ἀπριλίου τοῦ 1054, ἐνῶ οἱ παράλογες καί ἄκυρες ἐνέργειες τοῦ Καρδινάλιου Οὐμβέρτου ἔγιναν στήν Κωνσταντινούπολη τήν 16^{ην} Ἰουλίου τοῦ 1054. Ἄρα δέν πραγματοποιήθηκε τότε τό λεγόμενο Μέγα καί ὀριστικό Σχίσμα μεταξύ τῆς Ἀνατολικῆς καί τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Βαθμηδόν ἐπῆλθε δυστυχῶς γιά διαφόρους λόγους καί σέ διάφορα χρονικά διαστήματα ἀπομάκρυνση, ἀποξένωση καί ἀκοινωνησία μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς

⁶ *Ἰωάννου Καρμίρη*, Ἡ σωτηρία τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ, Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 56, Ἀθήναι 1981, 404ἔξ. Περισσότερες ἀναφορές κάνει στά τελευταῖα του σχόλια γιά τήν Ἐγκύκλιο τοῦ 1920 ὁ Στ. Τσομπανίδης στό *Stylianos Tsompanidis, Unto the Churches of Christ Everywhere: The Ecumenical Patriarchate's 1920 Encyclical, A History of the Desire for Christian Unity. Ecumenism in the Churches (19th-21st Century)*, Directed by Alberto Meloni Edited by Luca Ferracci, Vol 1, Dawn of Ecumenism, Brill Leiden/Boston, 2021, 565-584.

καί Δύσεως. Στήν ἄποψη αὐτή συμφωνεῖ καί ὁ Σεβασμ. Καρδινάλιος Kurt Koch, ὁ Πρόεδρος τοῦ Παπικοῦ Συμβουλίου διά τήν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν, σέ ἄρθρο του-ἄμεση ἀπάντηση σέ δικό μου δημοσίευμα.⁷

Καί οἱ πιστοί τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι «ἀδελφοί» μας, ἐτόνιζεν ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Πέτρος, ἀπευθυνόμενος πολύ αὐστηρά στόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ Κηρουλάριο μετά τά θλιβερά καί ἄκυρα γεγονότα τοῦ 1054 καί τόν ὁποῖο συμβουλεύει νά χαμηλώσει τούς τόνους, διότι ὑπάρχει μεγάλος κίνδυνος διασπάσεως τῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανισμοῦ.⁸

Δέν ὑπάρχει λοιπόν ἐπίσημη καταδίκη Ἐκκλησιῶν ἀπό Οἰκουμενική Σύνοδο, οὔτε καί ἐπίσημη ἀπόφαση ἀπορρίψεως καί καταργήσεως τοῦ χαρακτηρισμοῦ Ἐκκλησία, γιά τίς ἐτερόδοξες Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες, διαλεγόμενες «μποροῦν μέ τήν σημερινή ἐμπειρία νά προβάλλουν τήν κοινή αὐτοσυνειδησία ὅτι συνεχίζουν νά εἶναι μέλη τῆς μίας Ἐκκλησίας.»⁹ Σέ παρόμοιες διαπιστώσεις προβαίνουν καί ὁ Γεώργιος Γαλίτης,¹⁰ ὁ Ἀβύδου (νῦν Σεβασμ. Μητροπολίτης Κρήνης) Κύριλλος,¹¹ ὁ Βλάσιος Φειδᾶς, κ.ἄ. Ὁ Βλάσιος

⁷ *Kardinal Koch, Kein Schisma, sondern eine Entfremdung. Welche Schritte zur Wiederbelebung der vollen kirchlichen Gemeinschaft zwischen Ost- und Westkirche sind möglich? Teil 3 der Debatte: Kardinal Kurt Koch vom vatikanischen Einheitsrat antwortet dem orthodoxen Theologen Grigorios Larentzakis.*

Die Tagespost 18. 7 2021, S. 16: «Das schmerzliche Grundproblem in der Beziehung zwischen der katholischen und der orthodoxen Kirche wird zumeist als großes Schisma bezeichnet und mit dem Jahre 1054 verbunden, als die gegenseitigen Exkommunikationen zwischen Repräsentanten von Rom und Konstantinopel ausgesprochen worden sind. Dabei handelt es sich freilich weniger um ein historisches als vielmehr um ein symbolisches Datum. Ich stimme deshalb Professor Grigorios Larentzakis zu, dass das Grundproblem nicht mit dem strengen Begriff des Schismas, sondern mit demjenigen der gegenseitigen Entfremdung umschrieben werden muss.»

⁸ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Πέτρος, στό: Μεθοδίου Γ. Φούγια, *Ἡ ἐκκλησιαστική ἀντιπαράθεσις Ἑλλήνων καί Λατίνων*, 240. Πρβλ. *Grigorios Larentzakis, Gab es ein Großes Schisma zwischen der Orthodoxen und der Römisch-Katholischen Kirche? In: Meeting God in the Other. Studies in Religious Encounter and Pluralism in honour of Dorin Oacea on the occasion of his 70th birthday, edited by Alina Patru, Orientalia - Patristica - Oecumenica, Band 16, Münster 2020, 327-347.*

⁹ *N. Ματσούκα, Οἰκουμενική Θεολογία. Ἐκθεση τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Προϋποθέσεις ἑνός οἰκουμενικοῦ διαλόγου. Θεσσαλονίκη 2005, 349.*

¹⁰ *Γ. Γαλίτης, Παρατηρήσεις ἐπί τοῦ καταλόγου θεμάτων τῆς μελλούσης Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἐκκλησία 1, 15(1976)400. Μάλιστα ὁ Γ. Γαλίτης εἶχε διερωτηθεῖ τότε, τί θά κάναμε μέ τίς μὴ ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες εἰς περίπτωσιν συγκλήσεως Πανορθοδόξου Συνόδου, ἐφόσον δέν ἔχουν καταδικασθεῖ. Πῶς θά λάβουν μέρος; Θά λάβουν μέρος;*

¹¹ *Κυρίλλου Ἐπισκόπου Ἀβύδου, νῦν Μητροπολίτου Κρήνης, Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον. D:\Users\larentzakis\Favorites\Docu-*

Φειδᾶς τονίζει μάλιστα γενικώτερα, ὅτι «...οἱ ρωμαιοκαθολικοί, οἱ παλαιοκαθολικοί, οἱ ἀγγλικανοί καί οἱ προτεστάντες δέν ἔχουν καταδικασθεῖ ὑπό τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' ἐπίσημου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ὡς αἰρετικοί, ... διό καί εἶναι ἀβάσιμοι οἱ ὑπό τινων ἀποδιδόμενοι εἰς αὐτούς χαρακτηρισμοί ὡς αἰρετικῶν, ἀφοῦ μόνον ἡ Ἐκκλησία δύναται νά χαρακτηρίζει δι' ἐπίσημου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως τά ἐκτός τῶν ὁρίων αὐτῆς χριστιανικά σώματα ὡς αἰρετικά ἢ ὡς σχισματικά.»¹² Ἀσφαλῶς εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐπανεξέταση τῶν ὄρων «αἵρεση» καί «σχίσμα»,¹³ ἀλλά καί ἡ διαλεύκανση μέ ποιᾶ σημασία χρησιμοποιοῦμε κάθε φορά τόν ὄρο «Ἐκκλησία», ὁ ὁποῖος ἔχει ὡς γνωστόν πολλές σημασίες.

Θά ἔφερα γλαῦκας εἰς Ἀθήνας, ἐάν θά ἀπαριθμοῦσα ἀπό πότε καί ἀπό ποιόν χαρακτηρίζονται Ἐκκλησίες οἱ μὴ ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες. Δέν χαρακτηρίζονται μόνον ἀπλῶς Ἐκκλησίες, ἀλλά ἡ Δυτική, δηλ. ἡ Καθολική Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται Ἐκκλησία π.χ. καί ἀπό τόν Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, ἀλλά καί «ἀδελφῆ Ἐκκλησία» π.χ. ἀπό τόν Ἅγιο Μᾶρκο τόν Εὐγενικό, τόν ὁποῖο κακῶς ἐκμεταλεύονται ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ εὐσεβέστατοι «ἀντιοικουμενιστές» ὡς δῆθεν πρότυπον πρὸς μίμησιν. Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ μαχητής ἐκεῖνος καί ὑπέρμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας Μητροπολίτης Ἐφέσου ἐτόνιζεν, ὅτι μετέβη πρὸς τήν «ἀδελφὴν Ἐκκλησίαν» καί ἐκάθισεν εἰς τήν τράπεζαν τοῦ Διαλόγου,¹⁴ στήν κοινὴ Σύνοδο τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως στήν Φερράρα/Φλωρεντία (1438/39)¹⁵, στήν ὁποία δέν προσήλθαν ἡ μία Ἐκκλησία ὡς κατηγορος καί ἡ ἄλλη Ἐκκλησία ὡς κατηγορούμενη, οὔτε τανάπαλιν, ἀλλά οἱ συνοδικοί ἐκπρόσωποι τῶν δύο Ἐκκλησιῶν

ments\Abydoz Kyrillos Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον.html

¹² Βλ. Φειδᾶ, «Τὸ ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων κατὰ τοὺς ἱερούς κανόνας», ἐν *Γρ. Λαρεντζάκη, Κων. Σκουτέρη, Βλ. Φειδᾶ, Ἡ συμπροσευχὴ μετὰ τοὺς ἑτεροδόξους κατὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογικὴ Παράδοση*, Θεσσαλονίκη 2011, 143.

¹³ Γρηγορίου Λαρεντζάκη, *Αἵρεση καί σχίσμα*, in: *Σύναξη, Τεύχος 143, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2017*, 5-18

¹⁴ «*Χρὴ μετὰ ἀγάπης τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἐπεὶ καί περὶ εἰρήνης ἐστὶν ὁ λόγος καὶ ταύτην κατέλιπεν ὁ Κύριος ἡμῖν ὡσπερ τινὰ κληρῶν...*» *Συμβέστρον Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, VI, 27, ἔκδ. ὑπὸ V. Laurent, *Les „memoires“ du Grand Ecclesiastique de la Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439) Vol. IX (Concilium Florentinum Documenta et Scriptores. Editum Consilio et Impensis Pontificii Instituti Orientalium Studiorum. Series B)*, Rom 1971, 326. Περισσότερα ἴδε: *Γρηγορίου Λαρεντζάκη, Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός καί ἡ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως*, Κατερίνη 1999.

¹⁵ Πρβλ. *G. Larentzakis, Ferrara-Florenz im Urteil der heutigen Orthodoxie*, in: *Annuario Historiae Conciliorum 22(1990)199-218*.

ἦσαν ἰσότημα μέλη τῆς Συνόδου μέ πλήρη ἐκκλησιαστικότητα. Καί αὐτό τόν 15^ο αἰῶνα, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι αὐτή ἡ Σύνοδος ἀπέτυχεν. Εκκεῖ ὁ Ἅγιος Μάρκος προσφωνώντας τόν Πάπα ἐχαρκτήριζε μέ ἐνθουσιασμό τήν ἔναρξη τοῦ Διαλόγου: «Σήμερον τῆς παγκοσμίου χαρᾶς τά προοίμια σήμερον αἰ νοηταί ἀκτίνες τοῦ τῆς εἰρήνης Ἡλίου τῆ Οἰκουμένη πάση προανατέλλουσι...» Ἐάν δέν ἐθεώρει ὁ ἅγιος Μάρκος τήν Δυτική Ἐκκλησία Ἐκκλησίαν καί ἐάν δέν ἀνεγνώριζε τό ἔγκυρον τῆς ἱερωσύνης καί τῶν Μυστηρίων της δέν θά διαπίστωνε ἐκεῖ ὅτι ὁ Πάπας εἶναι «ὁ τῶν ἱερέων τοῦ Χριστοῦ πρωτεύων», οὔτε θά τόν προσφωνοῦσε «ἀγιώτατε πάτερ», οὔτε θά τόν παρακαλοῦσε «ὑπόδεξαι τά σά τέκνα μακρόθεν ἐξ ἀνατολῶν ἦκοντα περίπτυξαι τούς ἐκ μακροῦ διεστῶτας τοῦ χρόνου, πρὸς τὰς σὰς καταφυγόντας ἀγκάλας. Θεράπευσον τούς σκανδαλισθέντας ἅπαν σκῶλον καί πρόσκομμα τῆς εἰρήνης κωλυτικόν ἐκ μέσου γενέσθαι κέλευσον...;»¹⁶ Τί θά συνέβαινε, ἐάν σήμερον ὀρθόδοξος Ἀρχιερεὺς ἀπλῶς ἐπαναλάμβανε τά ἴδια, ἀπευθυνόμενος πρὸς τόν νῦν Πάπα; Μερικοὶ συκοφαντοῦν τόν Ἅγιο Μάρκο, ὅτι ἦταν δῆθεν διπλωμάτης!

Πρέπει ἐπίσης νά ἐπαναφέρωμε στή μνήμη μας, ὅτι τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καί στήν Ἐγκύκλιό τοῦ 1902¹⁷ πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας ἐχαρκτήρισε τήν Δυτική, δηλ. τήν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησία, καθὼς καί τήν τῶν Διαμαρτυρομένων ἐπίσης Ἐκκλησία. Τόν ἴδιο χαρακτηρισμό ἐχρησιμοποίησε καί τό Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων στήν ἀπάντησή του στήν Ἐγκύκλιο τοῦ 1902¹⁸ καθὼς καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσσίας¹⁹, ἡ Ἐκκλησία της Ἑλλάδος²⁰, ἡ Ἐκκλησία Ρουμανίας²¹, ἡ Ἐκκλησία Σερβίας, ἡ ὁποία μάλιστα τίς ἀποκαλεῖ «εὐσεβῶν ἐκείνων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν»²². Ὅχι μόνον τήν ἐκκλησιαστικότητα τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καί τό γνήσιον τῆς πίστεώς των καί τό ἔγκυρον τῶν Μυστηρίων των ἀναγνώριζαν, ὅταν μάλιστα οἱ Ἐκκλησίες Ρωσσίας καί Μαυροβουνίου ἀναφέρουν αὐτολεξεῖ καί οἱ δύο

¹⁶ Μάρκου Εὐγενικοῦ, Τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, Μάρκος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἐφέσῳ τῶν πιστῶν παροικίας, ἐν: SFÂNTUL MARCU EVGHENICUL, Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός, *OPERE Tă εύρισκόμενα ἅπαντα*, Vol. I, Precucantăre de P.S. Lucian, Episcopul Caransebeşului... Coordinator: Cristian Chivu, Editura Pateres 2009, 197ἔξ.

¹⁷ Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί περὶ ἄλλων γενικῶν ζητημάτων Πατριαρχική καί Συνοδική Ἐγκύκλιος τοῦ 1902. Αἱ εἰς αὐτὴν ἀπαντήσεις τῶν Ἁγίων Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί ἡ ἀναπάντησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1904.

¹⁸ Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, 16ἔξ.

¹⁹ Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, 31.

²⁰ Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, 40.

²¹ Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, 47. 50.

²² Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, 54, 57, 61.

τά ακόλουθα: «Πιστεύομεν ἐπὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς πίστεως αὐτῶν (τῶν καθολικῶν καὶ τῶν διαμαρτυρομένων) εἰς τὴν παναγίαν καὶ ζωαρχικὴν Τριάδα, διό καὶ δεχόμεθα τὸ βάπτισμα τούτων τε καὶ ἐκείνων. Τιμῶμεν τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν τῆς λατινικῆς ἱεραρχίας καὶ τοὺς εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν ἐρχομένους ἐξ αὐτῆς κληρικούς παραδεχόμεθα ἐν τῷ ὄν φέρουσι βαθμῷ (ὡς παραδεχόμεθα καὶ τοὺς Ἀρμενίους, Κόπτας, Νεστοριανούς, κλπ. τοὺς μὴ ἀπωλέσαντας τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν), Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτνυται' (2 Κορ. 6, 11), καὶ πρόθυμοί ἐσμέν πᾶν τὸ δυνατόν ποιῆσαι, ἵνα συνεργήσωμεν εἰς τὴν στήριξιν ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ποθητῆς ἐνότητος.»²³

Γιατὶ τότε θεωροῦν ὀρισμένοι τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μάλιστα ὡς αἰρετικὴν;

Οἱ Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ οἱ ἄλλες Ἐκκλησίες στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση

Ἐπὶ πλεόν, κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνεργασίας τῆς καθόλου Ὀρθοδοξίας στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση μ. ἄ. μέ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν, μέ τὴν Διάσκεψη τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν, στοὺς διμερεῖς Θεολογικούς Διαλόγους, διαπιστώνεται ἐπίσης, ὅτι οἱ Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες χρησιμοποιοῦν καὶ στὰ κοινὰ Κείμενα τὸν χαρακτηρισμὸ **Ἐκκλησία** γιὰ τίς ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες.²⁴

Πανορθόδοξες Διασκέψεις καὶ οἱ ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες

Ἐπὶ πλεόν, καὶ στίς Πανορθόδοξες Διασκέψεις γίνεται ἀναφορὰ γιὰ διάφορα θέματα, κυρίως ἀποκαταστάσεως τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος καὶ στίς ἄλλες μὴ ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες, ὡς Ἐκκλησίες καὶ προτείνεται θεολογικὸς Διάλογος μάλιστα «ἐπὶ ἴσοις ὄροις». Ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπαναφέρουμε στὴ μνήμη μας ὅλα τὰ πολὺ σημαντικὰ πανορθόδοξα κείμενα.

Ἡ πράξις αὐτὴ ἐτηρήθη καὶ στίς Πανορθόδοξες Διασκέψεις κατὰ τὴν προετοιμασία τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας στὴν Κρήτη τὸ 2016. Τὸ αὐτὸ συνέβη π.χ. καὶ στὴν Πανορθόδοξη Διάσκεψη στὸ Chambésy τὴν 27^{ην} Ἰανουαρίου 2016, ὅπου υπέγραψαν οἱ Προκαθήμενοι, ἢ οἱ ἐκπρόσωποι των, ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὴν ἀπόφαση νὰ κληθοῦν στὴν Σύνοδο τῆς Κρήτης Παρατηρητές Ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν Ὄργανισμῶν, καὶ συνέταξαν καὶ τὸν συγκεκριμένον σχετικὸν κατάλογον μέ τὰ ὀνόματά των, μέ τὸν χαρακτηρισμὸ Ἐκκλησίες!

²³ Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, 27ῆς.

²⁴ Συνκεντρωμένες πληροφορίες παρουσιάζει στὴν ἐπιμελημένη ἐργασία του ὁ Στυλιανὸς Τσομπανίδης στὸ ἔργο του, Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησίες, Ἀθήνα 2013.

Τέλος καί ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης τόν Ἰούνιο τοῦ 2016 στήν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης, ἀποφάσισε, μετά ἀπό ἄσκοπες καί ὀδυνηρές συζητήσεις, τόν χαρακτηρισμό τῶν ἑτεροδόξων ὡς Ἐκκλησίες, γεγονός, τό ὁποῖο σημαίνει ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔδωσε ἐπίσημη ἀπάντηση καί ἐπικύρωσε τόν ἐξονομασμό Ἐκκλησία, στό σχετικό Κείμενο.²⁵ Ἡ ἀλλαγὴ στό τελικό Κείμενο ἀντί τοῦ «ἱστορικὴν ὑπαρξιν» στό «ἱστορικὴν ὀνομασίαν» τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν, κατα τὴν ἄποψή μου δέν ἀλλοίωσε τὴν οὐσία τοῦ ἀρχικοῦ Κειμένου-σχεδίου, διότι ἐάν κάτι ἢ κάποιος δέν ὑπάρχει δέν μπορεῖ καί νά ἐξονομασθεῖ. Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐτόνιζε: «Καί γάρ οὐ πρότεραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις, ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται καί δευτέραι τούτων αἱ λέξεις.»²⁶

Μποροῦμε ὅμως νά δεχθοῦμε, ὅτι ἡ μὴ ἀναγκαία αὐτὴ ἀλλαγὴ στό Κείμενο τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης ἔγινε τὴν συγκεκριμένη ἐκείνη στιγμή κατὰ συγκατάβαση καί γιὰ λόγους ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας καί ἐφησυχασμοῦ. Τό σύνολον ὅμως τῶν Κειμένων καί τό γενικόν πνεῦμα τῆς Πανορθόδοξου Συνόδου τῆς Κρήτης ἐπιβεβαίωσε τὴν ἀναγκαιότητα καί τὴν μέχρι τοῦδε πράξη τῆς Καθόλου Ὁρθοδοξίας γιὰ τὴν συμμετοχὴ τῆς στοὺς Οἰκουμενικούς Διαλόγους μέ τίς ἄλλες Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες καί ἀποφάσισε τὴν ἀναγκαία συνέχισή των. Τό γεγονός τοῦτο, διαπιστώθηκε καί ἐκτιμήθηκε θετικά μέ μεγάλη ἱκανοποίηση καί ἀπὸ τόν Πρόεδρο τοῦ Παπικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν Ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν, Καρδινάλιο Kurt Koch σέ μία διάλεξή του στό Graz. Στὴν ὁμιλία αὐτὴ ἐχαρακτήρισε τὴν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο, ὡς Πανορθόδοξη Σύνοδο, μάλιστα μέ τόν χαρακτηρισμό Panorthodoxes Konzil καί ὄχι Panorthodoxe Synode, δεδομένου, ὅτι στὴν δυτικὴ θεολογία ὁ ὅρος Konzil ἀναφέρεται στὴν Οἰκουμενικὴ Σύνοδο.²⁷

²⁵ Σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον, 6. Πρβλ. καί δίκαιον αἶτημα καί τίς συζητήσεις στό, *Στυλιανός Χ. Τσομπανίδης, Ἐκκλησία καί Ἐκκλησίες*, Ἀθήνα 2013 καί τοῦ Ἰδίου, *Ἐκκλησιολογικὴ πρόκληση μετὰ τὴν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2018 μέ πειστικά ἐπιχειρήματα.

²⁶ *Μεγαλον Ἀθανασίου*, Κατὰ Ἀρειανῶν, 2, 3, PG 26, 152.

²⁷ *Kardinal Kurt Koch*, *Christliche Existenz in ökumenischer Perspektive heute*, hg. Peter Rosegger, Graz, *Sonntagsblatt*, 06/2017: „...ist dasjenige (Dokument) das die Ökumene berührt, am längsten und am intensivsten diskutiert worden. Damit sind innerhalb der Orthodoxie sehr verschiedene Strömungen sichtbar geworden, Während eine Strömung vom ökumenischen Anliegen überzeugt ist, meldet eine andere Strömung gegenüber der Ökumene viele Bedenken an und vermeidet bereits dieses Wort. Es darf aber dankbar festgehalten werden, dass das Panorthodoxe Konzil auch das Dokument über die Ökumene angenommen und damit die bisher geführten ökumenischen Dialoge bestätigt und die Bereitschaft, sie weiterzuführen, erklärt hat. Dies ist ein hoffnungsvolles Zeichen. Denn Orthodoxe und Katholiken stehen einander unter allen christlichen Kirchen am nächsten,

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Αὐστρίας κ.κ. Ἀρσένιος μετὰ τοῦ Ἐλλογιμ. κ. Γρηγορίου Λαρεντζάκη

Μέ τήν ἔκφραση αὐτή ἀναγνωρίζει ὁ Καρδινάλιος Kurt Koch στήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο ὑψηλόν κῦρος.

Τό 1969 τό Πατριαρχεῖο Μόσχας ἐπέτρεψε τήν Μυστηριακή Κοινωνία μέ τούς Ρωμαιοκαθολικούς, τήν ὁποίαν ἀργότερα ἀνακάλεσε.

Ὁ Πατριάρχης Μόσχας Κύριλλος ἐδήλωσε μαζί μέ τόν Πάπα Φραγκίσκο στό ἀεροδρόμιο τῆς Κούβας: «Δέν εἴμαστε ἀνταγωνιστές, ἀλλά ἀδελφοί στήν πίστη»!

Οἱ χαρακτηρισμοί, λοιπόν, «Ἐκκλησία», «ἀδελφῆ Ἐκκλησία»²⁸ γιά τούς ἑτεροδόξους δέν εἶναι ἄγνωστοι στήν Ἐκκλησία μας διαχρονικά, ἀλλά καί

weshalb sie in besonderer Weise verpflichtet sind, die eine und ungeteilte Kirche in Ost und West wieder herzustellen und sie in der eucharistischen Gemeinschaft zu bekräftigen.“

²⁸ Περισσότερα γιά τόν ὄρο στό *Γρ. Λαρεντζάκη, Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός*, 60.

«τίποτα δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὀνομάσουμε αὐτὲς τὶς χριστιανικὲς κοινότητες Ἐκκλησίες». ²⁹

Ἀντιθέτως ὁ νεωτερισμὸς τῆς ἀρνήσεως τοῦ χαρακτηρισμοῦ Ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους, ὅπως συζητεῖται τὰ τελευταῖα χρόνια, εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ ὀρθόδοξο ἀγιοπατερικὸ φρόνημα, ἄσκοπος καὶ ἐπιζήμιος. Δηλώνει μίᾳ ἀποκλειστικότητα τελείως συντηρητικὴ καὶ ἄκρως ἀντίθετη πρὸς τὴν πατερικὴ παράδοση τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστη εὐρύτητα τοῦ πνεύματος καὶ μὲ τὴν καθολικότητα καὶ οἰκουμενικότητα τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ καὶ σωτηριολογικοῦ των φρονήματος. Ἐάν ἐνθυμηθεῖ κανεὶς τοὺς χαρακτηρισμοὺς *ecclesia ab initio*, δηλ ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, *ἐκκλησία πρωτοτόκων*, *ἐκκλησίαν ἄνωθεν*, *ecclesia ab Abel*, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν Κάϊν, κλπ. ἀντιλαμβάνεται τὴν μεγάλη διαφορά τοῦ εὐρέως ὀρίζοντα ἀπὸ τὶς ἀποπνυκτικὰ περιοριστικὲς ἐκκλησιολογικὲς καὶ σωτηριολογικὲς ἀπόψεις ὀρισμένων «ὑπερασπιστῶν τῆς ακριβοῦς πίστεως.» ³⁰

Ἐκτὸς τῶν συζητήσεων αὐτῶν πρέπει τελικὰ νὰ διαπιστωθεῖ, ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, τὰ ὅρια τῆς ἐπενεργείας τῆς Θείας Χάριτος καὶ σωτηρίας, ποιὸς εἶναι ἐντὸς καὶ ποιὸς εἶναι ἐκτὸς, ³¹ τὰ καθορίζει καὶ τὰ ὀρίζει ὁ ἴδιος ὁ φιλάνθρωπος Θεός! Ὅποιος τὰ περιορίζει καὶ μάλιστα ταυτίζει τὰ κανονικὰ μὲ τὰ χαρισματικὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον ἐντὸς τῆς δικαιοδοσιακὰ καὶ κανονικὰ συγκεκριμένης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐνεργεῖ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ κατὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Παναγάρχου καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι.

²⁹ Κυρίλλου Ἐπισκόπου Ἀβύδου, Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον. D:\Users\larentzakis\Favorites\Documents\Abydoz Kyrillos Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον.html

³⁰ Πρβλ. *Grigorios Larentzakis*, Einheit der Menschheit - Einheit der Kirche bei Athanasius. Vor- und nachchristliche Soteriologie und Ekklesiologie bei Athanasius v. Alexandrien. 2. korrigierte Auflage, Graz 1981. *Τοῦ Ἰδίου*, Ἀπόψεις περὶ τῆς προϋπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καὶ ρωμαιοκαθολικῇ θεολογίᾳ, στό: Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 54(1971)295-312.

³¹ «Ὡσπερ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων οὐ μεθ' ἡμῶν εἰσίν, οὓς ὁ βίος ἀλλοτριῶ τοῦ κοινοῦ σώματος, οὕτω πολλοὶ τῶν ἔξωθεν πρὸς ἡμῶν, ὅσοι τῷ τρόπῳ τὴν πίστιν φθάνουσι καὶ δέονται τοῦ ὀνόματος, τὸ ἔργον ἔχοντες.» *Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ*, Ὁμιλ. 18, Εἰς τὸν Πατέρα, 6, PG 35, 992B. Πρβλ. καὶ *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησίες, Σὲ σχέση μὲ τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Μαρτυρία, Ἰ. Μητρόπολις Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου, Χανιά, Μάϊος-Ἰούνιος, 2016 Τεύχος 36, 81-92. Καὶ στό: <https://fanarion.blogspot.com/search/label/%CE%93%CF%81%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82%20%CE%9B%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%B6%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82>

Συμπερασματικά, εἴμεθα εὐγνώμονες καί γιά τήν πρωτοβουλία αὐτή τοῦ Σεπτοῦ μας Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὶν ἀπὸ 100 χρόνια μέ τήν ἔκδοση τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1920 πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, γιά ἐντατικώτερη συνεργασία εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καί καθημερινοῦ βίου. Μέ τὸν ἐκκλησιολογικὸ τῆς ὀρίζοντα καί μέ τίς ἀκόμη καί σήμερα ἐπικαίρες συγκεκριμένες 11³² προτάσεις τῆς³³ μπορεῖ νά γίνει πραγματι ἡ Ἐγκύκλιος αὐτή, ἡ ὁποία σχεδόν εἶχε λησμονηθεῖ μέχρι σήμερα, νά γίνει, τονίζω καί πάλιν, ὁ καταστατικὸς χάρτης καί ὁ δυναμικὸς ὁδηγὸς τῆς ἱερᾶς πορείας πρὸς ἀναβίωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, χωρὶς φανατισμὸ, χωρὶς μῖσος, χωρὶς προκαταλήψεις, ἀλλὰ μέ πνεῦμα ἀλληλοσεβασμοῦ καί ἀμοιβαίας εἰλικρινείας καί ἀγάπης. Τίς βασικὲς αὐτὲς χριστιανικὲς ἀρχές, τίς ὁποῖες ἀναφέρει καί ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ 1920, τονίσατε ὅπως ἰδιαιτέρως καί πολλάκις, Παναγιώτατε Δέσποτα, καί κατὰ τήν πρόσφατὴ Σας ἐπίσκεψη στὴν Ἀθήνα καί ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω. Δέν ἀπομένει, λοιπόν, παρά, τήν χεῖρα ἐπὶ τὸ ἄροτρον.

Ἡ ἐλπίδα οὐ καταισχνεῖ τὸν ἐλπίζοντα.

³² «Δύνεται δέ ἡ φιλία αὕτη καὶ ἀγαθόφρων πρὸς ἀλλήλους διάθεσις ἐκφαίνεσθαι καὶ τεκμηριουῖσθαι εἰδικώτερον, κατὰ τήν γνώμην ἡμῶν, ὡς ἐξῆς: α') διὰ τῆς παραδοχῆς ἐνιαίου ἡμερολογίου πρὸς ταυτόχρονον ἑορτασμὸν τῶν μεγάλων χριστιανικῶν ἑορτῶν ὑπὸ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, β') διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἀδελφικῶν γραμμάτων κατὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορτάς, ἐν αἷς εἴθισται, καὶ ἐν ἄλλαις ἐκτάκτοις περιστάσεσι, γ') διὰ τῆς οἰκειοτέρας σθσχετίσεως τῶν ἐκασταχοῦ αὐρισκομένων ἀντιπροσώπων τῶν διαφορῶν Ἐκκλησιῶν, δ') διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης καὶ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἐν ἐκάστη Ἐκκλησίᾳ ἐκδιδομένων θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν περιοδικῶν καὶ συγγραμμάτων, ε') διὰ ἀποστολῆς νέων χάριν σπουδῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὰς σχολὰς τῆς ἄλλης Ἐκκλησίας, στ') διὰ τῆς συγκροτήσεως παγχριστιανικῶν συνεδρίων πρὸς ἐξέτασιν ζητημάτων κοινῶν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνδιαφέροντος, ζ') διὰ τῆς ἀπαθοῦς καὶ ἐπὶ τὸ ἱστορικώτερον ἐξετάσεως τῶν δογματικῶν διαφορῶν ἀπὸ τῆς ἔδρας καὶ ἐν ταῖς συγγραφαῖς, η') διὰ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν κρατούντων ἀν ταῖς διαφοροῖς Ἐκκλησίαις ἡθῶν καὶ ἐθίμων, θ') διὰ τῆς παροχῆς ἀμοιβαίας εὐκτηρίων οἴκων καὶ κινητηρίων διὰ τὰς κηδεῖας καὶ τήν ταφήν τῶν ἐν τῇ ξένη ἀποθνησκόντων ὁπαδῶν τῶν ἐτέρων ὁμολογιῶν, ι') διὰ τοῦ διακανονισμοῦ μεταξὺ τῶν διαφορῶν ὁμολογιῶν τοῦ ζητήματος τῶν μικτῶν γάμων, ια') διὰ τῆς πρόφρονος τέλους ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς θρησκευτικῆς ἐπιρρώσεως, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῖς παραπλησίαις.»

³³ Πρβλ. *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Βασικαὶ ἀρχαὶ τηρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος — Ὁρθόδοξοι Ἀπόψεις, στὸ Ἐπιστημονικὴ Παρουσία Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης, τ. Α', σ. 323-366, ἐν Ἀθήναις 1987,· ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ ἐνότητα III, Βήματα πρὸς σταθεροποίησιν τοῦ κοινῶ χριστιανικοῦ φρονήματος, 351.

Περί ιστορικῶν σεισμῶν εἰς Ἡράκλειον

Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης Δρ. Θ.

*Ἀφιερώνεται εἰς τόν ἀγαπητόν κ. Ἐμμανουήλ Λαμπράκην
τιμῆς ἕνεκεν καί εἰς μνήμην τοῦ μακαριστοῦ
Γέροντος αὐτοῦ Ἀρχιμ. Κορνηλίου Μοσχόβη¹*

Ἀπό τό ἔργο τοῦ Στεφάνου Ξανθοῦδίδου «Χάνδαξ - Ἡράκλειον, ιστορικά σημειώματα» θεώρησα λίαν ἐνδιαφέροντα νά ἀναφέρω ὅσα περί σεισμῶν

¹Ὁ μακαριστός Ἱερομόναχος Κορνήλιος Μοσχόβης (1908-2001) ἐξ Ἀλατσάτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διετέλεσε ἕνας ἀπό τοὺς περισσότερο χαριτωμένους κληρικούς τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης. Πάρα πολλές διηγήσεις διασώζονται σχετικά μὲ ὅσα πολλὰ ἔπραξε ποιμαντικά καὶ ὅσα ἄληστα ἔλεγε, μὲ δυσεύρετη πίστη στὸ Θεό, μὲ σπάνια ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ δυσεξαριθμητά βιώματα καὶ φυσικά μὲ παροιμιώδη εὐφυία, ἀλλὰ καὶ πηγαία χιουμοριστική διάθεση. Ἐχῶ ἀκούσει σπουδαῖες ἀφηγήσεις ἀπὸ κληρικούς καὶ λαϊκούς γιὰ τὴν ἀπροσποίητα ἁγιασμένη μορφή του καὶ πραγματικά προσεχῶς τοῦ πρέπουν μελέτες συστηματικές γιὰ τὸν ἀπέριττο βίο καὶ τὴν τετιμημένη πολιτεία του. Ἡ λειτουργική του διακονία τεράστια, ἡ ἐξομολογητική του προσφορά ἀξέχαστη, οἱ συνομιλίες μαζί του παραμένουν ἀγαθές στὴν μνήμη καὶ ἡ σεμνὴ παρουσία του ἀναμφίβολα θετικὴ ἐξάπαντος στὰ μάτια ὄλων.

Ὁ ἀγαπητὸς κ. Ἐμμανουήλ Λαμπράκης, ἔμπορος ἐδωδίων, πολλάκις μου ἔκανε ἀναφορὲς γιὰ λόγια τοῦ ἀειμνήστου Γέροντος Κορνηλίου Μοσχόβη κι ἐντύπωσή μου προξένησαν τὰ δάκρυα, συγκινήσεως συγχρόνως καὶ εὐθύμου διαθέσεως, πὸν ἐναλλάσσονταν στὰ μάτια τοῦ εἰλικρινῶς, ὁπότε ἀνεπιτήδευτα γιὰ τὸν ἀναπαύομενο λίαν ἠγαπημένο ἀλατσατιανὸ παππούλη. Συσσωρευμένη πείρα χρόνων στὸ ἀσκητικὸ πρόσωπο τοῦ αἰοδίου Πατρὸς Κορνηλίου, ἀλήθεια καὶ μέλι στὰ χεῖλη του, φιλανθρωπίας «ρόζους» διέκρινες στὰ χέρια του, ἀνιδιοτελεῖ ἀγάπη ἄκουγες νὰ ξεχειλίζει τὴν ζεστὴ καρδιά του. Συμβουλὴ σωτήρια ἢ διαπίστωση ρεαλιστικὴ παράλληλα δὲ καὶ συγχωρητικὴ, κατ'οἰκονομίαν, ἢ ἀπάντησή του, κατὰ συγκατάβασιν, πὸν συνοψίζεται στὸ «καὶ τὰ βρεμένα πλυμένα», ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐγκρατής, ἄκακος, ἀδιαλείπτως τηρητῆς ἀκριβῆς τῆς διπλῆς ἐντολῆς γιὰ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους!

Προσωπικά τὸν γνώρισα ὑπερήλικα, στὸ κρεβάτι εὐρισκόμενον κι ἔλαβα εὐλογητικά τὴν εὐχὴ καὶ συμβουλὴ του προκείμενου νὰ ἀκολουθήσω τὸν μονήρη βίο τῆς μοναχικῆς ζωῆς, ἀπὸ ἐτῶν 22. Ἀξέχαστα θυμᾶμαι μοῦ μίλησε μὲ χαμόγελο καὶ μὲ γλυκύτητα, λέγων εὐθυμῶν: -Ἄν θὲς μοναχικὴ ἄσκηση νὰ πᾶς στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀλλὰ ἂν θὲς νὰ γίνεις σὰν ἐμένα ἢ τὸν τάδε, νὰ πᾶς στὴν Ἀγκάραθο ἢ στὸν Ἐπανω-

Ὁ μακαριστός Ἀρχιμ. Κορνήλιος Μοσχόβης (1908-2001) ἐξ Ἀλατσάτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας

ακολουθοῦν. Πραγματικά, ὅπως σέ κάθε τόπο, ὅπου γῆς καί στή Κρήτη ἔγιναν σεισμοί, πού καταγράφηκαν στήν ἱστορία ὡς φοβεροί καί μεγάλοι, διότι οἱ δονήσεις τους προξένησαν μεγάλες καταστροφές σέ πόλεις καί χωριά, σέ κτίρια καί σέ ἀνθρώπους. Στό Ἡράκλειο ὡς γνωστόν διά σεισμοῦ κατεστράφη ἡ Κνωσός καί ἄλλες πόλεις ἐρημώθηκαν ἀπό τίς ζημιές.

Παραδείγματα τῶν ἀρχαίων χρόνων μαρτυροῦνται καί περιγράφονται χρονολογικά, ὅπως ἐπί ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἐπί ἐνετοκρατίας καί ἐπί τουρκοκρατίας. Φοβερός ὁ σεισμός τοῦ ἔτους 66 μ.Χ. ὅταν αὐτοκράτορας Ρώμης εἶναι ὁ Νέρων, ἀλλά ἐξίσου φονικός καί ὁ σεισμός τοῦ ἔτους 251 μ.Χ., ὅταν δηλαδή βασιλεύει στή Ρώμη ὁ Δέκιος, γνωστοί ἀπό τούς διωγμούς τους ἐναντίον τοῦ χριστιανισμοῦ κι οἱ δύο. Ἡ πόλις Κνωσός ἀναφέρεται ὅτι «ἀνετράπη» κατά τόν ὡς ἄνω σεισμό τοῦ Νέρωνος.

Κατά τήν περίοδο τῆς ἐνετοκρατίας, συγκεκριμένα κατά τό ἔτος 1303 μ.Χ. μνημονεύεται μέγας σεισμός, μέ καταστροφικές συνέπειες ὑλικές κι ἀνθρώπινες. Ἀκόμη φονικότερος ὁ σεισμός τοῦ ἔτους 1508 μ.Χ. (τήν 29^η τοῦ Μάη), τοῦ ὁποίου διεσώθησαν λεπτομερεῖς περιγραφές ἐκ τοῦ Δούκα Κρήτης, καθὼς ἀναφέρει ὁ Σ. Ξανθοῦδίδης, ἀλλά καί ἐκ τοῦ λογιῦ Ἰερωνύμου Δονάτου. Ὁ σεισμός τοῦ 1508 μ.Χ. στάθηκε αἰτία νά σκοτωθοῦν περίπου 30.000 ἀνθρώπινες ψυχές, οἱ ὁποῖες μετέστησαν πρὸς τήν αἰώνια ζωὴν καί ἐρήμωσε πόλεις σέ ὅλη τήν Κρήτη, σέ ὀρισμένες ἐξ αὐτῶν οἱ καταστροφές τεράστιες, ὅπως τήν Σητεία καί τήν Ἱεράπετρα. Ὁ Χάνδακας

σήφη. Μνημόνευσε τὸ καράβι πού τούς ἔφερε ἀπὸ τὰ Ἀλάτσατα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στήν Κρήτη, τὴν τρικυμισμένη, μὰ καί τὴ γαλήνια θάλασσα καί φυσικὰ τὴν ἀλησμόνητη, «τὴν ποθεινὴν πατρίδα»! Ἀναφέρθηκε στὴν ἀρχὴ τῆς ἐδικῆς του Ἱερομοναχικῆς διαδρομῆς αὐθεντικά, μέ ἀνάπαυση, ἡσυχία καί γαλήνη, χωρὶς νὰ μοῦ δώσει συμβουλές κατάλαβα ζωντανὴ πίστη κι ἀτελεύτητη ἐμπιστοσύνη στὸ Θεό, συμπάθεια ἀγαπητικὴ καί συγχωρητικὴ στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ μεταμορφωτικὴ καί σωτήριος Δύναμις, ἡ θεία Χάρις καί τὸ ἀνεξάντλητον Ἔλεος τοῦ ἐν Τριάδι Ἐνὸς Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀναπαύσει μετὰ τῶν Ἀγίων καί τῶν Δικαίων! Ἄλλωστε βοήθησε ὁ γερὸ-Κορνήλιος ὁ μακαριστός, ὑλικά καί πνευματικά ἀμέτρητους κληρικούς καί λαϊκοὺς κι ἀνάπαυσε χιλιάδες ψυχές, τόσο μὲ τὴν τέλεση τῶν θείων μυστηρίων ὅσο καί μὲ τίς διαπροσωπικὲς του σχέσεις, ἀφοῦ παρέμεινε πάντοτε ἀγαπητός, πρόσχαρος, εὐεργετικός, ἀξέχαστος. Κατὰ γενικὴ ὁμολογία ὁ μακαριστὸς Ἀρχιμ. Κορνήλιος Μοσχόβης, διακρίθηκε γιὰ τὸν χαριτωμένο ἱερομοναχικὸ βίο καί τὴν θαυμαστὴ ἀσκητικὴ πολιτεία του, ξεχώρισε γιὰ τὴν ἀφοσιωμένη τοῦ προσφορὰ στὴν Ἐκκλησία καί μνημονεύεται ἀκόμη γιὰ τίς εὐεργετικὲς συμβουλές, τίς βοήθητικές, ψυχαῖς καί σώμασι, ἐξιστορήσεις του, τὴν ποιμαντικὴ του ὑγιὴ δράση, τὴν εὐσυνείδητη καί πιστὴ τέλεση τῶν ἱερῶν μυστηρίων. Μετὰ τῶν Ἀγίων νὰ ἀναπαύσει ὁ Χριστὸς, τὴν ψυχὴ τοῦ δούλου Του. Ἀμήν.

μετά τόν σεισμό «ἦτο σωρός ἐρειπίων»², ἀφοῦ ἀπό τό σύνολο τῶν οἰκημάτων τῆς πόλεως, μόνον 5 παρέμειναν κατοικίσιμα. Σχετικά ὁ Ξανθουδίδης παρατηρεῖ ὅτι τό Ἡράκλειον εἶναι τό περισσότερο σεισμοπαθές εἰς τήν Κρήτη καί γιά τόν λόγον αὐτόν δέν διεσώθησαν πολλά παλαιά οἰκήματα, ὅπως π.χ. διεσώθησαν στίς περιοχές τῆς δυτικῆς Κρήτης.

Τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας μέγανος σεισμός ἐγένε κατά τό ἔτος 1810 καί σκοτώθηκαν ἐξ αὐτοῦ περίπου 3.000 ἄνθρωποι. Ἐπίσης τό ἔτος 1856 (30 Σεπτεμβρίου) σεισμικές δονήσεις ἀνατάραξαν τό Ἡράκλειον, μέ θύματα, τραυματίες καί πτώσεις κτιρίων. Ἀναφέρεται ἀπό αὐτόπτες μάρτυρες ὅτι μόνον 18 οἰκίες ἔμειναν κατοικίσιμες, σέ σύνολο 3620, δηλαδή κατεστράφησαν ὅλοσχερῶς 3602 οἰκίες εἰς Ἡράκλειον. Ἐέσπασε καί φωτιά πού κατέφαγε 48 καταστήματα. Γενικά φονεύθηκαν ἐκ τοῦ σεισμοῦ 538 ἄνθρωποι καί τραυματήθηκαν 637, σύμφωνα μέ ὅσα διασώζει γραπτῶς ὁ Ξανθουδίδης. Ἡ πόλις τήν 1^η Ὀκτωβρίου 1856 «ἦτο ἄμορφος ὄγκος λίθων»³, ὥστε πιό εὐκόλα ἐβάδιζον διά μέσου τῶν κτιρίων, παρά διά μέσου τῶν δρόμων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ὅτι τό ξύλινο κονάκι τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ δέν ἔπεσε κι ἐγένετο νοσοκομεῖον τῶν πληγωμένων ἐκ τοῦ σεισμοῦ. Ὁ Μητροπολιτικός Ναός τοῦ Ἁγίου Τίτου πού μέχρι τότε ἐσώζετο, μέ τήν ὀνομασία Βεζίρ Τζαμί, κατέπεσεν ὅλοσχερῶς, ὅπως καί τό Χουγκιάρ Τζαμί, καθώς περιγράφει ὁ Ξανθουδίδης στό ἐν λόγω σύγγραμμά του. Ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ ὅτι ἀπό τόν ἴδιο σεισμό ζημιές πολλές ἔπαθον καί τά χωριά πέριξ τοῦ Ἡρακλείου, συγκεκριμένα τά Καλέσα, τό Πετροκέφαλο, τό Πενταμόδι, Ἁγ. Μύρων, Κιθαρίδα, Ἀσσίτες, Αἰτάνια κι Ἐπισκοπή. Στίς Βοῦτες νεκροί 42 ἄνθρωποι καί κανένας «τοῖχος ὄρθιος εἰς ὕψος ἐνός μέτρου»⁴.

Συμπερασματικά καταλήγει ὁ Σ. Ξανθουδίδης «κάθε αἰῶνα γίνονται δύο μεγάλοι σεισμοί»⁵ καί στήν ἐποχή του οἱ σεισμοί εἶναι ἐλαφρότεροι. Ἀλλά προτείνει τήν ἐλπίδα, τήν εὐχή νά μήν σημειωθοῦν ξανά μεγάλοι καί φονικοί σεισμοί, ἀλλά καί νά προετοιμάζονται σχετικῶς ἄνθρωποι καί κτίρια, ὥστε νά μήν ἔχουμε μεγάλες καταστροφές σέ οἰκίες καί κυρίως σέ ἀνθρώπινες ψυχές. Οἱ ἀρμόδιοι ὀφείλουν νά κτίζουν κτίρια ἀντισεισμικά ἄν καί εὐτυχῶς «δεν ἔχουσι τήν πικράν πείραν τῶν πατέρων μας, οἱ ὅποιοι τούς ἀνωγείους ἰδίως ὀρόφους κατεσκευάζον ἐλαφροῦς καί κατά τό πλεῖστον ξυλίνους»⁶.

² Ξανθουδίδου Σ., Χάνδαξ – Ἡράκλειον, ἱστορικά σημειώματα, ἐπιμελ. Στυλ. Ἀλεξίου, Ἡράκλειον 1964, 103.

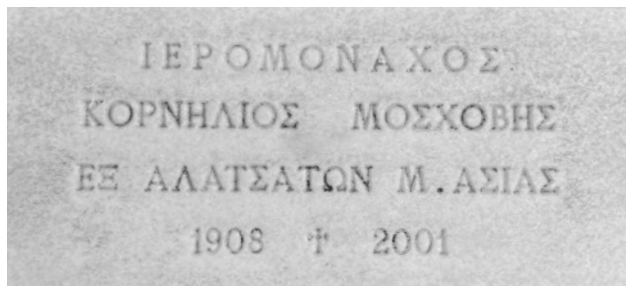
³ Ὁ.π.

⁴ Ὁ.π., 104

⁵ Ὁ.π.

⁶ Ὁ.π.

Ἐπιθυμῶ νά κλείσω μέ τήν εὐχή καί τήν προσευχή, νά μήν γίνονται σεισμοί κι ἄν γίνονται περαστικοί χωρίς θύματα καί δίχως ζημιές νά εἶναι, ὥστε μήν καταγράφει πλέον ἡ ἱστορία θύματα ἐξ αὐτῶν, μηδέ ὑλικές ζημιές, οὔτε καί ψυχικό ἄλγος ἐκ τοῦ φόβου τῶν δονήσεων τους, ἀλλά μόνον ἡ μακρινή ἀνάμνησή τους νά μένει σέ φυλλάδες ἱστορικές, ξεχασμένες ἀπό τοῦ χρόνου τό γλήγορο κύλισμα καί τήν ψιλή σκόνη τῆς ἀδιαφορίας γι' αὐτούς, κατά τό λαϊκόν λεγόμενον «περασμένα ξεχασμένα». Ὡστόσο ὅλοι μας νά θυμόμαστε ὅτι πρόκειται γιά φυσικά φαινόμενα, πού ὅπως ὅλοι οἱ νόμοι τῆς φύσης, κατανοοῦν φυσικῶ τῶ τρόπῳ τά γενόμενα, ὅποτε νά εἴμαστε ὅλοι σέ ἐγρήγορη καί προετοιμασία πάντοτε, ἀλλά νά ἔχουμε κι ἐμπιστοσύνη στούς εἰδικούς ἐπιστήμονες, δηλαδή στήν προκειμένη περίπτωση στούς σεισμολόγους, τοὺς ἀρχιτέκτονας μηχανικούς κατά τήν οἰκοδόμηση κτιρίων καί πρωτίστως πίστη στό Θεό, δηλαδή ἀγάπη στόν πλησίον, σεβασμό καί φιλικότητα στήν σύνολη λίαν καλῶς ποιηθεῖσα ἀπό Θεοῦ σύμπασα κτίση. Ἀμήν.

Ἡ Ἱερά Μονή Ἀγίου Γεωργίου Ἐπανωσήφῃ τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης

Ὁ μακαριστός Ἄρχιμ. Κορνῆλιος Μοσχόβης (1908-2001)

Ὁ τάφος του μακαριστοῦ Ἄρχιμ. Κορνηλίου Μοσχόβη εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Ἁγίου Γεωργίου Ἐπανωσήφης, τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης

Ο Άγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης
(1749-1809)

Ο Άγιος Κύριλλος ὁ Λούκαρις
(1572-1638)

Τὸ Pontificio Istituto Orientale τῆς Ρώμης καὶ ἡ Βιβλιοθήκη του

II. Εἰς ἀγωγή Ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου

Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης Δρ. Θ. (Κανονικοῦ Δικαίου, D.C.O.),
ex Professore (inv.) Pontificio Istituto Orientale (Roma-Vaticano)

*Ἀφιερώνεται πανευλαβῶς εἰς τήν Α.Θ. Παναγιότητα,
τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην κ.κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΝ,
ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπετειακῆς συμπληρώσεως τριάκοντα ἐτῶν
ἀπό τῆς κανονικῆς καί νομίμου ἐκλογῆς καί ἐνθρονίσεως Αὐτοῦ,
εἰς τόν Πάνσεπτον Οἰκουμενικόν Πατριαρχικόν Θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*

Περιεχόμενα: Πρόλογος. Εἰσαγωγή. Α. Ἑρμηνευτική προσέγγιση στό Ἀνατολικό Κανονικό Δίκαιο, 1. Προλογικά, 2. Ἐπιστήμες καί ἐρμηνεῖες, 3. Ἑρμηνευτικές μέθοδοι, 4. Ἡ ἐρμηνευτική διεργασία γενικά, α) Ἡ ἐρμηνεία στό χρόνο, β) Ἡ ἐρμηνεία στήν θεολογική ἐπιστήμη, 5. Κλασικοί ἐρμηνευτές τῶν ἱερῶν κανόνων, α) Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς β) Θεόδωρος ὁ Βαλσαμῶν γ) Ἀλέξιος ὁ Ἀριστηνός δ) Ἀνώνυμος ε) Ἄλλοι. 6. Σύγχρονες μεθοδολογικές προσπάθειες ὀρθόδοξης ἐρμηνείας, 7. Ἀκαδημαϊκή, ἐκκλησιαστική καί πρακτική ἐρμηνευτική προσπάθεια. Β. Ἑρμηνευτική προσέγγιση στό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο. Γ. Κανονικά συμπεράσματα ἐπί λόγου. Βιβλιογραφία. Συντομογραφίες.

Πρόλογος

Μεταξύ τῶν πιό ωραίων μεταπτυχιακῶν μαθημάτων, ἀπό ὅσα δίδαξα στό Καθολικό Πανεπιστήμιο Ἀνατολικῶν Σπουδῶν (P.I.O.) τῆς π. Ρώμης κατατάσω τό «Περί τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως ἐξ ἐπόψεως κανονικῆς»¹, ἀφοῦ ἐπιπλέον μέ δικαιολογεῖ προλογικά νά ἐξομολογηθῶ ἀμέσως, εὐθύς γράφοντας ὅτι ὅσα ἀκολουθοῦν τά θεωρῶ μερικά μόνο ἀπό τά καλύτερα, ὅσων ἔχω ἀφήσει ὡς γραπτή μαρτυρία μου, ἐκείνων πού σπούδασα

¹ Archim. Nifon Vasilakis (Professore INV.) «Il sacramento della penitenza nella Chiesa ortodossa in Grecia», Pontificium Institutum Orientale, Facultas Iuris Canonici Orientalis, 2011-2012, Ordo Anni Academici, p. 124. Βλ. σχετικά τοῦ ἰδίου, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως, ΑΤ 23 (2015) 127-145. Τοῦ ἰδίου, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως (Μέρος Β'), ΑΤ 20 (2014) 185-219. Μετάνοια εἶναι «ἐκ τοῦ παρά φύσιν εἰς τό κατά φύσιν, καί ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς Θεόν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καί πόνων», Δαμασκηνοῦ Ἱ., Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 2, 47, PG. 94, 1212-1216. Ἀναλυτικά περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετάνοιας βλ. Βασιλάκης Ν., Τό Συνταγμάτιον τοῦ Γαβριήλ Σεβήρου Μητροπολίτου Φιλαδελφείας περὶ τῶν ἐπτὰ Μυστηρίων, Ρώμη 1996.

καί ἀπό ἐτῶν πολλῶν ἐδίδαξα κατόπιν πανεπιστημιακῶς. Ὅρθή ἐπανάληψη κάνω προσθέτοντας ὅτι κάθε φορᾶ, πού κάτι νέο γράφω τά ἴδια συναισθάνομαι, ἀπλά τώρα τό ἐκφράζω ἐπιτέλους ἐντύπως κι αὐτό.

Ἡ παροῦσα ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς δημοσιευθείσης εἰσαγωγικῆς (I) εἰς τό παρελθόν τεῦχος 46 «Ἀπόστολος Τίτος». Μαζί ἀρχικά ἀπετέλεσαν ἓνα σῶμα τῆς εἰσαγωγῆς μου εἰς τό Ὅρθόδοξον Ἀνατολικό Κανονικό Δίκαιον, ἐπειδή ὁμως ἡ ποσότητά τους σέ σελίδες μεγάλη, περιόρισα τό σχετικό ὑλικό, χωρίζοντάς το εἰς μέρη δύο, μά καί πάλι σύντομα ὅσα περιελήφθησαν. Ἀπέφυγα τήν αὐτοτελή τους ἔκδοση, μελλοντικά ἐάν ἐπιχειρήσω ἐπιστημονικό ὑλικό Κανονικοῦ Δικαίου νά δημοσιεύσω, ἔχω ἤδη ἀποθηκευμένη ἀτιθάσεται πραγματικά ποσότητα «νομοκανονικοῦ» ὑλικοῦ (μέρος του πραγματικά δυσῆρετον ἀρχεακά καί βιβλιογραφικά) κι εὐχαριστῶ τήν τροφό Σχολή γιά τό ἐπιστημονικό «προζύμι», χάρη στό ὅποιο μπορῶ νά παρουσιάσω ὅποτε-δήποτε ἄφθονο, σπάνιο, ἐπίκαιρο κι ἔγκυρο ἐπιστημονικό ὑλικό Ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ἄφοβα² γιά πολλά εἰσέτι ἔτη.

Ὅσα ἀκολουθοῦν μόνον εἰσαγωγικῶς ἐμπεριέχονται, ὅποτε μακριά ὅσες βεβιασμένες παρερμηνεῖες καί πρόχειρες κριτικές ἀβάσιμες πασιφανῶς ἐπιστημονικά, δίκαια καί λογικά. Θεοῦ θέλοντος, προσεχῶς, ὀλοκληρώνοντας τά εἰσαγωγικά, θά ἀκολουθήσουν ἀλληλοδιαδοχικά κι ἐπιλεκτικά μόνον ὀρισμένα ἀπό τά καίρια θέματα τοῦ Ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Στό ἐπίσημο δελτίο «Ἀπόστολος Τίτος» τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, προσωπικά θεωρῶ ἀπαραλάκτη παράμετρος ὅσων περί Δικαίου γράφονται, ἡ ἐπιστημονική τους ἐγκυρότητα καί συνάμα ἡ ποιμαντική τους χρησιμότητα³.

Ἀποφεύγω συνειδητά κάθε ἐξολοκλήρου ἐπιστημονική μεθοδολογική ἀρχή, γιατί ἔχω ἀπαρασάλευτη τήν πεποίθησι πῶς συνδυάζοντας τήν συστηματική μέθοδο μέ τήν θεολογική πραγματικότητα, ἀλλά καί συσχετίζοντας τήν κοινωνική ἐμπειρία μέ τήν ἐκκλησιαστική ἀλήθεια, ἐπιτυγχάνεται ὀμαλά ἡ ἐπίτευξι τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ, ὀρθῶς λέγειν καί δικαίως γράφειν, περί ὀρθοδόξου Ἀνατολικοῦ⁴ Κανονικοῦ Δικαίου.

² Σέ κάθε εὐνομούμενη κοινωνία ἡ ἔννομος τάξι γιά τήν Πολιτεία καί γιά τήν Ἐκκλησία μας ἡ ἔγκυρος κανονική παράδοσις, διασφαλίζουν ἀλληλένδετα ὁμως (διακριτά μέν, ἀλλά καθόλου ἄσχετα μεταξύ τους) τό ἐλεύθερον καί τό δίκαιον, ὅποτε ὑπό τό φῶς ὅλα, σύμφωνα μέ τοὺς νόμους καί τοὺς ἱερούς κανόνες πάντα. Ἄνευ φόβου κανονικῶς ὁ κάθε λόγος. Ἄφοβα νομίμως πᾶσα πρᾶξις, συγγραφή ἢ καί συρραφή. Ἐξίσου ὀρθῆ θεολογικά (γιά ὅσους ἔγκριτα διαβάξουν) ἡ ἀλήθεια κι ὄχι στατιστικά ἢ μόνον ἐξουσιαστικά, τουτέστιν καταδυναστευτικά.

³ Θεωρῶ ὅτι πέρασε εὐτυχῶς ὁ καιρός πού διαβάσαμε ἄρθρα, μελέτες, βιβλία ὀλόκληρα χωρίς νά γίνονται κατανοητά, ἀπρόσληπτα δηλαδή στοὺς πολλούς, ἀδιάφορα τοῖς πᾶσι, παρῶχημένα.

⁴ Νά διευκρινήσω στά ψιλὰ γράμματα κατὰ τό κοινῶς λεγόμενον, ὅτι ὁ χαρακτηρισμός

«Ἀνατολικῶς» δέν ἐξυπηρετεῖ τόσο γεωγραφικό (π.χ. CCEO) προσδιορισμό σήμερα, ὅσο ἐπιστημονική ὀρολογία κι ἐκκλησιαστική ἀνάγκη, ἀκατανόητη ἐνδεχομένως σέ ὅσους δέν ἔχουν ἐντρυφήσει ἐνδελεχῶς ἢ ἔστω στοιχειωδῶς στά περί «Δυτικῶς» Κανονικοῦ Δικαίου (π.χ. Codice di Diritto Canonico). Προσεχῶς, ἐάν εὐδοκήσει ὁ Θεός, ἀναλυτικά θά ἐπεξηγήσω στό σχετικό «σημεῖο» ἢ κεφάλαιο, περί «σχέσεως» Κανονικοῦ Δικαίου «Ἀνατολικῶς καί Δυτικῶς», δηλαδή περί τῆς σειρᾶς ἀπό ὁμοιότητες, τά μεταξύ τους αὐτονόητα καί μὴ κοινά στοιχεῖα, ἀλλά καί τό σύνολο τῆς εἰδοποιοῦ διαφοράς, τίς ἰδιαιτερότητες καί τά ιδιόμορφα ἢ ιδιόρρυθμα μέρη, τά τοπικά ἔθιμα, νόμιμα προνόμια, θέσμια, διατάγματα κλπ.. Δύσκολο ἐναπόδειχτα πολλά ἀπό τά ἐμπεριεχόμενα στά κανονικά ἐγχειρίδια συνόλης Ἀνατολῆς καί Δύσης νά τά φανταστεῖ κανεῖς. Σαφές ὅτι ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς καί πολυχρόνιας μελέτης καί ἔρευνας, πού ὅσους τίτλους, ὄση ἐξουσία, ὅσα χρήματα καί νά ἔχει κανεῖς, δέν μποροῦν νά ἀντικαταστήσουν τήν εἰδική ἐκείνη γνώση, τήν πολυχρόνια πείρα καί βαθεῖα ἐμπειρία, πού ἀποκτᾶται σιγά - σιγά, μέσα ἀπό καθόλου πρόχειρες κι ἐπιστημονικοφανεῖς μελέτες, ὅχι ἀπλῶς μέ ἀνάγνωση, ἀλλά μέ πολυκαιρισμένη παραμονή σέ βιβλιοθήκες καί ἀρχεῖα, ἐπιμελή μαθητεία καί πείρα ἐνασχολήσεως (ὑπό τήν σοφή καθοδήγηση κι ἐπίβλεψιν πεπειραμένων καθηγητῶν ἀδιαφθόρως καί διακεκριμένων εἰδικῶν ἐπιστημόνων) μετά τοῦ συγκεκριμένου γνωστικοῦ ἀντικειμένου. Σαφές ὅτι συγκεκριμένα πρόσωπα συνέβαλαν ἐπιστημονικά στή διαμόρφωση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου στήν ὀρθόδοξη Ἀνατολή, ἀλλά καί στή Δύση, ρωμαιοκαθολικοί κανονολόγοι ἔπραξαν ἀναλόγως, π.χ. βλ. Kuchera M., Clemens Pujol s.j. (1908-1998) and His Contribution to Eastern Catholic Canon Law, IO VIII (2012) 55. Ὅπως ἐπικίνδυνο γιά ἕναν ἀσθενή νά τόν χειρουργήσει ἀνείδικετος ἰατρός ἢ ἄσχετος τῆς ἱατρικῆς ἄνθρωπος, ἐξίσου ἐπιζήμιο γιά ὅσους θελήσουν τό δίκαιο νά διδάξουν ἢ νά ἐφαρμόσουν, ἄνευ τῶν σχετικῶν εἰδικῶν κανονικῶν γνώσεων. Καί ἄλλο παράδειγμα ἐκ τῆς νομικῆς φέρω ἀμέσως, ρητορικό ὅμως τό ἐρώτημα, μπορεῖ δικαστής νά εἶναι κάποιος ἄνθρωπος χωρίς νά ἔχει σπουδάσει νομική ἢ χωρίς νά ἔχει ποτέ μαθητεύσει στή Σχολή Δικαστῶν καί Εἰσαγγελῶν σήμερα σέ μία εὐνομούμενη Δημοκρατία; Νά φέρω κι ἄλλο παράδειγμα ἀπό τόν προσφιλή μου ἀγροτικό χῶρο, μπορεῖ κάποιος νά καλλιεργήσει ἀμπέλι, χωρίς νά σκάψει, δίχως νά κλαδέψει, ἄνευ κόπου καί μόχθου, δηλαδή ἐάν δέν ἀφιερώσει χρόνο, ἰδρώτα, κόπους καί προσπάθειες; Νά πρὸλάβω ἐνδεχομένως κακοπροαίρετο σχόλιο περί τοῦ ἐπιπέδου τῆς γραφῆς μου, παραπέμποντας εἰς τό Ἱερόν Εὐαγγέλιον, ὅπου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἀναφέρεται πολλές φορές σέ ἀμπελώνας, σέ σταφύλια, σέ θερισμό, σέ ἐργάτες ὅχι μόνο τῶν ἐντολῶν Του, ἀλλά καί τοῦ ἀμπελώνα Του. Κοντολογίς κάθε ἐργασία, ἀπαιτεῖ εἰδικότητα, χρόνο, κόπο, προσπάθεια καί δέν γίνεται κάποιος ἄνθρωπος νά τά ξέρει ὅλα, νά μπορεῖ νά τά κάνει ὅλα καί νά γνωρίζει τά περί Ἀνατολικῶς Κανονικοῦ Δικαίου, κατά τρόπον αὐτόματο, μαγικό, μηχανικό καί τελικῶς ἀνερμήνευτον! Ἐάν κάποτε συμβεῖ αὐτό, ἢ παρούσα περί ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τοῦ Δικαίου, θά φανεῖ χρήσιμος ἴσως. Σήμερα δυστυχῶς ἐν μέσῳ πανδημίας πόσοι εἰδικοί καί πόσοι «εἰδικοί»; Ἐάν κάθε ἕνας ἔκανε τήν δουλειά του κι ἀκούγαμε ὅλοι συνεπῶς τούς συνετῶς κατά περίπτωσιν εἰδικούς, ὁ κόσμος θά ἔχαιρε ὑγείας, ἡ κοινωνία μας θά εὐημεροῦσε, οἱ ἐκκλησίες μας θά γέμιζαν ἄφοβα κλήρου, ἀρχόντων καί λαοῦ, δηλαδή ὅλοι στόν Ἐνα Παράδεισο ἐνωμένοι κι ὄχι παράλογα, ἁμαρτωλά, ἀδίκῃ διχασμένοι, μάλιστα σέ θέματα πού ἡ ἐπιστήμη ξεκάθαρα ὁμιλεῖ ἀρμοδίως, σέ ζητήματα πού εἰδικοί εἶναι ἀναλόγως τῆς φύσεώς των, ἄλλοτε οἱ κληρικοί, ἄλλοτε θεολόγοι, ἄλλοτε οἱ νομικοί, ἄλλοτε οἱ πολιτικοί κι ἄλλοτε σαφῶς οἱ ἱατροί! Οἱ ἀσθένειες κι οἱ πανδημίες ξεκάθαρα ἀφοροῦν τήν ἱατρική ἐπιστήμη καί γιά ὅσα ἀφοροῦν τά ἐκ τοῦ μυστηρίου τοῦ ἱεροῦ Εὐχε-

Τό ἐρμηνευτικό ζήτημα καί στό Ἀνατολικό Κανονικό Δίκαιο κατέχει δίκαια κυρίαρχη θέση, ἀφοῦ πολλάκις ἐκεῖνα πού ἐρμηνεύονται κρίνονται περισσότερο ἀξιόλογα καί καθοριστικά ἀποδεικνύονται στήν πράξη, ἀπό ὅσα ἐνίοτε ἀπλῶς γράφονται. Ἡ ἐρμηνευτική διαδικασία ὅμως ξεκάθαρα ἀπαιτεῖ ἔγκυρες ἐπιστημονικές προϋποθέσεις, προκειμένου νά ἀποφευχθοῦν ἐγκαίρως ἀκαρπες ἢ ὀρθότερα ἀνίσχυρες, μά λίαν ἐπικίνδυνες παρερμηνεῖες, ζημιώνοντας ἀνεπανόρθωτα πρόσωπα, ἐπιστῆμες παράλογα παραθεωροῦντες, κοινωνίες τραγικά ἀναστατώνοντες κι Ἐκκλησίες ἄδικα διχάζοντας.

Μέ στερεά τήν ἐλπίδα ὅτι θά ἀποφύγουμε εἰδικά στήν ἀνάγνωση τῶν κατωτέρω παρερμηνευτικές παρεκκλίσεις, μικρές ἢ τερατώδεις, στήν κατανόηση κάθε ἐνός κειμένου, παραδίδω στήν δημοσιότητα ὅσα ἀκολουθοῦν, ὡς προϊόντα ἐπιστημονικῆς μακροχρόνιας ἐνασχολήσεως, μελέτης πιστοποιημένης προελεύσεως, ἀγαθῆς πείρας, ὀρθῆς ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης μέ διεθνῶς ἀποδεκτά κριτήρια, ἀλλά καί δυστυχῶς μετά τῆς προσωπικῆς καί μή, σκληρῆς ἢ πικρᾶς ἐμπειρίας παρερμηνευτικῶν διεργασιῶν, οἱ ὁποῖες ἄν καί μεμονομένες ἢ συστηματικά μεμαρτυρημένες, κατά τούς παρελθόντας κυρίως, χαλεπούς αἰῶνας, εἰσέτι δέν ἀπολείπουν ἀπό τήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας καί τήν δική μας ἐπαναλαμβάνω μικρά πορεία στά δρώμενα τοῦ κόσμου τούτου τοῦ καλοῦ⁵.

Μέ ὑγιῆ ἐρμηνευτικά ἐφόδια, μποροῦμε πλέον δίκαια πολλά νά διαβάζουμε, νά βλέπουμε, νά ἀντιμετωπίζουμε, κατέχοντας σωστά τό περιεχόμενο ὅσων ἐκφράζονται γραπτῶς. Εἰσαγωγικά δίνουμε τήν ἀφορμή γιά ἔγκυρη Κανονική γνώση, ἀφοῦ ἡ ὀρθή κατανόηση τῶν ἱερῶν Κανόνων ἀπαιτεῖ προσευχή πρωτίστως, καλή θέληση, ἀγαθὴ διάθεση, καθαρὰ καρδιά, φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά ἐπίναγκες κι ἐπιστημονική διδασκαλία, ἀπαραίτητες οἱ ἀκαδημαϊκές δεξιότητες, ἰδιαίτερα σήμερα, πού ἡ ἐπιστῆμη παρέχει ἔγκυρα κι ἔγκαιρα (προτοῦ δηλαδή νά εἶναι πολύ ἀργά, γιά ἐμᾶς ἢ τούς ἄλλους) πορίσματα, ἔνδικα μέσα, νομοκανονικές ἀπαντήσεις, λυσιτελεῖς θεραπείες, ἱαματικές λύσεις.

λαίου ἔχω ἤδη ἀναφερθεῖ ἐνδελεχῶς, παραπέμπω σέ αὐτά καί θά ἐπανεέλθω προσεχῶς. Ξεκάθαρα σήμερα, μολονότι προσευχόμεστε στό Θεό, τό μέγα Ἔλεος καί τήν θεία Χάρη Του ἐπικαλούμενοι ἡμέρας καί νυκτός, σέ περιπτώσεις ἀσθενείας ὀρθῶς καταφεύγουμε στοὺς ἰατροὺς γιά τήν σχετική θεραπεία, ἀλλά καί γιά τήν πρόληψη πάσας νόσου, μηδὲ τῆς πανδημίας ἐξαιρουμένης, ἀκούγοντας ἄφοβα καί μέ ἐμπιστοσύνη πιστά τίς σχετικές ἱατρικές ὁδηγίες.

⁵ Τό κακό λαμβάνει ἀρχή καί ἐξουσία, μόλις τοῦ δώσουμε ἐμεῖς δικαίωμα, δηλαδή μέ τήν πίστη στήν ἀπάτη καί τά ψεῦδη τοῦ ὄφους, μέ διαβολικῆς καί συκοφαντικῆς ἐνέργειας ἀπό «σατανόμορφους ἀνθρώπους», Ματσούκα Ν., Ὁ Σατανάς, Θεσσαλονίκη 1999.

Εισαγωγή

Ἡ Ἑρμηνευτική προσέγγιση στό Κανονικό Δίκαιο, ἀποτελεῖ κορυφαία προσπάθεια, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἡ ἀλήθεια, ἡ ἐγκυρότητα, τό δίκαιο. Χωρίς ὀρθή ἐρμηνευτική προσέγγιση ὁ κίνδυνος ἐξαγωγῆς λάθος συμπερασμάτων ἐγγύς καί ὑπαρκτός βεβαιωμένα. Ἡ ἱστορία καταμετρεῖ πλῆθος τέτοιων περιπτώσεων, ἐσφαλμένων δηλαδή, πού μάλιστα ξέφυγαν ὄρια κι ἔβλαψαν⁶ δυσεπανόρθωτα, ἄλλοτε κι ἀνεπανόρθωτα, πρόσωπα⁷, Ἐκκλησίες καί κοινωνίες, μέ πολυχρόνιες διαμάχες αἰματοβαμμένες καί μή, ἀλλά ἐξέθρεψαν μέ κατάφορες ἀδικίες καί πολυποίκιλα προβλήματα, πού σάν καλοκαιρινή φωτιά ἐξαπλώθηκαν καί κατέκαψαν πρόσωπα καί συνειδήσεις, μάλιστα ὑλικά καί ψυχικά, σωματικά καί πνευματικά.

Πόσες παρεμνηεῖς, πόσες ἔριδες, διαμάχες, ζημιές, προξένησαν, ἀντικείμενο μαθηματικῶν γιά νά καταμετρηθοῦν, μά πρωτίστως γιά νά καταγραφοῦν θέματα τῆς ἱστορίας, ἀντικείμενα γνωστικά τῆς θεολογίας, ὑποκείμενα ἀντικειμενικά τοῦ δικαίου. Ἡ ὀρθή ἐρμηνευτική τεράστια προσφορά ἔδωσε θεωρητικά, μά κυρίως πρακτικά, ἀφοῦ ἐπέλυσε διαφορές, χάρισε εἰρήνη, δώρισε ἐνότητα, ἀνακούφισε, ἀνέπαυσε, ὥθησε τήν πρόοδο καί τήν εὐημερία, ἔσωσε ψυχές, συγχώρεσε ὀρθοδόξως τῶν παραπτωμάτων τό πλῆθος κανονικῶς.

Οἱ ἐπιστήμες, γνωστό εἶναι, εὐρέως χρησιμοποιοῦν μεθοδολογικά τήν ἐρμηνευτική διεργασία κι ἐνωρίς ἄλλωστε καθιερώθηκαν σχετικοί κανόνες, ὥστε νά ἀποφεύγονται σφάλματα καί νά ἐξάγονται σωστές πληροφορίες. Μετά ἀπό ὅσα προλογικά περιέχονται, ἀναφερόμαστε σέ ὀρισμένες μόνον ἐπιστήμες κι ἐρμηνεῖες, πού χρησιμοποιοῦνται καί φυσικά χρησιμοποιοῦνται ἐπ' ἀγαθῷ ἀκόμη. Ἐπειδή γνωσιολογικά ὁ χῶρος τεράστιος, κάνουμε λόγο γιά τίς ἐρμηνευτικές μεθόδους σύντομα καί γενικά, ἀποφεύγοντας ἐπιμόνως, ὅπου δυνατόν, τίς σχετικές λεπτομέρειες.

Ἡ ἐρμηνευτική διεργασία ἔτσι παρατίθεται γενικά, ἀφοῦ ἀποτελεῖ σπουδαία πράξη κι ἀναγκαία πρακτική. Παρουσιάζεται ἐνδελεχῶς μέσα στά σχετικά διδακτικά ἐγχειρίδια, ὅπου παρέχονται γενικές κι ἀπαραίτητες γνώσεις. Κατόπιν ἐμπεριέχονται στήν παρούσα μέ εἰδικότερο τρόπο οἱ λε-

⁶ Σχετικῶς ἡ προχριστιανική συμβουλήν τοῦ Ἰσοκράτου: «**Νά μήν ζηλεύεις κανέναν ἀπό ἐκείνους πού κερδίζουν μέ ἀδικίες, ἀλλά περισσότερο νά τιμᾷς ἐκείνους πού μέ δικαιοσύνη ζημιώθηκαν**».

⁷ Βλ. χαρακτηριστικό παράδειγμα τίς συνέπειες ἀπό τήν δραματική θεολογική ἔριδα δύο περίφημων Ἱεραρχῶν τοῦ μεσαίωνα Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Γαβριήλ Σεβήρος (1541-1616) καί Μάξιμος Μαργουίνιος (1549-1602), ΑΤ 21 (2014) 105-152 καί τοῦ ἰδίου, Χαρακτηριστικά Κανονικότητος στήν Ἐκκλησιαστική ζωή κατά τόν ΣΤ' αἰῶνα, ΑΤ 31 (2017) 119-139.

γόμενοι κλασικοί έρμηνευτές τών ιερών κανόνων. Η εισαγωγική έννοια του έγχειρήματός μας σαφώς δέν επιτρέπει αναλυτική ή πλήρη, συστηματικά έκτενη παρουσίασή τους, αλλά οι παρεχόμενες γνώσεις κρίνονται άδιαμφισβήτητα έπαρκεϊς.

Σημασία κατέχουν και κερδίζουν τό ενδιαφέρον μας έπιλεκτικά σύγχρονες μεθοδολογικές προσπάθειες όρθόδοξης έρμηνείας τών θείων και ιερών κανόνων, όπωσδήποτε λαμβάνοντας υπόψιν τή μακρά πορεία και ιστορία τής διαδρομής και διάσωσης τους μέχρι τίς μέρες μας. Η άκαδημαϊκή, ή έκκλησιαστική και ή πρακτική έρμηνευτική προσπάθεια, έλκύει τό ενδιαφέρον μας έξ ανάγκης, αν και μεταξύ τους δέν διαχωρίζονται, μολοντί σαφώς διακρίνονται μεταξύ τους, κι έτσι διασφαλίζεται ή άποτελεσματικότητα συνολής τής έρμηνευτικής προσπάθειας στην όρθόδοξη ανατολική παράδοση.

Η έρμηνευτική προσέγγιση στό Έκκλησιαστικό Δίκαιο, άποτελεί ειδικότερη περίπτωση, πού χρήζει ξεχωριστής μελέτης⁸ και έγγυάται νομοκανονικά άποτελέσματα έρμηνευτικής όρθότητας στό παρόν και για τό μέλλον. Θεολογία, δίκαιο και έπιστημονική μεθοδολογία, συνδυαστικά παρέχουν τήν δυνατότητα νά άποφεύγονται μεγάλα έρμηνευτικά λάθη, πού άπάνθρωπα πάθη και συμφέροντα πολιτικά κι ανθρώπινα χτές δημιούργησαν, μαζί μέ πολεμικές και συγκρούσεις, πού δέν ταιριάζουν και δέν τούς πρέπει νά επιβιώνουν άλλο στόν σύγχρονο κόσμο του διαλόγου περί άληθείας, τής συνεργασίας επί δικαίων και τής ειρηνικής συμπόρευσης άνθρώπων αγάπης, λαών συνυπράξεως και πολιτισμών⁹ άλληλοπεριχώρησης.

Κατακλείεται τό όλο εισαγωγικό έρμηνευτικό μας έγχειρήμα, μέ τά κυριότερα κανονικά συμπεράσματα, τά όποια άκολουθως διαδέχονται λίγες σελίδες, βασικής μόνο βιβλιογραφίας κι οι άπαραίτητες συντομογραφίες.

Α. Έρμηνευτική προσέγγιση στό Άνατολικό Κανονικό Δίκαιο

1. Προλογικά

Τά άκόλουθα περί έρμηνευτικής προσεγγίσεως στό Άνατολικό Κανονικό Δίκαιο δημοσιεύονται έπιτέλους, μετά από πολύ κι επίμονη ένασχόληση συστηματική μέ τούς θείους και ιερούς κανόνες. Καθόλου ναρκισσιστικά,

⁸ Απαιτούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις για τήν έρμηνεία τών ι. Κανόνων, για τίς όποιες βλ. Μπούμη Γ., Κανονικόν Δίκαιον, Άθήνα 1991, 78 κ.έ. «ό αϋθεντικότερος έρμηνευτής αυτών είναι ό νομοθέτης».

⁹ Μάλιστα σήμερα, πού οι πολιτισμοί γεφυρώνουν χάσματα, συνεργάζονται κι άλληλοσυμπληρώνονται, άλληλοδανείζοντας στοιχεία, άλληλοχαρίζοντας έμπειρίες και μέ γνώσεις άλληλοκανονίζοντας τά όσα κενά, τά όσα καινά. Βλ. Αρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Κανόνες και Πολιτισμοί. Κανονικά γεφυρώματα πολιτιστικής συνεργασίας, ΑΤ 22 (2014) 109-135.

μά μέ τήν πεποιθήση πού ό μέγας κι άθάνατος τής Κρήτης λογοτέχνης Νίκος Καζαντζάκης κατέγραψε στήν «Άσκητική» του λέγων¹⁰ «Ν' αγαπᾶς τήν εϋθύνη. Νά λές έγώ, μονάχος μου θά σώσω τόν κόσμο. Άν χαθεί, έγώ θά φταίω». Άναγκαία πολύ σήμερα ή ύπεύθυνη, ή σωστή κι άληθινή έρμηνευτική προσέγγιση.

Βέβαια ή διδασκαλία, από έτών (καί γιά πολλά συναπτά έτη), του σχετικού μαθήματος στήν Πατριαρχική Άνώτατη Έκκλησιαστική Άκαδημία Κρήτης, θά μέ ώθοϋσε περισσότερο στή σύνταξη ενός οδηγού πρακτικού γιά τούς καλούς μου φοιτητᾶς, αλλά κι ή παραπομπή συχνάκις στήν έρμηνεία τών ιερών κανόνων κατά τίς πανεπιστημιακές παραδόσεις μου σέ μαθήματα μεταπτυχιακά στήν Ίταλία (Ρώμη καί Μπάρι), Βατικανό καί τήν Κύπρο, έπίσης συνέβαλε καταλυτικά σέ αυτό.

Εϋχαριστώ μέ άληθινή κι άνυπόκριτη εϋγνωμοσύνη τόν πανάγαθο Θεό, πού δίδεται ή δυνατότητα επίτελους νά μεταφέρω σκέψεις, έπιλεκτικά γνώσεις καί πληροφορίες, ίσως καί μηνύματα άναφορικά μέ τό τιτλοφορούμενο θέμα, έξόχως ένδιαφέρον, άνευ μηδεμιᾶς διαθέσεως άυτοπροβολής, έπευχόμενος άπλά άφορμή κι άφετηρία νά εΐναι γιά πολλά περισσότερα καί καλύτερα.

2. Έπιστήμες κι έρμηνείες

Η έρμηνεία άφορᾶ πολλές επιστήμες κι όχι μόνο τήν θεολογία. Μόνο από τήν έπιστήμη τής νομικής νά άναφέρω έπιγραμματικά τήν έρμηνεία τών νόμων, πού ένῶ ή σαφήνεια¹¹ άποτελεΐ χαρακτηριστικό γνώρισμα ή ζη-

¹⁰ Χριστιανική πράξη ή άνάληψη κάθε εϋθύνης, αντίθετως ή εϋθυνοφοβία άντιχριστιανική σφόδρα, άφου ύπεύθυνα πρόσωπα οί χριστιανοί. Κατά γράμμα βέβαια ό Θεός σώζει τόν κόσμο, αλλά ό καθένάς μας φέρει εϋθύνη τών πράξεών του, τών έπιλογών του, όποτε όλοι μας συμβάλουμε στό έργο τής σωτηρίας, πού ό Θεός έτοιμάσε τοίς αγαπῶσι. Δέν έννοεΐ ό περίφημος Κρής λογοτέχνης μέ τά παραπάνω «άτομική έγωιστική σωτηρία», αλλά ύπογραμμίζει τήν άνάγκη καθένας προσωπικά νά ένεργήσει γιά τήν σωτηρία, δηλαδή νά έκφράσει έμπράκτως καί λεκτικά στό Σωτήρα Χριστό τά πρὸς σωτηριάν αίτήματα. Έπίσης έρμηνευτικά όρθό ότι δέν έννοεΐ ότι ό άνθρωπος πρέπει μόνο νά εργάζεται ή νά εΐναι μοναχικό άτομο, αλλά πάλι θέλει νά καταστήσει έμφανές τό προσωπικό μέρος τής εργασίας τών έντολών του Θεου προκειμένου νά σωθει ό κόσμος καί μάλιστα ύπερτονίζει τήν προσωπική εϋθύνη στήν άπώλεια του κόσμου, όπου όλοι οί άνθρωποι μαζί νοοϋνται, έπομένως ό ένας γιά όλους, δηλαδή έξόχως κοινωνικό κι έκστατικό τό μήνυμά του, σύμφωνο μέ τό πνεϋμα του χριστιανισμού κι εϋαγγελικό λίαν. Η παρερμηνεία τών παραπάνω θά ήταν ότι ό λογοτέχνης κάνει λόγο γιά άτομική σωτηρία, άτομισμό, έγωιστική άνάληψη σωτηρίας του κόσμου καί καταστροφική τιμωρία σέ περίπτωση άποτυχίας, εάν δηλαδή χαθεί ό κόσμος. Σαφές προτιμωτέρα ή έρμηνεία, τής όποιας παρερμηνείας πάντοτε φυσικά, μά καί συγκεκριμένα στά παραπάνω.

¹¹ Όσοι νόμοι ιστορικά δέν ύπήρξαν σαφείς καί ξεκάθαροι, ένδεχομένως παγίδες νά έκρυσσαν, διότι οί άσάφειές τους παρερμηνεύονταν πρὸς τό δοκοϋν, δηλαδή πρὸς τά συμφέροντα.

τούμενό τους, ἐν τούτοις ἡ ἐρμηνευτική τους διεργασία προσλαμβάνεται ὡς ἐνίοτε χρήσιμη καὶ πάντοτε ἀπαραίτητη. Στὴν θεολογία εὐρέως γνωστὴ ἡ ἐρμηνεία στὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κι ἀκόμη περισσότερο στὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐπίσης ἡ ἐρμηνεία στὰ Πατερικά Κείμενα γνωστὴ καὶ χρήσιμη ποιμαντικά εἶναι. Λιγότερο γνωστὴ, ἀλλὰ συνεχῶς πιό ἀπαραίτητη ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων.

Πλήθος προβλημάτων πρακτικῶν κυρίως, μὰ καὶ θεωρητικῶν προξενούσε ἡ παρερμηνευτικὴ προσέγγιση τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐκούσια λόγω σκοπιμότητος ἰδιοτελοῦς συμφέροντος κι ἄλλοτε ἀκούσια, ἔνεκα ἀδυναμίας ὀρθῆς κατανοήσεως, μὰ μέ ἐξίσου ἢ χειρότερες καὶ πολλάκις πολλαπλῶς ζημιογόνες συνέπειες. Αὐτὸ ἔγινε ἀπόλυτα κατανοητὸ ἤδη ἀπὸ τὰ βυζαντινά χρόνια, ὅποτε συμπεραίνουμε ἀλάνθαστα ὅτι λίαν ἐνωρίς, ἀπὸ τῆς καθιερώσεως τῶν ἱερῶν κανόνων, καταγράφονται, ἐξυπηρετώντας πρακτικὴ πρωτίστως ἀνάγκη, οἱ ἐρμηνεῖες τῶν λεγομένων μεγάλων καὶ ἀρχαίων ἐρμηνευτῶν τῶν ἱερῶν κανόνων.

Σέ ὅλες τίς ἐπιστῆμες ἡ ἐρμηνεία ἀποτελεῖ κύρια καὶ καταλυτικῆς σημασίας διεργασία, πολλαπλασίως στό Κανονικὸ Δίκαιο ἡ ἐρμηνεία διακατέχει ἀδιάλειπτα κυρίαρχη θέση, γιὰ τὸν ἐπιπλέον ὑπαρκτὸ λόγον ὅτι μεσολαμβάνουν πολλοὶ αἰῶνες ἀπὸ τῆς καθιερώσεως τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ἐπῆλθαν σταδιακά ἢ ἄλλοτε κι ἀποτόμως θεαματικές, μὰ κι ἀφανεῖς ἐναλλαγές σέ κάθε ἐπίπεδο ἐκφάνσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, δηλαδή μεταβλητές θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς, πολιτικῆς, οἰκονομικῆς, θεολογικῆς, κοινωνικῆς, νομικῆς καὶ παντοδαπῆς ἄλλης προελεύσεως.

Ἡ ἐρμηνεία σέ κάθε ἐπιστῆμη καὶ στό Ἀνατολικὸ Κανονικὸ Δίκαιο εἶναι σοβαρὴ πράξη, σπουδαία εἰδικὴ παρέμβαση σέ ἐπίσημα καὶ σημαντικά κείμενα, ἀπαιτεῖ (δυστυχῶς ἀκόμη ἀκαθόριστο) ἀριθμὸ συγκεκριμένων προϋποθέσεων, χρήζει ποσότητος καὶ ποικιλίας γνώσεων, ἀπαιτεῖ ἀρμοδιότητα, σαφήνεια, ὀρθότητα, ἀνιδιοτέλεια, ἀλήθεια, ἐπιστημονικότητα, ὀρθὴ λογικὴ, ἀναμφιταλάντευτη πίστη, κλπ. χαρακτηριστικά, ἄνευ τῶν ὁποίων τίθεται σέ ζωηρὰ ἀμφιβολία ἡ ὀρθότητά της.

Ἐπίτηδες δηλαδή οἱ κρατοῦντες ἢ οἱ νομοπαρασκευαστικὲς ἐπιτροπές σέ παγκόσμιο καὶ τοπικὸ ἐπίπεδο ἢ μᾶλλον ἄτομα, νομοθέτησαν σκοπίμως ἀφήνοντας κενὰ ἢ διφορούμενα πρὸς ἐρμηνεία σημεῖα, ὥστε κατόπιν ἀναλόγως τὰ κυμαινόμενα συμφέροντά τους νὰ ἐνεργήσουν νομίμως ἐρμηνευτικά. Συνήθως τέτοια συνέβησαν σέ ἀνελεύθερα κράτη ἐξουσίας, ἀνεξαρτήτως παποκαισαρικοῦ ἢ καισαροπαπικοῦ συστήματος σχέσεων μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἢ ὅπου τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ στυγνὸ κέρδος ἐπεκράτησε τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀληθείας, τῆς δημοκρατίας. Νὰ προσθέσουμε δίκαια καὶ τίς περιπτώσεις χωρῶν, ὅπου ἡ ἄγνοια, ἡ ἀμάθεια κι ἡ χειραγώγησή τους ἀπὸ στυγερές δυνάμεις ἐξουσίας ἔθεσαν σέ καταστολὴ τίς δημοκρατικὲς δυνάμεις, ὥστε ἀληθῶς «μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται» (Ματθ. ε' 6) σέ κάθε χώρα, σέ κάθε ἐποχὴ.

Μέ άλλα λόγια, παρερμηνείες και προβλήματα έρμηνευτικά παρουσιάζονται όπότεν αναρμόδια κι ακατάλληλα άτομα, νομίζουν άσαφή πράγματα, έσφαλμένες άπόψεις ύποστηρίζουν μέ δύναμη, έχοντας σκοπιμότητες και συμφέροντα ιδιοτελή, ώστε μέ ψέματα κι άντιεπιστημονικό τρόπο νά ισχυρίζονται παράλογα έρμηνευτικά πράγματα, χωρίς πίστη, δίχως τιμή, άνευ φόβου Θεοϋ.

3. Έρμηνευτικές μέθοδοι

Οί μέθοδοι έρμηνευτικής πολλές. Κάθε έπιστήμη τίς χρησιμοποιεί μέ τρόπο έπιστημονικό και συστηματικό. Στην Θεολογία και μάλιστα στό Κανονικό Δίκαιο, άκόμη δέν έχει παγιωθεί κατά τρόπο σχολαστικό σχετικό σύστημα έρμηνευτικής προσεγγίσεως τών θείων και ιερών κανόνων, ώστόσο δανειζόμενοι πολλά άπό συγγενείς και ξένες έπιστήμες και άνατρέχοντας στίς παραδεδομένες μεθολογίες τους μπορούμε άφοβα και συνεσταλμένα τά παρακάτω νά ύποστηρίξουμε ίκανώς.

Η έρμηνεία στην Άγία Γραφή, πού άποτελεί μία πηγή ιερών κανόνων, έχει μεγάλη σημασία για τήν όρθή κατανόηση και έφαρμογή τοϋ λόγου τοϋ Θεοϋ και κατά τρόπο όμοιο και στους ιερους κανόνες, ή έρμηνεία, έννοείται ή όρθή, κατέχει όμοιότητες, αλλά και διαφορές. Πολλά τά έπιστημονικά βιβλία σχετικά πρός τήν έρμηνεία τής Άγίας Γραφής, τά όποία έχουν κυκλοφορηθεί. Πολλά συμπεράσματα για τίς μεθόδους ή τούς τρόπους έρμηνείας λαμβάνονται σχετικώς.

Γιά τήν όρθή έρμηνεία τών ιερών κανόνων, άναγκαίο είναι νά κατανοήσουμε τί οί ιεροί κανόνες είναι και τί όχι. Γιατί άν είναι δογματικά έξολοκλήρου κείμενα δέν σηκώνουν άλλοίωση μηδεμία και προσεκτικά θά πρέπει νά έρμηνευτοϋν κι άκριβώς κατά γράμμα. Κάτι τέτοιο δέν ισχύει, συνεπώς επιδέχονται βελτιώσεως και σαφώς τό γράμμα τους συνδυάζεται άχωρίστως άπό τό λεγόμενο πνεϋμα τους, δηλαδή τόν σκοπό καθιερώσεώς τους.

Οί συνθήκες, οί λόγοι για τούς όποιους συντάχτηκαν οί ιεροί κανόνες¹² είναι διαφωτιστικοί και σήμερα. Δείχνουν έτσι οί λόγοι κατασκευής τους τήν σημασία τους και φυσικά τόν σκοπό ύπαρξής τους. Ό σκοπός αυτός οϋδέποτε καταλιμπάνεται, όπότε όφείλουμε νά διασώζεται σέ κάθε έρμηνεία τους, διαφορετικά έγκληματοϋμε άνεπανόρθωτα. Μονολεκτικά νά πούμε πρόκειται για τόν σωτηριολογικό σκοπό (*salus animarum*).

Σήμερα όφείλουμε νά όμολογήσουμε ότι οί ιεροί κανόνες έχουν θετικό

¹² Γά τό κείμενο τών ιερών κανόνων, λεπτομερώς βλ. Παπαθωμά Γ., Τό Corpus Canonum τής Έκκλησίας (1ος-9ος αιώνας). Τό κείμενο τών Έκκλησιακών Έρμών Κανόνων/Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècles). Le texte des Saints Canons ecclesiaux, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ΝΚΒ 30, 2015

καί μόνο, θεῖο χαρακτήρα, ἀνθρώπινο λεκτικό ἔνδυμα, περιεχόμενο μεταβλητό καί καθόλου ἐκδικητικό λόγο καθιερώσεως ἢ τιμωρητικό σκοπό ἢ κολαστικό στόχο. Σέ ἄλλες ἐποχές οἱ τιμωρίες ἐφαρμόζοντο κατά τρόπο διαφορετικό ἀπό σήμερα, ἂν καί «τῷ καιρῷ ἐκείνῳ» ἤδη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός διδάσκει σύμφωνα μέ τόν ἅγιο εὐαγγελιστή Λουκά ὅτι «Ἦλθε γάρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καί σῶσαι τὸ ἀπολωλός»¹³. Ἐπομένως στὸν παράδεισο νὰ βάλουν κι ὄχι νὰ βγάλουν ἀνθρώπους ἀσταμάτητα ἐπιχειροῦν οἱ ἅγιοι Πατέρες μέ τούς θεῖους καί ἱερούς κανόνες κατά τὸ ἀψευδές παράδειγμα τοῦ Κυρίου.

Στίς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλά καί ἀργότερα μέσα στά ἐναλλασσόμενα συστήματα διοικήσεως¹⁴ τῶν ἀνθρώπων, σέ διαφορετικές χώρες, μέ ἄλλα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα, μέσα ἀπό βίαιες καί πολεμικές συγκρούσεις, μέ τίς παθολογικές διαστάσεις τῶν αἰρέσεων καί τὴν ἐμφάνιση τῶν τραγικῶν σχισμάτων, ἡ Ἐκκλησία ἀναγκάστηκε νὰ χρησιμοποιήσει αὐστηρότητα, μά καί πάλιν λόγω ποιμαντικῆς εὐαισθησίας, γιὰ λόγους διασφάλισης τῆς πραγματικότητος τῆς σωτηρίας, ὅποταν δέν πείστηκε ἀπ' τὰ σκληρὰ κι ἰδιοτελῆ κοσμικὰ συστήματα ἐξουσίας παροδικὰ κι ἐξωτερικά, μέσα δηλαδή ἀπὸ ἀκατάλληλα, «τυφλά», ἄτομα, πού ἐξυπηρέτησαν ἀλλότρια συμφέροντα κι ὄχι τίς πραγματικὲς ἐκκλησιαστικὲς ἀνάγκες.

Ποτέ δέν ξέχασε ὅμως ἡ Ἐκκλησία κι οἱ Ἅγιοί της, ταπεινοί καί περιφρονημένοι τὸ σκοπὸ ὑπαρξῆς της, πού δέν εἶναι ἡ ἐξυπηρέτηση γιὰ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων στοχευμένης καί διαφημισμένης κοινωνικῆς φιλανθρωπίας, μηδὲ οἱ ἀθεϊστικά λεγόμενες ἀπρόσωπες θρησκευτικὲς ἀνάγκες γενικά τοῦ λαοῦ, ἀλλά ἡ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, νὰ μάθουν δικαιοσύνη οἱ κάτοικοι τῆς γῆς¹⁵, δηλαδή νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν. Ἡ βοήθεια «ἵνα σωθεῖ» ὁ ἄνθρωπος, ὁ πρῶτος λόγος κι ὁ κύριος ρόλος τῶν ἱερῶν κανόνων, κατά τὸ «νόμον γὰρ εἰς βοήθειαν ἔδωκεν»¹⁶.

Ἀπὸ τὸ χρόνο τῆς συντάξεως τῶν ἱερῶν κανόνων καί μέχρι τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων, δηλαδή πάντοτε, στόχο τους ἔχουν νὰ βοηθήσουν καί νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας πάντων τῶν ἀνθρώπων καί φυσικὰ πασῶν τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, ἐντός τῶν ὁποίων δηλαδή σώζονται οἱ χριστιανοί. Δείχνουν δημοκρατικά τὸν πιὸ ἀσφαλῆ καί σύντομο δρόμο γιὰ τὴν εὐλογημένη Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

¹³ Λουκ. ιθ' 10

¹⁴ Ὁ μακαριστὸς Ἄρχων, διακεκριμένος καθηγητὴς μας, κατέγραψε μερικὰ συστήματα διοικητικῆς σχέσεως ἐκκλησίας-πολιτείας κατά τρόπον ἀκριβῆ καί χαρακτηριστικό, βλ. Παπαστάθης Χ., Στοιχεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1994.

¹⁵ «Δικαιοσύνην μάθετε, οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς», Ἦσ. 26,9.

¹⁶ Ἦσ. η' 20

Ἡ ἡλικία τῶν ἱερῶν κανόνων καταμαρτυρεῖ πολλά καί γιά τήν προσέγγισή τους τήν ἐρμηνευτική. Ὀφείλουμε βαθύ σεβασμό κι ὄχι ἀδιαφορία. Νά γνωρίσουμε ἀσφαλῶς πρέπει, γιατί συντάχθηκαν, δηλαδή νά μάθουμε ὅτι συνετέθησαν γιά νά συνδράμουν στούς ἀνθρώπους κι ὄχι γιά νά τούς τιμωρήσουν. Δέν εἶναι ποινικός ὁ χαρακτήρας τους, μολοντί θά ἀναφερθῶ λεπτομερῶς περί τοῦ «ποινικοῦ δικαίου» τῆς Ἐκκλησίας μας καί γιά τήν σχέση του μέ τήν θεολογία, τίς κοινωνικοπολιτικές περιστάσεις καί τά ἀνθρώπινα προβλήματα συγκεκριμένων αἰώνων, πεπερασμένων καί διαχρονικῶν συγκυριῶν.

Ὁ σκοπός συγγραφῆς τῶν ἱερῶν κανόνων, ὑπογραμμίζομεν καί πάλιν, διαφωτίζει κάθε ἐρμηνευτική προσπάθεια, πού ὑπό τό πρίσμα τῆς σωτηριολογικῆς συμβολῆς τους θά πρέπει νά ἐρμηνεύονται κάθε φορᾶ κατά περίπτωση κι ὄχι γενικά κι ἀπρόσωπα. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός κι οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι κι οἱ διάδοχοί τους, νά μοῦ συγχωρεθεῖ ἡ ἔκφραση ἔπασαν «θύματα» τοῦ ποινικοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατά τήν ὁποία ἔζησαν, ὅπως καί ἡ πλειάδα τῶν ἀγίων μαρτύρων ἐμαρτύρησαν νομίμως καί συμφῶνως πρός τό ποινικό δίκαιο τῆς περιόδου τῶν διωγμῶν καί μεταγενέστερα ὅσοι θανατώθηκαν καί βασανίστηκαν κι ἐκδιώθηκαν νομίμως κατά τούς νόμους τιμωρίας καί ποινικῆς δικαιοσύνης ὑπέφεραν ἄδικα.

Οἱ δικαιότεροι νόμοι σέ ἄδικα χέρια ἐπιζήμιοι καί τανάπαλιν, οἱ χειρότεροι νόμοι σέ χέρια δίκαια ἢ ἀγιασμένα σωτήριοι. Σαφές.

Ἡ ἀπλή χρήση καί τά χαρακτηριστικά τῆς γλώσσας κι ἡ μετάφραση τοῦ περιεχόμενου τῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι ὑπεύθυνη ὑπόθεση, σοβαρή διεργασία κι ὄχι αὐθαίρετη κι ἀνεξέλεγκτη πράξη στά χέρια τοῦ καθενός ἀσχέτου, πού κατέχει ὁμως ξηρό τίτλον ἢ τυφλή ἐξουσία! Χρειάζονται σχετικές γνώσεις φιλολογικές, φιλοσοφικές, ἱστορικές, πρωτίστως θεολογικές. Θυμᾶμαι πόσους φοιτητές μου, μά κι ἄλλους ἀνθρώπους πού νόμιζαν ναρκισσιστικά ὅλα τά ξέρουν, προέτρεπα νά κάνουν ἀπλή μετάφραση ἱερῶν κανόνων κι ἀδυνατοῦσαν, ὅπως καί νά τούς προσεγγίσουν ὀρθά ἐρμηνευτικά δέν μποροῦσαν. Ἄκουσα πόσα ἀνεδαφικά, ἀστήρικτα, ἀβάσιμα, ἄσχετα, ἀπαράδεκτα, ἀπαίσια σχετικῶς μέ τούς ἱερούς κανόνες, τήν ἐρμηνεία τους, τόν σκοπό τους, ὥστε ἔφριξα πολλάκις σιωπηρά, ἐνθυμούμενος ἄλλοτε «παροιμίες», «ποιήματα», «παραβολές», μέ λόγια, μισόλογα καί μέ ἐκ βᾶθους στεναγμούς, ἀναπόφευκτα μέ καημούς, ἀλλά καί μέ ἀναστεναγμούς!

Οἱ ἱεροί κανόνες καί οἱ νόμοι, ἔχουν μεταξύ τους ὁμοιότητες, ἀλλά καί ἐμφανεῖς διαφορές. Οἱ σύγχρονες ἐρμηνεῖες σέ νόμους δημοκρατικῶν κρατῶν μποροῦν ἀναλογικά νά ὑποβοηθήσουν τήν ἐρμηνευτική προσέγγιση τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀλλά καί νά δυσκολέψουν τά πράγματα καθῶς

δέν πρόκειται γιά ἀμιγῶς νομικά κείμενα, ἀλλά γιά θεολογικά δοκίμια καί μνημεῖα ἐκκλησιαστικά. Ἀφοροῦν πρόσωπα καί ζωές καί ψυχές τίς ὁποῖες ὁ διάβολος ἐπιβουλεύεται καί πειράζει θεολογικά κι οἱ σατανόμορφοι ἄνθρωποι πολεμοῦν δολίως, ἀοράτως ἢ καί πασιφανῶς.

Ἡ θεολογία, ἡ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ νομική, ἡ ἱστορία, κι ἄλλες ἐπιστῆμες μποροῦν νά ὑποβοηθήσουν, ἀλλά μόνο μέχρι σημείων. Μόνο μέ θεολογικές προϋποθέσεις ὀρθόδοξης ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων μποροῦμε νά βγάλουμε ἀσφαλῆ καί ὀρθά συμπεράσματα. Ἀκατάλληλα ἄτομα ἐνδέχεται μέ βεβαιότητα ἀκατάλληλα συμπεράσματα νά βγάλουν, ἄδικοι ἄδικα, διεφθαρμένοι διεφθαρμένα, ἄσχετοι ἄσχετα. Ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐφαρμογή κι ἡ ἐρμηνεία της εἶναι σοβαρή πράξη καί ἀπαιτεῖ ἀλήθεια καί δίκαιο, ἀνθρώπους ἀληθινούς κι ἀνθρώπους δίκαιους. Σαφές.

4. Ἡ ἐρμηνευτική διεργασία γενικά

α). Ἡ ἐρμηνεία στό χρόνο

Σέ πολλές ἐπιστῆμες θεωρητικές, ἀλλά καί πρακτικές ἀκόμη, ἡ ἐρμηνευτική διεργασία κρίνεται βασική μέθοδος θεώρησης καί ἐγγυημένη ὁδός κατανόησης τῶν ἀνθρώπων, τῶν λόγων, τῶν κειμένων, τῶν ἔργων τους. Ἡ θεολογία, ἡ ἱατρική, ἡ νομική, ἡ ψυχιατρική, ἡ ψυχολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ φιλολογία, μερικές μόνον ἐπιστῆμες εἶναι ἀπό ὅσες χρησιμοποιοῦν τήν ἐρμηνεία γενικά ἢ συγκεκριμένα γιά τήν ἐξαγωγή ἀσφαλῶν συμπερασμάτων, πολύ χρησίμων καθολικῶς.

Ποιός, γιατί, πότε, ὑπό ποιές συνθήκες, πού, μέ τί σκοπό, γιά ποιό λόγο, γιά ποιούς, κλπ ἔκανε, εἶπε, ἔγραψε κάτι, ἀνάγκη εἶναι καλά νά ἐξεταστεῖ προκειμένου κατόπιν κρίσεις ὀρθές νά γίνουν. Ἡ ὀρθή θεώρηση ἐπομένως, ἡ γνώση τῆς γλώσσας, τῆς φυσιολογίας, τῶν κλιματολογικῶν, περιβαλλοντικῶν, καί κοινωνικοπολιτικῶν συνθηκῶν, συγκεκριμένων καί γενικῶν ἐξίσου πολύ μπορεῖ νά βοηθήσει, ἀναλόγως τήν ἐπιστήμη ἢ τήν περίπτωση.

Ἡ χρησιμότητα τῆς ἐρμηνευτικῆς διεργασίας μπορεῖ νά εἶναι σύγχρονη μέ τά ἐρμηνευόμενα πρόσωπα, γεγονότα καί τά κείμενα, τά ὁποῖα χρίζουν ἐρμηνείας ἢ καί μεταγενέστερα. Ὁ Χριστός μιλάει μέ παραβολές κι ἀμέσως γιά τήν κατανόησή τους χρειάζεται σχετική ἐρμηνεία¹⁷, ἐνῶ ἄλλοτε λέγει στους μαθητές Του γιά τό Πάθος Του κι ἀργότερα ἐκεῖνοι ἐρμηνεύουν τά λεγόμενά Του καταλλήλως ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐπιπροσθέτως δέ καί τά ρηθέντα ὑπό τῶν Προφητῶν γιά τόν Μεσσία ἐρμηνεύονται ἐκ τῶν προτέρων, συγχρόνως καί κατόπιν ἵνα πληρωθεῖ τό ρηθέν.

Ὁ χρόνος δηλαδή πού ἐρμηνεύεται ἕνα κείμενο παλαιό ἢ νέο εἶναι ἐνδει-

¹⁷ Χάριν παραδείγματος ἡ ἐρμηνεία τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου βλ. Γιάγκου Θ., Κανόνες καί λατρεία, Θεσσαλονίκη 2006, 269.

κτικός της σπουδαιότητος τῆς συγκεκριμένης ἐρμηνευτικῆς διαδικασίας, ἀφοῦ ἄλλοτε ἢ παλαιότητα χρόνου λαμβάνεται ὡς προνόμιο, κι ἄλλοτε σάν μειονέκτημα. Δία τόν φόβο τῶν Ἰουδαίων ὁ Κύριος ὁμιλεῖ παραβολικά, οἱ Ἀπόστολοι ἐκ περάτων διά τόν κίνδυνον τῆς διώξεως κηρύττουν ἐκ περάτων κι οἱ πῶτοι χριστιανοί ἐπειδή οἱ διωγμοί ἀποδεκάτιζαν τοὺς μάρτυρες λαμβάνουν προφυλάξεις. Προσαρμύζονται κοντολογίς σέ δεδομένα κοινωνικοπολιτικῆς προελεύσεως, προκειμένου νά ἐπιτύχουν τήν ἀποστολή τουοῦς κατά τό «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη...».

Μέ τά σημερινά δεδομένα δέν μπορούμε πολλά κείμενα καί γεγονότα τοῦ μακρινοῦ παρελθόντος νά ἐρμηνεύσουμε ἐάν δέν λάβουμε ὑπόψιν μας δεδομένα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πράγματι ἐδῶ ἔγκειται ὁ μεγαλύτερος ἐχθρός τῆς νομοκανονικῆς ἀλήθειας, πού εἶναι ὁ χρόνος¹⁸ ἢ ἡ ἄγνοια τοῦ παρελθόντος ἢ ἡ ἀδυναμία συγκερασμοῦ παρελθόντος, παρόντος καί μέλλοντος. Μέ τίς ἐμπειρίες, τίς γνώσεις, τά δεδομένα τοῦ παρελθόντος νά κρίνουμε τό παρόν θεμιτό κι ἐξαιρετικά ἐπάναγκες, ἀλλά μέ τίς λιγοστές γνώσεις τοῦ παρόντος βλέποντας πίσω, ἐνδέχεται νά μὴν ἔχουμε πιστή κρίση τῶν πραγμάτων, δηλαδή πιθανός ὁ ἐρμηνευτικός κίνδυνος.

Ἐάν ἡ ἐρμηνεία εἶναι πολύ βασική, πολύ προτιμότερα γίνεται ἡ ὀρθή ἐρμηνεία, γιατί ἀπό παρερμηνείες ἄλλο τίποτα στό χῶρο καί τόν χρόνο σέ κάθε ἐπιστήμη καί σέ πάντα τομέα τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Ἡ ὀρθή ἐπομένως ἐρμηνευτική προσέγγιση εἶναι ὁ στόχος κι ὄχι ἀπλά ὀποι-αδήποτε αὐθαίρετη, ἐσφαλμένη, ἀτελής, ἰδιοτελής, ἀμαρτωλή, ἔνοχη, ἀναποτελεσματική ἐρμηνεία, ἡ ὀποία σημειωτέον εἰς ἐξ ἀντιθέτου καταστάσεις κατευθύνει ἀδικώντας πρόσωπα καί θεσμούς.

Παράδειγμα ἢ γλώσσα, λέξεις¹⁹ ὡς γνωστόν μετά ἀπό χρόνια ἢ κι αἰῶνες ἀλλάζουν σημασία, νόημα, περιεχόμενο, ἔννοια κλπ. Γιατί ἔγιναν πολλοί χριστιανοί, ἐρμηνεύεται σάν γεγονός ἀπό πίστη, ἐπειδή ἀκολούθησαν τό ἀποστολικό καί χριστιανικό κήρυγμα, ἀλλά μέ τήν ἀναγνώριση τοῦ χριστιανισμοῦ σάν ἐπίσημης θρησκείας τῆς αὐτοκρατορίας, σύμφωνα μέ τίς Κατηχήσεις τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου, ὑπεισέρχονται κι ἰδιοτελεῖ κριτήρια ἐπιλογῆς νά βαπτιστοῦν, γιά νά λάβουν θέσεις συμφέροντος στήν αὐτοκρατορία.

¹⁸ Ἀπλό, μά ἐνδεικτικό παράδειγμα ὅτι «λόγω τῆς ἐξελίξεως καί τῶν ἐπί μέρους τοπικῶν παραδόσεων ἐν πολλοῖς διέφερε ἀπό τήν πράξη τῆς ἐποχῆς κατά τήν ὀποία οἱ ἀρχαῖοι σύνοδοι καί οἱ πατέρες νομοθετοῦσαν», ὀ.π. 275.

¹⁹ Μάλιστα λέξεις κατάλληλες, χωρίς βαττολογίες ἄσκοπες, περιττά λόγια, σύμφωνα μέ Δουνδουλάκης'Ε., Ἐπίνευσις. Ποιήματα. Ἀθήνα 2020, 19, «με εγκράτεια στο λόγο, ἀντί να βαττολογεῖ».

Ἡ ἐρμηνευτική διαδικασία σέ περιστάσεις, γεγονότα, πράξεις, πρόσωπα²⁰ καί κείμενα, δέν εἶναι πάντοτε ἀπλή, ἀλλά συνθετική ἐργασία, χαρισματική, μά πρωτίστως ἐπιστημονική κι ἡ Ἐκκλησία ἐνωρίς ἔθεσε κριτήρια καί κανόνες στήν ἐρμηνευτική προσέγγιση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῶν ἱερῶν εὐρύτερα κειμένων, τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας καί μέχρι καί σήμερα δέν εἶναι ἀτομική ὑπόθεση, ἀλλά ἐκκλησιαστική εὐθύνη, ὥστε ἀληθῶς, ὀρθῶς, ὀρθοδόξως, δικαίως νά γίνεται κάθε ἐρμηνεία, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν, ἐντός τῆς Μίας Ἁγίας Καθολικῆς κι Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

β). Ἡ ἐρμηνεία στήν θεολογική ἐπιστήμη.

Στήν θεολογική ἐπιστήμη μεγάλη ἀνάπτυξη ἔχει γνωρίσει ἡ ἐρμηνεία στά βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Παλαιᾶς καί Καινῆς, μάλιστα μέ πολλές μελέτες νά δημοσιεύνται καί νά κυκλοφοροῦν εὐρέως, ἀλλά καί ἔρευνες κριτικές καί λοιπές νά γίνονται πρωτοτύπως ἢ κι ἐπαναληπτικές ἀπομιμήσεις αὐτῶν, ὥστε τελικά σήμερα νά ὑπάρχει πλούσιο ἐρμηνευτικό ὕλικό. Χωρίς ὑπερβολή ὁ σύγχρονος μελετητής χάνεται στήν ποσότητα καί τίς ἐναλλαγές, δηλαδή τήν ποικιλία τῶν ἐρμηνευτῶν, μέ ἀποτέλεσμα νά γίνεται συνθέτης ἢ ἐπιλογές διάφορες τουλάχιστον ἔχει πολλαπλῆς χρήσης γιά τό ἴδιο θέμα.

Στό Κανονικό Δίκαιο, μολονότι σέ θεολογικούς κλάδους, ἀλλά καί σέ νομικούς κύκλους, ἡ ἀνάπτυξη εἶναι πασιφανής, διαπιστώνουμε σχετική στασιμότητα. Πέρα ἀπό τούς τρεῖς κλασικούς, περίφημους θά λέγαμε, βυζαντινούς ἐρμηνευτές τῶν ἱερῶν Κανόνων, τίς ἐρμηνεῖες τῶν ὁποίων στό «Σύνταγμα» καί τό «Πηδάλιο» διαβάζουμε, συναριθμοῦμε ἀμέσως καί τόν

²⁰ Δουνδουλάκης Ἐ., Ἡ διαχείριση τοῦ πένθους τοῦ θανάτου στήν ποίηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ Χαρκιανᾶκη, Ἀθήνα 2020, 25 «ἡ ἀνθρώπινη συνύπαρξη δέν εἶναι “δουλεία”... ἡ ψυχική μας ἰσορροπία ἐξαρτάται ἀπό τή συνάντηση με το συνάνθρωπο, τον πλησίον». Ἡ ἐρμηνευτική διεργασία στήν ποίηση, ὅπως καί στους ἱερούς κανόνες, δέν εἶναι ὑπόθεση καθενός, ἀλλά ἀνθρώπων μέ γνώση, μέ τέχνη, μέ χάρη. Ἐτσι π.χ. οἱ παρατηρήσεις κι οἱ ἀναφορές τοῦ κ. Δουνδουλάκη γίνονται μέ ἐπιτυχία κι ὑπερβαίνει τήν ἐρμηνευτική κι ἐκφραστική καί διδακτική ἰκανότητα καθενός καί ξεχωρίζει πράγματι καί διακρίνεται γιά τίς πολλές ἀρετές καί τήν εὐστοχία, τήν ἐγκυρότητα, τήν ἀριότητα του σέ ὅσα πολυσχιδῆ συγγράφει συχνά καί πολλάκις. Παρατηρεῖ «ἔξι ἐπίπεδα ἀνάγνωσης» ΑΤ 46 (2020) 112, τήν στιγμή πού πολλοί μένουν σέ μία πρόχειρη ἀνάγνωση καί βγάζουν ἐσφαλμένα συμπεράσματα, ἐκείνος μελετᾷ εἰς βάθος, πέρα ἀπό τά ἐξωτερικά καί εἰσέρχεται εἰς τήν οὐσία, εἰς τά ἐμφωλευόντα λογικά νοήματα. Καί στήν ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων νά ὑπογραμμίσωμεν ὅτι ἀπαιτοῦνται ἀνάγνωση, πολύ ὀρθή ἀνάγνωση, κατανόηση, ὀρθή κατανόηση, ὥστε νά ἀκολουθήσει κατόπιν κι ἡ σωστή ἐρμηνεία. Λαμβάνοντας ἀφορμή ἀπό τήν ὡς ἄνω ἀναφορά τοῦ ἀγαπητοῦ μου κ. Δουνδουλάκη ἀφοβα ὑποσημειῶν ὅτι γιά τήν ἐρμηνευτική προσέγγιση τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀπαιτεῖται ὄχι δουλικός φόβος, μά ἰσορροπία στίς ἀνθρώπινες σχέσεις, ἰσορροπία μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς, παρελθόντος, παρόντος καί μέλλοντος.

Νικόδημο τόν Ἀγιορείτη, μετά τούς Βαλσαμῶνα, Ζωναρά καί Ἀριστηνό, ἀλλά δέ βλέπουμε πολλούς ἄλλους μεγάλους ἢ ἔστω μικρούς.

Ἡ ἱερότητα τῶν κανόνων, ἡ αὐστηρότητα στήν ὅποια αὐθαίρετη κατάργησή τους ἢ ἔστω μή τήρησή τους, ἀλλά κι ἡ ἀπουσία Μεγάλων Συνόδων, πανορθοδόξως, οἰκουμενικῶν ἢ καί τοπικῶν, συνέβαλαν ἰκανά σέ αὐτό, ὅπως κι ἡ δημιουργία ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν κι ἐπομένως τό πολυδιάσπαστο τοῦ ὀρθοδόξου καί τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ ἐπιλογή πάλι τῶν «ἐπιθυμητῶν» παιδιῶν στίς θέσεις ἀκαδημαϊκές κι ἐκκλησιαστικές, ἀνεξαρτήτως ἐάν ἔχουν ἢ στεροῦνται τά τυπικά καί προπάντων τά οὐσιαστικά προσόντα, ἐπισφράγισε τό τραγικό αὐτό γεγονός τῆς στασιμότητας, τῆς προχειρότητος, τῆς ἀδιαφορίας. Ἀπαρερμήνευτα ὅσα ὑπέμεινε ὁ Ἅγ. Νεκτάριος.

Ἡ ἐρμηνεία ἐπ' αὐτοῦ «καλό παιδί», «ἠθικός», «σωστός», «ταπεινός», «κάνει», «μπορεῖ», ἔλαβε κάπου, κάπως, κάποτε, ἔννοια πολιτική, οἰκονομική, συνδέθηκε πολλάκις μέ ἄβουλα ἄτομα, «ὑπάκουα», ψυχοεξαρτώμενα²¹ ἀπό ἀσυνταγογράφητες ἢ καί ἀπό συνταγογραφούμενες οὐσίες λαμβανόμενες σέ δίσκια συνήθως ἢ ἄλλα πολύ ἢ λίγο βιταμινοῦχα ψυχοτροπικά σκευάσματα, ἐξαρτήθηκαν ἀπό τά κάθε λογῆς «γοῦστα» ἀνθρώπων τῆς ἀπεριόριστης ἐξουσίας, ἐπηρεάστηκαν ἀπό σκοτεινοῦς ψιθύρους, ἀνώνυμες καταγγελίες (ποινικά κολάσιμες ἐννόμως ἐφόσον ὅμως ἀπαγγέλοντο παρουσία μαρτύρων ἢ ὑπό τό φῶς), συκοφαντικές ἐκμυστηρεύσεις, κατηγορίες, «ἐξομολογήσεις», ἀκόμη κι ἀπό ὑπηρεσίες μυστικές (πόσο δέ μυστικές πλέον εἶναι, ἀφοῦ «ξεμασκαρώνονται» ἀπό ἐρασιτέχνες φορεῖς τους, μόνον ἄξιον θαυμασμοῦ τυγχάνει, μάλιστα ἄνευ γέλωτος), κρατικές ἢ «διαβολικές» μέ τήν ἔννοια μόνον ὅτι διέβαλαν, δηλαδή κατηγόρησαν ἄδικα συγκεκριμένα πρόσωπα²², γιά νά τά βγάλουν ἔξω ἀπό τά παιγνίδια τῶν ἐφήμερων τάχα συμφερόντων τους, παράδειγμα δέ ἀφοπλιστικό, μά καθόλου μοναδικό, πρὸς ἀποφυγὴν παρερμηνευτικῆς προσεγγίσεως ὅσων γράφω, ἡ περίπτωση τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, πρὸς ἀποφυγὴν (ἐπαναλαμβάνω) πιθανῆς συγχρόνου ἀπόπειρας ἐπιπόνου παρερμηνείας.

²¹ Ἡ ὡς ἄνω ἔκφρασις καθόλου ρατσιστικά δέν ἐκφράζεται, ἀλλά διαπιστωτικά, δηλαδή δέν ἀποτελεῖ μειωτική ἐξυβριστική ρῆσι, ἀλλά ἀντιθέτως παρατήρηση συμπαθείας, ἐρηγόρσεως καί ἀνησυχίας. Πέρα κι ἐκτός ἀπό τίς ἰατρικές σεβαστές καθόλα γνωματεῦσις, καθένas σῆμερα μπορεῖ νά ἀποκαλεῖ καθένα διαφορετικό ἄνθρωπο σάν «τρελό» μέ λόγια καί πράξεις, χωρίς νά ὑφίσταται ἐνωρίς τίς συνέπειες στήν ἀπαράδεκτη ρατσιστική του τοποθέτηση;

²² Ὑποσημειῶν καί παραπέμπω σχετικῶς σέ ἱστορικό παράδειγμα, τήν νομοκανονική προσφορά τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανου πρὸς τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί τίς ἐπακόλουθες συνέπειες. Βλ. Βασιλάκης Ν., Ἡ Νομοκανονική προσφορά τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμία Β' στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ΑΤ 14 (2010) 115-146.

Μνημονεύω ξανά και πάλιν και πολλάκις τήν για 400 περίπου χρόνια παρερμηνεία τόσων και τόσων χριστιανῶν κάθε βαθμίδος, σέ ὅσα ἔγραψε κι ἔπραξε ὁ Ἅγιος Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Πόσο παρερμηνεύτηκε ἡ ὁμολογία πίστεως του, ξεκάθαρα ὀρθόδοξος, ἀλλά οἱ συνθήκες τῆς ἐποχῆς δέν θά ἄφηναν κανένα σύγχρονό μας ἐπικριτή του νά κάνει μηδέ τά μισά ὅσων ἐκεῖνος ἐτόλμησε νά γράψει καί νά πράξει ἐν μέσῳ κινδύνων ὑπαρκτῶν φοβερῶν καί τελικῶς ἐμαρτύρησε ἄδικα κατά τρόπο τραγικό, ἀλλά καί ἀλησμόνητο.

Ὁ φόβος θανατικῆς²³ τιμωρίας ὑπαρκτός κι εὐκολος στό παρελθόν, ὅποτε ἡ δυσκολία μεγάλη νά τολμήσει κανεῖς νά γράψει ἢ νά ἐρμηνεύσει ἀβασάνιστα πρόσωπα, κείμενα, θεολογικά ἢ κανονικά. Οἱ ἱεροὶ κανόνες διέσωσαν πολλά, ἀλλά ἀγράμματο μεγάλο μέρος τοῦ ὀρθόδοξου κόσμου, λόγω σκλαβιάς, πτωχίας ἔνεκα καί σκληρᾶς δουλείας κι ἄλλοτε λόγω ἐλλείψεως μεγάλων πατέρων, διδασκάλων, ἱεραρχῶν ἁγίων, ἀξίων, λογίων κλπ..

Ἡ αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων, «*Interpretazione autentica*»²⁴,

²³ Σήμερα εὐτυχῶς σέ λιγότερες περιπτώσεις ἀπέθαναν ἀμέσως τιμωρημένα ἄδικα πρόσωπα, ἀλλά ὑπάρχουν περιπτώσεις πού καρδιακά, ἐγκεφαλικά κι ἄλλα νοσήματα ἐπέδρασαν ἀρνητικά στήν ὑγεία, ψυχική καί σωματική, ὅσων ἀδικήθηκαν κατάφορα κι ἐσιώπησαν. Προσεχῶς θά δημοσιεύσω περιπτώσεις κληρικῶν πού τούς «ἔφαγαν» κατά τήν περίοδο τῆς ἐπταετίας, τούς καθαίρεσαν ἄδικα, μά νόμιμα καί μετά τήν ἀποκατάσταση τῆς Δημοκρατίας ἔγιναν προτάσεις νά ἐπανέλθουν, μά δέν ἄντεξαν τήν ἄδικη ντροπή, τόν ἄδικο πόνο, τόν ἄδικο καημό κι ἀπέθαναν ἀδικῶς τιμωρημένοι. Μακαρία ἡ μνήμη τους, μά τό παράδειγμά τους δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀδιάφορο κανονικῶς καί νομίμως. Εἶχα σχετικές ἐργασίες ἀναθέσει σέ μεταπτυχιακά προγράμματα θεολογικῶν σπουδῶν σέ φοιτητάς μου, ἀλλά τελικά ἀπαράδεκτες ἔμειναν, δηλαδή δέν τίς δέχτηκαν κι ἐπέλεξαν ἄλλα θέματα, λόγω «σκληρότητας» τοῦ ἀντικείμενου. Ψύχραιμα καί ἀκριβοδίκαια τό δίκαιο, ὅσα χρόνια καί νά περάσουν, θά μελετήσῃ ἐπιστημονικῶ τῷ τρόπῳ τίς ἄδικες συκοφαντίες, τίς ἄδικες τιμωρίες, τίς κακουργηματικές πράξεις καί θά ἀποκαταστήσῃ τίς κατάφορες ἀδικίες, ὅχι στή μέλλουσα ζωή καί ἐν παραδείσῳ, ἀλλά ἐδῶ στόν κόσμο αὐτό, διότι εἶναι θέμα δικαιοσύνης κι ἀποκαταστάσεως τῆς ζημιάς πού προξένησαν ἄδικα ἄτομα, ἐπειδή βρέθηκε στά χέρια τούς προσωρινά ἀνεξέλεγκτη ἐξουσία καί ἐμπαθῶς κατέφαγαν ἀθῶους. Πολλές περιπτώσεις φυσικά, ἐφόσον οἱ ἐρευνητές τοῦ μέλλοντος προχωρήσουν, θά ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἐπιστημονικό ὄχι μόνον κανονικοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, μά καί τῆς νομικῆς, τοῦ κοινοῦ δηλαδή ἀστικοῦ καί ποινικοῦ δικαίου, διοικητικοῦ κι ἐνοχικοῦ.

²⁴ «Una "interpretazione autentica" è un'interpretazione ufficiale e autorevole di a statuto rilasciato da legislatore dello statuto. Nel legge canonica un'interpretazione autentica ha il forza di legge». Ἡ ἐπίσημη, ἀρμόδια καί αὐθεντικὴ ἐρμηνεία ἐνός κανονισμοῦ εἶναι ἐκεῖνη τοῦ νομοθέτη του. Κατά τρόπο ἀνάλογο ἐπομένως καί συμπερασματικά θά μπορούσαμε νά ὑποστηρίξουμε ὅτι καί για τούς ἱερούς κανόνες ἰσχύουν ἀνάλογα στήν ἀνατολή. Στήν δύση, ὁ Πάπας, ὁ Ρωμαῖος Ποντίφικας, Κυρίαρχος τοῦ Κράτους-πόλις τοῦ Βατικανοῦ κατέχει πλήρη ἐξουσία νομοθετική, ἐκτελεστική καί δικαστική στήν Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano 26 novembre 2000, Acta Apostolicae Sedis, Supplemento, 01.02.2001, Art. 1, 1. Il Sommo Pontefice,

ἀφορᾶ τὴν κανονικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή, Οἰκουμενικόν Πατριάρχην²⁵ καὶ Πατριάρχες γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους, φυσικὰ διὰ τῶν Ἱερῶν Συνόδων καὶ στίς τοπικὲς Ἐκκλησίες Συνοδικὰ τὰ Μέλη καὶ στίς Ἐπαρχίες τοὺς Μητροπολίτας κανονικῶς.

Ὅποιος συνέταξε, καθιέρωσε καὶ ἐπικύρωσε ἱερούς κανόνες, κατέχει πλήρη ἐξουσία ἐπεξηγήσεως, διασαφήσεως καὶ ἐρμηνείας σέ χρόνο σύντομο ἢ καὶ μεταγενέστερο, βασικὴ ἀρχὴ δικαίου κοινὴ κι ἀναγνωρισμένη παλαιόθεν. Ἡ ἰσχὺς τέτοιας ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης εἶναι ἔγκυρη καὶ καλύπτει ὅσα ἐρμηνευτικὰ κενὰ ἢ ἀμφιβολίες δημιουργοῦν προστριβές, διαφωνίες ἢ καὶ προβλήματα ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ ἢ μὴ νόμων καὶ κανόνων.

Στὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὑπάρχει εἰδικὸς ὄργανισμὸς ὑπὸ τον Πάπα «Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi» τὸ ὅποιο, μὲ ἐπιστημονικὲς γνώσεις καὶ πείρα ἐκκλησιαστικὴ, ἀσχολεῖται εἰδικὰ μὲ τὰ θέματα τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο κι εἰδικότερα ἀπαντᾷ ἀυθεντικά στίς ἀνάγκες ἐρμηνείας τῶν δύο βασικῶν νομικῶν καὶ κανονικῶν σύγχρονων συλλογῶν τοῦ Βατικανοῦ Codice di diritto canonico (CDC ἔτους 1983) καὶ Codice dei Canonι delle Chiese Orientali (CCEO 1990)

Ἡ ἐπὶ μακρόν μὴ σύγκληση συνόδων μὲ θεολογικά, κανονικά καὶ ἐκκλησιαστικά ἐνδιαφέροντα προσέδωσε ἐπιπλέον βᾶρος στὴν κατάσταση αὐτὴ, μαζί μὲ τὴν ἀβασάνιστη στάση ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα βεβαίως τὰ ἀσθενῆ θεραπεύει καὶ τὰ ἐλείποντα ἀναπληρεῖ, ἀλλὰ πάντοτε μπορεῖ νὰ ὑποκαθιστᾷ κάθε ἐπιστημονικότητα, κάθε σοβαρότητα μεθοδολογικῆς ἢ ἔστω τῆς κοινῆς λογικῆς ἀρχῆς, δέν ξέρω δέ ἐάν καὶ κατὰ τόν πονόδοστο καὶ τὴν ἀνάγκη δράσης ὀδοντιάτρου ἐξειδικευμένου θὰ τολμοῦσαν πολλοὶ νὰ ἐμπιστευτοῦν τὰ «καλὰ» τοὺς παιδιά, τὰ ἄσχετα κατὰ πάντα ... τουλάχιστον μὲ τὴν ἐπιστῆμη τῆς ὀδοντιατρικῆς, (μήπως ξένα καὶ τῆς θεολογίας, παρά τὴν ἀπόκτηση τίτλων σπουδῶν μὲ ἢ χωρὶς μαθητεία ἢ διδάκτρα, μὲ ἢ χωρὶς μεσολάβηση τρίτων παραγόντων), πάντως μὲ εὐχέλαιο ἀπονεύρωση δέν

Sovrano dello Stato della Città del Vaticano, ha la pienezza dei poteri legislativo, esecutivo e giudiziario". Γιὰ τὴν ἀυθεντικὴ ἐρμηνεία βλ. Lawrence G. Wrenn, Interpretazioni autentiche sul codice del 1983, Canon Law Society of America, 1993.

²⁵ Πάπα γιὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, «oltre al Sommo Pontefice (Papa), che ha il potere legislativo plenario, diverse altre autorità nel Chiesa cattolica hanno vari gradi di potere legislativo. Gli esempi primari sono diocesani vescovi e i loro equivalenti, conferenze episcopali, e consigli particolari», ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη Παπικὴ ἐξουσία, διαφορὲς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς διαφορετικοῦ βαθμοῦ φέρουν νομοθετικὴ ἐξουσία, ὅπως οἱ ἐπαρχιοῦχοι ἐπίσκοποι, ἐπισκοπικὲς σύνοδοι, εἰδικὰ συμβούλια κλπ. Σχετ. βλ. Papa Benedetto XVI, Discorso di Sua Santità Benedetto XVI per l'inaugurazione dell'Anno Giudiziario del Tribunale della Rota Romana, 21 gennaio 2012

γίνεται! Άλλο τό μυστήριο, άλλο ή όδοντιατρική καί κάθε έπιστήμη, μηδέ τής θεολογίας έξαιρουμένης.

Η έρμηνευτική προσέγγιση στους ιερούς κανόνες είναι μία ανάγκη καί μία διαδικασία σοβαρή, όπου ή όποια «ρουσφετολογία», ευμένεια ή δυσμένεια, αυθαιρεσίες, αντιπάθειες καί παντός είδους κακοπάθειες ή πλάνη, δέν ευνοούν τήν έξαγωγή αντικειμενικών συμπερασμάτων, πού τόσο απαραίτητα κρίνονται καί στην εποχή μας. Η έρμηνευτική είναι ένωτική διαδικασία, γιατί όφείλει νά ένώσει πολλά τάλαντα²⁶, δηλαδή πολλές γνώσεις, πληροφορίες, έμπειρίες, ανάγκες, στοιχειά, προκειμένου έγκυρα αποτελέσματα νά βγούν κι όχι εκ τών προτέρων τά παραγγελομένα.

Χρησιμότητα μεγάλη ύπάρχει καί σήμερα στην έκκλησιαστική ζωή για κανόνες θείους καί ιερούς, καθώς αποϊεροποιούνται τόσα καί τόσα, τόσο γρήγορα μάλιστα, ένω τά έχουμε ανάγκη καί δυστυχώς λαμβάνουν τήν θέση τούς μεταλλαγμένες ειδωλοποιήσεις, μαγικά φυλακτά, είδωλα κατασκευασμένα από παντός υλικού καί φυσικά μαγικές πάλι κι ειδωλοατρικές αντιλήψεις ζωής. Φοβούμαι μήν δούμε κάποτε καί μηχανοποιημένα άτομα, δίχως καρδιά, χωρίς ψυχή, άψυχα, άκαρδα, άφιλα, άφιλάδελα, άχαρα, άνούσια, άνιαρά κλπ. καί δέν φαντάζομαι τά ρομπότ, πού δικαιολογούνται, άφοϋ για εκείνα ευθύνονται έξολοκλήρου οί προγραμματιστές τους.

Κάποτε, συγχωρέστε μέ, συνάντησα κάποιον άνθρωπο, δέν θέλω πολλά νά γράψω, αλλά σκεύτηκα καί τοϋ τό είπα μάλιστα εκφώνως, γιατί μέ άγανάκτησε: -Μά, πώς είσαι έτσι (άγενέστατος)! Κι ασφαλώς έννοούσα τό όλον του, έξωτερικά καί έσωτερικά, σάν συμπεριφορά. Αλλά όταν μία μέρα γνώρισα τούς γονείς του, άμέσως τοϋ ζήτησα συγγνώμη καί τόν έπαίνεσα, άφοϋ κατενόησα ότι μέ τέτοιους γονείς πρωταθλητής ευγένειας πρέπει νά λέγεται καί δίκαια. Έπειδή έχει πεθάνει, ό Θεός συγχωρέσει του.

Ό τρόπος ζωής, τά ήθη, τά έθιμα, οί συμπεριφορές²⁷, τά κείμενα, τά έργα

²⁶ Περί τάλαντων, περί τοϋ κρύψαντος τά τάλαντα έαυτοϋ ή περί όσων έθαψαν τά λίγα τάλαντα ένός τούτων τών αδελφών τους τών έλαχίστων βλ. Αρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περί τών τάλαντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 203-212. Πόσοι έκρυψαν τό τάλαντο τής έλευθερίας, τής αγαπητικής σχέσεως, τής θεανθρώπινης κοινωνίας! Ποιοί έθαψαν τό τάλαντο τής συγγνώμης, τής συγχωρήσεως, τής δικαιοσύνης, τής αγαθότητας, τής ειρήνης, τής καταλλαγής! Το μοναδικό τελικά τάλαντο, αυτό τής ανθρωπιάς, αλλά τοϋ πρέπει πάντοτε νά συνοδεύεται κι από δικαιοσύνη! Διάβασα μά δέν άπόρησα τότε, πρό έτών σύνθημα γραμμένο μέ μαύρο σπρέϊ, σέ κάποιο τοίχο στό Ήράκλειο, "ή αντίσταση σέ αυτό τόν κόσμο είναι νά παραμένεις άνθρωπος για ίσότητα καί δικαιοσύνη"! Πόσο διαχρονικά αίτήματα κι όμως άκόμη επίκαιρα!

²⁷ Παράδειγμα νά φέρω από τήν καθημερινότητά μας τή χαρά, τό γέλιο, άλλοτε κρίθηκε υπερβολικό, κάποτε σάν «άμάρτημα», συχνότερα άπαραίτητο ως ένδειξη χαράς, υγείας, ευφροσύνης, άλλοτε θεωρήθηκε άκρατον, ειρωνικό, κοροϊδευτικό, περιπαικτικό κλπ. Κα-

τῶν ἀνθρώπων γραπτά καί λοιπά, ἐξαρτῶνται ἀπό πολλούς παράγοντες, ὅποτε κάθε ἐρμηνευτικό ἐγχείρημα ὀφείλει νά προσλαμβάνει συνολικά πολλούς παράγοντες ὑπόψιν, τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες, τίς καταβολές, τίς παρακαταθῆκες πολιτισμικές καί ἄλλες. Ἡ ἀγωγή καί ἡ παιδεία, τό περιβάλλον, ἡ περιρέουσα ἀτμόσφαιρα, ἡ κληρονομιά κάθε λαοῦ καί πολιτισμοῦ, ἀλλά καί ἡ προσαρμογή σέ δύσκολες συνθῆκες ἐπηρεάζουν καταλυτικά συμπεριφορές καί κείμενα, πού ὑπό διαφορετικά δεδομένα διαφορετικά θά συνέβαιναν.

Ἡ ἀναγκαιότητα νά ἔχουμε κανόνες, ὥστε νά περιορίζονται οἱ κάθε λογῆς αὐθαιρέσιες ἐπιβάλλει ὀρθή ἐρμηνεία στους θεῖους καί ἱερούς κανόνες, ὥστε νά γνωρίσουμε ἐπιτέλους τί εἶναι καί τί πραγματικά δέν εἶναι οἱ ἱεροί κανόνες, τί σκοπό ἔχουν καί τί δέν ἔχουν, κοντολογίς. Ἀκόμη σήμερα δυστυχῶς συναντᾶ κανεῖς ἀνθρώπους «τοξικούς» πού ἐνώ μιλοῦν καί γράφουν γιά θεολογία ἢ γιά ἱερούς κανόνες, ἄλλα ζοῦν κι ἄλλα ἐπιδιώκουν ζημιώνοντας²⁸ ἑαυτούς καί ἀλλήλους.

Ἡ προσφορά τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων πάντοτε ὑπῆρξε μεγάλη κι εὐεργετική γιά τόν ἄνθρωπο, θετική προσφορά, σωτήρια, βοηθητική, πῶς

ταγράφω λίγα ἀπό ἐκεῖνα, πού σχετικά ὁ Καρδινάλιος Τόμας Σπίντλικ ἔλεγε ἀπερίφραστα, δηλαδή ὅτι τό γέλιο κι ἡ χαρά στους ἀνθρώπους εἶναι ἀπαραίτητο καί μάλιστα ἐξ ἀντιθέτου θυμᾶμαι μοῦ ἔλεγε ὅτι ἡ στεναχώρια στους ἀγάμους κληρικούς εἶναι ἄμαρτία, διότι δείχνει ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ὅποτε χαρά καί μόνο χαρά σάν πρόγευση τοῦ παραδείσου ἀξίζει δίκαια νά ἔχουμε καί γι' αὐτό ἄλλωστε προσευχόμαστε μετά θάνατον νά ἀναπαύσει μετά τῶν ἀγίων καί τῶν δικαίων τούς τεθνεότας ὁ καί νεκρῶν καί ζώντων τήν ἐξουσίαν ἔχων Ἐνας ἐν Τριάδι ἀληθινός Θεός «ἐνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη, οὐ στεναγμός, ἀλλά ζωή ἀτελεύτητος».

²⁸Ἐξαιρετικά ὅσα ἀγιολογικά καί ποικίλα ἄλλα, μέ ποιητική πένα καί θεολογική ἀκρίβεια, ἀναφέρει ὁ ἀγαπητός μου καί διακεκριμένος Ἄν. Καθηγητής τῆς Π.Α.Ε.Α.Κ. ἐλλογιμ. κ. Ἐμμανουήλ Δουνδουλᾶκης. Βλ. Δουνδουλᾶκης Ἐ., «Ὅμοιος ἐστιν... τῇ δορκάδι». Καθημερινές ἱστορίες προβληματισμοῦ καί ὀρθόδοξης πνευματικότητας, Ἀθήνα 2021, 38 «ο πανούργος κι ο κακούργος», «του στοίχιζε για χρόνια, συναισθηματικά, επαγγελματικά, οικονομικά». Προσωπικά ἀναλογίζομαι διαβάζοντας τά ὡς ἄνω πόσοι ἄνθρωποι ὡς μή ἔπρεπε μᾶς ζημίωσαν, γιά πόσα χρόνια μᾶς «δηλητηρίαζαν» ἄξιοι ἀναρωτήσεως καθενός ἀπό ἐμᾶς, ἀλλά καί ἐκκλησιαστικά εὐρύτερα. Καί σέ ἄλλο ἀπό τά πολλά συγγράμματά του ἀναφέρεται σέ ἀδικίες γράφων «Σ' ἀδίκησα, Θεέ μου και θέλω να στο πω», Δουνδουλᾶκης Ἐ., Κουρνιάζει η ἀνάσα στους στίχους. Τα τραγούδια μου. Ἀθήνα 2020, 59. Νά σχολιάσω τήν σχέση ἀδικίας κι ἐξομολογήσεως, ἀλλά καί τήν ἀνάγκη ἀποκαταστάσεως τῆς ζημιάς ἐφόσον εἶναι δυνατόν κι ἀκόμη καιρός γιά πολλές περιπτώσεις κι ὄχι πλέον ἀργά, ὅπως σέ ἱστορικές περιπτώσεις, χάριν παραδείγματος ἀναφέρω μόνον ἕνα «ἡ δίκη ... και ἡ μαρτυρική τελείωση, με απαγχονισμό, καθώς θεωρούνταν ατιμωτικό μαρτύριο», Δουνδουλᾶκης Ἐ., Ἅγιοι καί ὄσιοι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πέτρας καί Χερρονήσου, Ἡράκλειον 2020, 30.

ὅμως κάποιοι ἀμαθεῖς ἢ πονηροί τους παρερμήνευσαν σάν τιμωρίες, σάν φοβέρα, σάν κόλαση τῶν ἀμαρτωλῶν, ἄξιον παρατηρήσεως, μά καί ἐπιναγκες διορθώσεως ταχύας καί ὀρθῆς. Πλήθος ἱερῶν κανόνων προασπίζουσι ἀνθρώπινα δικαιώματα²⁹, σέ ἐποχές στυγνῆς δουλείας, ἀδικίας κοινωνικῆς καί ἐμπόλεμης κατάστασης, δηλαδή πρῶιμα. Ἀργότερα ἐσφαλμένως κατά τρόπο ἀπόλυτα παρερμηνευτικό, θεωρήθηκαν συντηρητικά κείμενα, τιμωρητικά, στερούμενα φιλανθρωπίας, ἐλέους καί οἰκτιρμῶν, κατά τρόπο προκλητικά ἀντορθόδοξο, ἀντιχριστιανικό κι ἀπάνθρωπο.

Πολλές φορές ἡ ἐρμηνευτική προσέγγιση γραμμάτων, κειμένων, Κανόνων εἶναι πιό δύσκολη ἢ καλύτερα πιό σημαντική καί ἀπό αὐτά τὰ ἴδια, αὐτούσια τὰ ἔγγραφα, πολύ περισσότερο ὅταν ἐκεῖνα ἔχουν κάποια ὑπεραινόβια ἡλικία ἢ ἀφοροῦν ἀποδέκτες τους, ἀνθρώπους μέ διαφορετικές συνθηκῆς ζωῆς, ἄλλες γνώσεις κι ἀντιλήψεις, κλπ. εὐμετάβλητα χαρακτηριστικά κοινωνικοπολιτικῆς κυρίως φύσεως, ἀλλά καί κάθε ἄλλης ιδιόμορφης ποικιλίας. Κατανοοῦμε ὅτι ἡ σπουδαιότητα τῆς ἐν λόγῳ ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης πολλαπλασιάζεται, ἐφόσον ἡ σημασία τῶν εἰρημένων κειμένων ἔχει συνέπειες καί μάλιστα καίριες γιά τή ζωή καί τήν πίστη πολλῶν ἀνθρώπων, ὅποτε ἀφορᾷ τήν διοικητική διοργάνωσή τους, τήν δογματική τους περιγραφή, τή λειτουργική τους ἔκφραση, τήν προσωπική τους ζωή.

Πραγματικά οἱ θεῖοι καί ἱεροί κανόνες συμπεριλαμβάνουν θέματα γιά τήν χριστιανική ζωή, γενικά καί συγκεκριμένα γιά κάθε πιστό ξεχωριστά, σέ διάστημα χρόνου ὑπερδισχιλιεῖς καί γεωγραφικῆς ἔκτασης οἰκουμενικῆς, ἄρα ἐπέχουν ἰδιάζουσα καί ὑπέριμετρα σημασία. Ἄν ἀναλογιστοῦμε σχετικῶς ὅτι μεταξύ τῶν Πηγῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ἁγίας μας Ἐκκλησίας συγκαταλέγεται ἡ Ἁγία Γραφή, τότε εὐληπτη γίνεται σέ μεγαλύτερο βαθμό ἡ ἀνάγκη γιά ἄμεση ἐρμηνεία τους. Ὡς γνωστόν τὰ βιβλία τόσο τῆς Καινῆς ὅσο καί τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Του εἶναι μακροχρόνια ἀντικείμενο ἐρμηνευτικῆς ἐπεξεργασίας καί μάλιστα λεπτομεροῦς ὅσο καί πολυπλόκου, παλαιόθεν ἀπό τήν ἐποχή τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας μας Πατέρων, μέχρι καί σήμερα ὡς ἐπιστημονικό ἀντικείμενο τῶν θεολογικῶν καί ἄλλων ἐνδεχομένως Σχολῶν (φιλοσοφικῶν, νομικῶν κ.ἄ.) τῶν Πανεπιστημιακῶν Ἰδρυμάτων τῆς χώρας μας, φυσικά καί ἄλλων χωρῶν παγκοσμίως.

Τό ἐγχείρημα τῆς ἐν συντομίᾳ ἐδῶ ἐκθέσεως τῆς ἐρμηνευτικῆς τῶν ἱερῶν κανόνων προσεγγίσεως, ἀποτελεῖ μικρή συμβολή εὐελπιστοῦμε, τόσο γιά τίς διδακτικές ἀνάγκες τοῦ ὁμωνύμου μαθήματος, ὅσο καί γιά τήν φιλεκ-

²⁹ Ἀναμφίβολα παράδειγμα, ὁ κανὼν 57 τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Πηδάλιον 41), καθόλου μοναδικόν ὅμως, ἀλλά πολλά περισσότερα θά συναντήσει ὅποιος ἐπιμελῶς μελετήσει τοὺς θεῖους καί ἱερούς κανόνας, «μετά φόβου Θεοῦ, πίστεως καί ἀγάπης».

παιδευτική ανησυχία και ένασχόληση κάθε καλῶς ἐνδιαφερομένου και μέ τούς θείους και ἱερούς κανόνες ένασχολουμένου μελετητῆ ἢ και μόνον ἀνα- γνώστου.

Εἰσαγωγικά θά λέγαμε πῶς γιά τήν ἐρμηνευτική προσέγγιση τῶν θείων και ἱερῶν κανόνων, ἀπαραίτητες προϋποθέσεις³⁰ ἐμφανίζονται και σήμερα πολλές και συγκεκριμένες, ὥστε ἀληθινά νά μπορέσουμε νά ἀποδώσουμε τό ἀληθινό περιεχόμενό τους και γιά νά καταστή ἡ σύγχρονη ἐφαρμογή τους ἐπιτυχής, θεωρητικά και πρακτικά ὠφέλιμη, φυσικά μέ χρηστή ἔννοια, σκοπό σωτηριολογικό και στόχο θεανθρώπινης κοινωνίας.

Ἡ ἐρμηνευτική διαδικασία εἶναι ἀρχαία και συναντᾶται σέ πολλές ἄλλες ἐπιστήμες, στή θεολογική μάλιστα ἐκτός ἀπό τήν ἀνάγκη αὐτῆς γιά τό Κανονικό Δίκαιο. Ἰδιαίτερα ὁμως στό χώρο τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας ἡ σημασία τῆς ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης τῶν θείων και ἱερῶν κανόνων κρίνεται τεράστια, ἀφοῦ μπορεῖ νά ὀδηγήσει στήν ὀρθή κατανόηση και χρη- στή ἐφαρμογή τῶν ἱερῶν κανόνων στή προσωπική και κοινωνική ζωή τῶν πιστῶν χριστιανῶν.

Ἀντίθετα ἡ παρερμηνεία ἢ ἡ κατά γράμμα ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀλλά ἀκόμη και ἡ νομική και δικανική τους θεώρηση ἀποτελοῦν παράγον- τες ἱκανούς νά ἐπιφέρουν ἀντί ἀγαθῶν ζημιά και μάλιστα δυσεπανόρθωτη στήν ἐκκλησιαστική ὀργάνωση, μά κυρίως στήν ἐκκλησιαστική μας ζωή. Ἡ σπουδαιότητα ἐρμηνείας τῶν πηγῶν τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἀκόμη μεγα- λύτερη ἐφόσον τήν ἐξετάσουμε παράλληλα πρὸς τήν πραγματικότητα ἀνα- νέωσης³¹ τῶν ἱερῶν κανόνων.

5. Κλασικοί ἐρμηνευτές τῶν ἱερῶν κανόνων

Κλασικοί ἐρμηνευτές τῶν ἱερῶν κανόνων λαμβάνονται ὅσοι κατέβαλαν ἐπιτυχῶς προσπάθεια ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης τοῦ ἀληθινοῦ περιεχομένου τους, δηλαδή τοῦ κανονικοῦ τους μηνύματος, σκοποῦ και στόχου. Εὐθύς νά σημειώσουμε ὅτι ἡ ἐρμηνευτική τους προσπάθεια δέν εἶναι συστηματική γιά τά ἐπιστημονικά δεδομένα τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλά ἐκείνη τήν περίοδο ἀπετέ- λεσαν σαφῆ ὀδηγό, σίγουρο κι ἀσφαλῆ στήν ἀκριβῆ κατανόηση τῶν ἱερῶν κανόνων, καθῶς στά ἀχανῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐδάφη και μέ τά μορφωτικά κι ἐκπαιδευτικά δρώμενα τοῦ καιροῦ τότε, μεγάλες ὁμάδες τοῦ λαοῦ ἀκόμη κι οἱ λεγόμενοι εἰδικοί νομοδιδάσκαλοι ἀντιμετώπιζαν πραγματικές δυσκο- λίες στήν ὀρθή κατανόηση τοῦ γράμματος και πνεύματος τῶν θείων και

³⁰ Βλ. γιά λεπτομερή περιγραφή Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου, 100-102 και Μπούμη Γ., Κανονικόν Δίκαιον, 72 κ.ἔ.

³¹ Πά τήν ἀνανέωση τῶν ἱερῶν κανόνων βλ. Φειδᾶ Β., Ἱστορικοκανονικά και ἐκκλη- σιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 272-281

ιερῶν κανόνων, μά και τῆς ἀπλῆς μετάφρασῆς τους στήν καθομιλουμένη.

Ἄλλο βέβαια ἢ μεταφραστική, ἄν ἐπιτραπεῖ οὕτως ὁ ὄρος κι ἄλλο πράγμα ἢ ἐρμηνεία. Δηλαδή δέν σταματοῦν στήν ἀπλή διασάφιση γλωσσικῶν παρατηρήσεων, ξεδιαλύνοντας τί θέλει νά πεῖ ὁ ἐκκλησιαστικός νομοθέτης, διότι ἐπιπλέον προσφέρουν ἀπαντήσεις διευκρινιστικές κοντολογίς πολύ διευρυμένες. Γιά τό λόγο αὐτό και στίς συλλογές τῶν ιερῶν κανόνων, διασώζονται οἱ ἐρμηνευτικές τους ἐργασίες και παρέχονται μαζί μέ τά αὐτούσια κανονικά κείμενα. Μεταξύ τους ὁμοιάζουν ἱκανά, χωρίς νά προβληματίζουν ὅμως, γιατί τό νόημα εἶναι τό ἴδιο, ὅποτε ἴδιες ἢ παρόμοιες ἐρμηνείες παρέχουν, ἀφοῦ συμφωνοῦν στή κοινή ἀλήθεια, πού εἶναι τό περιεχόμενο, ἢ σημασία και ὁ σκοπός τῶν θείων και ιερῶν κανόνων διά μέσου τῶν αἰώνων.

Στό Πηδάλιο (1841 β'), ἤδη στήν σελίδα τίτλου του γίνεται λόγος γιά ἱερούς και θείου κανόνας οἱ ὁποῖοι και καταγράφονται ἅπαντες «ἐλληνιστί μέν, χάριν ἀξιοπιστίας, ἐκτιθέμενοι, διά δέ τῆς καθ' ἡμᾶς κοινοτέρας διαλέκτου, πρός κατάληψιν τῶν ἀπλουστέρων ἐρμηνευόμενοι» ἀπό τόν ἱερομόναχο Ἀγάπιο και τόν μοναχό Νικόδημο. Ἐξετάστηκαν και διορθώθηκεν μέ ἐπιμέλεια, ἐξ Ἀποφάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου και τῆς ἱεράς και ἁγίας Συνόδου. Ἐρμηνευτές ἐπομένως και ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης και ὁ Ἀγάπιος.

Μάλιστα καθώς ἀναφέρει ὁ ἐκδότης τοῦ Πηδαλίου (ἐν Ἀθήναις β' ἔκδοσις 1841) Κ. Γκαρπόλας, προκειμένου νά διαβάζονται «**ἐλευθέρως και ἀνυπόπτως** τά τῶν ιερῶν Κανόνων εὐσεβῆ και σοφά σχόλια ἐκείνων τῶν ἀοιδίμων διερμηνευτῶν» Ἀγαπίου ἱερομονάχου και Νικοδήμου μοναχοῦ, ἀφαίρεσε ὅλες τίς αὐθαίρετες και ἄτοπες προσθήκες (τοῦ Θεοδωρήτου, πού ἐπέβλεπε τήν α' ἔκδοσιν).

Ρητῶς ἀναφέρεται στίς πρώτες σελίδες τοῦ Πηδαλίου ὅτι ἡ ἐρμηνεία ὠφελεῖ τοὺς σοφοὺς και τοὺς ἐλλογίμους, διότι παρέχει λελυμένα ἀπό τοὺς παλαιούς σοφοὺς ὅσα «ἐν τοῖς κανόσιν εὐρισκόμενα ἄπορα, και μὴ παρά πάντων ἐκ τοῦ προχείρου νοούμενα». Ἐπίσης ἡ ἐλληνική γλῶσσα προσδίδει τήν «προσήκουσαν ὑπόληψιν, και νά μὴν τοὺς νομίζουν τῆς ἐδικῆς μας κοιλίας γεννήματα».

Ἦπῃρχαν «χυδαιονομοκάνονα» χειρόγραφα, μέ κατακερματισμένους ἱερούς κανόνες, ψευδεπίγραφους, «ἄλλους ἀντί ἄλλων», «τάς ἐρμηνείας τῶν ἐξηγητῶν ἀντί τῶν κυρίως κανόνων ἐκλαμβανομένας», «και τό χειρότερον, ὅτι τάς ἐρμηνείας ταύτας περιέχοντα, διεφθερμένας, παρεξηγημένας, και ἀλλόκοτα τινά και ἐσφαλμένα διδασκούσας». Ἀποτέλεσμα ψυχική ἀπώλεια, κακή διόρθωση τῶν πνευματικῶν, «σκαμβός κανῶν σκαμβά ποιεῖ και τά κανονιζόμενα».

Πρός θεραπεία τῶν θανατηφόρων ἐκείνων ρευμάτων καί πρὸς ἐξασφάλιση γλυκύτατων, καθαρῶν καί ζωηφόρων ὑδάτων ἐκ τῶν πρώτων πηγῶν, μετεγράφη ἀκέραιο τό κείμενο τῶν ἱερῶν κανόνων καί μεθερμηνεύθη εἰς τὴν ἀπλουστέραν διάλεκτον μαζί μέ τίς ἀληθινές ἑλληνικές ἐρμηνεῖες τῶν γνησίων ἐρμηνευτῶν, τῶν ἐγκρινομένων δηλαδή ἐξηγητῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἐν λόγῳ κλασικοὶ ἐρμηνευτές τῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι:

- α) Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς
- β) Θεόδωρος ὁ Βαλσαμῶν
- γ) Ἀλέξιος Ἀριστηνός
- δ) ἀνώνυμος
- ε) ἄλλοι.

Κατὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων στό Πηδάλιον, παρασημειώνονται κι ὅλοι οἱ κανόνες ποῦ συμφωνοῦν μέ τόν ἐξηγούμενον κανόνα. Ἐπιπλέον οἱ παράλληλοι καί σύμφωνοι κανόνες ὑποστρώνονται μέ βραχυλογία ὑποκάτω τῆς ἐρμηνείας κάθε κανόνα καί παρατίθεται εὐσύνοπτα τό νόημά τους.

α) Ὁ **Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς**, καταγόμενος ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦνθησε ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τό ἔτος 1118. «Ὡς λόγιος ἀνὴρ ἀνῆλθε πάντα τά ἀξιώματα τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἀηδιάσας τὴν βυζαντινὴν αὐλὴν παρητήθη ταῦτα καί ἀπεχώρησεν εἰς τ' ὄρος Ἄθω, ἔνθα ἐγένετο μοναχός ἐνασχοληθεὶς εἰς συγγραφεῖς»³². Μέγας Δρουγγάριος, πρωτοασικρῆτης, μοναχός τῆς Ἁγίας Γλυκερίας.

Σοφώτατα καί ἄριστα ἐξήγησε τοὺς θεῖους καὶ ἱερούς κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί ὄλων τῶν Ἁγίων Πατέρων μέ σαφήνεια καί κομψότητα. Ἡ Ἐρμηνεία του στοὺς ἱερούς κανόνες θεωρεῖται περισσότερο ὡς γραμματικὴ, «διότι ἀπλῶς ἐξετάζει καί παραφράζει τό κείμενον τῶν κανόνων»³³, γιὰ νά καταστήσει δυνατὴ τὴν κατανόησή τους καί προκειμένου νά συμβιβάσει φαινομενικές ἀντιφάσεις.

Σπανιότατα θίγει πολιτικούς νόμους. Τίς ἐρμηνεῖες του ἀκολούθησε ὁ Βαλσαμῶν³⁴, ἀναφέροντάς τις στίς δικές του ἐρμηνεῖες καί χρησιμοποιώντας ἀκόμη καί τίς ἴδιες λέξεις πρὸς σχετικὴν ἐπεξήγηση. Τὸν χαρακτήρισαν σάν ἐρμηνευτὴ «ὑπερφύστατον» (Βαλσαμῶν), «ὑπερφυή» (Βλάσταρης) καί «θαυμαστόν» (Ἀνώνυμος).

³² Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1898, 46

³³ Ὁ.π.

³⁴ Πάγκου Θ., Κανόνες καὶ λατρεία, 175 «τά ἐρμηνευτικά ὑπομνήματα τοῦ Ζωναρᾶ καὶ τοῦ Βαλσαμῶνα».

Μολονότι ἐρμήνευσε τόσους κανόνες, δέν διασώζονται ὄλες οἱ ἐρμηνεῖς του, π.χ. στούς κανόνες τοῦ Νύσσης, Τιμοθέου, Θεοφίλου, Κυρίλλου κ.λπ. Συνέγραψε γενική ἱστορία ἀπό κτίσεως κόσμου καί μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐρμήνευσε τούς ἀναστάσιμους κανόνες τῆς ὀκτωήχου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

β) Ὁ **Θεόδωρος ὁ Βαλσαμῶν**, καταγόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔζησε ἐπί βασιλείας Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ καί Πατριάρχου Μιχαήλ τοῦ Ἀγχιάλου, ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, περί τό τέλος τοῦ ἰβ' αἰώνα. Μεταγενέστερός του Ζωναρᾶ καί τοῦ Ἀριστηνοῦ.

Ὁ Θεόδωρος ὁ Βαλσαμῶν³⁵ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ἱεροί κανόνες κατέχουν μεγαλύτερη τυπική ἰσχὺ σέ σύγκρισή τους μέ τούς νόμους. Ἐπιπλέον δέν δέχεται καμία δυνατότητα τροποποίησής τους ἢ κατάργησής τους μέ αὐτοκρατορικούς νόμους. Ἔτσι κρίνει ὅτι ἐπικρατεῖ «**τούς κανόνες ἰσχύειν πλέον τῶν νόμων**»³⁶, διότι καθιερώθηκαν ἀπό ἁγίους Πατέρες καί στηρίχθηκαν στίς θεῖες γραφές, ἐνώ οἱ νόμοι συνετέθησαν παρά τοῦ βασιλέως μόνο.

Ὁ Βαλσαμῶν μέ καθόλου ἀμοίρους κρυσταλλίνης διαυγείας φράσεις «θεωρεῖ τούς ἱερούς κανόνες ὑπερτέρους τῶν νόμων»³⁷.

Διετέλεσε Διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καί νομοφύλαξ καί χαρτοφύλαξ καί πρῶτος τῶν Βλαχερνῶν. Τό 1203 ἐπί βασιλείας Γεωργίου τοῦ Ξιφιλινοῦ ἔγραψε κανονικές ἐρωταποκρίσεις. Ὅταν κυριεύθηκε ἡ Κωνσταντινούπολη ἀπό τούς Ἐνετούς τό 1204 χειροτονήθηκε Πατριάρχης Ἀντιοχείας. Ἀλλά ἔμενε πάντοτε στήν Κωνσταντινούπολη διότι ἡ Ἀντιόχεια εἶχε καταληφθεῖ ἀπό τούς λατίνους³⁸.

Μέ ἐντολή τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ καί τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ τοῦ Ἀγχιάλου, ἐνώ ἦταν ἀκόμη διάκονος ἐσχολίασε τό Νομοκάνονα (1177-1193) τοῦ ἁγιωτάτου Φωτίου (14 τίτλους τῶν βασιλικῶν νόμων) καί ὄλους τούς θεῖους κανόνες, ἀποστολικούς, συνοδικούς καί πατρικούς, μέ ἐρμηνεῖς πλατυτάτας καί πολυστίχους.

Ἀκολούθησε τίς ἐρμηνεῖς κατά γράμμα τοῦ Ζωναρᾶ στό νόημα καί στίς λέξεις, ἐνιαχού τόν ἀντιγράφει, ἀλλά ἐξήγησε ἐπιπλέον πολιτικούς νόμους³⁹, πατριαρχικά σημειώματα, νεαρές βασιλέων.

Ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ὑποσημειώνει ὅτι δέν κρίνει ἐάν πετυχαίνει

³⁵ Περίφημος ἐρμηνευτής τῶν ἱερῶν κανόνων, ΙΒ' αἰ.

³⁶ Ράλλη Γ., -Ποτλή Μ., Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων, τ. Α', Ἀθήνησιν 1852, 38

³⁷ Βλ. Χριστοφιλοπούλου Α., Ἡ σχέσις τῶν κανόνων πρός τούς νόμους καί ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν, ΕΕΒΣ Ἀθήναι 1951, 73

³⁸ Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1898, 47

³⁹ Ὁ.π.

ἢ ὄχι τίς ἐξηγήσεις του, ἂν καί σέ πολλά σημεῖα τόν διορθώνει καθώς ξεφεύγει ἐνίοτε τῆς ἀληθείας, «ἔξω τῆς ἀληθείας ἐκπίπτοντα», ἐναντιούμενος τῆς σωστῆς ἐπεξηγήσεως. «Τό ἔργον τοῦ Βαλσαμῶνος εἶνε τό μόνον, ὅπερ ἐκπληροί ὀπωσδήποτε τόν σκοπόν τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διακαίου»⁴⁰.

Οἱ ἐρμηνεῖες του καί τά γνωμοδοτήματά του περίφημα στήν Κωνσταντινούπολη, μά σέ σύγκριση μέ τόν Ζωναρά «ἀτελής παῖς πρὸς τέλειον ἄνδρα εὐρίσκεται» κατά τήν σχετική ὑποσημείωση τοῦ Πηδαλίου. Ἀλλά ὀνομάζεται «σοφώτατος ἐν τοῖς νόμοις», ἀπό τόν Πατριάρχη Φιλόθεο (βλ. Ἀρμενόπουλου, Γιουρ. Γραικορ. σ. 288), ἀπό τόν Μάρκο τόν Ἐφέσου (Τόμος Ἀγάπης σ. 583) καί ἀπό τόν Γεννάδιο τόν Σχολάριο (Τόμος Ἀγάπης σ. 264).

γ) Ὁ **Ἀλέξιος Ἀριστηνός** ἔζησε τά χρόνια του βασιλεῖα Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, μεταγενέστερος τοῦ Ζωναρά καί προγενέστερος τοῦ Βαλσαμῶνος. Ἐγίνε τό 1166 διάκονος, οἰκονόμος καί νομοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καί ἐποίησε ἐπιτομήν σέ ὄλους τούς ἱερούς κανόνες, πού ὀνομάζεται Νομοκάνονον. Εἶχε φήμη νομομαθοῦς «ἐπί αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ»⁴¹. Ἡ ἐρμηνεία του εἶναι ἀπλή, παράφραση τῆς σύνοψης καί μόνο τό νόημα τοῦ κανόνα ἐπιχειρεῖ νά διασαφηνίσει, μάλιστα πολύ σύντομα.

δ) Ὁ **Ἀνώνυμος** ἐρμηνευτής ἦταν μεταγενέστερος τοῦ Ἀριστηνοῦ, ἐνδεχομένως εἶναι ὁ Συμεών ὁ Μάγιστρος καί Λογοθέτης. Ἐρμηνεύει τούς ἱερούς κανόνες μέχρι ἐκείνους τοῦ Μ. Βασιλείου, μέ τρόπο συντομότερο συνήθως τοῦ Ζωναρά καί τοῦ Βαλσαμῶνα, ἀλλά πλατύτερον τοῦ Ἀριστηνοῦ.

ε) Ὡς **Ἄλλοι** ἐρμηνευτές ἀναφέρονται πρόσωπα, πού ἀκολούθησαν τό ἐρμηνευτικό ἔργο τοῦ Ζωναρά καί τοῦ Βαλσαμῶνα, ὑποσημειούμενα στό Πηδάλιον καί περιλαμβάνονται στό νομοκάνονα τοῦ Ματθαίου Βλάσταρη (1335), ἐρανίσθησαν ἀπό τόν Ἰωάννη τόν Αἰγύπτιον, πού ἐρμήνευσε στά ἀραβικά τούς ἱερούς κανόνες, τό Νομοκάνονα τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχείας ἢ τοῦ ἀπό σχολαστικῶν κλπ.

Φυσικά ὁ ἱερομόναχος Ἀγάπιος κι ὁ Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης συνεισέφεραν στό ἐρμηνευτικό ἔργο τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀφοῦ ὅπως οἱ ἴδιοι ὑποσημειώνουν στό Πηδάλιον:

- i) ἀναπλήρωσαν ὅσα κενά ἀπουσίαζαν ἀπό τούς ἐξηγητᾶς τῶν ἱερῶν κανόνων,
- ii) διασαφίζοντας τά ἀσαφῆ σημεῖα,
- iii) διορθώνοντας τά σφάλματα,
- iv) περικόπτοντας τά περιττά,

⁴⁰ Ὁ.π.

⁴¹ Ὁ.π. 48

- v) διότι παρέθεσαν παράλληλα και τό ελληνικό κείμενο και τήν έρμηνεία του σέ άπλή γλώσσα
vi) δέν παρείχαν ψιλή μετάφραση κατά λέξη τών ιερών κανόνων, όπως θα νόμιζε κάποιος

6. Σύγχρονες μεθοδολογικές προσπάθειες όρθόδοξης έρμηνείας

Γιά τήν έρμηνευτική προσέγγιση τών θείων και ιερών κανόνων, απαραίτητες προϋποθέσεις έμφανίζονται και σήμερα πολλές και συγκεκριμένες, ώστε άληθινά νά μπορέσουμε νά αποδώσουμε τό άληθινό περιεχόμενό τους και για νά καταστή ή σύγχρονη έφαρμογή τους έπιτυχής, θεωρητικά και πρακτικά ώφέλιμη, φυσικά μέ χρηστή έννοια, σκοπό σωτηριολογικό και στόχο θεανθρώπινης κοινωνίας.

Η έρμηνευτική διαδικασία είναι άρχαία και συναντάται σέ πολλές άλλες έπιστήμες, στή θεολογική μάλιστα πολύ συχνά. Τά βιβλία τής Παλαιάς Διαθήκης, τής Καινής Διαθήκης, Λειτουργικά κείμενα και Πατερικά, έρμηνεύονται μέ λιγότερη ή περισσότερη δυσκολία, μέ κλασικές μεθόδους έρμηνευτικής. Γνωστή ή μέθοδος τής άλληγορίας, μέ τόσες έπιφυλάξεις στή χρήση της, ώστε νά άποφεύγεται ή χρήση της, πιό άσφαλής ή ιστορικοσυγκριτική λεγόμενη μέθοδος, άποτελεσματικές οί κλασικές μέθοδοι έρμηνείας, ρεαλιστικά και θεολογικά όρθές.

Νωρίς σχετικά, έπεξηγήσεις και έρμηνεία στους ιερούς κανόνες, για τό Κανονικό Δίκαιο, καταγράφονται στά σχετικά έγχειρίδια. Καθώς τά χρόνια περνούν κι αλλάζουν άμέτρητα δεδομένα στήν ζωή τών ανθρώπων, ξεχνιούνται πολλά κι ή άνάγκη έρμηνείας, προς άποφυγήν παρερμηνείας γιγαντώνεται. Η έπιστήμη μελετά και έλέγχει τίς μεταβολές κι ή Έκκλησία βιωματικά, αλλά και θεωρητικά κι έπίσημα έξ Άποφάσεων τής Έρεās Συνόδου, έγκρίνει ή μή, τίς όσες έρμηνευτικές προσεγγίσεις, σιωπηρά ή πανεπίσημα.

Η όρθή έφαρμογή τών ιερών κανόνων άπαιτεί πίστη και ύπακοή, μά ένίστε χρειάζεται και λογική διεργασία, πού τελικά νά όδηγεί στήν άκριβή κατανόηση του περιεχομένου και κυρίως του πραγματικού σκοπού τους.

Γιά τήν όρθή έρμηνευτική προσέγγιση τών θείων και ιερών κανόνων άπαραίτητα τά σύγχρονα έγχειρίδια Κανονικού Δικαίου κι ιδιαίτερα οί έπιστημονικές μελέτες τών περισπούδαστων κανονολόγων και καθηγητών⁴²,

⁴² Παπαθωμά Γ., Τό Corpus Canonum τής Έκκλησίας (1ος-9ος αιώνας). Τό κείμενο τών Έκκλησιακών Έρεών Κανόνων/Le Corpus Canonum de l'Eglise (1er-9e siecles). Le texte des Saints Canons ecclesiaux, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, NKB 30, 2015. Του ίδιου, Οί Έρεοί Κανόνες τής Έκκλησίας (1ος-9ος αί.). Τό Corpus Canonum τής Έκκλησίας τής Ά' χιλιετίας από τόν Νομοκάνονα του Έρεου Φωτίου (883), Άθήνα, BEN άριθμ. 1, 2019. Του ίδιου, Μαθήματα Κανονικού Δικαίου, τ. Α', Οί Κανονικές Πηγές (Μνημόνιο), Βελλά Ίωαννίνων 1995.

παράδειγμα πολλοί διαπρεπείς και διεθνώς αναγνωρισμένοι Καθηγητές⁴³ Έλληνες και ξένοι.

Ἡ ἀχρησία τῶν ἰ. κανόνων⁴⁴ ἀποτελεῖ παράγοντα γιά τήν ἐπιτυχή ἐρμηνευτική τους προσέγγιση, ὅσοι περιέπεσαν σέ ἀχρησία σαφῶς δέν ἀποτελοῦν πλέον ζωντανό ἀντικειμένο ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης, ἀλλά μόνο ἱστορικῆς πλέον μελέτης καί ἐξάγονται σαφῆ συμπεράσματα γιά τοῦ λόγους ποῦ περιέπεσαν σέ ἀχρησία καί συγκριτική ἀντιπαραβολή καί συσχετισμό μέ ἄλλους ἰ. κανόνας. Ἡ ἔκπτωσις τῶν ἰ. κανόνων δέ ἀφορᾷ στό πνεῦμα τους, ἀλλά στό γράμμα τους καί τό ἱστορικοκανονικό τούς περίβλημα⁴⁵.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος μπορεῖ αὐθεντικά νά ἐρμηνεύσει τούς ἱερούς κανόνες κι ὄχι καθανεῖς ἀτομικά ἢ αὐθαίρετα. Ἡ Τοπική Σύνοδος ὡς ἓνα βαθμό ἱκανό μπορεῖ νά βοηθήσει πρὸς τό σκοπό αὐτό, περισσότερο μάλιστα ἡ Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί σέ Ἀνώτατο βαθμό ἡ διευρυμένη Σύνοδος, μία Πανορθόδοξη ἢ ἡ Οἰκουμενική Σύνοδος.

Ἡ συμβολή ὄσων Ἐκκλησιῶν μετέχουν στόν διάλογο μπορεῖ νά εἶναι μεγάλη καθὼς ἐκεῖ ἐξετάζονται ἐνδελεχῶς πολά ζητήματα ποῦ ἀφοροῦν στήν ἀκρίβεια καί τήν οἰκονομία τῶν ἱερῶν κανόνων, μά καί στήν ὀρθή ἐρμηνεία τους, μακριά ἀπό ἐμπαθεῖς παρερμηνευτικές δικαιολογίες, παρεμβάσεις ἐκ τῶν ὑστέρων, ἄδικες κι ἄκαιρες παρεξηγήσεις σχετικῶς.

Μολονότι οἱ ἱεροί κανόνες δέν εἶναι νομικά κείμενα ἐπακριβῶς, στήν ἐρμηνευτική τους προσέγγιση σήμερα, πολλά μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ ἡ ἐρμηνεία καί ἡ ἐφαρμογή τοῦ Δικαίου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσης, τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, ἡ Εὐρωπαϊκή Σύμβαση τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, ἀλλά καί σχετικά κείμενα κι ἄλλων Διεθνῶν Ὄργανισμῶν.

Ὅρισμένες κλασικές μέθοδοι ἐρμηνείας τοῦ δικαίου, ποῦ μπορεῖ νά βοηθήσουν καί τό ἐρμηνευτικό ἐγχείρημα στό Κανονικό Δίκαιο ἀμέσως ἀκολουθοῦν.

Ἡ γραμματική ἐρμηνεία, ἀναζητᾷ τό πραγματικό νόημα ἑνός κανόνα, ἐξετάζοντας ἀκριβῶς τήν γραμματική του ἔκφραση. Πρόκειται γιά λογική διεργασία ἔρευνας, κατανόησης τῆς διατύπωσης κάθε κανόνα. Ἐφόσον εἶναι ἀκριβῆς, σαφῆς, ξεκάθαρη γίνεται εὐκολότερη, ἀλλά ὅταν κριθεῖ ἔλλι-

⁴³ Λ.χ. Salachas D., *Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millenio*, Roma 1997. Τοῦ ἰδίου, *Teologia e disciplina dei sacramenti nei codici latino e orientale*, Roma 1999.

⁴⁴ Πολλά περισσότερα παραδείγματα βλ. Φειδᾶ Β., *Ἱστορικοκανονικά καί ἐκκλησιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων*, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 264-266

⁴⁵ Παράδειγμα οἱ κανόνες, οἱ ὅποιοι ἀφοροῦν τά λεγόμενα θεάματα βλ. νᾶ τῆς Πενθέκτης, ὁ ὁποῖος ἀπαγορεύει τήν τότε συμμετοχή στά θεάτρα.

πής, άσαφής, δυσνόητη, τότε απαιτείται τά κενά νά συμπληρωθοϋν έρμηνευτικά. Έρμηνεύεται ότι γράφεται συνήθως κι όχι ότι δέν γράφεται ή όσα ύποψιαζόμαστε ή φανταζόμαστε ένδεχομένως. Τό γράμμα έξετάζεται κι έρμηνεύεται όρθώς.

Σφάλμα βέβαια μπορεί νά δημιουργηθεΐ έφόσον κωλύσει κάποιος έρμηνευτικά σέ κάθε γράμμα και πίσω από κάθε λέξη ψάχνει νά βρει σκοπιμότητες πού ένδεχομένως αντίθετες νά είναι μέ τό σύνολο τών ιερών κανόνων και μάλιστα μέ τό πνεϋμα τους. Παράδειγμα θά άναφέρω όσα έγραψε θεολογικά βέβαια, ό Άγιος Κύριλλος Λούκαρις, ώστε νά παρερμηνευτοϋν σάν διήθεν προτεσταντική θεολογία και για 4 περίπου αιώνες νά κατηγορεί σάν προτεσταντίζων, μέχρι πού τελικά δικαιώθηκε από τήν Όρθόδοξη Έκκλησία και Άγιος άνεγνωρίστη.

Η άνακάλυψη τοϋ άληθινοϋ νοήματος είναι ή κύρια έργασία κάθε έρμηνείας άρχικής, μέχρι και τής τελικής.

Η λεγομένη ιστορική έρμηνεία, όφείλει νά άνατρέχει στην χρονική περίοδο καθιέρωσης τοϋ κανόνα και μάλιστα νά λαμβάνει ύπόψιν της τίς προπαρασκευαστικές έργασίες τών κανόνων, τά συγκεκριμένα και τά γενικά προβλήματα, ζητήματα, θέματα τής έποχής, ποιός και γιατί πρότεινε τόν συγκεκριμένο κανόνα, πώς τελικά ψηφίσθηκε, τί σκοπό είχε ή νομοθετοϋσα τότε Σύνοδος.

Η συστηματική έρμηνεία, έπιχειρεί συνολικά, έντάσσοντας τόν συγκεκριμένο κανόνα στό ευρύτερο κανονικό σύνολο, δηλαδή βλέποντας τόν σάν μέλος ένός σώματος, μέ τίς όποιες διασυνδέσεις και τίς ύπολειπουργίες ή συλειτουργίες μέ τούς άλλους κανόνες.

Η τελολογική έρμηνεία για νά βρει τό όρθό νόημα κάθε κανόνα, μελετά τό τέλος του, τό σκοπό του. Δηλαδή σκοπός κάθε κανόνα είναι νά βοηθήσει, νά σώσει κι όχι άπλά νά διορθώσει, μηδέ νά τιμωρήσει ή νά εκδικηθεΐ.

Η συγκριτική έρμηνεία χρησιμοποιεί παραδείγματα και πρακτικές από άλλες περιπτώσεις, από νομοθεσίας κοσμική ή έστω έρμηνείες από συγγενείς έπιστήμες.

Οί έρμηνευτικές διεργασίες χρήσιμες πολύ, μά δέν άπολυτοποιοϋν τήν όρθή έκφρασή τους, άφοϋ καταλληλότερος διορθωτής είναι ή Ίερά Σύνοδος⁴⁶, Τοπική, Πατριαρχική, τό Οικουμενικό Πατριαρχείο έν Συνόδω και μάλιστα σέ ύψιστο βαθμό ή Οικουμενική Σύνοδος.

Οί ιεροί κανόνες παρουσιάζουν έρμηνευτικές ιδιαιτερότητες και μάλιστα πολλές, αλλά ευτυχώς ευδιάκριτες και καθόλου δυσνόητες.

⁴⁶ Τά σχετικά περί Συνόδων λεπτομερώς βλ. Τζωρτζάτου Β., Οί βασικοί θεσμοί διοίκησης τής Όρθοδόξου Έκκλησίας τής Ελλάδος, Άθήνα 1977. Τοϋ ίδιου, Οί βασικοί θεσμοί διοίκησης τών Όρθοδόξων Πατριαρχείων μετά ιστορικών άνασκοπήσεων, Θεσσαλονίκη 1972.

Τό Σύνταγμα⁴⁷ τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων ἔχει ἐρμηνευτικές ἰδιαιτερότητες, πού ἐξυπηρετοῦνται μερικῶς ἀπό τις παραδοσιακές ἐρμηνευτικές μεθόδους, ἀλλά γιά τήν ὀρθή ἐρμηνεία τους ἀνάγκη ἔχουν ἐπιπλέον ἐρμηνευτικά κριτήρια. Δηλαδή χρίζουν κάποιες ἀρχές, πού νά διέπουν τήν ἐρμηνευτική τους διεργασία, ὥστε νά διευκολύνουν τήν ἐρμηνεία τους καί νά ἐξασφαλίζουν τήν ὀρθότητά της. Πρόκειται σαφῶς γιά δεδοκιμασμένες στό χρόνο ἀρχές, καθόλου καινοφανεῖς, γνωστές παλαιόθεν στήν θεολογία καί τίς ἐπιστῆμες. Ἀρχές κανονικοῦ δικαίου, μά κι ὀρθόδοξης ἐκκλησιολογίας, ἀνθρωπολογίας καί τελικά σωτηριολογίας.

Ἡ ἀρχή τῆς ἐνότητας, ἀντιλαμβάνεται τήν μεταξύ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐνότητα, σέ κύρος, σκοπό, σύνδεση, κάθε κανόνα προσλαμβάνει ἰσότημο μέ τούς ἄλλους, σέ συμφωνία καί ἀρμονική ἐρμηνεία μεταξύ τους, ἄνευ ἀντιθέσεων, χωρίς συγκρούσεις. Δηλαδή ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη ἤδη ὁ Θεός θέλει νά σώσει τόν κόσμο, παγγενή τόν Ἀδάμ, στό Εὐαγγέλιο ὁ τρόπος πλέον ἀλλάζει, ἀλλάζουν κι οἱ κανόνες, σκοπός παραμένει ὁ ἴδιος, ἀφοῦ δέν ἦλθε νά καταλύσει, ἀλλά νά συμπληρώσει τόν νόμο ὁ Χριστός.

Ἡ ἐρμηνευτική ἐπίλυση κάθε ζητήματος γίνεται ἐπειδή ὁ κύριος σκοπός τῶν κανόνων εἶναι ἕνας νά σώσουν ψυχᾶς, νά εἰσάγουν στόν παράδεισο, νά ζήσει ὁ ἄνθρωπος, κι ὄχι νά σταλεῖ στήν κόλαση, νά τιμωρηθεῖ, νά ὑποφέρει. Τό Εὐαγγέλιο ἐξεγγυᾶται τήν ὀρθή ἐρμηνεία κάθε ἱεροῦ κανόνα, ἀφοῦ ἕαν ἐπέλθει σέ ἀντίθεση μέ τό θέλημα⁴⁸ τοῦ Χριστοῦ νά δεχτεῖ τήν μετάνοια κάθε ἀνθρώπου, τότε ἀποφαίνεται κανονικῶς ὅτι εἶναι «ἀντισυνταγματικός», «ἀντίχριστος», «ἀπαράδεκτος», «ἀκατάλληλος» κλπ.. Νά ὑποσημειώσω καί νά ὑπογραμμίσω σχετικῶς ὅτι μολονότι ἐπικράτησε δικανικό πνεῦμα καί πράξη γιά χρόνια σέ Ἐκκλησίες, στό ποινικό μέρος ἐπιβίωσαν πολλά στοιχεῖα, πού καταμαρτυροῦν ἀψευδῶς τήν κανονική ὀρθότητα στήν ἐρμηνεία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ὅπως π.χ. σέ περίπτωση ἰσοψηφίας ἐπί δικαστικῶν ὑποθέσεων, ἐπικρατεῖ ἡ πιό ἐπιεικῆς ψῆφος.

⁴⁷ Ράλλη Γ.-Ποτλή Μ., Σύνταγμα τῶν Θείων καί Ἱερῶν Κανόνων, τῶν τέ ἀγίων καί πανευφήμων Ἀποστόλων καί τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί Τοπικῶν Συνόδων καί τῶν κατά μέρος ἀγίων Πατέρων, τόμοι ΣΤ', Ἀθήναι 1852-1859.

⁴⁸ Ὁ κανὼν 52 Ἀποστολικός ὀρίζει " Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλ' ἀποβάλλεται, καθαιρεῖσθω· ὅτι λυπεῖ Χριστόν, τὸν εἰπόντα· Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι" (Νικοδήμου Ἀ., Πηδάλιον, Ἀθήνα 1908, 39), ὅποτε ὅποιος δέν δέχεται τὸν ἐπιστρέφοντα ἁμαρτωλό ἐναντιώνεται στό θέλημα τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε γίνεται Ἀντίχριστος! Ἐκεῖθαρο ἐπομένως ὅτι τό χάρισμα τῆς μετάνοιας, τῆς ταπεινώσεως, τῆς καλῆς καρδιᾶς, μεγαλύτερο κι ἰσχυρότερο τῆς ὅποιας σκληρῆς φαρισαϊκῆς νομικῆς, ἐξωτερικῆς καθαρότητος! Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περί τῶν ταλάντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 203-212.

7. Άκαδημαϊκή, ἐκκλησιαστική καί πρακτική ἐρμηνευτική προσπάθεια

Ἡ ἐρμηνευτική προσπάθεια προσέγγισης τῶν ἱερῶν κανόνων, προκειμένου ὀρθή νά εἶναι, συνήθως περιλαμβάνει ἀκαδημαϊκή, ἐκκλησιαστική καί πρακτική πλευρά. Ἀρμοδίως γίνεται, σέ κάθε περίπτωση καί οὐδέποτε γίνεται ὑπόθεση τοῦ καθενός νά ἐρμηνεύει. Διότι ὑπάρχουν «κανόνες» ἐπιστημονικοί, συγκεκριμένη ἢ καί ἰδιαίτερη ἢ μεθοδολογία, ἀπαιτοῦνται γνώσεις, προϋποθέτει ἐπομένως προετοιμασία καί σχετική διεργασία, λογική, συστηματική, μά καί πίστη καί φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γιατί τελικά εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ καί ἀρμοδιότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς, τῆς ἱερᾶς Συνόδου, μάλιστα γιά πρακτικούς κι ὄχι μόνο θεωρητικούς λόγους.

Ἡ ἐκκλησιαστική οἰκονομία ἀφορᾷ τήν ἐφαρμογή τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀλλά πολλάκις σχετίζεται καί μέ ἐρμηνευτικές μεθόδους στό Κανονικό Δίκαιο⁴⁹. Ἀκαδημαϊκά παραδείγματα ἐξαιρετικά δίδουν τά κείμενα τῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν⁵⁰ θεολογικῶν σχολῶν καί τῆς νομικῆς, μέ ἐρμηνευτική προσέγγιση τῶν ἱερῶν κανόνων, σχόλια κι ἐπεξηγήσεις μεθοδολογικά βασισμένες σέ γνώσεις ἔγκυρες καί ἐμπειρία.

Ἀνθρωπίνως ἀπαιτοῦνται γνώσεις, δεξιότητες, προϋποθέσεις, θεολογικές, νομοκανονικές, ἱστορικές, φιλοσοφικές, φιλολογικές, κοινωνικοπολιτικές, ψυχολογικές κτλ. καί σέ κάθε ἐγχείρημα ἐρμηνείας αὐτοδικαίως δέν λησμονεῖται ὁ σκοπός τῆς θεσμοθετήσεως καί τῆς πιστοποιημένης ἐφαρμογῆς τους. Ἡ «ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι» καθιέρωση τῶν ἱερῶν κανόνων δεσμεύει καί τήν ἐρμηνευτική προσπάθεια, διότι ὀφείλει νά σέβεται τήν θεοπνευστία ἀπό τή μία καί νά θυμᾶται τόν ἀνθρώπινο παράγοντα ἀπό τήν ἄλλη κι ὅσα λάθη καί πάθη συνεπάγεται.

Ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιοεῖ, χωρίς νά χειραγωγεῖ ἢ νά περιορίζει στήν ἐλευθερία της, τήν ἀκαδημαϊκή, δηλαδή ξεκάθαρα ἐπιστημονική, ἀντικειμενική, ἀληθινή, ἐρμηνεία, ἀλλά πάντοτε σέ σχέση μέ τήν ἐν Χριστῷ ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια, τήν ἱερά Παράδοση καί συμφώνως πρός τήν ἀποστολή της, νά σώσει τόν κόσμο. Τώρα ὁ τρόπος ἐπειδή μπορεῖ νά ποικίλει ἐπικίνδυνα κάποιες φορές, χρειάζεται ἄμεσα νά μελετήσουμε καί νά κατανοήσουμε καί νά ἐφαρμόσουμε σχετικά τήν ὀρθόδοξη σωτηριολογία.

⁴⁹ Ἡ κατ' οἰκονομία ἐφαρμογή τῶν ἱερῶν κανόνων πρακτικά διευρύνει ἢ μπορεῖ νά κατευθύνει ἢ νά σηματοδοτήσει ὡς ἓνα βαθμό τήν ἐρμηνευτική τους προσέγγιση. Περισσότερα βλ. Ἀλιβιζάτου Α., Ἡ οἰκονομία κατὰ τό κανονικόν δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήνα 1949, Κοτσώνη Γ., Προβλήματα τῆς «ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας», ἐν Ἀθήναις 1957 καί Τρωϊανοῦ Σ., Παραδόσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθήνα 1984, 38

⁵⁰ Ἀπό τίς πολλές πραγματικά περιπτώσεις, ἐνδεικτικά βλ. Ἀκανθόπουλος Π., Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων (Κείμενο-Ἐρμηνεία-Σχόλια) καί Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Θεσσαλονίκη 2009.

Σωτηριολογική κι έσχατολογική προοπτική φωτίζουν κάθε έρμηνευτικό έγχειρήμα και αποβλέπουν στην όρθότητα των συμπερασμάτων, αφού σέ κάθε έποχή ό σκοπός παραμένει μέν ίδιος, άλλά ό τρόπος εκτέλεσής του αλλάζει. Συγκεκριμένα ό σκοπός πάντοτε νά σώσει τόν κόσμο, όχι γενικά και άοριστα (μά προσωπικά και κοινωνικά, δηλαδή εκκλησιαστικά), αλλά στην Παλαιά Διαθήκη όργιζόμενος και τιμωρώντας ό Θεός, ένω στην Καινή Διαθήκη, ύπομένοντας έκουσίως άχρι θανάτου, τόν Σταυρό, χαρίζοντας, συγχωρώντας, αφήνοντας, έλεων.

Πρωτεύουσα ή θεολογική αλήθεια, τής όποιας άλλης έπιστημονικής λογικής, όσο όρθή κι άν είναι, διότι ένίστε στά ιερά θεολογικά γράμματα, ύπερβάλει ό Θεός κάθε λογική έννοια και χαρίζει «άδικα», γιά νά οδηγήσει δίκαια στόν παράδεισο. Τό παράδοξο δίκαιο τής σταυρουμένης Έκκλησίας, αλλά και τής Άναστάσεως.

Γιά τήν όρθή έρμηνεία στό Κανονικό Δίκαιο άνάγκη αναπόδραστη ένωρίς νά κατανοηθεΐ από κάθε έρμηνευτή ότι «οί ί. κανόνες δέον νά εύρίσκωνται έν άπολύτῳ και αυθεντική συμφωνία πρός τό πνεύμα τής έν Χριστῷ αποκαλύψεως, ήτοι τής Άγίας Γραφής και τής ιερᾶς Παραδόσεως»⁵¹. Σέ κάθε περίπτωση πού άντίθεση παρατηρηθεΐ μεταξύ ιερῶν κανόνων και Άγίας Γραφής και κανονικής εκκλησιαστικής Παραδόσεως, ύπάρχει πρόβλημα κι αυτό δέν είναι άπλά έρμηνευτικό, μηδέ έπιφανειακό ή θεωρητικό, ένίστε καθόλου άφέσιμο, αλλά θεραπεύσιμο έπαναγκες, ένωρίς και δραστικά, συμφώνως πρός τούς θείους και ιερούς κανόνες, «ίνα σώσει τόν κόσμο».

Η Έκκλησία, όποτε κι ή έπιστήμη, δέν προτάσει τήν δικανική έφαρμογή ή τήν κατά γράμμα έρμηνεία, μολονότι σέβεται τό γράμμα, ένίστε δέ τό ξεπερνᾶ, χάριν τής χαριστικής ευεργεσίας⁵². Τό πνεύμα προηγείται, πάντοτε όρθοδόξως κι ακολουθεΐ ή όποια νομική αναγκαιότητα στην συνέχεια, πράγμα δυσκολονόητο στην κοινή λογική, δυσπαράδεκτο στην συμβατική ήθική. Όχι γενικά κι άπρόσωπα ή κάθε έρμηνεία, μολονότι άφορᾶ όλους, έξειδικεύονται τά έρμηνευόμενα κείμενα, αναλόγως τήν περίπτωση, τά συγκεκριμένα πρόσωπα, τό ειδικό ζήτημα, δέν γενικεύεται άπρόσωπα, άν και δέν συμβαίνει μηδεμία προσωποληψία.

Η «σαββατοποίηση» τής έρμηνευτικής διεργασίας πολλά σφάλματα μπορεΐ νά έπιφέρει, τόσο ουσιαστικά, ώστε νά παραμερίσει άφελῶς όσα συμπεράσματα. Μία από τίς δύσκολα θεραπεύσιμες, σχεδόν άνίατη παθολογία

⁵¹ Βλ. έρμηνεία τῶν ί. κανόνων, Φειδᾶ Β., Ιστορικοκανονικά και εκκλησιολογικά προϋποθέσεις έρμηνείας τῶν ιερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 281 κ. έ.

⁵² Η όποία έξωτερικά κάποτε φαίνεται «άδικη», περιττή, παράλογη, «παράνομη», άπαράδεκτη κλπ., αλλά ουσιαστικά πρόκειται γιά τό μυστήριο τής θείας οικονομίας, ό Ποιμήν ό καλός «ήλθε γάρ ό υιός τοῦ ανθρώπου ζητῆσαι και σώσαι τό άπολωλός», Λουκ. ιθ' 10.

του δικαίου μπορεί να θεωρηθεί ή σαββατοποίησή του, διότι σπάνια γίνεται από τον ίδιο αντιληπτή και δύσκολα δέχεται διόρθωση. Πρόκειται για την κατάρα του νόμου από την οποία μās εξηγόρασε ο Χριστός, θεολογική αλήθεια, μέ πολύ πρακτικές συνέπειες, λίαν έπωφελής για όλους μας.

Κατά τό «έξηγόρασας ήμάς εκ τής κατάρας του Νόμου», ό οποίος έτσι θεωρείται, έφόσον δέν αποτελεί εύλογία, όπως θά έπρεπε. Από τον δεκάλογο, αλλά και σε κάθε άλλο νόμο λαμβάνεται ή θεία εύλογία και μέριμνα μαζί μέ την προσπάθεια των ανθρώπων να επιτύχουν βελτίωση τής κοινωνικοπολιτικής διοργανώσεώς τους, διασκέδαση των έπιπλοκών, θεραπεία των προβλημάτων, επίλυση των διαφορών.

Όλα όσα τό κανονικό κι εκκλησιαστικό δίκαιο γενικά όρίζει από αιώνες πριν, για τόσες αναρίθμητες ομάδες χριστιανών, φορέων και μελών, διαφορετικών και δυσεξαριθμητών πολιτισμικών παραδόσεων, αποτελούν όδηγό και για τούς πολιτισμούς και σήμερα.

Γιά έγκυρη έρμηνευτική προσέγγιση των ιερών κανόνων, απαιτούνται όρισμένες προϋποθέσεις, όπως ή γνώση των ιερών κανόνων, ή φιλοσοφία, ή φιλολογία, ή νομική, λοιπές έπιστήμες και πρωτίστως ή θεολογία. Δέν είναι ανάγκη κανείς όλες τις έπιστήμες να γνωρίζει, αλλά όρισμένα συμπεράσματά τους έξάπαντως διευκολύνουν σε μείζονα βαθμό.

Άλλωστε οι άρχαιοι έρμηνευτές λίγα γνώριζαν για έπιστήμες, πού σήμερα έχουμε εύκολα στη διάθεσή μας και πορίσματα εύεργετικά για την σύγχρονη έρμηνεία. Μάλιστα κωδικοποιημένοι⁵³ και μή, σήμερα οι ιεροί κανόνες τίθενται στην έρμηνευτική διάθεση των άρμοδίων κατά τρόπον άσφαλή, συγκριτικά μέ άλλες έποχές.

Ποιός έρμηνεύει; Ποιός πραγματικά μπορεί; Τά πάθη και τά λάθη του, γιατί δέν περιπλέκονται στα έρμηνευτικά δρώμενα; Η προτεσταντική ή ή ρωμαιοκαθολική έρμηνευτική τάση, κατά πόσο έπηρεάζει ή δέν έπηρεάζει τά έρμηνευτικά συμπεράσματα; Όρθόδοξα ή Έκκλησία, εν τω φωτί Του βλέπει τό φώς, αλλά ποιός έγγυάται ότι όντως πρόκειται για τό φώς τό αληθινό; Ρητορικά ίσως έρωτήματα, μά οι άπαντήσεις σε άκαδημαϊκό, εκκλησιαστικό και πρακτικό επίπεδο άναμφίβολα.

Η προσευχή, ή πίστη, ή όρθή μεθοδολογία, οι γνώσεις, ή Ίερά Σύνοδος, τό Οικουμενικόν Πατριαρχείον, ή Άγία και Μεγάλη Σύνοδος, ή Οικουμενική Σύνοδος, συνδέονται λογικά, σε διαφορετικό βαθμό όμως, μέ κάθε έρμηνευτική έργασία ή διεργασία στό Κανονικό Δίκαιο.

⁵³ Γιά την κωδικοποίηση των ιερών κανόνων βλ. Αρχοντώνης Β., (νυν Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου), Περί την κωδικοποίησιν των ιερών Κανόνων και των Κανονικών Διατάξεων εν τή Όρθοδόξω Έκκλησία, ΑΒ, άρ. 6, Θεσσαλονίκη 1970.

Ἡ ἐπιστημονική προσέγγιση τῶν ἱερῶν κανόνων δέν νοεῖται ἀποστειρωμένη ὀρθοδόξως ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ζωή καί δράση, μηδέ μακριά ἀπό πρακτική ἀνάγκη, ἐξάπαντος εὐεργετική γιά τό ἐκκλησιαστικό σῶμα καί τήν σωτηριολογική του προοπτική. Οἱ λέξεις «διά τήν ἡμετέραν σωτηρίαν» ἢ «πρός σωτηρίαν ψυχῶν» δέν ἀποτελεῖ ἀπλή, τυπική φράση, ἀλλά ἐκφράζουν τήν ἀνάγκη καί τόν ἀρχικό, ἐνδιάμεσο καί τελικό σκοπό ὑπαρξης τῶν ἱερῶν κανόνων, πού ἐκτός ἀπό τήν ἐπίλυση συγκεκριμένων ἐκείνη τήν χρονική περίοδο νομοκανονικῶν ζητημάτων, ἐνέπνευσε καί καθοδήγησε τήν ἐκκλησία σέ κανονικές ἀποφάσεις, πού ξεπέρασαν τήν ἐποχή ἐκείνη. Ἡ Ἐκκλησιολογία ἐπομένως ἡ ὀρθόδοξη γιά τίς ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες κι οἱ ἀποφάσεις τῆς Β' Βατικάνιας Συνόδου γιά τήν Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, φωτίζει τήν ἐρμηνευτική προσέγγιση καί καθοδηγεῖ τήν ἐπεξήγηση τῶν νόμων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ σχέση μεταξύ ἀποκαλύψεως καί ἱερῶν κανόνων γιά τήν Ἐκκλησία ἔχει μεγάλη σημασία καί καταλυτική σπουδαιότητα, ἀφοῦ ἐξασφαλίζει ἀποτελεσματικά τήν ὀρθή ἐρμηνευτική προσέγγιση τῶν ἱερῶν κανόνων⁵⁴. Ἀσφάλεια γιά κάθε κανονικό ἐρμηνευτή διαπιστώνουμε «τόν θώρακα τῆς δικαιοσύνης καί τόν θυρεό τῆς πίστεως»⁵⁵.

Ἡ λιπαρή κι ἡ ὀρθή γνώση τῶν ἱερῶν κανόνων, οἱ συναφεῖς ἐπιστήμες⁵⁶

⁵⁴ Πά τήν καλύτερη κατανόησή της βλ. Φειδᾶ Β., Ἱστορικοκανονικά καί ἐκκλησιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 260-263

⁵⁵ Hester D., Monasticism and spirituality of the italo-greeks, AB 55, Θεσσαλονίκη 1992, 331.

⁵⁶ Ὅπως ἡ θεολογική ἐπιστήμη ἢ κι ἡ ποίηση ἀκόμη, ἐφόσον μάλιστα περιέχει ἢ συμφωνεῖ μέ ὀρθόδοξα θεολογικά στοιχεῖα. Παράδειγμα φέρω, πάλιν ἐκ δευτέρου, τόν σεβαστό Ἀντιπρόεδρο τῆς Πατριαρχικῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Κρήτης ἔλλογιμ. κ. Ἐμμανουήλ Δουνδουλάκη, Ἄν. Καθηγητή Ἀγιολογίας καί διακεκριμένο συγγραφέα ἐξ ἐπόψεως ἐπιστημονικῆς κι εὐρύτερα τοῦ λογοτεχνικοῦ χώρου. Εὐχαριστῶ εἰλικρινά (διότι σέ κάθε ἐποχή δυστυχῶς λέγονται καί καταγράφονται ἀμέτρητα ἀνειλικρινή εὐχαριστήρια) γιά πρόσφατη βιβλιοπαρουσίαση-βιβλιοκριτική εὐμενῆ πρὸς τήν οὐδενία μου κι εὐγνωμόνως κι ὀφειλετικῶς προσεχῶς, εὐελπιστῶ δίχως νά «συγκρουστῶ» μέ τήν εἰλικρινή κι ἀψευδή ταπεινοφροσύνη του, βιβλιοπαρουσίαση ἀντί ἄλλου δώρου νά κάνω σέ μερικά ἀπό τά πολλά ἐκείνα, πού σάν συγγραφικό ἔργο μᾶς ἔχει χαρίσει καί ὑποσημειωτικά νῦν τόν εὐχαριστῶ ἐκ μέσης καρδίας. Πολλές οἱ γνώσεις, σπάνιες οἱ ἐμπειρίες του, ἀποτυπωμένες ἔντεχνα, καλλιτεχνικά, μέ λογοτεχνική χάρη καί ἐπιστημονική σοβαρότητα καί ἀκρίβεια δυσεύρετη. Δουνδουλάκης Ε., Ἐπίνευσις, Ἀθήνα 2020, 26, «Ἡ σιωπή ὡς κατάκρμα», «**Ἄν δέν διαμαρτυρηθεῖς γιά τήν κατάφωρη ἀδικία του ἀνυπεράσπιστου συνανθρώπου σου, τήν καταπάτηση τῶν δικαιωμάτων του... δέν δικαιώνεσαι στα μάτια του Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων**». Ἡ διαμαρτυρία, ἡ ἀντίδραση, ἡ ἀντίσταση στήν κατάφωρη ἀδικία, μάλιστα τοῦ ἀνυπεράσπιστου συνανθρώπου μας πραγματικά εἶναι θεῖον δίκαιον, ἀνθρώπινη ὑποχρέωση καί κοινωνική ἀνάγκη, ἀντιθέτως δέ ἡ ἀδιαφορία, ἡ σιωπή, ἡ ἀπρα-

κι οί ἐρμηνεῖες τους κρίνονται λυδία λίθος. Κάποιοι ἔάν δέν μελετοῦσαν ἐξαντλητικῶς τά τῆς ἐρμηνείας, τῆς πάντοτε συγχρόνου καί διαχρονικῆς ἐπομένως ἐφαρμογῆς τους, τότε θά ἔφριταν εὐθύς καί σέ ἀπλή ἀνάγνωσή τους, μέ πολλά δίκαια ἀνά χεῖρας ὑπογραμμίζω. Ἡ Ἐκκλησία σέ κάθε τόπο κι ἐποχή καί σήμερον παράγει πολιτισμό. Ἡ δικαιοσύνη ἀποτελεῖ θεμέλιο ἀνάπτυξης κι εἰρηνικῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, σύνδεσμο ἐνότητας, ἀλεξικέραυνο ἀδικίας, ἀδικίας πού γενᾶ μίσος, κακότητες, συγκρούσεις, ἀπομονώσεις, διασπάσεις, ἔριδες καί πάμπολλα δεινά, κανονικῆς καί νομικῆς ἀντιμετώπισης.

Συναρμόζει ἀρμονικά κατά τό παράδειγμα τῆς μέλισσας ἀγροτικούς καί ἄλλους πολιτισμούς μέ καταλύτη τό Εὐαγγέλιο, τήν ἀναστάσιμη ἐμπειρία. Οἱ «κανόνες» πολιτισμοῦ σέ κάθε ἐποχή καί περιοχή, διαμορφώνονται ἐπί τῇ βάσει ἀρχῶν καί δεδεομένων οἰκονομικοπολιτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν καί θεολογικῶν ἢ ιδεολογικῶν κλπ.. Οἱ ἱεροί κανόνες ξεπερνοῦν τήν ἐποχή τους καί διαρκοῦν αἰῶνες, ἀπλά κατά τήν ἐρμηνευτική τους προσέγγιση χρῆζουν σχετικῆς κωδικοποιήσεως.

Ἡ κατά τήν ἀκρίβεια τήρησή τους ἢ ἡ κατά τήν οἰκονομίαν ἐφαρμογή τους, ἀποτελεῖ πρακτική ἐρμηνεία τοῦ περιεχομένου τῶν ἱερῶν κανόνων.

Σπουδαῖο δέν εἶναι νά κρατηθεῖ κάποιος ζωντανός ὡς μούμια ἢ κατεψυγμένο ἀπολίθωμα ἢ πειραματόζωο, ἀλλά νά ζήσει, νά σωθεῖ καί νά ἀναστηθεῖ ἐν Χριστῷ καί πάλι ὄχι χωρίς τούς ἄλλους, ἀδελφούς καί πολιτισμούς. Πολιτισμοί ζωντανοί καί πεθαμένοι τίθενται εὐχαριστιακά στήν ὑπηρεσία τῆς θείας οἰκονομίας. Δέν πρόκειται γιά σεβαστή καθόλα καί σημαντική κατά πάντα διάσωση κανονικῆς ἀκρίβειας ἢ κι οἰκονομίας τινάς, ἀλλά γιά ἐσχατολογική καί διηνεκή, παντοτε νῦν καί ἀεί, σωτήρια ἐμπειρία.

Ἡ Παλαιά Διαθήκη γνωρίζει τήν καταστροφή ὡς τιμωρία διά τās συνεχεῖς παραβάσεις καί τās κατ' ἐξακολούθησιν ἀνομίας τοῦ ποτέ πιστοῦ λαοῦ. Μάλιστα ἐκεῖ ὁ ἴδιος ὁ Πατέρας κολάζει, τιμωρεῖ, ἐκδικεῖται τά ἄν-ὑπάκουα ζωηρά παιδιά Του. Ἡ Καινή Διαθήκη τήν ὁποία ὁ τῶν ἔθνῶν Ἀπόστολος ἔφερε καί στήν Κρήτη στούς τότε ἀγροτικούς πολιτισμούς κάνει πρόταση γιά συναδέλφωση τῶν πολιτισμῶν, γιά συνεργασία τῶν λαῶν, σωτηρία πασῶν καί τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως.

Ἡ ἐπιθυμία κι ἡ θέληση μπορεῖ νά εἶναι κοινή ἢ νά καταμαρτυρεῖται στά ὅποια βήματα ἔγιναν, μά ἀνάγκη εἶναι περισσότερα νά γίνουν, ὥστε νά μὴν ἀδικηθεῖ ὄχι ἀπρόσωπα ἢ συστηματικά ἢ σύνολη προσπάθεια, ὅσο νά προ-

ξία λαμβάνονται ἀνήθικες, ἄδικες, ἐνοχικά ἐπιλήψιμες ἐξ ἐπόψεως δικαίου τῶν ἀνθρώπων καί τοῦ Θεοῦ, μεταξύ ἀνθρωπίνης καί θείας δικαιοσύνης πιθανόν καί κατά τόν Παπαδιαμάντη.

στατευτοῦν τὰ προσωπικά δικαιώματα κάθε ψυχῆς καί σώματος. Μικρά παραπομπή, ἡ ἱατρική ἐπιστήμη σοβαρή κι ὑπεύθυνη, ὥστόσο σέ ὅποια ἀσθένεια λαμβάνει ὑπόψιν καί τὰ συγκεκριμένα προσωπικά δεδομένα! Κι ἡ νομική ἐξίσου κατά τρόπον ὅμοιο σέβεται τήν κάθε περίπτωση προσωπικά!

Πάλι πότε δέν κατάλαβα πώς κάποιος χωρίς ποτέ νά διαβάσει, δίχως νά σπουδάσει, ἄνευ ἐξασκήσεως, γιατί δέν μπορεῖ νά ὀδηγήσει ἀεροπλάνο, νά ἐγχειρήσει ἀσθενεῖς, νά πάει στό διάστημα κι ὅμως ἄλλοι νά ὀδηγοῦν ἀνθρώπινες ψυχές, νά κατευθύνουν ἀνθρώπινες ζωές καί νά δίνουν θεολογικές ἀπαντήσεις, χωρίς καμιά προετοιμασία ... δίκαιες καθ' ὅλα ...

Ἡ ἀποδικανικοποίηση τῶν ἱερῶν κανόνων καί τῆς ἐρμηνευτικῆς τους προσέγγισης ἀπομακρύνει κινδύνους ἐσφαλμένης κι ἀπολύτου δικανικῆς ἐρμηνείας, ἀλλά ἐλοχεύουν δυσκολίες παρερμηνείας συνάμα. Ἡ μεσότητα μεταξύ ὀρθοῦ κι ἐσφαλμένου στήν ἐρμηνεία κανονικῶς εἶναι ἀπλό, μά καί πολύπλοκο γεγονός, ὥστε ἀπαιτεῖ διεργασία προσεκτική, κατάλληλη, ὑπό προϋποθέσεις δεδομένες καί καλά παραδεδομένες.

Ἡ διάκριση τῶν δεδομένων ἱστορικῶν προϋποθέσεων, ἡ παρανόησή τους, οἱ κρατοῦσες συνθήκες θεολογικές, οἰκονομικοπολιτικές, κοινωνικοεκκλησιαστικές κ.ἄ., ἀλλά κι οἱ ἐκκλησιολογικές προϋποθέσεις, ἀποτελοῦν καταλυτικό παράγοντα γιά τήν ὀρθή ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων καί τοῦ κανονικοῦ δικαίου γενικότερα. Διότι «ἕκαστος τῶν ἰ. κανόνων ἔχει ἰδίαν ἱστορικήν γένεσιν, ὑπαγορευομένην ὑπό τῶν ἰδιαζόντων δι' ἕκαστον τούτων ἱστορικῶν αἰτιῶν καί ὑπό τῆς ἐν χρόνῳ ἱστορικῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς»⁵⁷.

Ἡ θέσπιση⁵⁸ τῶν ἱερῶν κανόνων σημαίνει πολλά γιά τήν εὐστοχη ἐρμηνεία τους. Δηλαδή γιατί, πώς καί πότε καθιερώθηκαν, ἀπό ποιούς καί ὑπό ποῖες συνθήκες δικαίου, ἄξιον παρατηρήσεως τί ἐπικρατεῖ τότε στήν κοσμική δικαιοσύνη (λιθοβολισμός, σταυρική θυσία, τυφλώσεις, ἐξορίες, θανατικές ποινές ποικίλες κλπ.). Ἡ αἰτία καθιερώσεως τῶν ἱερῶν κανόνων σέ καμία περίπτωση δέν ἐπιτρέπεται νά ἀγνοηθεῖ κατά τήν, μετά ἀπό αἰῶνες ἐρμηνεία τους. Ἡ σύνολη περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα κοινωνικοπολιτικά κι οἱ ἐπικρατοῦσες τότε δικαϊκές ἀντιλήψεις, καθόλου ἄσχετες δέν κρίνονται. Συγκεκριμένα ἱστορικοκανονικά δεδομένα περιλαμβάνει ἡ σύγκληση καί ἡ κανονική παραγωγή κάθε μίας ἀπό τίς Οἰκουμενικές Συνόδους⁵⁹.

⁵⁷ Φειδᾶ Β., Ἱστορικοκανονικά καί ἐκκλησιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 238

⁵⁸ Πά τήν θέσπιση τῶν ἱερῶν κανόνων καίριες γνώσεις παρέχονται, πού ἀφοροῦν τήν αἰτία συντάξεως, τό σκοπό προέλευσης καί τό χαρακτῆρα περιεχομένου τῶν ἱερῶν κανόνων γιά τίς ὅποιες σχετικές γνώσεις ὁ.π. 236-237

⁵⁹ Πληροφορίες γιά τίς ὅποιες, ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ὁ.π. 238-240

Σχετική με την έρμηνευτική διαδικασία του Κανονικού Δικαίου κι ή μεταξύ των ί. κανόνων φαινομενική ή υπάρχουσα αντίθεση, για την οποία παράδειγμα χαρακτηριστικό οί κανόνες ι' τής έν Άγκύρα καί στ' τής Πενθέκτης, περί γάμου διακόνων⁶⁰. Η αγάπη, ή αγαθότητα κι ή φιλανθρωπία πράγματι μπορούν νά έπιλύσουν δύσκολες καταστάσεις, έρμηνευτικές καί άλλες, άφου ή θεολογία διδάσκει πολλά σχετικώς⁶¹.

Ο Β. Φειδάς θεωρεί παράγοντες όρθής έρμηνείας των ιερών κανόνων τό φρόνημα καί την κατάρτιση των μελετητών, την άντικειμενικότητά τους, νά διαθέτει προϋποθέσεις⁶², νά γίνει διάκριση ιστορικού περιβλήματος καί πνεύματος κανονικής παραδόσεως, έρμηνευτικές άρχές κλπ..

Β. Έρμηνευτική προσέγγιση στό έκκλησιαστικό δίκαιο

Τά έρμηνευτικά προβλήματα στό έκκλησιαστικό δίκαιο άντιμετωπίζονται μέ τίς ίδιες έρμηνευτικές μεθόδους⁶³, ποϋ χρησιμοποιούνται καί στους άλλους κλάδους του δικαίου. Άλλά για τους ιερούς κανόνες καί τίς διατάξεις τής βυζαντινής καί μεταβυζαντινής περιόδου, «προέχει ή διαπίστωση των ιστορικών συνθηκών, ποϋ όδήγησαν στή θέσπισή τους»⁶⁴, όποτε «έχει τό προβάδισμα ή ύποκειμενική θεωρία περί έρμηνείας»⁶⁵.

Η έκκλησιαστική οικονομία⁶⁶ συνδέεται σαφώς μέ την έφαρμογή των ιερών κανόνων καί λοιπών έκκλησιαστικών διατάξεων, αλλά καί πάλι ή σχετική έρμηνεία, ποιός, πώς, πότε, κλπ. λαμβάνει έρμηνευτική άναγκαιότητα, δηλαδή τί έννοει ό νομοθέτης, ώστε νά οικονομηθεϊ ή κάθε περίπτωση ή όχι. Πά τό έκκλησιαστικό δίκαιο καί την έρμηνευτική του προσέγγιση σημαντική θέση κατέχει τό γεγονός ότι ή έκκλησιαστική οικονομία άναγνωρίζεται κι άπό την πολιτειακή νομοθεσία⁶⁷ καί προβλέπεται ή έκκλησιαστική πρακτική⁶⁸ της έφαρμογή.

⁶⁰ Ό.π. 269

⁶¹ «...τής θεαρχικής αγαθότητος άπειροτάτη φιλανθρωπία καί την αύτουργόν ήμών αγαθοπρεπώς οϋκ άπηνήγατο πρόνοιαν...», Golotzin A., Et introibo ad altere Dei, AB 59, Θεσσαλονίκη 1994, 181.

⁶² Βλ. πλήρη κατάλογο μέ σχετικές έπεξηγήσεις, Φειδά Β., Ιστορικοκανονικά καί έκκλησιολογικά προϋποθέσεις έρμηνείας των ιερών κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 281 κ. έ.

⁶³ Βλ. άναλυτικά Τρωϊανού Σ., Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου, Αθήνα 1984, 38

⁶⁴ Τρωϊανού Σ., Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου, Αθήνα 1984, 38

⁶⁵ Ό.π.

⁶⁶ Άλιβιζάτου Ά., Η οικονομία κατά τό κανονικόν δίκαιον τής Όρθοδόξου Έκκλησίας, Αθήνα 1949, Κοτσώνη Ι., Προβλήματα τής «έκκλησιαστικής οικονομίας», έν Αθήνας 1957 καί Τρωϊανού Σ., Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου, Αθήνα 1984, 38

⁶⁷ Η Ήρα Σύνοδος τής Ήραρχίας σύμφωνα μέ τόν Καταστατικό Χάρτη τής Έκκλησίας τής Έλλάδος άρθ. 4, παρ. δ' «Άποφασίζει περί τής άσκήσεως τής έκκλησιαστικής οικονο-

Γιά τήν σύγχρονη αὐθεντική ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων, ἀρμόδιο τό ἀνώτατο νομοθετικό ὄργανο τῆς Ἐκκλησίας⁶⁹, δηλαδή ἡ ἱερά Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί κατόπιν τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἐν ἀναμονή δέ τοῦ μέλλοντος μιᾶς νέας Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Σέ τοπικό ἐπίπεδο ἐπίσης ἡ Σύνοδος τῆς αὐτονομῆς, ἡμιαυτονομῆς, Ἐκκλησίας ἢ ἐπαρχίας, μπορεῖ σχετικῶς νά νομοθετεῖ συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ κράτους, ἀλλά καί τό ἑκασταχοῦ κράτος νομοθετεῖ σχετικῶς, στό βαθμό ποῦ δέν ἀντικρούεται μέ τοὺς θείους καί ἱερούς κανόνες, ἀναλόγως φυσικά τῶν ἰδιαιτέρων καιρικῶν περιστάσεων.

«Τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐρμηνείας παντός νόμου ἕκαστος γινώσκει»⁷⁰. Σαφές. Διότι ἐάν παρερμηνευτεῖ, οὐσιαστικά ἀποτυγχάνει κάθε νόμος, ὅποτε κατὰ τό λαϊκῶς λεγόμενον δῶρον ἄδωρον, δηλαδή ἀναποτελεσματικός ὁ παρερμηνευθεὶς νόμος. Ἡ σπουδαιότητα ἔτσι τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας ἐκάστου νόμου καί κάθε κανόνα, μεγάλη.

Ὁ κάθε νομοθέτης συντάσσοντας νόμο δέν εἶναι δυνατόν ὅλα νά τά συμπεριλάβει ἐπακριβῶς, αὐτά δηλαδή ποῦ εἶχε κατὰ νοῦ νά ἐκφράσει, ὅποτε κάτι πάντοτε ξεφεύγει. Ἐτσι ἔργο «τοῦ ἐρμηνευτοῦ εἶναι νά ἐρευνήσῃ γραμματικῶς, λογικῶς, ἱστορικῶς, τί ὁ νομοθέτης ἤθελε νά ἐκφράσῃ»⁷¹.

Συγκεκριμένα γιά τό ἐκκλησιαστικό δίκαιο ἡ ἐρμηνεία ἀκόμη σπουδαιότερη, διότι «οἱ νόμοι αὐτοῦ δέν ἐγένοντο μόνον ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλά καί ὑπὸ τῆς πολιτείας»⁷², συνεπῶς τά ἔθιμα πολλά, ὑπάρχουν δέ καί κενά πρὸς συμπλήρωση. Ὁ κάθε ἐρμηνευτής δέν ἀρκεῖ νά χρησιμοποιήσῃ μόνο νομική μέθοδο ἐρμηνείας, ἀλλά ὀφείλει νά συμβιβάσῃ καί τίς διαφωνίες μεταξύ κανόνων καί πολιτικῶν νόμων⁷³ καί νά διακρίνει ἐάν καί πότε ἔχουν ἰσχὺ οἱ τυπικές διατάξεις.

Ἐπιπλέον τό σύστημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας-Κράτους εἶναι προσδιοριστικό καί γιά πολλές περιπτώσεις καισαροπαπικῶν νόμων ἢ καί τανάπαλιν παποκαισαρικῶν, φυσικά μέ τίς ὅσες ἐνδιάμεσες, παράπλευρες, παρόμοιες ἢ διαφορετικές περιπτώσεις γιά ὅσα συστήματα τῶν ἐν λόγῳ

μίας, συγκαταβάσεως καί ἐπιεικείας τῆς Ἐκκλησίας» καί «... τῆς ἀσκήσεως κατ' ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν συγκαταβάσεως...» Κ.Χ. ἀρθ. 6 παρ. 3.

⁶⁸ Σ.τ.Ε. 508/1983 (τμ. Γ')

⁶⁹ Βλ. Τρωϊανοῦ Σ., Παραδόσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθήνα 1984, 38

⁷⁰ Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1898, 46

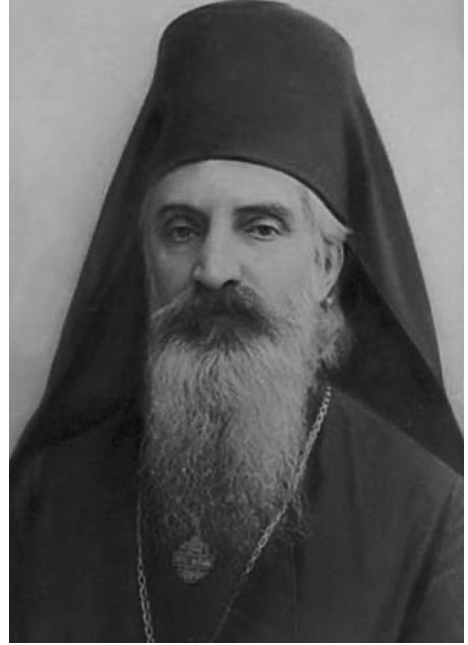
⁷¹ Ὁ.π., 46

⁷² Ὁ.π.

⁷³ «ἡ σχέση νόμου καί ἐλευθερίας εἶναι, ὅσον ἀφορᾷ τό ἄτομο, σχέση ἐξαιρέσεως πρὸς κανόνα, ὅπου κανόνας εἶναι ἡ ἐλευθερία καί ἐξαίρεση εἶναι ὁ περιορισμός τῆς ἐλευθερίας διὰ τοῦ νόμου», Μαρῖνου Α., Ἐκκλησία καί Δίκαιον, Ἀθήνα 2000, 667.

*Ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κορίνθου
Παντελεήμων Καρανικόλας (1919-2006)*

*Ὁ ἀείμνηστος Ἐπίσκοπος πρ. Δαλματίας
Νικόδημος Μίλας (1845-1915)*

*Ὁ μακαριστός Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν
Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (1868-1938)*

*Ὁ Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς (1074-1159)
Βυζ. χρονογράφος, θεολόγος, νομικός*

σχέσεων Έκκλησίας-Πολιτείας αναφέρει τό έκκλησιαστικό δίκαιο σήμερα.

Έάν στό Κανονικό Δίκαιο ή έρμηνευτική διεργασία εΐναι σοβαρή έργασία καί δύσκολη πρακτικά, άφοϋ άπαιτεί συγκεκριμένες προϋποθέσεις, εφόδια γνωστικά, θεολογικά, έπιστημονικά, μεθοδολογικά, καί δεξιότητες, έμπειρία, άρμοδιότητα, πολύ περισσότερο στό έκκλησιαστικό δίκαιο χρειάζεται προσοχή⁷⁴ μεγάλη κι όχι μόνο προσευχή. Η έπιστήμη, τό δίκαιο, οί νόμοι, συνδυάζονται μέ τήν έρευνα, τήν μελέτη, τήν μαθητεία, τήν ανιδιοτέλεια, τήν λογική, διαφορετικά μέ ήμιμάθεια, άμάθεια, ιδιοτελείς σκοπιμότητες, έπιπολαιότητα, άδιαφορία κλπ., κι ή έρμηνευτική προσέγγιση καθίσταται έσφαλμένη.

Άμέσως μέ τήν καθιέρωση νόμων, εμφανίζεται ή ανάγκη όρθής έρμηνευτικής τους προσέγγισης. Μολονότι οί νόμοι διακρίνονται γιά τήν σαφήνειά τους, συνήθως χρήζουν έρμηνείας καί μάλιστα μόλις περάσει χρονικό διάστημα ικανό. Τά πράγματα σχετικά δυσκολεύουν, όπόταν οί νόμοι αϋτοί άφοροϋν τό έκκλησιαστικό δίκαιο, δηλαδή τίς σχέσεις Έκκλησίας καί Πολιτείας. Νόμοι δηλαδή πού ψηφίστηκαν ή τέθηκαν σέ ισχύ δέ διάφορες χώρες, σέ διαφορετικές χρονικές περιόδους, άπό διαφορετικά είδη διοικήσεως, άπολυταρχικά, μοναρχικά, βασιλικά, φεουδαρχικά, δικτατορικά, άνελεύθερα καί μέχρι τά δημοκρατικά, σέ ποικίλες κοινωνικές δομές, χριστιανικές μέχρι καί τά άθεα λεγόμενα καθεστώτα.

Σαφές ότι στήν έν λόγω έρμηνευτική, έκτός άπό τήν θεολογία σάν έπιστήμη, βοήθεια άπαραίτητη προσδίδουν ή νομική, ή κοινωνιολογία, ή ιστορία, ή φιλοσοφία, ή ψυχολογία κλπ.. Άπαιτοϋνται δηλαδή συγκεκριμένες, αλλά καί γενικές γνώσεις περί νόμων, έφαρμογής, τροποποίησης, καί έρμηνευτικές μέθοδοι σχετικά.

Γ. Κανονικά συμπεράσματα επί λόγου

Ό καθένας διαβάζοντας βγάξει συμπεράσματα πολλά ή λίγα, έγκυρα ή έσφαλμένα⁷⁵, ό καθένας έρμηνεύει ή παρερμηνεύει όσα διάβασε, αλλά σύμ-

⁷⁴ «Η θεώρηση της δικαιοσύνης του Θεού μόνο ως έκφραση απονομής δικαίου, και όχι, επίσης, ως έκφραση της αρετή και του αγαθού, αφενός Τον εγκλωβίζει σε επίπεδο «νομικό» και αφετέρου δηλώνει μονάχα μέρος της πραγματικότητας...» Δουνδουλάκης Έ., Ύμνολογία. Εισαγωγή, έξέλιξη και θεολογία τών Ύμνων τής Όρθόδοξης Έκκλησίας, Ηράκλειον 2020, 172

⁷⁵ Νά υποσημειώσω έπιθυμῶ, μάλιστα έντόνως, πρόσφατο προσωπικό μου παράδειγμα σχετικῶς. Άλλωστε γιά όσους ένδεχομένως βιαστοϋν άπερίσκεπτα νά έπικρίνουν συνιστῶν μήν προτρέξουν, διότι ό μεγάλος καθηγητής κανονολόγος διεθνούς άναγνωρίσεως καί προσφορᾶς «υπέρκαθολικής» σέ Άνατολή καί Δύση Ivan Zuzek sj κατά τίς πανεπιστημιακές του παραδόσεις (θυμᾶμαι ζωντῶς) πάντοτε έφερε εϋστοχα κι έπιτυχημένα, μετρημένα βέβαια κανονικῶς, προσωπικά μά καί λοιπά παραδείγματα, πρακτικῆς κατανοήσεως

φωνα μέ κάποιους στοιχειώδεις, γενικούς ή συγκεκριμένους κανόνες κοινής λογικής, όλοι μαζί βγάζουμε κοινά λίγο ή πολύ συμπεράσματα, μετά από όσα είδαμε, διαβάσαμε, άκούσαμε. Βέβαια οί έμπειρίες, οί γνώσεις, οί άπόψεις μας ένδεχομένως νά αλλάζουν, αλλά ή κοινή βάση, μία γραμμή, μπορεί νά μάς βρίσκει σύμφωνους. Μετά από όσα είδαμε εισαγωγικά περί έρμηνείας τών ιερών κανόνων, μπορούμε άφοβα νά συμπεράνουμε πολλά, μερικά από τά όποία ακολουθοϋν.

Οί θείοι καί ιεροί κανόνες έχουν χαρακτήρα θεολογικό, δέν έξυπηρετοϋν άμιγώς νομικές άνάγκες σήμερα, όποτε σαφώς φέρουν σωτηριολογική άποστολή, βοηθοϋν καί συμβάλουν στην σωτηρία ψυχών. Δέν είναι φιλολογικά κείμενα, δέν προέχει ή μετάφραση τοϋ νοήματός τους. Δέν είναι αυθαίρετη ύπόθεση τοϋ καθενός ή έρμηνευτική τους προσέγγιση. Πιά νά έρμηνευτοϋν όρθώς οί ιεροί κανόνες άπαιτοϋν σειρά προϋποθέσεων, άνευ τών όποιών ή

πρωτίστως, μάλιστα άνευ μηδεμιάς άντιδράσεως, από κανέναν σχολαστικού τύπου άκροατή ή άναγνώστη, ποιός άλλωστε τολμοϋσε στόν νομοκανονικό «γίγαντα» τοϋ Βατικανοϋ γιά πολλές δεκαετίες νά άντιπαρατεθεί, άφοϋ ή κατάρτιση του, οί γνώσεις κι οί έμπειρίες του ξεπερνοϋσαν τήν ποντιφικική αϋλή καί τόν άναγνώριζε, τόν έμπιστευόταν καί τόν τιμοϋσε ό Πάπας Ρώμης προσωπικά καί σύνολη ή άξία έπιστημονική κοινότητα. Έπανερχόμενος όμως στό ως άνω παράδειγμά μου άναφέρω ότι κάποτε δημοσίευσα μερικά πρόχειρα «ίδιαίτερα» όμως έξ έπόψεως μορφής καί περιεχομένου κείμενά μου υπό τόν διακριτικό τίτλο «Στά καλύτερα, κανονικά σκιρτήματα χαράς χαριτωμένα, Έράκλειο 2020» καί κάποιιο άνθρωπο τά περιέπαιξαν, όποτε σέ έναν από τούς έπικριτάς μου άνέγνωνα τό γνωστό τοίς πάσι διακεκριμένο ποίημα «Σάν βγείς στόν πηγαμό γιά τήν Ίθάκη» τοϋ μεγάλου μας ποιητοϋ Κωνσταντίνου Καβάφη, λέγοντάς του ψευδώς ή μάλλον περιπαικτικώς ότι τάχα μόλις έγραψα κάτι νέο, ζητών δηθεν τήν σοβαρή του γνώμη, εάν δηλαδή άξιζει νά τό δημοσιεύσω ή όχι, όποτε μετ' έκπλήξεως άκουσα (άπίστευτο) καί πάλιν άρνητική κριτική, μέ πολύ χαρά όμως πλέον, άφοϋ άπεδείχθη περίτρανα ότι ή έρμηνευτική προσέγγιση τοϋ έν λόγω παντελώς άκυρος, άκατάλληλος, άπαράδεκτη, άνίσχυρη πασιφανώς πλέον. Τέτοιες έρμηνευτικές προσεγγίσεις μακριά από όλους μας, διότι είναι πασιδήλως έσφαλμένες. Ό ειρημένος άλήστου μνήμης μέγας Κανονολόγος έκοιμήθη μόνος κι ελεύθερος στά ιταλικά βουνά, πού αγάπησε, μέ τήν κανονική βεβαιότητα, μακριά από αυθαίρετες, πρόχειρες, λανθασμένες εκτιμήσεις άνθρώπων άναρμοδίων νά έρμηνεύσουν όρθώς νομοκανονικά, τόν θαυμαστό βίο καί τήν όνομαστή πολιτεία του, ώστε στην κηδεία του οί μέν Καρδινάλιοι νά διερωτώνται, γιατί τόσοι νέοι παρόντες, οί δέ νέοι νά βλέπουν παράξενα τόσους έπισήμους (στά «κόκκινα» ένδεδυμένους) στόν άποχαιρετισμό ενός άπλοϋ, μά γερά καθηρτισμένου, περισπούδαστου κληρικού, πού έρμήνευσε σωστά τήν νομοκανονική παράδοση σέ άνατολή καί δύση, κήρυξε καί δίδαξε γιά τό Ένα χριστιανικό Σώμα τοϋ Χριστοϋ, μέ τούς δύο πνεύμονες (άνατολικό καί δυτικό), αλλά έρμηνευτικά θεωροϋμε όρθόν μέ μία καρδιά (τοϋ Ένός Χριστοϋ, τής Μιάς Έκκλησίας), γεμάτη κανονική άκρίβεια, κανονική οικονομία, έρμηνευτική άκεραιότητα καί άσύννορη αγάπη, άδιαφιλονίκητα άδιαπραγμάτευτη συγχώρεση, άπόθμενη νομοκανονική καταλλαγή, τελικά ένα άπερίοριστα κενό μνημείο, ένας άπέραντος οϋρανός, ένας καί πάλιν ένας κατάμεστος κοινός Παράδεισος.

ἔγκυρη ἔρμηνεία τους ἀμφισβητεῖται βásiμα. Γνώσεις εἰδικές, ἐπιστημονικές, ἐξουσιοδότηση ἐκκλησιαστική, δεξιότητες, πίστη, διάθεση, ἰκανότητες, ἐκκλησιαστική εὐλογία, μερικές ἀπό τίς ἀναντικατάστατες προϋποθέσεις. Ἡ ἐμπειρία κι οἱ γνώσεις ἀπό τίς παραδεδομένες ἔρμηνείες τοῦ παρελθόντος συμβάλουν ἰκανά καί βοηθοῦν σημαντικά στό ἐγχείρημα, τό ὁποῖο δέν μπορεῖ νά εἶναι αὐθαίρετο, αὐτόνομο, ἄσχετο πρός τήν ἐκκλησιαστική καί κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα.

Ἡ Ἐκκλησία ἀποφαίνεται τελικῶς γιά τήν ἐγκυρότητα τῶν συμπερασμάτων, τά ὁποία σέ καμία περίπτωση δέν δικαιολογεῖται νά αὐτονομοῦνται ἢ νά στρέφονται ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποστολῆς νά σώσει⁷⁶ τόν κόσμο. Οἱ πηγές τῶν ἱερῶν κανόνων ἀποτελοῦν τό σύνταγμα ἐγκυρότητας, ἀληθείας καί κανονικότητάς τους, δηλαδή σέ καμία περίπτωση οἱ ἐρμηνευτικές ἀπόψεις δέν μπορεῖ νά ἀντιτίθενται στίς βιβλικές πηγές προέλευσῆς τους. Τά κανονικά συμπεράσματα ἀφοροῦν τί λένε καί τί δέν λένε οἱ ἱεροί κανόνες.

Ἀντικανονικό κι ἀπαράδεκτο κάποιιο νά «ἐρμηνεύουν», δηλαδή νά παρερμηνεύουν τούς ἱερούς κανόνες, μέ κριτήριο ἐφήμερα καί ἀμαρτωλά τους ἰδιοτελῆ διεφθαρμένα συμφέροντα, ὄση ἐξουσία κι ἄν κατέχουν προσωρινά. Τά ψέματα πολύ δέν κρατᾶνε. Ἡ ἀλήθεια καί τό φῶς ἐπικρατοῦν, ὅπως καί τό ἀληθινό κι ἀδιάψευστο νόημα τῶν θειῶν καί ἱερῶν κανόνων. Ἡ ἀληθινή ἔρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων ἐξω βάλει τό ψεῦδος, τήν ἀδικία, τό κακό, τόν φόβο, τό κράτος τῆς κολάσεως, δηλαδή τίς ἄδικες τιμωρίες, τίς συκοφαντίες, τίς ζημιογόνες συμπεριφορές καί χαρίζουν τελικῶς τήν αἰώνια ἀληθινή ζωή καί τήν χαρά τοῦ παραδείσου.

Τελικά, ἡ ἔρμηνεία κάθε ἱεροῦ κανόνα γίνεται «ἐλευθέρως καί ἀνυπόπτως», χωρίς ὁμως σέ καμία περίπτωση νά νομίζουμε τούς ἱερούς κανόνες σάν «τῆς ἐδικῆς μας κοιλίας γεννήματα». Ἄλλωστε, ἀναντίρρητα ὑπῆρχαν κάποτε τά γνωστά στούς ἐπιστημονικά ἀσχολούμενους τῶν ἱερῶν κανόνων «χυδαιονομοκάνονα» χειρόγραφα, μέ τούς κατακερματισμένους, ψευδεπίγραφους, «ἄλλους ἀντί ἄλλων» κανόνες. Λόγω ἀμάθειας ἢ σκοπιμότητας κάποτε «τάς ἔρμηνείας τῶν ἐξηγητῶν ἀντί τῶν κυρίως κανόνων» ἐλάμβαναν ὑπόψιν καί τό χειρότερον, ὅτι οἱ ἔρμηνείες περιείχαν «διεφθερμένες, παρεξηγημένες, καί ἀλλόκοτα τινά καί ἐσφαλμένα», μέ ἀποτέλεσμα ψυχι-

⁷⁶ “salus animarum” ἡ τελική ἀρχή τῆς κανονικότητας, ἀναγνωρισμένη σέ κάθε ἐπίπεδο τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἡ βασική ἠθική ποιμαντική πράξη τῶν κανονικῶν νόμων “legge canonica” σύνολης τῆς κανονικῆς τάξης τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μέ τό θεῖο σχέδιο τῆς σωτηρίας, δηλαδή σύμφωνα μέ τήν θεία οἰκονομία. “secondo il disegno divino di salvezza”, Julián Herranz, Arcivescovo Presidente del Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, Roma, 6 aprile 2000.

κές απώλειες, κακή διόρθωση τῶν πνευματικῶν, ἀφοῦ «σκαμβὸς κανῶν σκαμβὰ ποιεῖ καὶ τὰ κανονιζόμενα», σύμφωνα μέ τό Πηδάλιον.

Σήμερα καί στό μέλλον ἐρμηνεῖα μόνον ἔγκυρος, μόνον ὑπό τῶν εἰδικῶν, μόνον ἀσφαλῆς καί βεβαία ἡ ὅποια σύγχρονη ἐρμηνευτική προσέγγιση στοὺς θεῖους καί ἱερούς κανόνες, ὄχι ὑπό τήν φανερή ἢ κεκρυμμένην ἀφόρητη πίεση τῶν περιστασιακῶν ἰσχυρῶν, ἀλλά ὑπό τό φῶς τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ φαρισαϊκὴ ἐρμηνεῖα κίνδυνος σέ κάθε ἐποχῇ, ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου ἐγγύηση γιά τήν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση καί τήν ἐπιστήμη, ἡ ἀδιάφθορη δικαιοσύνη ἀλάθητος ὁδηγός γιά κάθε εὐνομούμενη καλῶς κοινωνία, δημοκρατία ἢ ἔνωση.

Ἡ προσωπικὴ γνώμη ἀρμοδίου Ἀρχιεπισκόπου-Προέδρου τῆς «Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς» τοῦ Βατικανοῦ γιά τὰ νομοκανονικά κείμενα, χωρὶς νά αὐτοθεωρεῖται χαρισματικὴ πλήρως, δίχως νά παρουσιάζεται ὡς ἀπολύτως ἐπιστημονικὴ, ἀκολουθεῖ μέ εἰλικρίνια καί μέ μιὰ εὐχὴ κανονολόγου συγχρόνως καί ποιμένος: «νά ξεπεραστούν ἐπιτέλους οἱ ἀντικανονικότητες στήν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, δηλαδή νά ξεπεραστεῖ ἡ ἔλλειψη κατανόησης τοῦ τελικοῦ σωτηριολογικοῦ σκοποῦ ὅλων τῶν κανόνων καί κάθε κανόνας νά μπορεῖ νά ἔχει εὐεργετικὲς ποιμαντικὲς συνέπειες»⁷⁷.

Ἡ εὐχετικὴ μου παράκληση κλείνοντας, ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τῶν παραπάνω εὐρισκόμενη ἀνά χεῖρας τῶν καλοπροαιρέτων ἀναγνωστῶν τους, νά μείνει μακριὰ κάθε προχείρου παρεξηγήσεως, παραμένοντας θετικὰ κοντὰ στήν αὐθεντικὴ ἀλήθεια τοῦ μυστηρίου τῆς θείας οἰκονομίας «ἵνα σώσει τόν κόσμον». Ἡ εὐχὴ, ἀποφυγὴ πάσης παρερμηνείας, ἡ δὲ ἐρμηνευτικὴ κατανόηση κι ἡ νομοκανονικὴ ἐφαρμογὴ τους, συμφῶνως πρὸς τίς ἰσχύουσες ἐπιστημονικὲς κι ἐκκλησιαστικὲς πράξεις ἢ συνήθειες, τίς νόμιμες καί τίς κανονικὲς πάντοτε καί μόνον.

Βιβλιογραφία

Ἀκανθόπουλος Π., Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων (Κείμενο-Ἐρμηνεῖα-Σχόλια) καί Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Θεσσαλονίκη 2009

Ἀλιβιζάτος Α., Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Θ 18 (1940) 29-58

Ἀρχοντῶνης Β., (νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου), Περί τῆν κωδικοποίησιν τῶν ἱερῶν Κανόνων καί τῶν Κανονικῶν Διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ, ΑΒ, ἀρ. 6, Θεσσαλονίκη 1970.

Βασιλάκης Ν., Ἡ Νομοκανονικὴ προσφορά τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμία Β' στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ΑΤ 14 (2010) 115-146.

⁷⁷ Julián Herranz, Arcivescovo Presidente del Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, Roma, 6 aprile 2000.

-----, Τό Συνταγματίον τοῦ Γαβριήλ Σεβήρου Μητροπολίτου Φιλαδελφείας περί τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων, Ρώμη 1996.

-----, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς ἱεράς ἔξομολογήσεως (Μέρος Β'), ΑΤ 20 (2014) 185-219.

-----, Γαβριήλ Σεβήρος (1541-1616) καί Μάξιμος Μαργούνιος (1549-1602), ΑΤ 21 (2014) 105-152.

-----, Κανόνες καί Πολιτισμοί. Κανονικά γεφυρώματα πολιτιστικῆς συνεργασίας, ΑΤ 22 (2014) 109-135.

-----, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς ἱεράς Ἐξομολογήσεως, ΑΤ 23 (2015) 127-145.

-----, Μελέτιος Μεταξάκης καί Κανονικές ἐπιλογές, ΑΤ 26 (2016) 105-126.

-----, Περί τῶν ταλάντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 203-212.

-----, Χαρακτηριστικά Κανονικότητος στήν Ἐκκλησιαστική ζωὴ κατὰ τόν ΣΤ' αἰῶνα, ΑΤ 31 (2017) 119-139.

-----, Περί τῶν Ἐπισκόπων ἐκλογῆς, ΑΤ 41 (2019) 121-213.

-----, Περί τό ἐν Κρήτη Ἐπισκοπικό Ζήτημα, ΑΤ 42 (2019) 179-217.

-----, Ἐκκλησία – Κράτος. Περί τῶν προνομίων ρῆξις, ΝΧΚ 37 (2019) 329-341.

-----, Περί σολικισμῶν: «Νομοκανονικά ὀλισθήματα, ἀπάντησις εἰς ἐπικρισιν...», ΑΤ 44 (2020) 363-407.

-----, Κανόνες ἱεροί, κανόνες τιμῆς καί κανόνες ζωῆς μας, ΑΤ 45 (2020) 179-216.

-----, Στά καλύτερα, κανονικά σκιρτήματα χαρᾶς χαριτωμένα, Ἡράκλειο 2020.

Βελανιδιώτης Ι., Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ἡμῖν, ἐν Ἀθῆναις 1906.

Papa Benedetto XVI, Discorso di Sua Santità Benedetto XVI per l'inaugurazione dell'Anno Giudiziario del Tribunale della Rota Romana, 21 gennaio 2012

Γεδεῶν Μ., Αἱ παρ' ἡμῖν συλλογαὶ τῶν ἱερῶν κανόνων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ΕΑ 8 (1887-1888) 6-8, 15-16, 25-28, 44.

Γιάγκου Θ., Κανόνες καί Λατρεία, Θεσσαλονίκη 2006.

Δαμασκηνοῦ Ἰ., Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 2, 47, ΡΓ. 94, 1212-1216.

Δουνδουλάκης Ἐ., Ἐπίνευσις, Ἀθήνα 2020

-----, «Ὁμοιος ἐστίν...τῇ δορκάδι». Καθημερινές ἱστορίες προβληματισμοῦ καί ὀρθόδοξης πνευματικότητος, Ἀθήνα 2021

-----, Ἅγιοι καί ὄσιοι τῆς ἱεράς Μητροπόλεως Πέτρας καί Χερρονήσου, Ἡράκλειον 2020

-----, Κουρνιαῖς ἢ ἀνάσα στους στίχους. Τὰ τραγούδια μου. Ἀθήνα 2020

-----, Ὑμνολογία. Εἰσαγωγή, ἐξέλιξις καί θεολογία τῶν Ὑμνων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, Ἡράκλειον 2020

-----, Ἡ διαχείρισις τοῦ πένθους τοῦ θανάτου στήν ποίησις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη, Ἀθήνα 2020

Δουβουνιώτου Κ., Ἡ ἐκκλησιαστική οἰκονομία ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ε 11 (1933) 34-36.

Golotzin A., *Et introibo ad altere Dei*, AB 59, Θεσσαλονίκη 1994.

Hester D., *Monasticism and spirituality of the italo-greeks*, AB 55, Θεσσαλονίκη 1992.

Καρανικόλα Π., *Κλείς τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1970.

Kuchera M., Clemens Pujol s.j. (1908-1998) and His Contribution to Estern Catholic Canon Law, IO VIII (2012) 55-72

Lawrence G. Wrenn, *Interpretazioni autentiche sul codice del 1983*, Canon Law Society of America, 1993.

Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano 26 novembre 2000, *Acta Apostolicae Sedis*, Supplemento, 01.02.2001

Mansi J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Florence-Venise, 1759-1798.

Ματσούκα Ν., *Ὁ Σατανάς*, Θεσσαλονίκη 1999.

Μενεβισόγλου Π., *Ἱστορική εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990.

Μαγγιώρος Ν., *Τό περιουσιακό Δίκαιό τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2017.

Μαρίνου Ἀ., *Ἐκκλησία καί Δίκαιον*, Ἀθήνα 2000.

Μίλας Ν., *Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιό τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1917.*

Μπούμης Ἰ., *Κανονικόν Δίκαιον*, Ἀθήνα 1991.

Νικόδημος Ἀ., *Πηδάλιον*, Ἀθήνα 1908.

Παπαδοπούλου Χ., *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Α', Ἀθήναι 1920, 384 κ.έ..

Παπαθωμά Γ., *Τό Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰώνας). Τό κείμενο τῶν Ἐκκλησιακῶν Ἱερῶν Κανόνων/Le Corpus Canonum de l'Eglise (1er-9e siecles). Le texte des Saints Canons ecclesioux*, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ΝΚΒ 30, 2015.

-----, *Οἱ Ἱεροί Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰ.)*. Τό Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α' χιλιετίας ἀπό τόν Νομοκάνονα τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου (883), Ἀθήναι, ΒΕΝ ἀριθμ. 1, 2019.

-----, *Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου, τ. Α', Οἱ Κανονικές Πηγές (Μνημόνιο)*, Βελλά Ἰωαννίνων 1995.

Παπαστάθη Χ., *Στοιχεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Θεσσαλονίκη 1994.

Πετρακάκου Δ. – Ράλλη Κ., *Ποινικόν δίκαιόν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἐν Ἀθήναις 1907.

Ράλλη Κ., *Ἐγχειρίδιον ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήναι 1927.

Ράλλη Γ.-Ποτλῆ Μ., *Σύνταγμα τῶν Θείων καί Ἱερῶν Κανόνων, τῶν τέ ἀγίων καί πανευφήμων Ἀποστόλων καί τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί Τοπικῶν Συνόδων καί τῶν κατά μέρος ἀγίων Πατέρων, τόμοι ΣΤ'*, Ἀθήναι 1852-1859.

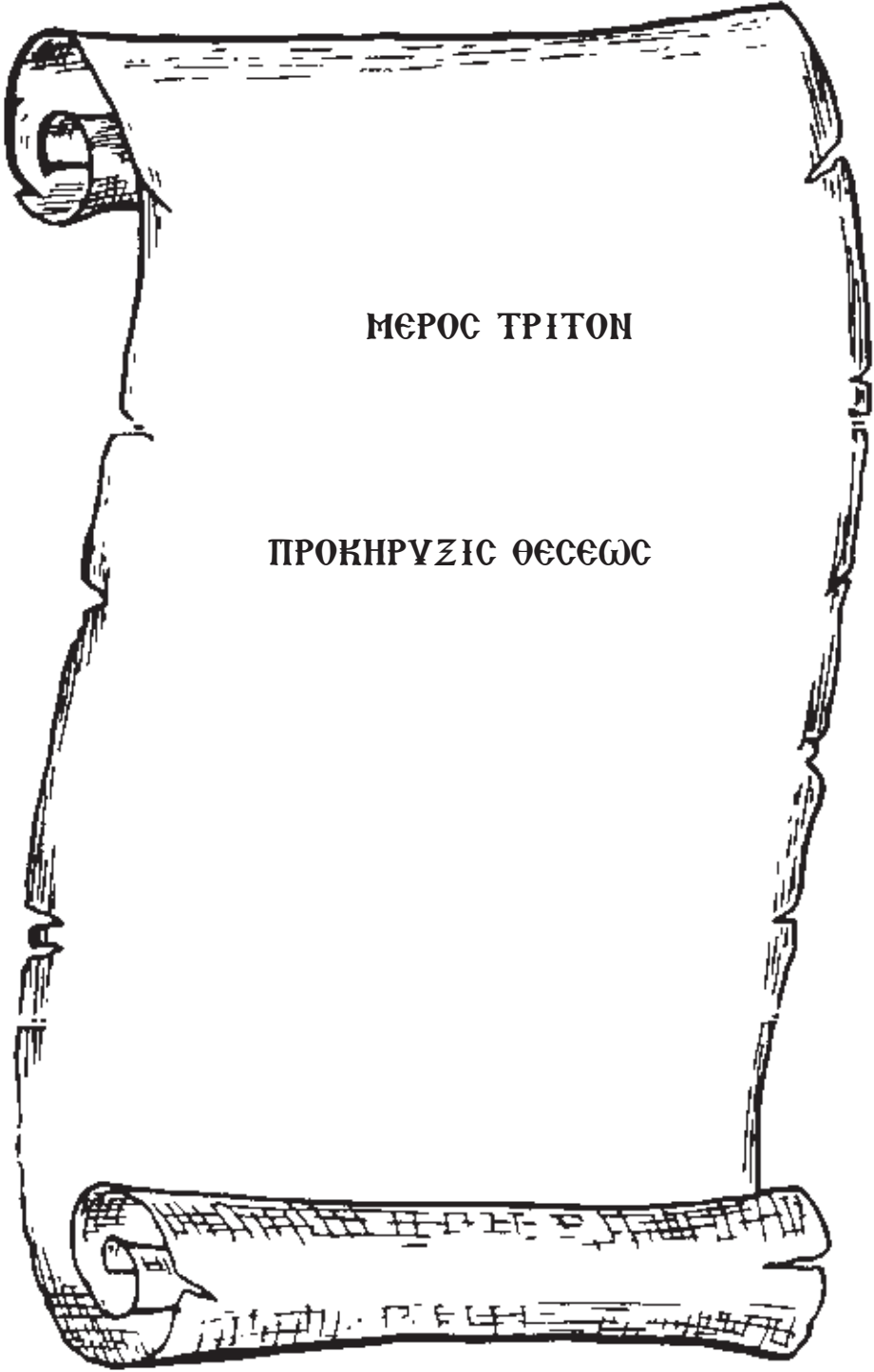
- Ροδοπούλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δίκαιου, Θεσσαλονίκη 2005.
- Salachas D., *Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millenio*, Roma 1997.
- , *Teologia e disciplina dei sacramenti nei codici latino e orientale*, Roma 1999.
- Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1898.
- Στεφανίδου Β., Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Ἀθήναι 1948.
- Τζωρτζάτου Β., Οἱ βασικοί θεσμοί διοίκησης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1977.
- , Οἱ βασικοί θεσμοί διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων μετά ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, Θεσσαλονίκη 1972.
- Τρωϊανοῦ Σ., Παραδόσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθήνα 1984.
- Φειδᾶ Β., Ἱστορικοκανονικά προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1970.
- , Ἱστορικοκανονικά καὶ ἐκκλησιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 248-249.
- , Ἱεροὶ Κανόνες καὶ Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1997.
- Χριστοφιλοπούλου Α., Ἡ σχέσις τῶν κανόνων πρὸς τοὺς νόμους καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλαμῶν, ΕΕΒΣ, Ἀθήναι 1951.

Συντομογραφίες

- ΑΒ Ἀνάλεκτα Βλατάδων
 ΑΤ Ἀπόστολος Τίτος
 ΓΠ Γρηγόριος Παλαμᾶς
 Ἐ Ἐκκλησία
 ΕΑ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια
 ΕΕΒΣ Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν,
 ΕΕΘΣΑ Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν
 ΕΕΘΣΘ Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης
 Θ Θεολογία
 ΙΟ *Iura Orientalia*
 ΚΧ Κρητικὰ Χρονικά
 ΝΣ Νέα Σιών
 ΝΧΚ Νέα Χριστιανικὴ Κρήτη
 CCEO *Codice dei canoni delle Chiese orientali*
 CIC *Codice di Diritto Canonico*

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΘΕΣΕΩΣ

Ό Ιερός Ναός Άγιου Γεωργίου Καλλιθέας πόλεως Ρεθύμνης

Προκήρυξις κενῆς ὀργανικῆς δέσεως
τακτικοῦ Διακόνου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως
Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 4, τοῦ Ν. 4149/1961, «Περί Καταστατικοῦ Νόμου τῆς ἐν Κρήτῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί ἄλλων τινῶν διατάξεων» καί τῶν ἄρθρων 1-5 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1/20ρε13 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας «Περί Ἐφημερίων καί Διακόνων», προκειμένου νά πληρώσωμεν τήν κενήν ὀργανικήν θέσιν τακτικοῦ Διακόνου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καλλιθέας πόλεως Ρεθύμνης καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καί ἔχοντας τὰ κανονικά καί νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντός δέκα (10) ἡμερῶν ἀπό τῆς δημοσιεύσεως καί ἀναρτήσεως τῆς παρούσης ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά διά τήν κατάληψιν τῆς ἀνωτέρω κενῆς θέσεως.

Ἐν Ρεθύμνῃ, τῇ 28ῃ Σεπτεμβρίου 2021
Ὁ Μητροπολίτης
†Ὁ Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου Εὐγένιος

*Τὰ κείμενα ἐκφράζουν τὸν συντάκτη τους, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀποκλειστικὰ ὑπεύθυνος
διὰ τὸ περιεχόμενο, τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν ἐγκυρότητα ὧν ἀναφέρει*

